

Atatürk Üniversitesi Yayın no:
Bilimlerin Dilinden Yaratılış Serisi no: 7

İSLÂMİYET'İN DİLİNDEN YARATILIŞ

Yayına Hazırlayanlar

Prof. Dr. Âdem DURMAZ	Prof. Dr. Veysel GÜLLÜCE
Prof. Dr. Âdem TATLI	Doç. Dr. Ercan KAYA
Prof. Dr. Orhan ERDOĞAN	Dr. İdris GÖRMEZ

Erzurum, 2019

TAKDİM

Değerli Bilim İnsanları;

Bilim dünyası yaklaşık iki yüz yıldır ateizmi esas alan pozitivist felsefenin tesiri altındadır. Bu felsefe, kâinattaki bütün varlıkları tesadüf ve tabiatın eseri olarak görmekte ve sadece laboratuara giren maddeleri bilimsel veri olarak kabul etmektedir. Bu felsefî görüşte; insanın sadece maddî yönü dikkate alınıp manevî yönü ihmâl edildiği gibi, kâinata da sadece tabii sebepler açısından bakılmakta, perde arkasında iş gören Yaratıcıyı anlama ve tanıma ihmal edilmektedir.

Gerçi iman ve inkâr insanlık tarihi boyunca hep var ola gelmiştir. İnana veya inanmama insanların hür iradelerine bağlıdır. Ancak, yaklaşık iki yüzyıldır pozitivist felsefeye dayalı ateizmin ilmî kılıf içerisinde ders kitaplarında, belgesellerde, filmlerde hatta çizgi filmlerde dahi bilimsel bilgi gibi takdimi, toplum fertlerinin ekseriyetini ailesine, milletine, dinine ve vatanına yabancılaştırmıştır.

İşte bu türden yanlışları düzeltmek ve bilimlerin gerçek verilerini gündeme getirip değerlendirmek için düzenlenen Uluslararası Bilimler Işığında Yaratılış Kongreleri vesilesiyle “evrim” ve “yaratılış” konuları kendi ilmi platformlarında değerlendirilerek evrim görüşünün ideolojik düşüncelere alet edilmesinin önüne geçilmesine dair önemli adımlar atılacaktır. Böylece, kâinatı Yaratıcısı hesabına okumaya, maddenin yanında mananın da dikkate alınmasına, bilimin metotları çerçevesinde yaratılış hakikatinin değerlendirilmesine, başka bir ifadeyle din-bilim ayırımı yanlışlığının bir kenara atılarak, hakikatte kardeş olan bu iki alanın birlikte ele alınıp sunulmasına çalışılacaktır. Ayrıca bu kongrelerin, İnsan ve kâinatın mahiyetini ve yaratılışını daha iyi anlamada bilim camiasının düşünce ufkuna katkı sağlayacağı, araştırmalarında onlara yeni bir şevk ve heyecan vereceği ümit edilmektedir.

Bu gaye ile 2017 yılında Harran Üniversitesi’nde birincisi düzenlenen Uluslar arası Bilimler Işığında Yaratılış Kongresi’nin ikincisi, 8-9 Kasım 2018 tarihlerinde Atatürk Üniversitesi ev sahipliğinde organize edilmiştir. Kongrenin düzenlenmesinden tebliğlerin hazırlanmasına kadar emeği geçen herkese teşekkür ediyor, kongre sonuçlarının bilim dünyasına önemli katkılar yapacağına gönülden inanıyor, saygılar sunuyorum.

Prof. Dr. Nihat YATKIN

Kongre Başkanı

Not: Bu kongrede sunulan tebliğler <http://bilimveyaratilis.org> adresinde orijinal olarak neşredilmiştir. Bunlardan bazı makalelere, gençlerin istifadesine sunulmak üzere, kısmen kısaltılarak ve tashih edilerek bu kitapta yer verilmiştir.

Günümüz gençliği, internet vasıtasıyla büyük bir bilgi bombardımanına tabi tutulmaktadır. Özellikle evrim ve yaratılış konusunda büyük bir bilgi kirliliği vardır. Ateizme dayalı felsefî düşünceler ispatlanmış bilimsel bilgi gibi takdim edilerek gençlerin manevî değerlerle olan bağları gevşetilmeye ve koparılmaya çalışılmaktadır.

Gençlerin bu konuda ufkunu açacak, onları istikbale hazırlayacak doğru, muhakemeli ve objektif düşünmeyi sağlayacak ilmî eserlere ihtiyaç vardır.

İşte bu “Bilimlerin Dilinden Yaratılış Kitapları Serisi” yeni yetişen nesillerin bu ihtiyacına cevap verecek şekilde, her ilmin mütehassısı bilim insanları tarafından hazırlanmıştır.

Yayına Hazırlayanlar

Ağustos, 2019.

İÇİNDEKİLER

Takdim/3

Kün (Ol) Emri ve Yaratılış/9

Prof. Dr. Şadi EREN

Yaratılış Gerçeği/9

Yokluk/10

Yaratma Çeşitleri/11

Yaratmada İlim, İrade ve Kudret Sıfatları/12

Allah - Âlem Alakası/13

“Ol” Emri/14

“Ol” Emrinin Muhatabı/14

“Ol” Emrinin Tesiri/15

“Ol” Emrinin Hakikati/17

“Ol” Emrinin Sürekliliği/18

Âdem’in Karar-ı Mekin’de Üç Kademeli Yaratılışı/21

Dr. Bahri TAYRAN

Çamurdan İlk İnsana/21

İlk İnsanın Âdem İsmiyle Yaratılışını Bildiren Ayetler/21

İlk İnsan Âdem’i Beşer İsmiyle Bildiren Yaratılış Ayetleri/22

Âdem’i İnsan İsmiyle Bildiren Yaratılış Ayetleri/23

İlk İnsan Âdem Kararı Mektepe Yaratıldı/26

İlk İnsanın Yaratılışının Üç Kademesi/27

Birinci Kademe Yaratılışın Sonunu İfade Eden 5 İsimlendirme ve Manaları/29

İkinci Biyolojik Yaratılış Kademesi: Tesviye Edilme/31

Yaratılışın Üçüncü Kademesi Âdem’e Ruh Verilmesidir/32

Kur'an'an'daki Nutfe Kavramının Yanlış Manalandırılması Üzerine İnceleme/34

Araştırmacı Suna ALLAHVERDİ

Kâinat Allah’ın Muhteşem Sanatının Nakışlarıdır/34

Embriyolojiye Göre Nutfe Ne Demektir?/37

Embriyolojiye Göre Nutfenin Sadece Sperm Olamayacağı Sebepler/37

Kur'an-ı Kerim’in Ayetlerinde Geçen “Nutfe” Kavramı/39

Evrimci Görüşün Kur’ân Meâllerindeki İzdüşümleri/47

Prof. Dr. Veysel GÜLLÜCE

Ateist, Materyalist ve Tabiatçı Düşünce/47

Kur’ân-I Kerîm Meallerinde Görünen Evrimci Çevirilerden Bazıları/47

İşte Evrim Hurafelerine Dair Birkaç Misal/50

Tahılların Başağında Depolanmasında Hz. Yusuf Modeli/60

Prof. Dr. Hasan KILIÇ

Tahılların Depolama Gerekçesi/61

Depolamanın Tarihi Gelişimi/61

Günümüzün Modern Siloları/63

Tahılların Başağında Saklanması/65

Tahıllar Çimlenmelerini Kaybetmeden Ne Kadar Süre İle Depoda Bekletilebilir?/67

Kur'an Açısından Sosyal Darwinizm/72

Dr. Öğr. Üyesi Ahmet ÖZDEMİR

Biyolojik Açıdan Evrimci Görüş/73

1-Ortak Atadan Değişme Yoluyla Evrim İddiası/73

2-İnsan Soyunun Maymunumsu Canlılarla İrtibatlı Olduğu İddiası/74

Zaman ve Mekân Açısından Evrimci Görüş/75

Amaçları Açısından Evrimci Görüş/76

Batı Medeniyeti Sömürü Planına Darwnizmi Alet Etmiştir/80

Kur'an ve Evrim/84

Dr. Öğr. Üyesi Avnullah Enes ATEŞ

Kur'an'da Evrimle İrtibatlandırılan Ayetler/85

Zekeriya (A.S.) Herhangi Bir Türden Geçiş Olmaksızın Yaratılması/89

Ayetleri Topluca Bir Arada Değerlendirildiğinde Evrim Gibi Bir Yaratılış Modeli

Kur'an'dan Asla Çıkarılamaz/90

Kur'an'a Göre İnsan Nasıl Yaratılmıştır?/92

Hız. Âdem'in Neslinin Çoğaltılması/93

Kur'an'da Geçen Mu'cizevî Bazı Bitkiler/97

Prof. Dr. Hasan ÖZÇELİK

Bitkilerle İlgili Ayetlerden Bazıları/98

Bazı Mu'cizevi Bitkilerin Tanıtımı/100

Kur'an'da Yaratılış Öğretisi/110

Dr. Öğr. Üyesi Nurullah AYDENİZ

1. Yaratılışı Ve Yaratıcıyı Kavramada Gözlem/111

2. İnsanın Kendi Varlığı Üzerine Düşünmesi/113

İlk İnsanın Yaratılışını Anlatan Ayetlerden Bazıları/114

İnsanın Yaratılış Devreleri/115

3. Hz. İbrahim'in Arayışı/115

Kur'an Işığında Yaratılış Gerçeğinin Değerlendirilmesi/119

Prof. Dr. Necdet ÇAĞIL

1. Bütün Bir Kozmosun Yaratılış Keyfiyeti/119
2. Türlerin Yaratılışı Keyfiyeti/124
3. Bütün Canlı Türleri Müstakildir/126

Varlık, Yaratılış ve İnanma/134

Prof. Dr. Yusuf SANCAK

1. Varlık ve Kâinat/134
2. Felsefe ve Kelamda İnanç/136
3. İnsan/138

Kur'an-ı Kerim'de Hz. Âdem İle Hz. Havva'nın İlk İki İnsan Olarak Yaratılması ve Nesillerinin Devamı/145

Dr. Lokman BEDİR, Dr. Refik KASIM

Âhiret Yolcuları/145

Hız. Âdem İle Hz. Havva'nın Yaratılması/146

Yasak Meyveden Yemenin Cezası/151

Hız. Âdem ve Eşi Hz. Havva'nın İsimlendirilmesi/152

Hız. Âdem ve Hz. Havva'nın Evlatları Nasıl Çoğaldı?/153

Diğer İnsanların Yaratılması/153

Mahlukata Yaratılış Günleri İzafe Eden Hadislerin Değerlendirilmesi/157

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Dilek

A- Hadîsin Sened Açısından İncelenmesi/158

B- Hadîsin Metin Açısından İncelenmesi/166

İLK İNSANIN YARATILDIĞI ÇAMUR; DNA MOLEKÜLÜ?/177

Tıp Doktoru Uğur DADALI

Çamur; DNA/178

KÜN (OL) EMRİ VE YARATILIŞ

Prof. Dr. Şadi EREN

Iğdır Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, Iğdır.

sadieren@hotmail.com

YARATILIŞ GERÇEĞİ

Sınırlarını bilmediğimiz uçsuz bucaksız bir âlemdede yaşıyoruz. Astronomi alanında yazılan eserlerde anlatıldığı üzere, kâinatta içinde bulunduğumuz Samanyolu Galaksisi gibi en az yüz milyar galaksi var. Galaksimizde ise güneşimiz gibi en az iki yüz milyar yıldız var. Kendimize ve etrafımızdaki âleme baktığımızda bir “var oluş” realitesiyle karşı karşıyayız. Gerçi yaratılışın ilk anlarına şahit değiliz, ama kendimizin yoktan vücuda geldiğini biliyoruz, yeni yeni vücuda gelenleri de görüyoruz.

Kendimize ve etrafımızdaki âleme baktığımızda bir “var oluş” realitesiyle karşı karşıyayız. Gerçi yaratılışın ilk anlarına şahit değiliz, ama kendimizin yoktan vücuda geldiğini biliyoruz, yeni yeni vücuda gelenleri de görüyoruz.

Bu âlemin yaratıcısı olup olmadığı meselesi, eskiden beri insanları meşgul etmiştir. Hemen bütün dinlerde âlemi ve insanı yaratan bir yaratıcı inancı bulunur. Müstakil akılla kâinatı anlamaya çalışan felsefeciler de genelde bir yaratıcının varlığını kabul ederler. Ama eskide ve günümüzde bir dine bağlı olmayan kimseler de bulunmaktadır. Bunların bir kısmı, Pozitivizm, Materyalizm gibi felsefi akımlar meydana getirmişler ve kitlelere ateist görüşlerini telkin etmişlerdir.

Milattan öncesi Antik Yunan Filozoflarının bir kısmı her şeyi atomlarla izah eder. Onlara göre atomlar yaratılmamışlardır ve asla yok olmayacaklardır. Her şey bu atomların birbiriyle birleşmesinden meydana gelmektedir.¹

Dikkat edilirse, bu felsefede Allah dememek için maddenin ezeliyeti görüşüne sığınılmıştır.

Var oluşla alakalı olarak önümüzde iki ihtimal vardır:

1- Ateistlerin nazara verdiği maddenin ezeliyeti.

¹ Bkz. Ahmet Arslan, İlkçağ Felsefe Tarihi, Bilgi Ün. Yay. 2006 İstanbul, s. 314-330

2-Bütün dinlerin kabul ettiği maddenin yaratılışı.

Yani madde ya ezelidir, yaratılmamıştır veya ezeli değildir, yaratılmıştır. Yaratılmışsa elbette yaratana vardır.

YOKLUK

Bir zamanlar biz yoktuk. Daha evveline gittiğimizde dünya da yoktu. Milyarlarca yıl evveline gittiğimizde şu kâinat yoktu. Hz. Peygamberin ifadesiyle;

“Allah var, başka bir şey yoktu”²

O, ilmiyle belirledi, iradesiyle seçti ve kudretiyle de yoktan var etti.

Âlemi inceleyen fizik ilmi, onun ezeli olmadığını ifade eder. Hamdi Yazır bunu şöyle dile getirir:

“Madumun kendi kendine vücuda gelmesi, zâtî yok olanın bizâtihî var olması imkânsızdır”³ (Yani olmayan bir şey kendiliğinden var olmaz) ve “Hiçbir şey kendi kendine ademden vücuda (yokluktan varlığa) gelemes.”⁴

İslamî eserlerde yokluk “adem” kelimesiyle, varlık da “vücut” kelimesiyle ifade edilir.

“Yokluk var mıdır?” sorusuna “Evet” denildiğinde ona bir nevi vücut verilmiş olur. Bundan dolayı adem ve vücudu şöyle netleştirebiliriz:

Vücut, ademin olmayışı ve adem de vücudun olmayışıdır.⁵

Adem iki kısma ayrılır:

1-Adem-i mahz (Mutlak yokluk).

2-Adem-i izafî (İtibari yokluk).

Bunlardan birincisi hakiki yokluktur. Diğeri ise belli kayıtlarla yok olmayı ifade eder.⁶

Mesela kaybettiğimiz anahtar yanımızda yoktur, ama düştüğü yerde bir varlığa sahiptir. İşte eşya ilk var edildiğinde tümüyle yok değildi, Allah’ın ilminde bir vücuda sahip idi.

Kaybettiğimiz anahtar yanımızda yoktur, ama düştüğü yerde bir varlığa sahiptir. İşte eşya ilk var edildiğinde tümüyle yok değildi, Allah’ın ilminde bir vücuda sahip idi.

² Muhammed İsmail Buhari, Câmiu’s-Sahîh (Sahîhu’l- Buhârî), Bed’u’l-halk, 1

³ Hamdi Yazır, Hak Dîni Kur’an Dili III, 2007.

⁴ Yazır, III, 2009

⁵ Ahmet Avni Konuk, Füsusu’l- Hikem Tercüme ve Şerhi, s. I, 8

⁶ Konuk, s. I, 8

YARATMA ÇEŞİTLERİ

Etrafımıza dikkatle baktığımızda birbirinden çok farklı nice varlıklar görürüz. Bunlar farklı tarzlarda varlık sahasına gönderilmektedir. Kur'an;

“O (Allah), *her türlü yaratmayı bilendir*”⁷ ayetiyle bütün bu yaratılışları ilahi ilme irca eder. Ayet, öldükten sonra dirilmenin anlatıldığı bir bağlamda yer almıştır. Hamdi Yazır, ayetin açıklamasında şöyle der:

“Allah, *maddeli maddesiz, aletli aletsiz, örnekli örneksiz, gerek ilkin gerek sonra yaratılışın her nev'ini bilir*.”⁸

Allah'ın yaratması başlıca iki şekildedir:

1-İbda

2-İnşa⁹

Bunlardan birincisi sebepsiz, maddesiz, vasıtasız olan ilk yaratılışı ifade eder. Nitekim “(Allah) *göklerin ve yerin Bediidir*”¹⁰ ayeti bu manayı anlatır.

İbda: Bir şeyi yoktan yaratmak¹¹ anlamında olup, Bedi' “evvelinde bir örnek olmadan bir eser meydana getiren” demektir. Bedi'de bir misalsizlik, nazirsizlik, güzellik ve fevkaladelik mefhumu vardır.¹²

İlk yaratılış tamamen ibda ile olmuştur. Bu âlemin ve bu âlemde yaratılan her bir varlığın ilk başlangıcının kendisinden öncesinde bulunan bir örneği söz konusu değildir.

Şu kâinatı içinde sayısız kitaplar bulunan büyük bir kitaba benzetirsek, elementler onun alfabesi, elementlerden meydana gelen her bir varlık da müstakil bir kitap olur. Türkçemizde yirmi dokuz harf vardır, Türkçe olarak hiçbir kitap bu harflerin dışında yazılmamıştır. Ama yirmi dokuz harfle yazılan hiçbir kitap da diğerinin aynısı değildir. Buradan şu sonuca varabiliriz:

“Her inşa, bir yönüyle ibdadır.” Yani var olan maddeden yaratılan/ inşa edilen her şey asli maddeleri dışında ibda ile yaratılmaktadır, çünkü onun aynısı daha önce yoktu ve sonrasında da olmayacaktır. Bundan dolayı ibda ikiye ayrılır:

1-Hakiki ibda.

2-Nisbi ibda.¹³

Allah'ın yaratmasında çeşitlilik ve renklilik vardır. Mesela insanların yaratılışı üç şekilde olmuştur:

1- Hz. Âdemin bir anne ve baba olmaksızın doğrudan topraktan yaratılması

⁷Yâsîn Suresi, 79

⁸Yazır, VI, 4041

⁹ Bkz. Said Nursi, Lemalar, s. 193

¹⁰Âl-i İmran Suresi, 47

¹¹ Kadı Beydavi, Envaru't- Tenzil ve Esraru't- Te'vil, I, 83

¹²Yazır, III, 2006

¹³Yazır, III, 2006

2-Hz. İsa'nın baba olmaksızın anneden yaratılması.

3-Diğer insanların anne-baba vasıtasıyla yaratılması.

Hiz. Âdem müstakil, orijinal bir nüsha olduğu gibi, aslında her bir insan da orijinal ve müstakildir. Benzeri bir durum her bir varlık için geçerlidir. Mesela bütün kar kristalleri altıgen olmakla beraber hiç birinin deseni bir diğeriyle aynı değildir. Bu muhteşem hakikat “*Tecellide tekrar yoktur*” şeklinde ifade edilir.¹⁴ Yani Allah her bir yarattığını tabir yerindeyse “ilk defa” yaratır, aynısını bir daha yaratmaz. Onun yaratması son derece seri olmakla beraber, icraatında “Seri üretim” yoktur. Çünkü her bir yarattığının arkasında “sonsuz bir ilim, her şeyi kuşatan bir irade ve her şeye güç yetiren bir kudret” vardır.

YARATMADA İLİM, İRADE VE KUDRET SIFATLARI

Beydavi şarihlerinden Muhyiddin Şeyhzade, “ol” emriyle alakalı olarak şöyle der:

“Bu, Allahın ilim, irade ve kudretle eşyaya vücut vermesini ifade eder.”¹⁵

Allah insana kendi ruhundan üflemiş¹⁶ yani kendi sıfatlarından bir nebze ona vermiştir. Bize bu sıfatların verilmesi, bu sıfatlarla Onu tanımamız içindir. Bize verilen ilim, irade ve kudret bu sıfatlardan

Eşyaya yoktan vücut veren ilahi kudret, mahiyeti itibariyle meçhul, eserleri itibariyle meşhuttur. Yani o kudretin nasıl bir kudret olduğunu bilmiyoruz, ama o kudretin eserlerini gerek kendi nefsimizde gerekse dış dünyada daima görüyoruz.

bazılarıdır. Biz, her hangi bir şeyi meydana getirirken bu sıfatları kullanarak icraatta bulunuruz. Mesela, A harfini yazmamız için bu sıfatlara sahip olmamız gerekir. Bilmesek yazamayız, kudretimiz olmasa, bilsek bile yazamayız. Kudretimiz de olduğunda, irade etmezsek yazmayız. Temsilde hata olmasın, her bir varlığın vücudu bu üç ilahi sıfatın tecellisiyle gerçekleşir. Dolayısıyla “Allah yoktan yaratmayı bilir mi veya yaratmaya gücü yeter mi” diye bir soru anlamsızdır. Bilmese, dilemese, gücü yetmese böyle bir yaratılış söz konusu olmayacak, her

“Tabiat kanunları” denilen şeyler, gerçekte Allah’ın kudretinin tecellilerinden başka bir şey değildir. O, bu kanunlarla âlemde icraatta bulunmaktadır.

¹⁴Konuk, I, 39

¹⁵MuhyiddinŞeyhzade, HaşiyetüŞeyhzade, V, 105

¹⁶Bkz. Hicr, 29.

şey yokluk karanlıklarında kalacak veya daha yerinde bir ifadeyle “şey diye bir şey olmayacaktı!”

Eşyaya yoktan vücut veren ilahi kudret, mahiyeti itibariyle meçhul, eserleri itibariyle meşhuttur. Yani o kudretin nasıl bir kudret olduğunu bilmiyoruz, ama o kudretin eserlerini gerek kendi nefsimizde gerekse dış dünyada daima görüyoruz. “Gördüklerinize ve görmediklerinize yemin ederim”¹⁷ ayetinin tefsîrinde tâbiin devri imamlarından olan Atâ şöyle der:

“Görülen asâr-ı kudret, görülmeyen esrâr-ı kudrettir.”¹⁸

Yani, gördüğümüz her şey Allah’ın kudret eseridir. Fakat bu kudretin nasıl ve ne keyfiyette olduğu bizim meçhulümüzdür. “Tabiat kanunları” denilen şeyler, gerçekte Allah’ın kudretinin tecellilerinden başka bir şey değildir. O, bu kanunlarla âlemde icraatta bulunmaktadır.

ALLAH - ÂLEM ALAKASI

Hamdi Yazır, Allah ile âlem arasındaki münasebeti şöyle değerlendirir:

“Allah - âlem alakası, halıkîyet - mahlukîyet alakasıdır, yoksa tevîd ü tenasül alakası değildir.”¹⁹ Yani Allah yaratandır, âlem de O’nun mahlûkudur. Yoksa âlem Allah’tan bir parça değildir. Bunu ressam ve resim misaliyle anlayabiliriz. Resim ressamın sanatkârlığını yansıtır. Resmin vücudu ressamın varlığını gösterir, ama ondan bir parça da değildir. Benzeri bir münasebet, Allah - âlem arasında geçerlidir.

Âlem, Allaha ayna olması için yaratılmıştır.

Âlem, Allaha ayna olması için yaratılmıştır. Mevlana bunu şöyle anlatır:

“Varlık aynası nedir? Yokluktur. Varlık, ancak yoklukta görülür. Nitekim zenginler, fakirlere ikramda bulunurlar.”²⁰

Doktor, şifaya muhtaç olanlarda hünerini gösterir. Terzi, biçimsiz kumaşlara şekil verir. Marangoz, kaba keresteleri mobilya haline getirir... Bütün bunlardaki yokluk ve noksaniyet, Allah’ın sanatına ayna olmalarını sağlamıştır.²¹

Onun gibi, bin bir isimle müsemma olan Allah’ın aynası, yokluk âlemidir. O, âlemi var edip, üzerinde nakışlarını göstermektedir. Ve O’nun âlemi var etmesi “Ol” emriyledir.

¹⁷Hâkka, 38-39

¹⁸Ebu’l- Fadl Şihâbuddîn Âlûsî, Ruhu’l- Meani, XXIX, 52

¹⁹Yazır, I, 479

²⁰ Mevlana Celâleddîn Rûmî, Mesnevî, V, 1482.

²¹ Rûmî, V, 1482.

“OL” EMRİ

Göklerin ve yerin Allah’ın yaratmasıyla yokluktan varlığa gelmeleri, yoktan yaratılmış insan için anlaşılması güç ve derin bir meseledir. Kur’an, sekiz ayetinde Allah’ın (Kün) emriyle, yani “Ol” demesiyle eşyaya vücut verildiğini bildirir. Mesela şöyle buyrulur:

“Onun emri, bir şeyi murat edince, ona sadece ‘ol’ demektir, o da olur.”²²

“Ol” emri, ilahi iradenin mahlûka teveccühüdür.²³ Bu ifade, Yaratıcı ile yaratılmışın alaka nev’ini ifade eder. Şu görülen varlıkların Yaratıcıdan nasıl vücuda geldiğini anlatır. Ancak bu nazif iradenin eşya ile ittisalının nasıl olduğu beşer idrakine kapalıdır.²⁴

Ayetteki “...o da olur” kısmı, oluş sürecinin başlamasını ifade eder, yoksa her şeyin bir anda her şeyle ve bütün ayrıntılarıyla hemen oluverdiğini anlatmaz. Çünkü Allah eşyayı sanatlı bir şekilde yaratmayı murat etmiştir. Mesela insanın ana rahmindeki devrelerinin her birinin nice hayret verici halleri vardır. Yoksa insan faraza birden kırk yaşında yaratılsa, kırk yıla kadar geçen ve her biri nice güzellikler taşıyan bebeklik, çocukluk, gençlik gibi hayat devreleri ve bunların her anındaki ayrıntılar hiç görülmeyecekti. Ayetteki fiilin geniş zamanla ifade edilmesi bu mühim gerçeği anlatmaktadır. Yani bu oluş, takdir edilen bir süreyi içine alır. Diğer varlıklar da genelde böyle tedrici bir tarzda yaratılmaktadır.

“OL” EMRİNİN MUHATABI

Yaratılışa esas olarak nazara verilen “Ol” emrinin muhatabı hususunda ilginç değerlendirmeler yapılmıştır. Şöyle ki: “Ol” emri ya o şeyin vücudundan öncedir, bu durumda “maduma hitap” yani olmayan bir şeye hitap edilmiş demektir. Veya hitap var olanadır, bu durumda da “tahsil-i hâsıl” yapılmış yani zaten var olana “ol” denilmiş demektir, her ikisi de sıkıntılıdır.²⁵

Mevlana Celaleddin Rûmi, bu konuda şöyle der:

“Ya Rabbenâ, biz yoktuk, bizim talebimiz de yoktu. Senin lütfun, bizim söylemediklerimizi işitti.”²⁶

Yine Onun ifadesiyle: “Her an-u zaman Allah’tan, ‘Ben sizin Rabbiniz değil miyim?’ hitabı gelir. Gelir de, cevherler ve arazlar var olur. Eğer o cevherlerden, o

²²Bakara 117, Âl-i İmran 47-59, En’am 73, Nahl 40, Meryem 35, Yâsîn 82, Mü’min 68

²³Seyyid Kutub, fi Zılâlil- Kur’an, V, 2978

²⁴Kutub, I, 106

²⁵ Bkz. Fahreddin Razi, Mefatihul- Gayb (Tefsir-i Kebir), IV, 27; İsmâil Hakkı Bursevi, Ruhul-Beyân, VIII, 231

²⁶Rûmi, II, 382.

arazlardan ‘Evet’ cevabı zuhur etmiyorsa, onların ademden vücuda (yokluktan varlığa) gelmeleri gerçekte ‘Evet’ demeleridir.”²⁷

Allah’ın olmuş ve olacak her şeyi kuşatan bir ilmi vardır. Eşyanın suretleri ve ilmî vücutları Allah’ın ilminde mevcuttur. Bunları, gözle gördüğümüz şu âleme çıkarmak, Allah için elbette hiç de zor değildir. Bu, yanma kabiliyetinde olan kibritin, bir temasla hemen yanması gibi kolaydır. Veya göze görülmeyen bir yazı ile yazılan bir hattın, göze gösterici bir madde sürülerek ortaya çıkması, yahut fotoğrafın aynasındaki görüntünün, kâğıt üstüne çok kolay bir işlemle nakledilmesi gibidir.²⁸

Bu mesele, vücut mertebeleri açısından ele alındığında problem hallolacaktır. Şöyle ki:

Vücut (varlık) mertebeleri farklı farklıdır. Mesela bir şair şiirini zihninde tasarlar, sonra da yazar. Zihnindeki şiir bize göre yok hükmünde olmakla beraber şaire nisbetle yok değildir. Bu iki farklı varlık mertebesi “vücut-i ilmî ve vücut-u hariçî” (yani ilim dairesindeki varlık ve hariçte gözle görülen varlık) kavramlarıyla ifade edilir. Temsilde hata olmasın, eşya şu âlemde var edilmeden önce Allah’ın ilminde bulunmaktaydı. Buna “ayan-ı sabite” denilmektedir. Bu durumda “ol” emri, mutlak yok olana değil, Allahın ilminde varlığı belirlenmiş olana veriliyor demektir. Yunus Emre "*Ete kemiğe büründüm*, Yunus diye göründüm" derken âdeti buna işaret ediyor gibidir. Yani Yunus Emre aslında Allah’ın ilminde vardı ve belirlenmişti. Ama şu vücut sahrasında ete kemiğe bürünmüş halde görülmesi belli bir zaman diliminde gerçekleşmiştir.

Eşya şu âlemde var edilmeden önce Allah’ın ilminde bulunmaktaydı. Buna “ayan-ı sabite” denilmektedir. Bu durumda “Ol” emri, mutlak yok olana değil, Allahın ilminde varlığı belirlenmiş olana veriliyor demektir.

“OL” EMRİNİN TESİRİ

Sıradan bir neferin verdiği emirle, bir mareşalin verdiği emir elbette farklı güçte olur. Birincisi bir kişiyi bile harekete geçiremezken, mareşal yüzbinlerce askeri emir ve direktifleriyle harekete geçirir, yönlendirir, manevralar yaptırır.

Allah’ın emri nazıdır. Her varlık O’nun emriyle vücut bulur ve O’nun bütün emirlerine harfiyen itaat eder. Bu muhteşem kâinat, her an ve zaman, ilâhî emir ve iradeye muhataptır ve bu emir ve iradenin mahkûmudur. Gerek gündüzün sultanı görülen güneş, gerek gecenin melikleri gibi görülen ay ve yıldızlar; “Allah,

²⁷Rûmi, IV, 1038.

²⁸ Nursî, Şualar, s. 24

her semaya görevini vahyetti”²⁹ medlûlünce, kendilerine verilen ilâhî emre itaat etmek ve boyun eğmek mecburiyetindedir. Hilkatleri, mahiyetleri, tabiatları aldıkları emre musahhariyetten ibarettir... Hepsi mahlûk, hepsi ilâhî iradeye tâbidirler. “*Yürü*” derse yürürler. “*Dön*” derse dönerler. “*Dur*” derse dururlar. “*Parla*” derse parlarlar. “*Sön*” derse sönerler...³⁰ Tâbir yerindeyse “Ol” demesiyle olurlar, “Öl” demesiyle şu görülen vücut sahnesinden çekilirler.

Kâinata gördüğümüz bu itaat ve inkıyat; kevnî bir İslâm’ı, bir teslim oluşu singeler. Her şey, mahiyeti içerisine yerleştirilmiş kanunlar doğrultusunda hareket ettiği için, bütün kâinat Müslümandır. Yani, Allah’ın iradesine teslim olmuştur.³¹

İnsan ve cin gibi mükellef olan varlıklar ise, imtihan edilmelerinin gereği olarak fiillerinde tercih hakkına sahiptir. Çünkü bu tercihlerinden dolayı mükâfat veya cezaları olacaktır.

“Ol” emrinin bir benzerini Tevrat’ta şöyle görürüz:

“Allah dedi: Işık olsun! Ve ışık oldu.”³²

Kur’an’ın şu ayeti, Allah’ın ilminde planları, programları ve manevî miktarları bulunan eşyanın, Allah’ın emriyle vücut sahasına çıkmak için ne derece iştiyak içinde olduklarını gösterir:

“*Sonra (Allah) buhar halindeki semaya iradesini yöneltip, ona ve arza ‘İster istemez gelin’ dedi. Onlar da ‘Biz, isteyerek geldik’ dediler.*”³³

Halık ile mahlûk arasındaki bu muhavere, yaratıcı iradenin nüfuzunun anlatımıdır. Bundan murat, Cenab-ı Hakk’ın kudretinin kemalini, iradesinin nüfuzunu göstermektir. Yoksa sema ve arzın varlığa gelişi isteyip istememeleri değildir.³⁴

Konunun bir başka örneğini şu ayette görebiliriz:

“*Biz onlara ‘hor - hakir maymunlar olun’ dedik.*”³⁵

Ayet, İsrail oğullarından Cumartesi yasağını çiğneyenlerle ilgilidir. Allah onlara Cumartesi günü balık tutmaya gitmeyi yasaklamıştı. Ama kendilerine yapılan nice uyarıları nazara almadılar, sonunda böyle bir cezaya çarptırıldılar.³⁶ Ayette bu cezaları “Şöyle olun” tarzında ifade edilmiştir.

²⁹Fussilet, 12

³⁰Yazır, III, 2191

³¹Fazlurrahman, Ana Hatlarıyla Kur’an, s. 81

³² Tevrat, Tekvin, I, 3

³³Fussilet, 11

³⁴Beydâvî, II, 385

³⁵Bakara, 65

³⁶ Ayrıntılar için bkz. Araf, 163-166

Komutanın “arş” emri bir neferi harekete geçirdiği gibi, koca bir orduyu da harekete geçirir.³⁷

Bunun gibi Allah’ın “Ol” emri karşısında her şey müsavidir. Bu şey, ister sema olsun ister yer; ister sivrisinek olsun ister karınca hiç fark etmez. Allah “Ol” der ve olur. O’nun için bir zorluk ve kolaylık, yakınlık ve uzaklık söz konusu değildir. Bir şeyin yaratılışı için, ilâhî iradenin yönelmesi yeterlidir.³⁸

“Ol” emri, bir yönüyle yaratılıştaki sürat ve kolaylığı ifade eder. Çünkü Allah’a nisbetle zor ve kolay ayrımı yoktur, tâbir yerindeyse “her şey Ona kolaydır.” Bu kolaylığı;

“*Göğün ve yerin Rabbine and olsun ki, şüphesiz o (size vadedilen ahiret ve cennet), gerçekten sizin konuşmakta olmanız gibi haktır (kesin bir gerçektir)*”³⁹ ayetinden mülhem olarak “konuşma” örneğiyle açıklayabiliriz. Şöyle ki:

Allah’ın yaratmasını insanın konuşması misaliyle daha kolay anlayabiliriz. Mesela konuşurken “Çiçek” dememizle “Güneş” dememiz arasında kolaylık ve zorluk açısından bir fark yoktur.

Gerçi güneş çiçekten çok çok büyüktür, ama bu “telaffuzda ‘güneş’ demek daha zordur” anlamına gelmez. Benzeri bir durum yaratmakta geçerlidir, ister güneş ister bir başka varlık, asla Allah’a zor değildir. Bizim bunları telaffuz etmemizden çok daha kolay bir şekilde onlara vücut verir, yaratır.

“OL” EMRİNİN HAKİKATİ

“Ol” emrinin hakikat mi yoksa mecaz mı olduğu eskiden beri tartışılmıştır. “Hakikattir” diyenler olmuşsa da ekser Kur’an yorumcuları, bunun mecaz olduğunu ifade ederler. Fahreddin Razi, her kelamın zahirine göre değerlendirilemeyeceğini beyan sadedinde şu örneği verir:

“*Duvar çiviye “niye beni yarıyorsun” demiş. Çivi de demiş: “Beni çakana sor!”*”⁴⁰

Türkçe’de de benzeri deyimler vardır ve bu deyimler “melfuzuna göre değil mantukuna” göre değerlendirilir. Yani kelamın zahiri nazara alınmaz, ne kastedildiğine bakılır. Mesela; “*Niye bu kadar ihtiyatlı hareket ediyorsun?*” dediğimiz biri; “*Sütten ağzım yandı da yoğurdu üfleyerek yiyorum*” diye cevap

³⁷ Bkz. Nursi, Sözler, s. 527

³⁸ Kutub, V, 2978

³⁹ Zariyat, 23

⁴⁰ Razi, IV, 28

verse, illa sütün ağzının yanması gerekmez. Bazılarından gördüğü ihmalleri veya ihanetleri böyle bir deyimle anlatmıştır.

Dolayısıyla “Ol” emri yaratmaktaki sür’atı ifade için bir mecazdır. Yoksa ortada böyle bir konuşma söz konusu değildir. İtaatkâr bir memurun, emir verildiğinde, beklemeyen, tereddüt etmeden, diretmeden emri yerine getirmesi gibi, Allah’ın olmasını istediği şeylerin de, direnmeden, beklemeyen vücut sahasına çıkmalarını ifade eder.⁴¹

“OL” EMRİNE BİR MİSAL

1970’li yıllarda televizyonu elle açar kapardık, sonra kumanda ile açtık kapattık, kanallarda gezinti yaptık. Şimdilerde ise elini kullanamayanlar için geliştirilen sistem sayesinde mücerret irade ile açıp kapamak mümkün.

Yine eskilerde telefon numaralarını elle tek tek çevirirdik, sonra tuşlara bastık, derken sesimizle arayabildik.

İleri bir teknoloji ile bir oda içerisinde sanal bir dünya meydana getirebiliriz ve bu sanal dünyaya istediğimiz gibi hükmedebiliriz. Temsilde hata olmasın, Allah’ın âlemdaki icraatının ve tasarruflarının böyle bir kolaylıkta olduğu - kühünü bilmesek bile- gözler önündedir.

“OL” EMRİNİN SÜREKLİLİĞİ

Cenab-ı Hakk’ın nâfiz ve yaratıcı iradesi, daima faaldir. Yoksa “Ol” emri ilk yaratışta sona ermiş değildir. Kur’an bunu “**O (Allah), her gün yeni bir tasarruftadır**”⁴² diyerek bize anlatır. Hamdi Yazır’ın ifadesiyle; “Kâinat kitabının bir taraftan harfleri ve satırları silinip, diğer taraftan yazılmaktadır.”⁴³

Avrupa’da çıkan **deist filozoflar**, dini kabul etmeseler bile akıllarıyla Allah inancına ulaşan kimselerdir. Bunların kabulüne göre, Allah kâinatın içine mekanik ilkeler yerleştirmiştir. O istese bile, kâinata yerleştirdiği rasyonel düzene karşı gelemmez. Onun iradesi bile, bu rasyonel ilkelere bağlıdır... Bu dünyada mucizenin yeri yoktur. Allah, kâinatı mucize ile değil, rasyonel yasalarla yönetir. Gerçi bu yasaları o kendi koymuştur. Ama bir defa yarattıktan sonra kâinatın gidişine artık karışmaz olmuş, onu kendi kendine işlemeye bırakmıştır.⁴⁴

Böyle düşünen bu filozoflar, Kur’an’ın üstteki ayetinin bildirdiği mühim hakikatten mahrum kalmışlardır. Hâlbuki âlem her an yenilenmekte, âdeta her an

⁴¹Mahmûd b. Ömer Zemahşeri, Keşşâf an HakâikiĞavâmizi’t-Tenzîl, (Tefsîru’l- Keşşâf) I, 307; Razi, IV, 28; Beydavi, I, 84; Ebu’l-BerekâtNesefî, Medâriku’t- Tenzîl ve Hakaku’t- Te’vîl, (Tefsîru’n- Nesefî) I, 71; Bursevi, V, 36; İbnu’l- HasenTabersî, Mecmau’l- Beyan, V, 6

⁴² Rahman, 29

⁴³Yazır, IV, 3003

⁴⁴ Macit Gökberk, Felsefe Tarihi, s. 392; ayrıca bkz. Mehmet Aydın, Din Felsefesi, s. 141

yeniden yaratılmaktadır. Bilimler gözüyle âleme ve kendimize baktığımızda bu gerçeği anlamamız çok da zor olmayacaktır. Mesela insanda ortalama 40 trilyon hücre vardır. Bu hücrelerin her biri bir fabrika ve bir laboratuvar gibidir. Her bir hücrede, her saniyede üç bin değişik reaksiyon meydana getirilmektedir. En akıllı insanların bile bir tek hücrelerine müdahale edememeleri gösterir ki, insanda ve âlemde sonsuz bir ilim, muhit bir irade ve sınırsız bir kuvvet sahibi zat “Ol” emriyle her an icraatta bulunmaktadır.

ÖNEMLİ BİR NOKTA

Bazıları, fen derslerinde Allah’tan bahsedilmesinin bilimsel metoda aykırı olduğunu söyler. Hâlbuki durum tam tersidir. Çünkü fiil failine, eser ustasına, sanat sanatkârına nisbet edilir. Edebiyat dersinde İstiklal Marşı anlatılırken Mehmet Akif’ten söz etmemek, Sanat Tarihinde Selimiye Camii anlatılırken Mimar Sinan’a yer vermemek, Resim dersinde Mona Lisa tablosu değerlendirilirken Leonardo Da Vinci’yi takdir etmemek düşünülemez. Bu zaviyeden bakıldığında bu derslerde “Allah” denilmesinin bir sıkıntı olmayıp aksine bir gereklilik olduğu görülecektir.

19. yüzyılda Avrupa’da Pozitivizm, Materyalizm, Marksizm, Darwinizm, Sekülerizm gibi Hristiyanlığa ve dine cephe alan akımlar ciddi bir şekilde kendini hissettirmişti. Pek çok düşünür dinden soğumuştı. Dine muhabbeti olan bazıları ise “bir bilgin laboratuvarına girerken paltosunu çıkarır gibi, dini inançlarını kapının dışında bırakır ve öyle girer. Çıkarken yine onları alır ve giyer”⁴⁵ diyerek bir çözüm yolu bulmaya çalışıyordu. Hâlbuki bir Müslüman bir bilim insanı, böyle tekellüflere maruz kalmadan şöyle diyebilir:

“Ben, Allah’ın büyük bir laboratuvarı olan âlemde O’nun sanatını anlamaya çalışıyor, koyduğu kanunları bulmaya gayret ediyorum”.

SONUÇ

Kur’anî perspektiften bakıldığında “var oluşun bir yaratılış olup bir var edenle gerçekleştiği” gayet net bir şekilde görülmektedir. Kur’an bunu “Emr-i künfeyekun” yani “Ol” emri ile ifade eder. En küçük bir canlıda hatta bir atomda görülen sonsuz ilim ve kudret tecellileri maddenin arka planında işleyen gizli elin şahitleridir. Günümüzde dev adımlarla ilerleyen ilim, gittikçe maddenin ve kâinatın sırlarını çözmekte, bizi Allah’a biraz daha yaklaştırmaktadır. İnsanoğlu bilim ve teknolojiye ilerledikçe “Ol” emrinin âdeti küçük bir benzerini yapabilmekte, dev fabrikaları full otomasyon sistemle kolayca çalıştırmakta,

⁴⁵ A. Adnan Adıvar, Bilim ve Din, s. 253.

oturduğu yerden gökteki uyduları rahatça kullanabilmektedir. Herhalde bunun bir ileri adımı “iradeyle eşyayı kullanmak” olacak ve o zaman insanlar “Ol” emrini çok daha iyi anlayabileceklerdir. Tenzih ederiz o zâtı ki, kün emrini eşyaya bir masdar yapmış, hazinelerini “Kaf-nun” da gizlemiştir.

KAYNAKLAR

1. Adıvar, A. Adnan, Bilim ve Din, Remzi Kit. İst. 1980.
2. Âlûsî, Ebu'l- Fadl Şihâbuddîn, Ruhû'l- Me'ânî fî Tefsîri'l- Kur'ânî'l- Azîm, Dârulhyâi't- Turâsî'l- Arabî Beyrût, ts.
3. Arslan, Ahmet, İlkçağ Felsefe Tarihi, Bilgi Ün. Yay. 2006 İstanbul.
4. Aydın, Mehmet, Din Felsefesi, Dokuz Eylül Ün. Yay. İzmir, 1987.
5. Beydavi, Kadı, Envaru't- Tenzil ve Esraru't- Te'vil, Daru'l- Kütübi'l- İlmiyye, Beyrut, 1988.
6. Buhârî Muhammed İsmâil, Câmiu's-Sahîh (Sahîhu'l- Buhârî), Çağrı Yay. İst. 1981.
7. Bursevî, İsmâil Hakkı, Ruhû'l- Beyân, Daru'l- Kütübi'l- İlmiyye, Beyrut, 2002.
8. Fazlurrahman, Ana Hatlarıyla Kur'an, Ter: Alpaslan Açıkgenç, Fecr Yay. Ank. 1987.
9. Gökberk, Macit, Felsefe Tarihi, Remzi Kit. İst. 1990.
10. Konuk, Ahmet Avni, Füsusu'l- Hikem Tercüme ve Şerhi, Marmara Ün. İlahiyat Fakültesi Yay. İstanbul 2017
11. Kutub, Seyyid, fî Zılâlil- Kur'an, Dârü's-Şurûk, 1980
12. Neseî, Ebu'l-Berekât, Medâriku't- Tenzil ve Hakaku't- Te'vîl, (Tefsîru'n- Neseî) Kahraman Yay. İst. 1984.
- Nursi, Said (Bediüzzaman), Sözlere, Envar Neşriyat, İst. 2002.
- Mektubat, Envar Neşriyat, İst. 2002.
- Lem'alar, Envar Neşriyat, İst. 2002.
13. Razi, Fahreddin, Mefatihü'l- Gayb (Tefsir-i Kebir), Darulhyai't- Türesi'l-Arabî, Beyrut
14. Rûmî, Celâluddîn, Mesnevî, Tercüme ve Şerh: Tâhiru'l- Mevlevî, Ahmed Saîd Matbaası, İst. 1971.
15. Şeyhzade, Muhyiddin, Haşiyetü Şeyhzade, Daru'l- Kütübi'l- İlmiyye, Beyrut 1999
16. Tabersi, İbnu'l- Hasen, Mecmau'l- Beyan, Tahran 1373 h.
17. Tevrat, (Kitab-ı Mukaddes), Kitab-ı Mukaddes Şirketi, İst. 1981
18. Yazır, Hamdi, Hak Dîni Kur'an Dili, ts.
19. Zemahşerî, Mahmûd b. Ömer, Keşşâf an Hakâiki Gavâmizi't-Tenzil, (Tefsîru'l- Keşşâf) Dârul- Marife, Beyrût, ts.

ÂDEM'İN KARAR-I MEKİN'DE ÜÇ KADEMELİ YARATILIŞI

Dr. Bahri TAYRAN

b.tayran@gmail.com

ÇAMURDAN İLK İNSANA: FAKAT NASIL?

Kur'an'da biyolojik alanla ilgili yaratılış konularına baktığımız zaman, bir kısmının peygamberlere ait mucizeler ile gösterildiğini görmekteyiz.

Kur'an'da canlılar ile ilgili mu'cize türü yaratma örneklerinde Salih (asm.) kayadan çıkan deve mu'cizesi (A'raf 7/73), Hz. İbrahim'in kendi eliyle kestiği kuşların ölü parçalarının birer dağın tepesine koyarak çağırmasıyla beraber, yaratılarak yanına gelmeleri mu'cizesi (Bakara 2/ 260) ve Hz. İsa'nın çamuru kuş şekline getirerek Allah'ın izniyle "uç" demekle yaratılması mu'cizesini görmekteyiz (Maide 5/110).

Fakat ilk insan Hz. Âdem bu mu'cize örneklerinde görüldüğü gibi yaratılmamıştır. Nitekim Kur'an'da insanlığın atası olan Hz. Adem, topraktan, çamurdan, salsaldan ve Hamei mesnundan gibi pek çok detay isimlendirilmeler ile yaratılışı anlatılmaktadır. Hem de Âdem, Beşer ve İnsan olmak üzere üç isimlendirme ile...Bu itibarla O'nun yaratılışı da farklı bir mu'cizedir, fakat diğerlerinden farklı olarak bilimsel kurallarla anlayabileceğimiz bir bilimsel mu'cizedir.

İLK İNSANIN ÂDEM İSMİYLE YARATILIŞINI BİLDİREN AYETLER

Âdem ismi Kur'an'da 25 kere geçmektedir. Bunlardan üç tanesinde yaratılışıyla ilgili bilgi verilmektedir¹.

Birinci ayet:

"Allah İblise, Âdem'e neden secde etmediğini soruyor" (7/12) "*Emrettiğim halde secde etmene mani ne oldu?*" (İblis) "*Ben dedi ondan daha hayırlıyım; beni ateşten yarattın, onu ise çamurdan (tin) yarattın*" (Araf 7/11).

İkinci Ayet:

Allah Hz. Muhammed'e şöyle bildirmektedir:

"*Yine unutma ki bir vakit meleklere Âdem için secde edin demiştik, derhal secde ettiler. Lakin iblis hariç. O, ben çamurdan (tin) yarattığın kimseye secde mi ederim?*" dedi (İsra suresi 17/61)

Üçüncü Ayet:

Allah Hz. İsa ile Hz. Âdem'i kıyaslayarak özellikle yaratılışı yanında başka özellikleri de dikkate veren bir ayette şöyle bildirmektedir:

“Doğrusu Allah indinde İsa meseli Âdem meseli gibidir. Onu (Âdem'i) topraktan halketti, sonra ona 'ol' dedi, oluverdi” (Al-i İmran 3/59).

Bu ayette babasız olarak sadece annesi Hz. Meryem'den yaratılan ve bir erkek olan Hz. İsa hakkındaki tartışmalara Allah son noktayı koyar. Ne anne ve ne de baba olmadan Hz. Âdem'in yaratılışıyla bir kıyas yapar ve Hz. Âdem'in yaratılışının İsa'ya göre daha zor olduğunu dikkatlere verir. Sonra da ilk erkek insan olarak Hz. Âdem'in yaratılışında iki yaratma kademesi zikredilir:

Birincisi, topraktan bir şeyin yaratıldığıdır ki ayette *“Onu topraktan halketti”* diye bildirilmiştir. Burada Hz. Âdem topraktan yaratılan bir kilometre taşı ile temsil edilmektedir.

İkinci kademe ise, *“Sonra ona ol dedi”* (Al-i İmran, 3/59) ayet kesitinden *“Ol”* emrine muhatap olacak birinci kademe sonudur. Allah'ın *“Ol”* emrine muhatap olan ve topraktan yaratılan şeyin ne olduğunu gelecek ayetlerde göreceğiz. Biz burada son sözü Müfessir Hamdi Yazır'dan alacağız. O bu ayetin yorumunda diyor ki;

“Hilkati insaniye iki neşet üzerine tertip olunmuş ve “Kün” emri ikincide verilmiştir².

İLK İNSAN ÂDEM'İ BEŞER İSMİYLE BİLDİREN YARATILIŞ AYETLERİ

Çıplak derili (postsuz) anlamına gelen “beşer” ismi Kur'an'da 47 kere geçmekte ve bunlardan 4 tanesi Hz. Âdem'in yaratılışıyla ilgili olup Âdem değil de “beşer” kelimesi ile bildirilmiştir¹.

Birinci ayet:

“Düşün o vakti ki Rabbin meleklere Ben demişti salsaldan Hame-i mesnundan bir beşer yaratmaktayım (Hicr suresi 15/28).

Buradaki yaratılacak beşer Âdem'dir.

İkinci ayet:

(İblis) Benim dedi *“Bir salsaldan, hame-i mesnundan yarattığın beşere secde etmem mümkün değil”* (Hicr Suresi, 15/33).

İblis salsal ve hamei mesnunun ne olduğunu biliyordu ki açıklayıcı bilgi istememiştir.

Üçüncü ayet:

“*Rabbim meleklere şöyle dediği vakit; haberiniz olsun, ben bir çamurdan bir beşer yaratmaktayım*” (Sad suresi, 38/71).

Dördüncü ayet:

“(İblis) dedi ki: *Ben ondan daha hayırlıyım; beni bir ateşten yarattın, onu (beşer) ise bir çamurdan yarattın*” (Sad suresi 38/76).

İlk insan Âdem’in “beşer” olarak yaratılışını bildiren bu 4 ayetin ikisinde çamurdan yaratıldığı bildirilirken, diğer iki ayette aynı “beşerin” yaratılışında iki yeni terim kullanıldığını tespit ediyoruz. Bunlar “salsal” ve “hamei mesnun”dur (Hicr Suresi, 15/28,33),

Salsal ve hamei mesnun tanımlamaları gelecek alt başlıklarda incelenecektir.

ÂDEM’İ İNSAN İSMİYLE BİLDİREN YARATILIŞ AYETLERİ

“Kolay uyum sağlayan (ünsiyet eden) anlamına gelen insan kelimesi Kur’an’da 65 kere geçer. Bunların 20 kadarı yaratılışla ilgili olarak ilk insan Âdem ve neslini de içine almaktadır¹.

Hiz. Âdem için aşağıdaki ayetleri verebiliriz.

Birinci Ayet:

“(O ki (Allah) yarattığı her şeyi güzel yarattı ve insanı ilk defa çamurdan yarattı) (Secde 32/7).

Tefsirlerde ayetin son kısmı “*İnsanı yaratmaya çamurdan başladı*” şeklinde çok yaygınca kullanılmaktadır. Tercümesini verdiğimiz “*İnsanı ilk defa çamurdan yarattı*” Kur’an Yolu Tefsirinde de verilmiştir ve biz onu tercih ediyoruz³.

İkinci Ayet:

“*İnsanı çamurdan bir sülaleden yarattı*” (Mu’minun 23/12).

Bu ayetteki insanın Âdem olup olmadığı çok önceleri sahabe dönemlerinde tartışılmıştır. Özellikle İbn Abbas ve ilk dönem müfessirler bu ayette yaratılan insanın Âdem olduğunu ifade etmişlerdir⁴.

Ancak ne var ki, Kur’an tefsirlerinde bu ayetin devamındaki 23/13, 14 ayetleri Âdem için değerlendirmek yerine nesli için değerlendirilmiştir⁴.

Burada iki kademeli biyolojik yaratılış kuralı uygulandığında 23/12, 13 ve 14. Ayetlerdeki insan direk olarak Hiz. Âdem olup dolaylı olarak onun nesli olan biz insanları da düşünebiliriz. Çünkü Hiz. Âdem’in iki kademeli biyolojik yaratılış boyutu ile neslinin yaratılışı arasında ciddi paralellikler vardır.

Üçüncü Ayet:

“*İnsanı fehhar gibi bir salsaldan yarattık*” (Rahman 55/14).

Salsal ve Fehhar: Toprak ve çamurun yanında “salsal”ın daha farklı bir anlamı olmalıdır. Tefsirlerde çok yaygın olarak kullanılan “*Vurunca ses veren kuru çamur*” anlamının nasıl ortaya konduğunu Ragıp el İsfehani’nin Müfredat’ından inceledik. Orada “*Salsalın asıl anlamının kuru bir şeyden çıkan sesin yankılanması*” olarak ifade edilir⁵.

Buradan hareketle salsalın ses veren kuru çamur olduğu sonucuna varılmıştır.

Yine Müfredatta “Salsal”ın ikinci bir anlamı verilmekte ve “*kokuşan et*” anlamındaki *sallellahm* tabirinden hareketle *kokuşan çamur*” şeklinde belirtilmektedir (s-l-l maddesi).

Ses verecek kadar “kuru çamur” ile “kokuşan çamur” ifadeleri birbirinden farklı olduğundan bu anlamlardan birinin tercih edilmesi gerekir. Bize göre “*Kokuşan et*” tabirinin daha uygun bir kullanım olacağını belirtmek isteriz. Şöyle ki:

Böylece çamuru teşkil eden minerallerden 30 kadarının seçilmesi ve bunlardan sindirilebilecek besleyici organik gıdaların sentezine geçmiş oluruz. “Kokuşan et” anlamında besleyici gıdaların protein, yağ ve çeşitli mineraller ve su gibi daha pek çok diğer inorganik moleküllerin tamamını düşünebiliriz. Tıpkı bir tohum ve yumurtadaki besin maddelerinin embriyo için vazgeçilmez önemi neyse, kararı mekin içinde “salsal” olarak ifade edilen “*kokuşan etten*” ilk insan embriyosunu besleyecek gerekli çeşitlilikte ve yeterli miktarda gıda maddelerini anlamaktayız.

Kararı mekin’deki “karar”, *q-r-r* (قرر) kökünden gelmekte ve bu kökten bir de “müstekarr” türetilmektedir. Müstekarr hem mekân itibariyle karar kılınan yer ve hem de zaman itibariyle belli bir süreyi ifade eder⁶.

Yumurtanın ve tohumun içindeki embriyo için yumurta ve tohum müstekarr demektir. Allah bize bütün canlıların beslenmelerini sağlayacak gerekli çeşitlilikte ve yeterli miktarda garanti ettiğini bildirirken kararlı, durağan anlamındaki müstekarr ile bildirirken hareketli hale ulaşan hayvan yavruları ve erginleri için emaneten bulundukları hayat ortamlarını da müstevda olarak bildirmektedir⁷.

Nitekim görülüyor ki; Allah, gıda ile canlı ilişkisini iki farklı ortamda şöyle bildiriyor:

“*Arzda hiçbir canlı (dabbe) yoktur ki rızkı Allah’a ait olmasın. O, onun müstekar(kararlı, durağan) ve müstevdaine(hareketli, emaneten bulunma) bilir. Hepsı kitabı mübindedir*” (Hud 11/6).

Şimdi büyük sonuç gelelim: Kararı mekindeki “karar”, aynı zamanda kararlılık, durağanlık anlamını verdiği için müstekarr da demek oluyor. O halde,

kararı mekinde ilk insanın embriyosunun besleneceği tüm gıdalar vardır ve salsal, “kokuşan et” anlamıyla bu gıdaları ifade etmektedir.

Salsaldan ilk insanın yaratıldığı bildirildiğine göre, gerekli ve yeterli bütün ihtiyaçları karşılayabilecek bir organik hammadde anlamını taşıırken, ikinci bir kaynak olarak da hamei mesnun denen ilk insan hücresinin hammaddelerine de kaynak olmuştur. Onun için ayette “*Düşün o vakti ki Rabbin meleklerle Ben demişti, salsaldan, hamei mesnundan bir beşer yaratacağım*” diye bildirilmiştir (Hicr 15/28).

Buraya kadar salsala yeni bir yorum getirdik. Konunun tamamlanması için ise Rahman suresinde geçen “Halekel insane min salsalin kel fehhar” “O Allah) insanı fehhar gibi bir salsaldan yarattı” (Rahman 55/14) ayetine yer vermemiz gerekmektedir. Kur’an tercüme ve tefsirlerinde “fehhar” ateşte pişmiş kiremit, çanak, çömlek anlamıyla verilmektedir. Fahrettin Razı bu anlamı kabul etmekle beraber, “iftihar eden” anlamındaki “fahir” kelimesinin mübalağalı hali olan “fehhar” ise “çok iftihar eden” anlamına geldiğine yer verir⁸.

İşte biz de bu çok iftihar etme anlamı üzerinde duracağız:

“Min salsalin kel fehhar”, “Çok iftihar eder gibi salsal” anlamını nasıl açıklayabiliriz? Yukarıda sadece salsalin anlam genişliği ve derinliğini verirken, hem kokuşan et anlamıyla organik gıda maddelerini ifade ettiğini, hem de hamei mesnun denen ilk insanın zigot seviyesindeki hücresine de hammadde sunduğu üzerinde durmuştuk. Bunlara ilave olarak çok iftihar eden salsal olunca hangi mesajlar verilmektedir? Bunları üç noktada toplayacağız.

1. Toprak ve çamurdaki elementlerden Âdem’in vücuduna geçecek olanların seçilmesi. Bunlardan sentezler yapılarak yeni terkiplerin çeşitlilik ve miktar bakımından yapılmasında bu yapılanmaya katılamayanlara göre iftihar edecek bir üstünlük kazanmıştır.
2. Salsaldan hamei mesnun hücresi yaratılmıştır. Bu ilk insan olan Âdem’e ait hücre, bütün insanlara köken olmak gibi muhteşem bir nitelikler yazılımına, kapasitesine, aktivitesine ve donanımına sahiptir. O halde salsal iftihar edecek bir katma değer kazanmıştır.
3. Salsal besleyici gıda maddelerine ve ilk insan hücresine köken olunca, iki büyük iftihar vesilesi kazandığını Kur’an’dan öğrenmekteyiz:

Birincisi, Hz. Âdem’in birinci kademe yaratılışının sonu olan kararı mekindeki hamei mesnun (Âdemî zigot) hücresine Allah “Ol!” emrini vermiştir (Âli İmran 3/59).

İkinci ise, Allah meleklerle “Ben çamurdan bir beşer yaratmaktayım” (Sâd 38/71), “Onu tesviye edip ruhumdan üflediğim zaman secdeye kapanın” (Sâd 38/72) diye

bildirilince melekler bu emre uyarken şeytanın uymaması üzerine (Sâd 38/74) Allah, Adem'in önemini İblise şöyle bildirir;

Allah iblise: “*O, Benim iki elimle (bi yedeyye) yarattığıma...*” der (Sâd 38/75). İşte salsal elbette iftihar eden, çok iftihar eden olacaktır. Çünkü Allah yarattığı toprak maddelerinden “salsal” diye isimlendirdiği daha üst seviyeli insan hücresinin yaratılışını ondan, beslenmesini ondan, kararı mekinin içini kudret elini kullanarak ondan doldurdu, onun için salsal iftihar etmez mi?

Dördüncü Ayet:

“Halekel insan” (*Yarattı insanı*) (Rahman 55/3).

Allah, insanı yarattığını bildiriyor. Peki neden? Demek ki insanın Allah tarafından yaratıldığını kabul etmeyecekler olacak. Hatta bir başka ayette:

“*Sizi biz yarattık, hala tasdik etmeyecek misiniz?*” (Vakıa 56/57) diye bildirilmektedir. Demek ki, insanın Allah tarafından yaratılışını kabul etmeyecek insanların ciddi oranlarda var olacağını Yüce Yaratan biliyor ve uyarıyor.

Beşinci Ayet:

“*Lekad haleke'l insane fi ahseni takvim*” (*Biz insanı ahseni takvimde yarattık*) (Tin 95/4). Yani tam kıvamında ve tam optimum değerlerdeki mükemmellikte insanın yaratıldığı bildirilmektedir.

Altıncı Ayet:

“*Ve hüvellezi haleke min el-mâi beşeren fece'a'lehu neseben ve sıhren ve kane rabbüke kadıra*” (*O'dur ki sudan bir beşer yarattı da onu bir neseb (erkek çocuklar nesli) ve sıhr (kız çocukları nesli) kıldı. Rabbin herşeye kadir bulunuyor*) (Furkan 25/54).

Bu ayetteki el-mâ; Kur'an'da 60 yerde geçer (*Abdulgani, Mucemu'l Müfehres 2009*). El-mâ “Su”, lügat anlamında ise de kavram olarak Âdem'in birinci kademe yaratılışının sonu olan hamei mesnun, çamurdan sülale gibi olup, hepsi Âdemî zigot anlamındadır.

İLK İNSAN ÂDEM KARARI MEKİNDE YARATILDI

Kararı mekin Kur'an'da 2 kere geçerken (Müminun 23/13, Mürselat 77/21) Rahim daima çoğulu olan “erham” olarak 6 kere geçmektedir. (Âli İmran 3/6, Hacc 22/5, Râ'd 13/8, Lokman 31/34, Mü'min 40/64)

Kur'an tefsirlerinde kararı mekin “*Oturaklı karargah*”, sağlam korunak gibi açıklamalar ile sunulmaktadır^{3,9},

Bir de bunun karşılığının anne rahmi olduğu cömertçe ifade edilince “kararı mekin” teriminin Âdem için olan çok özel konumu ortadan kalkmış olmaktadır. Fonksiyonel benzerlikleri olsa da, kararı mekin eşittir rahim değildir. Bunun esas nedeni Âdem'in yaratılışının iki kademeli biyolojik boyutunun oluşu ayrımının

bilinmeyişinden kaynaklanmaktadır. Kararı mekin teriminin iki kelimesini önce lügat anlamlarıyla tanıyalım.

Karar'ın Anlamı: Durma, rahat, devamlılık, ölçülülük, neticeye bağlama¹³.

Mekin'in Anlamı:

1. Bir dairede, bir mekânda oturanlara mekin denir.
2. Bir saraya çağrılan ve onure edilen insana mekin denir.
3. Çekirge ve kertenkele yumurtalarına da mekin denilmektedir¹⁰.

Çekirge ve kertenkele yumurtalarına mekin denmesi, kararı mekinin de yumurta gibi düşünülmesine büyük imkân vermektedir. Kararı mekin'deki itibarlı değerli varlık başlangıçta Âdemî zigot denen hücre, sonrası bunun çoğalmasıyla başlayan embriyodur. Âdem açık bir tarlada veya sulak bir arazide değil, işte böyle özel bir isimlendirme ile bildirilen kararı mekin'de yaratılmıştır. Bu yaratma sistemini bütün canlıların ilk atalarının yaratılışındaki temel kural olarak da düşünebiliriz.

Sonuç olarak “Tavuk mu yumurtadan, yumurta mı tavuktan çıkmıştır?” sorusunun cevabı da bulunmuş olmaktadır. İlk başlangıçlarda tohum ve yumurtaların yaratılışı öncelik kazanmaktadır

Burada iki örnek vereceğiz: Bugün biyolojiden öğreniyoruz ki 1800'lü yıllarda nesilleri tüketilen fil kuşları 10 kg ağırlığında yumurta yumurtluyorlardı. Böylece 6,5-7 kg ağırlığında yavruların dünyaya gelmesi sağlanıyordu¹¹.

İkinci örnek ise, 26 metre boyunda dev bir dinazor 50 cm çapındaki fosilleşmiş yumurtası ile temsil edilmektedir¹².

Böyle bir yumurta yaklaşık 45 kg ağırlığında bir yavrunun dünyaya merhaba demesine imkân vermektedir.

Bu tespitler doğrultusunda ilk insanın tıpkı kuş yumurtaları, dinazor yumurtaları ve ağaçların tohumları gibi bir özel ortamda yaratıldığı sonucuna varırız. Bunun adı Kur'an'daki isimlendirmeyeyle “**Kararı mekin**” dir.

İLK İNSANIN YARATILIŞININ ÜÇ KADEMESİ

Kur'anda çeşitli surelerde bazen tek ayet, bazen birbirini takip eden birkaç ayette ilk insanın yaratılışı bildirilmektedir. Şimdi Müminun suresinden üç ayette “İnsan” kelimesi üzerinden ilk insanın çamurdan başlayan;

Birinci kademe yaratılışı olan çamurdan bir sülale olarak ilk insan hücresine ulaşılması,

İkinci kademe, bunun Kararı mekinde nutfe yapılması (Müminun 23/13) yani çok hücreli embriyonal döneme geçmesi,

Üçüncü ayette ise, tesviye dönemi (Müminun 23/14) zikredilmeden onun nutfe, alâka ve mudga ile isimlendirilmiş detayını görmekteyiz.

Diğer detayları görmek için şimdi üç ayeti görelim:

1- “Şüphesiz Biz insanı çamurdan bir sülâleden yarattık” Müminun 23/12).

Bu ayetteki “İnsan”ın Âdem olduğu İbn Abbas ile sahabeler döneminde verilmiştir⁴.

Hamei mesnun yerine bu ayette çamurdan bir sülâle isimlendirmesi geçmiştir. Sülâleye tefsirlerde çok yaygınca “*Çamurun özü*” denmektedir. Böyle bir ifadeye dil müsaade etse de esas olan çamurun özü ifadesinin karşılığının ne olduğunun tespiti.

“Sülâle” isim olup “bir şeyi bir şeyden çekip çıkarmak” anlamındaki “sell” fiilinden türetilmiştir. Buna verilen örnekler “kılıcı kınından çekmek” gibi fiziksel bir ayrımı sağlarken, “çocuğun babanın sülâlesi “sellul veledi” olmasıyla da nesil veren hücrelerin baba vücudundan çıkarılmasına götürür⁵.

Buna üreme biyolojisinde Gametogenez denmektedir. Erkek için spermatogenez (spermin yaratılışı, oluşumu), dişiler için oogeneze (yumurta hücresinin yaratılışı, oluşumu) denmektedir.

Bu durumda “çamurdan bir sülâle”den yaratılan insanın birinci kademesinin sonu olan zigot seviyesine karşılık geldiğini ifade ediyoruz. Çünkü kararı mekin’de nutfe yapılan bu sülâledir.

2- “Sonra onu kararı mekinde nutfe yaptık” (Müminun 23/13).

Bu ayetteki “onu” işaret zamiri olarak ve Arapça dilbilgisi kuralı olarak birinci ayetteki “insana” bakmaktadır. Ancak o insan henüz varlık sahnesinde çamurdan bir sülâle olarak yaratılmış ve yaratılışı devam ettiğinden, kararı mekinde nutfe olan çamurdan yaratılan sülâledir.

Nutfe biz insanların anne rahminde geçirdiğimiz embriyonal sürecin başlangıç aşamasıdır. Bu aşama artık tek hücreden ibaret olan zigotun çok hücreli döneme geçişidir. Âdem tesviye edildiği gibi bizim anne rahmindeki nutfe ile başlayan dönemimiz de tesviye edilmektedir. Onun için Âdem anne baba olmaksızın yaratıldığında, sülâlesi âdemi zigot seviyesinde topraktan, çamurdan ve salsaldan yaratılmış tek hücredir. Bu hücre anne rahmine karşılık gelen ve fonksiyonel olarak onun lojistik desteklerini veren kararı mekinde yaratılışın üç kademesini tamamlamıştır.

BİRİNCİ KADEME YARATILIŞIN SONUNU İFADE EDEN 5 İSİMLENDİRME VE MANALARI

1-Hamei Mesnun (Hicr 15/26, 28, 33)

Toprak ve çamurdan sonra organik gıda maddelerini “kokuşan et” anlamıyla temsil eden salsal ve yine ondan yaratılan hamei mesnun hücresidir. Tefsirlerde ve Kur’an tercümelerinde çok yaygın olarak “siyah, kokar, cıvık çamur” şeklinde ifade edilir. Müfessir Hamdi Yazır, hamei mesnunun “insan tohumu olan nutfе” olduğunu söyler⁹.

Bu tespite uyuyoruz, sadece hamei mesnunu insan tohumu olan nutfе değil, bir tek hücreden ibaret “Âdemî zigot” olarak tanımlıyoruz. Nutfе bunun çok hücreli döneme geçen ileri aşamasıdır.

Hamei mesnunun ne anlama gelebileceğine dair yapılan çalışma ve yorumlardan ciddi gayretlerin sarfedildiği tefsirlerden anlaşılmaktadır. Ancak kabul edilen bu yorumlar sahabelerden tabiine geçiş döneminde yapılanların tekrarı şeklindedir. Hamdi Yazır’ın yorumunda bir yenilik ve kanaatimizce de toprak, çamur, salsal gibi temel hammaddelerden hücreye geçişi sağlamış olması nedeniyle de orijinalliyi vardır.

Biz hamei mesnuna Âdemî zigot diyebileceğimizi öneriyoruz. Çünkü “mesnun” kelimesi “sünnet olan şey” anlamındadır¹³.

Sünnet, İslam literatüründe Hz. Muhammed’in (s.a.v) sünneti yani hayat alışkanlıkları, kuralları, uygulamalarını ifade ederken, Cenab-ı Hakk’ın da kendi usul ve kurallarının da sünnetullah ve fıtratullah olarak adlandırıldığını bilmekteyiz. Bu durumda çamurdan, topraktan başlayan salsal seviyesine ve ondan bir kilometre taşı olan hamei mesnunu yaratmıştır. Hamdi Yazır “önce salsal, sonra da ondan insan mayasını teşkil edecek hamei mesnunun yapıldığını” ifade eder⁹.

Birinci kademe yaratmanın sonudur. “Ol” emrini yerine getirip ikinci kademe yaratılışa geçerek Âdem olacak bir mahiyete sahiptir. Allah, hamei mesnun isimlendirmesiyle bize, ona verdiği bütün çalışma kapasiteleri, aktiviteleri, faaliyetleri, kanunları ve kurallarıyla “mesnun” seviyesine ulaşmış bir yaratılmıştan bahsetmektedir.

Mesnun Allah’ın Sünnetullah ve Fıtratullah denen usul ve kurallar koyucu yaratıcılığın çamurdan yarattığı insan hücrelerinde gördüğümüz karşılıklarını ifade etmektedir. Onun için mesnun sünnet bulmuş demektir. Şimdi mesnunun bir doku hücreesindeki karşılıklarını görelim:

1. Hücreler hücre zarı, stoplazma ve nükleus olmak üzere üç bölümden ibarettir.
2. Solunum yaparlar, enerjilerini korurlar

3. Beslenirler

4. Kendileri sentezlenir. Böylece hücre çoğalması sağlanmış olur (Mitoz bölünme)

Hâlbuki Âdem'in çamurdan yaratılan ilk hücresi zigot kapasitesindedir. Böylece bir hücre Sünnetullah ve Fıtratullah'ın verdiği karar kılınmış tüm kurallar, aktiviteler onun "mesnun" oluşunu sağlamıştır. Bu hücreye çizilmiş aktiviteler onun aynı zamanda otonomisi demektir. Bütün bu faaliyetler sünnet bulma, yani hücrenin usulü, kuralları, aktiviteleri demektir. Bunları şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Hücre beslenmesi
 2. Hücre solunumu
 3. Hücre çoğalması
 4. Hücrelerin özel görevlere göre değişimi ve 200 farklı hücreye ulaşması.
 5. Nesil verecek hücrelerin embriyonal süreçte oluşturulmaları ve testis ve yumurtalıklara yerleştirilmeleri.
 6. Bu hücrelerin embriyonal süreçte göç edip hedef organa yerleşmeleri.
- İşte hamei mesnun denen hücredeki mesnun yani sünnet bulmuş, kendi adet, usul ve aktivitelerini kazanmış demektir.

Bu durumda "hame"ye gelince "uzun müddet su ile yumuşayıp değişmiş, cıvık, kokar çamura denir" diye tanımlanmaktadır⁹.

Hamei mesnunla birlikte düşünüldüğünde "değişkenlik" özelliği Âdemî zigot dediğimiz hamei mesnunun 200 çeşit hücreyi verebilen değişkenliği ile doğrulanmış olması yeterlidir. Kaldı ki çürüme ve kokma mikroorganizmalarca yapılır ki "hame" bizi yine canlı hücreye yönlendirir.

2-Nefsi Vahid: Tek Nefis

a-Âdem'in yaratılışını veren hamei mesnunun kanatimizce totipotens (çok potansiyelli hücre) özelliğini ifade eden bir isimlendirmedir.

b-Havva da kanatimizce bu hücrenin ikiye bölünmesiyle oluşan bir hücresinden yaratılmıştır. (Nisa 4/1; A'raf 7/189; 39/6)

c-Bütün insanlar nefsi vahidden köken aldı. (Nisa 4/1 v.d)

d-Öldükten ve kıyamet koptuktan sonra bütün insanların tamamının yaratılması bir tek nefsi vahidin yaratılması gibidir (Lokman 31/28).

3-Çamurdan Sülaleye (Müminun 23/12)

"Çamurdan bir sülale" Âdem'in zigot anlamındaki hücresinin bir başka adıdır. İlahi kudret kendine uygun bir usul ile topraktan, çamurdan sülaleyi sentezleyerek yarattı. İkinci olarak Âdem'in yine sülale üzerinden nasıl nesil

verdiği bildirilmektedir (Secde 32/8). Bu defa sülale bizde kesinleşen kanaate göre testislerde sperm ana hücreleri (Spermatagonium), yumurtalıklarda yumurta ana hücreleridir (Oogonium).

3- Yapışkan Çamur (Tin Lazib) (Sâffât 37/11)

Âdem ve neslinin birinci kademe yaratılışının bulunduğu ortak terim yapışkan çamur (Tin lazib).

4-el-Mâ: Su

- Âdem'in birinci kademe yaratılışı sonu olarak Âdemî zigot (El-mâ) (Furkan 25/54)
- Âdem'in nesli de "zayıf su" anlamında "mâi mehin" ile bildirildi (Secde 32/8, Mürselat 77/20).
- Bütün hayvanların (dabbe) ilk ataları sudan (min main) yani her birine ait atasal zigotlardan yaratıldı (Nur 24/45).
- Bütün canlılar sudan (min el mâi) yani kendilerine özgü atalarının zigotlarından yaratıldı. bu ayet tek hücreli ve çok hücreli bütün canlıları içine almaktadır (Enbiya 21/30). Onların hücreleri dikkate verilmesine rağmen, tefsirler maalesef sadece suyun önemi üzerinde durulmaktadır.

İKİNCİ BİYOLOJİK YARATILIŞ KADEMESİ: TESVİYE EDİLME

Âdem'e ait birinci kademe yaratılışın sonunun 5 ayrı isimlendirme ile Kur'an'da bildirildiğini incelemiştik. İşte bu birinci kademe sonu olan hücrenin "Âdemî zigot" olarak kararı mekinde ikinci kademeyi tesviye etme olarak Kur'an'da hem Âdem'in yaratılışında ve hem de neslinin yaratılışında "sevva" fiili ile bildirildiğini görmekteyiz (Hicr 15/29, 38/72).

Tesviye etmeyi fiziksel anlamda bir toprak kütesini çanak, çömlek ve tuğla gibi yapmak veya insanı çamurdan bir heykel haline getirmek şeklinde düşünemez miyiz? Düşünebiliriz, ancak Kur'an'daki tesviye etme böyle değildir. Şimdi şu ayetlere bakalım:

Arkadaşı ona dedi; "*Sen, O Rabbini inkâr mı ediyorsun ki, o seni topraktan, sonra nutfeden yarattı, sonra da seni erkek olarak tesviye etti* (sevvake recula)"(Kehf, 18/37).

Bu iki kişi arasındaki konuşmadan anlıyoruz ki, inanmayan kişi henüz annesinin rahminde erken embriyo döneminden itibaren (nutfe) erkek olarak tesviye (sevvake) edilmiştir.

Demek “embriyonal süreç” tek kelimeyle ifade edilecekse, Kur’an’daki karşılığı “tesviye etmek” anlamındaki “sevva” fiili ile ortaya konmuştur (Diğer sevva ayetleri: Kıyamet 75/38, İnfitar 82/7, Alâ 87/2).

Demek ki, Âdem’in sülalesinin (hamei mesnun, nefsi vahid) kararı mekinde tesviye edilmesi onun nutfe, alaka ve mudğa dönemlerini ihtiva eden yaratılış devresini embriyolojide anlatıldığı gibi tamamlamak şeklindedir. Aynı şekilde Âdem’in nesli kararı mekin yerine anne rahminde tesviye edilmekte, yani nutfe, alaka ve mudğa dönemlerinden geçmektedir. Şimdi ayetimize bakalım: “Sonra o nutfeyi alaka yarattık

Derken o alakayı mudğa yarattık

Derken o mudğayı bir takım kemik yarattık

Derken o kemiklere et giydirdik

Sonra ona diğer bir hilkat neş’eti verdik

Bak ne şanlı o Allah, yaratanların en güzeli”(Mü’minun 23/14)

Bu ayette bugün Embriyolojide çok iyi bilinen günlük embriyonal yaratılış devreleri ile nutfe, alaka ve mudğa dönemlerinin karşılıkları olan süreleri anlama imkânına sahibiz. Embriyolojide ve üreme biyolojisinde hiç yer almayan “yaratmak” fiilinin yerine “gelişmek” fiili geçmiştir. Kur’an’dan öğrendiğimize göre embriyolojinin incelediği zigottan doğuma kadar ki hamilelik döneminde ruh verilinceye kadar ki dönem, tesviye dönemi iken yaratmanın yoğun olarak yürütüldüğü dönemdir.

Yaratılışın Üçüncü Kademesi Âdem’e Ruh Verilmesidir

İki biyolojik kademeyi topraktan tek hücreli hamei mesnun, yani Âdemî zigota geçilmesi ve onun kararı mekinde nutfe, alaka ve mudğa dönemlerini embriyonal dönem olarak tamamlarken bir de üçüncü aşama olarak ruh verilmiştir. Bu üç kademenin geçtiği iki ayetle Âdem’in yaratılışındaki ilk başa dönüyor ve son sözü Kur’an’dan alıyoruz;

“Rabbin Meleklerle şöyle dediğini hatırla: Ben salsaldan hame-i mesnundan bir beşer yaratmaktayım. Ben onu teviye edip ona ruhumdan üflediğim zaman derhal onun için secdeye kapanın” (Hicr 15 / 28-29).

KAYNAKLAR

1-Abdulgani, Muhammed Fuat: Mucemu'l Müfehres 2009

2,9-Yazır, Hamdi: Hak Dini Kuran Dili (Yayınevi ve tarih mevcut değil)

3-Karaman, Hayrettin ve Arkadaşları: Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir, Ankara / 2007

4,8-Razi, Fahrettin (Terc. Suat Yıldırım ve Arkadaşları): Tefsiri Kebir, Huzur Yayınları 1993.

5-İsfehani, Ragıp (Terc. Abdulbaki Güneş- Mehmet Yalçın): Müfredat Çıra Yayınları 2010.

6-Ateş, Süleyman:Yüce Kur'anın Çağdaş Tefsiri,Yeni Ufuklar Neşriyat tarih yok.

7-Tayran, Bahri: Dabbetülarz ve Negaf, Kahraman Yayınları, 2015.

10-Sarı, Mevlüt: El-Mevarid, Arapça Türkçe Lugat, Bahar Yayınları 1984

11-Demirsoy, Ali: Yaşamın Temel Kuralları / Omurgalılar.

12-Jinghua and Xiaosi, F: 1994, Xixia,the Kingdom of Dinozaur Egg Fossils,Chia and Word Cultural Exchange, No,4 ,pp. 20-21 Beijing.

13-Develioğlu, Ferit: Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lugat, Aydın Kitabevi 1990.

KUR'AN'AN'DAKİ NUTFE KAVRAMININ YANLIŞ MANALANDIRILMASI ÜZERİNE İNCELEME

Araştırmacı Suna ALLAHVERDİ

sunaallahverdi@windowslive.com

orcid.org/0000-0002-3983-6038

Kuran-ı Kerim’de 12 yerde geçen “nutfe” نُطْفَةٌ kelimesine Türkçe karşılık olarak, erkek üreme hücresi olan “sperm” veya milyonlarca spermden oluşan meni manası verilmiş. “Nutfe” kelimesinin Türkçe karşılığının; Kur’an’da ve Embriyolojide aynı anlamı ifade etmediklerini ve ayetlerde anlam bozukluklarına yol açtığını, bu sebeple sanki embriyolojik olarak keşfedilen bilgiler ile çelişkisi varmış gibi bir durum meydana gelmiştir.

Kur’an da; (80: 19) مِنْ نُطْفَةٍ خَلَقَهُ فَقَدَرَهُ “Bir spermden yarattı da ona şekil verdi” ayetinde geçen مِنْ نُطْفَةٍ (nutfe) kelimesine “sperm” diye Türkçe meal verilmiş¹.

Halbuki نُطْفَةٍ “nutfe” kelimesinin geçtiği diğer ayetler ile karşılaştırıldığında (76:2) meni ve sperm olmadığını, başlı başına özel bir kavram olduğunu görmekteyiz. Çünkü insan ilk yaratılmaya zigot yani döllenmiş olan yumurta ile başlar. Embriyolojiye göre insan; erkek üreme hücresi olan (23 kromozomlu) spermin, (23 kromozomlu) dişi yumurtası ile fertilizasyonu (birleşmesi) sonucunda 46 kromozomlu döllenmiş yumurta (zigot) yani Kur’an ın ifadesiyle “nutfe” oluşur.

Kâinat Allah’ın Muhteşem Sanatının Nakışlarıdır

Yaratılış veya varoluş, Allah Teâlâ’nın muhteşem sanatının nakışları olup, Büyük Patlama ile başlayan ve tesadüfler ile oluşması imkansızın imkansızı olan Kâinat denilen muazzam büyüklükteki muhteşem işleyişin, planlanmış düzenin, her an varlık ile yokluk arasında meydana geldiği, Allah’ın kudret kalemiyle yazmış olduğu muntazam yazılarının kalem uçları olan zerrelerinin, milyonlarca ihtimaller arasından sevk edilerek işlettiği hareketlerdir.

Bilim de; bu kusursuz olarak yaratılmış ve yaratılmakta olan kâinatta ki tüm varlıkların; madde âlemindeki var olma seyirlerini ve bu harika düzendeki hatasız, belli bir amaca yönelik olarak işleyen hareketlerini bilimsel yöntem basamaklarını kullanarak araştırıp, keşfederek algılamamızı sağlayan, insanların akıl

birlikteliklerinden meydana gelmiş ve yeni bilgiler ile sürekli olarak yenilenmekte olan araştırmalardır.

Gerçek manada bilimin vazifesi; tümevarım yöntemi ile kâinattaki eserlerden, müessire ulaştırarak, Sâni'yi tanıttırmaktır. Dolayısıyla yaratılmış olanların tek sahibi ve yaratıcısı Allah Teâla'nın son olarak tüm insanlığa hitaben gönderdiği ve kainatın fihristesi hükmünde olan Kur'an-ı Kerim'in ayetlerindeki bilgiler ile kâinatı keşfeden bilim arasında bir çelişki yoktur.

**Kur'an ı Kerim'in
ayetlerindeki bilgiler
ile kâinatı keşfeden
bilim arasında bir
çelişki yoktur.**

Kur'an-ı Azîmüştan bütün zamanlarda gelip geçen nev'i beşerin tabakalarına, milletlerine ve fertlerine hitaben Arş-ı A'ladan îrad edilen ilahi ve şümüllü bir nutuk ve umumî, Rabbani bir hitabe olduğu gibi; bilinmesi bir ferdin veya küçük bir cemaatin iktidarından hariç olan ve bilhassa **bu zamanda**, dünya maddiyatına ait pek çok fenleri ve ilimleri câmi'dir...

Binaenaleyh Kur'anın ince manalarının ve tefsirlerde dağınık surette bulunan mehasininin ve zamanın tecrübesiyle fennin keşfi sayesinde tecelli eden hakikatlarının tesbitiyle, her biri birkaç fende mütehasıs olmak üzere muhakkikîn-i ulemadan **yüksek bir heyetin** tedkikatıyla bir tefsirin yapılması lâzımdır...².

Evet Kur'an-ın asrımıza bakan ayetlerinin hakikatlerini anlamak için farklı alanlarda araştırmacı olan ilim sahipleri ile birlikte, ayetler tetkik edilip yeni bir tefsirinin yazılması gerekmektedir. Çünkü Kur'an evrensel olduğundan ve umum asırlara hitap ettiğinden, bazı ayetlerde ki kavramlar ancak bilimsel yeni keşifler ile anlaşılabilir.

Mesela; insanın yaratılış aşamaları ile ilgili olan ayet meallerini incelediğimizde, mealler ile bilimsel yeni keşifler arasında çelişkiler olduğu görülmektedir. Fakat zaman ilerledikçe bilimsel yeni keşifler ile yeni yeni anlamları kavranan yaratılış ile ilgili ayetlerin Arapça olan metinlerine baktığımız da araştırmaların ayetleri doğruladığı ve hiçbir çelişkinin olmadığı görülmüştür. Dolayısı ile ayetlerin mealleri ile bilimsel araştırmalar arasındaki çelişkili gibi görünen durumun müfessirlerin konu hakkındaki yeni keşiflerden habersiz olmalarından kaynaklanmaktadır. Kur'an-ın her asra hitap eden ve gelecekte ki keşfedilecek olan ve hatta hâli hazırda henüz keşfedilmemiş bilgilerden haber vermesi O'nun evrensel olduğunun en büyük delilleridir. Ve Said Nursi külliyyatında bu konuyu şöyle açıklamıştır:

Madem Kur'an kelimullahıdır; umum asırlar üzerinde ve arkasında oturan muhtelif tabaka tabaka olarak dizilmiş bütün nev'-i beşere hitap ediyor, ders

veriyor. Hem bu kâinat bu Hâlık-ı Zülcelal'inin kelâmı olarak rububiyetin en yüksek mertebesinden çıkıp, bu binler muhtelif tabaka muhataplarla konuşuyor, umurun bütün suallerine ve ihtiyaçlarına cevap veriyor; elbette manaları küll ve umumidir. Beşer kelâmı gibi mahsus bir zamana, muayyen bir taifeye ve cüz'î bir manaya inhisar etmiyor. Bütün cin ve insin binler muhtelif tabakada olan efkâr ve ukûl ve kulûb ve ervahının her birisine lââyık gıdaları veriyor, dağıtıyor.”²

Yine, Said Nursi en güzel şekilde, din ve fen bilimlerinin birlikte çalışmaları gerektiğini aşağıda ki paragrafta net şekilde ifade etmiştir.

“Âlem-i insaniyette, zaman-ı Âdem'den şimdiye kadar iki cereyan-ı azim, iki silsele-i efkâr her tarafta ve her tabaka-i insaniye de dal budak salmış, iki şecere-i azîme hükmünde... Biri, silsile-i nübüvvet ve diyanet; diğeri, silsele-i felsefe ve hikmet, gelmiş gidiyor. Her ne vakit o silsile **imtizaç** ve **ittihat** etmiş ise, yani silsile-i felsefe, silsile-i diyanete dehalet edip itaat ederek hizmet etmişse; âlem-i insaniyet parlak bir surette bir saadet, bir hayat-ı içtimaiye geçirmiştir. Ne vakit ayrı gitmişler ise, bütün hayır ve nur, silsile-i nübüvvet ve diyanet etrafına toplanmış ve şerler ve dalaletler, felsefe silsilesinin etrafına cem' olmuştur. Şimdi şu iki silsilenin menşe'lerini, esaslarını bulmalıyız. İşte diyanet silsilesine itaat etmeyen silsile-i felsefe ki, bir şecere-i zakkum suretini alıp, şirk ve dalalet zulûmatını etrafına dağıtır. Hatta kuvveyi-i akliye dalında; Dehriyyun, Maddiyyun, Tabiiyyun meyvelerini, beşer aklının eline vermiş...”³.

Kur'an-ı Kerim'de geçen fakat yakın yüz yıllarda ancak yeni yeni keşfedilmeye başlayan embriyolojik gelişmelerin, keşiflerin asırlar önce ayetlerde açıkça bildirilmesi O'nun mucize olduğuna en büyük delillerdir. Fakat bu keşiflerden önceki bilgilere göre yapılan tefsirlerin ve meallerin bilimin keşifleri ile ters düşmesi ise müfessirlerin henüz bu bilgilere ulaşamamış olunmasından dolayıdır. 19. yüz yıldan önceki tefsirlerin değil de, embriyolojik keşiflerden sonraki yıllarda yazılan tefsir ve mealler ile bilim arasında çelişkili görülen durumların hala devam etmesi ise müfessirlerin, yeni keşiflerden habersiz olup, hükmü değişmiş olan eski bilgiler ile meal ve tefsir etmelerinden kaynaklanmaktadır.

İşte bu makalemizde ele aldığımız konu da ayetlerin başka dillerdeki çevirileri ve tefsirleri ile bilim arasında çelişkisi varmış gibi görünen; Kur'an'da 12 ayette geçen; Türkçe ve birçok dillerdeki meallerinde genel itibariyle çevirisi yanlış yapılmış olan “nutfe” kavramıdır. Öncelikle nutfe kavramının ne manaya geldiğini daha sonrasında da nutfe'nin geçtiği ayetlere verilen mealler ile embriyoloji arasında çelişki varmış gibi görünen durumun aslında başka dillere çevirilerinden kaynaklandığını açıklamaya çalışacağız.

EMBRİYOLOJİYE GÖRE NUTFE NE DEMEKTİR?

Bilim adamları, yüz yıllar boyu insanın ilk yaratılışının; Aristo'dan itibaren babadan anneye atılan sperm ile geçtiği bilgisine sahiptiler. Din adamları da bu bilimsel kaynaklardan edindiği bilgilerden etkilenmiş olmalıdırlar ki, insanın ilk yaratılışı ile ilgili olan ayetlerde geçen ilk başlangıç olarak bildirilen “nutfe” kavramının babadan geldiğini düşündüklerinden, nutfe kavramını “sperm veya meni” şeklinde tefsir etmişler. Mikroskobun embriyoloji alanında kullanılmaya başlanması ile yapılan araştırmalarda **nutfenin**; insanın yaratılmasındaki embriyolojik basamaklarda özel bir kavram olduğu keşfedildi. Ve bilim bu tarihten (1827) sonra döllenmede dişi yumurtasının, zigot oluşumunda etkisini keşfetmiş oldu. Fakat günümüz ve yakın son iki asırda yazılmış olan tefsirleri incelendiğinde bilimin keşfettiği bu bilgi yer almamakta ve hala müessirlerin, Kur'an ayetlerini çağlar öncesinden kalan eski bilgiler ile tefsir edildiği görülmektedir

Nutfe; embriyolojik olarak zigot yani döllenmiş yumurta demektir ve oluşması için erkek ve dişi üreme hücrelerinin birleşmesi gerekmektedir. Nutfe (=zigot) embriyolojik olarak; Fallop tüplerinin ampullasında ovulasyondan (yumurtlamadan) sonra atılmış olan (23 kromozomlu haploid) yumurtanın (23 kromozomlu haploid) sperm ile fizyonu (karışımıyla), (46 kromozomlu diploid) hücre meydana getirilmesidir.

Uterusa doğru hareket eden spermier tüplerde yumurta hücreleriyle karşılaştığında fertilizasyon (karışma) gerçekleşir. Ve bu birleşme günümüz şartlarında dişi yumurtalıklardan alınan yumurta ile erkekten alınan spermin, anne rahmi dışında özel ortamlarda birleştirilerek *zigot* yani *nutfe* oluşumu sağlanabilmektedir. Fertilizasyonda temel amaçlardan biri; vucut hücreleri için tipik olan diploid (46) kromozom sayısını oluşturmaktır. Döllenme aynı zamanda anne ve babanın eşey hücrelerinde ki genetik materyaller karıştırılarak, benzersiz bir genomu olan, yeni bir hücre oluşumuyla sonuçlanır.

Özetle; erkek ve dişi üreme hücrelerinin *fertilizasyon* yani birleşmesiyle, genetik materyallerin çaprazlanıp karışması suretiyle oluşan 46 kromozoma sahip “döllenmiş hücreye” veya “döllenmiş yumurtaya”; Nutfe (Zigot) denir. Bundan dolayı nutfe kavramı, müfessirlerin verdiği karşılık olan ne *sperm*, ne de *meni* değildir.

Embriyolojiye Göre Nutfenin Sadece Sperm Olamayacağı Sebepler

Embriyolojide nutfenin oluşumunda önemli nokta; erkek spermi ve dişi yumurtasının birleşmesi yani fertilizasyonun gerçekleşmesi gerekmektedir. İki cinsiyetin üreme hücreleri tek başlarına nutfeyi oluşturamazlar. Nutfe oluşumu

için olmazsa olmaz şartları vardır ve bu gerekli olan şartları sırasıyla açıklayacağız.

1-Sperm Sayısı

Döllenme olması için; dişi yumurta fallop tüpünde ilerlerken spermilerin de tüplere kadar gelmesi gerekmektedir. Yumurtayı dölleyecek olan spermin güvenli biçimde yumurtaya ulaşabilmesi ve fertilizasyonu için belli miktarda sayıya sahip olması gerekmektedir.

“Bir ovumun (yumurta) döllenme ihtimalini arttırmak için, semen örneğindeki spermatozoların konsantrasyonun 20 milyon/ml’den daha yüksek olması (yani ejakulatta toplam 40 milyondan daha fazla spermatozoon olması) zorunludur. Çünkü zaten örnekteki spermatozoların bir kısmının ya hareketsiz ya da defektli ((hasarlı, kusurlu) olmasından dolayı döllenme yeteneğinde olmama ihtimali oldukça yüksektir. Bununla birlikte spermatozoların %70 kadarı anormal morfolojiye sahip olabilir. Fakat bu orandan fazlası fertilizasyonu tehlikeye sokar. Semen pH (normalde 7.2-8.0 arasındadır) değeri de önemlidir. Seminal veziküler ve bulbouretral bezlerden salgılanan sıvının katkıda bulunduğu semenin zayıf alkali yapısı, daha çok spermatozoonun bırakıldığı yerde canlı kalmasını **garanti** altına alır ve dişi üreme sisteminin zayıf asidik ortamını nötralize etmeye hizmet eder.”⁴

2. Zaman

Spermin sayısının yanı sıra fertilizasyonda zaman da çok önemlidir. Spermatozoalar hem sayı bakımından çok önemli kriterlere sahip olmalı, hem zamanla yarışmalıdırlar. Ve binlerce rakip arasından sadece bir tanesi yumurtaya girmeyi başarmalıdır.

“ Fertilizasyon ovulasyondan 12 ile 24 saat kadar bir sürede gerçekleşir. Çünkü yumurta yalnızca bir gün kadar canlı kalabilir. Spermin canlılık süresi iki-üç güne kadar çıkabilir. Döllenmenin gerçekleşmesi için yumurtanın salındığı ve canlı kalabildiği süre içerisinde spermin yumurtaya ulaşmış olması gerekir. Aksi takdirde döllenme mümkün değildir”⁴.

3.Eşey Kromozomu

Zigotun oluşumunda bir başka etken daha bulunmaktadır ki; bu da erkek üreme hücresindeki cinsiyet özelliğinin belirlenmesinde etkin rol verilen eşey kromozomudur.

“Ovumun sahip olduğu 23 kromozomun 22’si vücut özelliklerinin belirlendiği otozom; bir tanesi ile cinsiyet özelliğinin belirlendiği X eşey kromozomu, gonozomdur. Spermelerde eşey kromozomu kiminde X, kiminde Y’dir. Şayet ovuma giren sperm X kromozomuna sahipse, XX zigotun

gelişmesiyle kız çocuğu, şayet sperm Y kromozomuna sahipse XY zigotun gelişmesiyle erkek çocuğu hâsıl edilecektir⁴.”

Demek ki, insan yaratılışı için erkek ve dişi üreme hücrelerinin ikisinin de olması ve her ikisinin de birleşmesi gerekmektedir. Çünkü üreme hücreleri mayoz bölünme geçirdiklerinden, her biri 23 kromozoma sahiptirler ve ancak birleşerek insan için gerekli 46 kromozom elde edilmiş olur.

KUR’AN-I KERİM’İN AYETLERİNDE GEÇEN “NUTFE” KAVRAMI

Kur’an-ı Kerim’de canlıların yaratılışı konusu ile ilgili ayetlerde birden fazla kavramlar geçmektedir. Bu kavramları, ayetlerin meallerini incelediğimizde Kur’an-i olan metni ile mealler arasında çelişkili bir durumun olduğunu gözlemledik. Hâlbuki ayetlerde geçen yaratılış aşamalarındaki sıralanan kavramların, canlıların yaratılmaya başlama devrelerini inceleyen Embriyoloji dalı altında yapılan keşifler ile ancak yakın yüzyıllarda anlaşılmaya başlanmıştır. Ve hiçbir şekilde çelişkili durum da bulunmamaktadır..

Bu aşamaları ilki olan ve insanın yaratılmaya başladığı ilk safha olan, Kur’an’da nutfe, embriyo biliminde ise zigot olarak isimlendirilen kavramın lafz-ı Kur’anî’den başka dillere yapılan çevirilerinde özellikle Türkçe çevirisinde yanlış olan manaların verildiği görülmüştür.

Mesela;

ARAPÇA	DİĞER DİLLER	ÇEVİRİ
Nutfe	Almanca	spermien
Nutfe	Fransızca	spermes’a
Nutfe	İspanyolca	Espermatozoides’a
Nutfe	İngilizce	sperms to
Nutfe	İtalyanca	spermatozoi per
Nutfe	Türkçe	Sperm veya meni

Nutfe özdeş bir lafz-ı Kur’anî kavram olup, sperm veya binlerce spermin birlikteliğine söylenen *meni* olarak çevirisi yapılması yanlıştır. Kur’an ayetlerinde geçen nutfe kavramına sperm denilmesinden dolayı embriyolojik olarak insanın oluşum aşamalarının sıralandığı ontojeni bilgileri içeren ayetler de geçen kavramların başka dillere çevirilerindeki hatalardan kaynaklı belâgat-ı Kur’anî’de geçen lafızlara verilen mealler ile bilim arasında çelişkilerin ortaya çıktığı gözlenmiştir.

Kur’an-ı Kerim’de embriyolojik olarak insanın yaratılış aşamaları açık ve net şekilde sıralanmakta olmasına rağmen, fen biliminin yaratılış hakkındaki araştırmaları ile bu kavramları ancak yakın yüzyıllarda ne ifade ettikleri

anlaşılmaya başlanmıştır. İşte yaratılış aşamalarından olan ve insanın yaratılışın başlangıcı olarak bilinen “zigot” yani “dölllenmiş yumurta”nın Kur’an’daki karşılığının Nutfe olduğu bildirilen, Hacc suresinin (22:5) ayetini incelediğimizde daha iyi anlaşılacaktır şöyle ki;

يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِن كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِّنَ الْبَعْثِ فَإِنَّا خَلَقْنَاكُمْ

“Ey insanlar! Öldükten sonra dirileceğinizden kuşku duyuyorsanız şunu unutmayın ki,

1) “biz sizi topraktan,”

مِّن تُّرَابٍ

2) “sonra Nutfe den,”

ثُمَّ مِّن نُّطْفَةٍ

3) “sonra alakadan,”

ثُمَّ مِّن عَلَقَةٍ

وَعَبْرٍ مُّخَلَّقَةٍ لِّبَيِّنٍ لَّكُمْ مِّن مِّضْغَةٍ مُّخَلَّقَةٍ

4) “sonra belli belirsiz et parçasından yarattık ki size (kudretimizi) açıkça gösterelim”⁵.

Yukarıda görüldüğü gibi embriyolojik olarak, embriyonun yaratılış aşamaları ile bunlara karşılık gelen Kur’an’daki kavramları eşleştirdiğimizde;

Embriyolojiye göre embriyonun oluşum safhaları (ontojeni)	Kur’an’a göre embriyonun oluşum safhaları
Gametogenez	Topraktan
Fertilizasyon (Dölllenme)	Nutfe
Yarıklama	Âlaka
Gastrolasyon	Mudga
Organogenez	Rahimlerde Organların Oluşması

Birebir ayetlerdeki kavramlar ile bilimsel bilgilerin eşleştiği görülmektedir. Fakat ayetin meal ve tefsirlerini incelediğimizde çoğunluğun nutfe kavramına embriyolojideki birinci aşama olan Gametogenez ile eşleştirilmesinden dolayı ayet meallerinin genelinde anlam karmaşalıkları meydana geldiğini gözlenmiştir.

“min nutfetin” ثُمَّ مِّن نُّطْفَةٍ nutfeden; yarattık ifadesi 12 ayette geçmektedir. Nutfe kavramının geçtiği ayetleri incelediğimizde çok çeşitli fakat yanlış olan karşılıklar verildiğini ve bunlardan bazıları üzerinde göstermeden önce şunu açıklamak istiyoruz; inceleyeceğimiz ayet meallerini, şu anda en önemli danışılan kaynak olan Diyanet Kur’an Yolu Tefsirin’den aldık. Fakat nutfe için bu tefsirde verilen meallerin de yanlış olduğunu belirtelim.

- 1) Kehf suresi (18/37) de geçen nutfе kelimesine bazı müfessirlerin verdikleri mealleri inceleyelim;

قَالَ لَهُ صَاحِبُهُ وَهُوَ يُحَاوِرُهُ أَكَفَرْتَ بِالَّذِي خَلَقَكَ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ سَوَّيَكَ رَجُلًا

"Kendisiyle konuşmakta olan arkadaşı ona hitaben, "Yoksa sen" dedi, "Seni topraktan, sonra nutfeden (sperm) yaratan, daha sonra seni bir adam biçimine sokan Allah'a da mı inanmıyorsun?" (Kehf; 37)⁵.

Bu ayette geçen mealde “مِنْ نُطْفَةٍ” kavramının, “nutfeden” şeklinde çevirisi yapılmalı ve meal düzeltilmelidir.

Tefsirlerin Adları	Verdikleri Mealler
Diyanet Kur'an Yolu	“nutfeden (sperm)”
Ahmet Hulusi	“spermden”
üBayraktar Bayraklı	“meniden”
Elmalı Hamdi Yazır	“bir damla sudan”
Fizil_al il Kuran	“spermadan”
Hayrat Neşriyat	“nutfeden (hakir bir damla sudan süzölmüş hulasadan)”
Mustafa İslamoğlu	“bir damlacık hayat suyundan”
Seyit Kutup	“spermadan”
Yusuf Ali (İngilizce)	“sperm- drop”

Not: Tefsir mealleri <https://www.kuranayetleri.net> adresinden alınmıştır.

Bu ayette geçen nutfе kelimesine verilen meallerde göröldüğü gibi bilim ile çelişkili mealler verilmiştir. Ayette nutfе kavramı geçtiğı halde meallerde nutfе oluşumunda etkili olan erkek eşey hücresinin adı olan *sperm* veya milyonlarca spermden oluşmuş olan *meni* kavramı kullanılmıştır.

- 2) Nahl suresinde nutfе kavramının geçtiğı (16/4) ayet:

خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ نُطْفَةٍ فَإِذَا هُوَ خَصِيمٌ مُبِينٌ

"İnsanı bir damla sudan yarattı; fakat görürsün ki o, yaratıcısına apaçık bir muhalif olup çıkmıştır!"⁵.

Yine bu ayette de geçen “مِنْ نُطْفَةٍ” kavramına verilen mealin *nutfeden* karşılığı ile düzeltilmesi gerekmektedir.

Bazı tefsirlerde verilmiş olan mealler şu şekildedir;

Tefsirlerin Adları	Verdikleri Mealler
Diyanet Kur'an Yolu	“bir damla sudan”
Ahmet Hulusi	“bir spermden”

Bayraktar Bayraklı	“ nutfeden/meniden”
Elmalı Hamdi Yazır	“meniden (spermadan)”
Fizil_al il Kuran	“meni damlacığından”
Hayrat Neşriyat	“nutfeden (hakir bir damla sudan süzölmüş hulasadan)
Mustafa İslamoğlu	“bir damlacık atık sudan”
Seyit Kutup	“meni damlacığından”
Yusuf Ali (İngilizce)	“sperm- drop”

Yine bu ayette geçen “nutfeden” kavramına meal olarak yine erkek eşey hücre si olan sperm meali verilmiştir.

3) Necm suresi (53/46). Ayet de;

مِنْ نُطْفَةٍ إِذَا تُمْنَىٰ ﴿٤٦﴾

“Atıldığında nutfeden” şeklinde ki meal yerine;

Tefsirlerin Adları	Verdikleri Mealler
Diyanet Kur'an Yolu	“nutfe”
Ahmet Hulusi	“nutfe”
Bayraktar Bayraklı	“ döl suyu damlası”
Elmalı Hamdi Yazır	“ nutfe (sperma)”
Fizil_al il Kuran	“sperma”
Hayrat Neşriyat	“nutfeden (hakir bir damla sudan süzölmüş hulasadan)
Mustafa İslamoğlu	“bir hayat tohumu”
Seyit Kutup	“sperma”
Yusuf Ali (İngilizce)	“(a drop of) sperm”

4) Son olarak ele alacağımız ayet meal i Yasin suresi 77. Ayet;

أَوَلَمْ يَرَ الْإِنْسَانُ أَنَّا خَلَقْنَاهُ مِنْ نُطْفَةٍ فَإِذَا هُوَ خَصِيمٌ مُبِينٌ ﴿٧٧﴾

“İnsan kendisini bir **nutfeden** yarattığımızı görmez mi?”⁵.

Bu ayette geçen nutfe kavramı için verilen mealler ise şöyledir;

Tefsirlerin Adları	Verdikleri Mealler
Diyanet Kur'an Yolu	“nutfe” . Fakat başka ayetlerde; sperm veya meni karşılıkları verilmiş.
Ahmet Hulusi	“bir spermden”
Bayraktar Bayraklı	“ nutfeden/meni ve yumurtadan”
Elmalı Hamdi Yazır	“bir damla sudan”

Fizil_al il Kuran	“nutfeden (sperm)”
Hayrat Neşriyat	“nutfeden (hakir bir damla sudan süzölmüş hulasadan)”
Mustafa İslamoğlu	“bir damlacık hayat suyundan”
Seyit Kutup	“bir nutfeden (sperm)”
Yusuf Ali (İngilizce)	“sperm”

Bu incelediğimiz dört ayet metinlerinde de göröldüğü gibi; nutfenin meal verilirken *nutfe*, *zigot* veya *döllenmiş yumurta* olarak birebir çevrilmesi gerekmektedir. Fakat müfessirlerin meallerde, çelişkili olan karşılıklar verdikleri görölmüştür. Ve şunu da belirtelim ki, nutfe kavramını gerçek manada kullanan, araştırdığımız tefsirler içerisinde yalnızca birinde bulabildik. Bediüzzaman Said Nursi Risale-i Nur Külliyyatında bu ayeti tefsir ederken nutfe kelimesini birebir tercüme ederek, nutfe’nin özel kavram olduğunu anlatmaktadır.

“... Der ki: *nutfeden* alakaya, alakadan mudgaya, mudgadan tâ hilkat-i insaniyeye kadar olan neş’etinizi göröyorsunuz....”⁶.

Başka bir yerde de insanın yaratılışını yani embriyolojik oluşum aşamalarını şu şekilde tefsir etmektedir;

“...İnsanın cesedini teşkil eden zerreler, âlemin zerratı içinde camid, dağınık bir şekilde iken, bakarsın ki; mahsus bir kanun ile, muayyen bir nizam ile intizam altına alınarak âlem-i anasıra gönderilir. Âlem-i anasırda sâkit, sakın, gizli bir vaziyette iken, birdenbire kafil kafil, muayyen bir düstur ile, yevmi bir intizam ile, bir kasd ve hikmet altında âlem-i mevalide intikal eder. Âlem-i mevalidde de, süküt içinde iken birdenbire acib, garip bir tarz ile nutfeye inkılab eder. Sonra müteselsil inkılablar ile alaka olur, sonra mudga olur, sonra et, kemik olur....”².

- 5) Asıl bizi sonuca götüren ve nutfenin kesinlikle sperm olmayıp rahimde oluştuğuna en büyük delil olan Tarık suresi 5. 6. ve 7. ayetlerinde;

Ayet Meali	Ayetin Kur’an-i Metni
İnsan neden yaratıldığına baksın!(5)	فَلْيَنْظُرِ الْإِنْسَانُ مِمَّ خُلِقَ (٥)
Atılan bir sudan yaratıldı.(6)	خُلِقَ مِنْ مَّاءٍ دَافِقٍ (٦)
O su, sulb ile göğüs kemikleri arasından çıkar. (7)	يَخْرُجُ مِنْ بَيْنِ الصُّلْبِ وَالتَّرَائِبِ (٧)

“Surede geçen 6. ayette ki “Min main dafiq مِنْ مَّاءٍ دَافِقٍ (= atılan sudan)” kelimelerine, Türkçe olarak “meni” veya “sperm” diye tefsir edildiğini fark ettik.

Buna göre ayetin Türkçe çevirisinde, insanın başlangıcının ; “babadan gelen sperm” ile başlıyor olduğu anlaşılmaktadır. Fakat bahsi geçen nutfenin babadan gelmediğini, nutfenin dişi yumurtalık yolunda sperm ile yumurtanın birleşmesiyle meydana geldiğini bilmekteyiz. Dolayısıyla ‘*atılan sudan yarattık*’ ayet de; dişi yumurtasının da erkek üreme hücreleri olan sperm gibi atıldığı bildirilmektedir. Bilimin yeni keşfetmiş olduğu bu hakikatin, asırlar öncesinden bu ayet ile bildirmiş olması, Kuran ın mu’cizeliğine ve evensel olduğuna başka bir delildir.

Ayet meallerine baktığımızda; insanın “atılan sudan yaratıldı”ğı bildirilmiştir. 6. Ayette geçen; مَاءٍ دَافِقٍ “atılan sudan” yarattı tabiriyle,(Yüce Allah her şeyin en doğrusunu bilir) atılan suyun; dişi yumurtasına (ovum) ve 7. ayette o atılan suyun sulb ve teraibden çıktığı bildirilen kavramlarda ise; Anatomik olarak Sulb; bel kemiği ve teraib de göğüs kafesi demek olup bu suyun bel ve göğüs kafesi arasından çıktığı açık şekilde belirtilmiştir. Ve dişi üreme hücrelerinin meydana geldiği yumurtalık (ovaryumlar)ların bulunduğu anatomik yeri tarif ederek bu atılan suyun o bölgeden çıktığı açık ifadeler ile bildirilmiştir.”¹

Ayet meallerini incelediğimiz de ise çok değişik yorumlamalar yapılmış olduğunu gözlemledik. Bunlardan bazıları şunlar^{7,8};

Müfessirler	Mealleri
Elmalılı Hamdi Yazır	O su, erkeğin sulbü ile kadının göğüs kemikleri arasından çıkar ⁷ .
Ebu'l Al'â Mevdûdî	(Bu su,) Bel kemiği ile kaburgalar arasında (ki organlar)dan çıkar(..çünkü erkeğin ve kadının üreme hücreleri bu bölgeden meydana geldiği için...) ⁸ .
Ahmet Hulusi	Erkeğin beli ve kadının teraibi'nin (leğen kemiklerinin) arasından çıkar
Bayraktar Bayraklı	O su, erkeğin belinden, kadının leğen kemiğinden çıkmaktadır

Şekilde çevirisini ve tefsirini yapmışlardır. Fakat kadının yumurta hücresinin nutfe oluşumundaki etkinliğinin bilinmemesi sebebi ile mealler ile Arapça metni arasında karmaşa oluşturacak yorumlarda bulunmuşlardır. Burada özen gösterilmesi gereken durum, XIX. Yüz yıldan önceki bilimsel keşiflerden habersiz olan müfessirler evet farklı yorumlama yolunu tercih etmişlerdir. Fakat asrımızda hâla bu karmaşanın ve çelişkilerin tefsir ve meallerde devam etmesi ve müfessirler tarafından, nutfe kavramına hala asırlar öncesinden kalan embriyolojik bilgilerin

kullanılarak karşılık verilmesi, malesef bilimsel keşifler ile Kur'an arasında sanki çelişkili durum varmış gibi bir karmaşa ortaya çıkarmaktadır. Bu çelişkili olan durum da inanmayanların inkârlarının artmasına ve hatta iman etmiş olanlarında akıllarında şüpheler oluşması ve tereddütte kalmalarına sebep olmaktadır.

SONUÇ

İnsanlık asırlar boyunca canlıların yaratılmaya başlamasındaki ilk etken unsurun ne olduğu hususunda belki de milyonlarca çalışmada bulunmuşlardır. Hem bilim hem din kaynaklarında genel olarak kabul gören ise ilk yaratılışın erkek spermelerinden başladığı teorisiydi. Bu bilginin doğruluğu, Von Baer'in spermatozoa'yı adlandırıp yumurtalık yolunda dişi yumurtası ile birleştiğini keşfedince hükmü ortadan kalktı. Bu yeni olan keşifle insanlığın yaratılmaya başlama noktasını, embriyolojik aşamalardaki sıralama da biraz daha ileriye alıp yalnız sperm ile başlamayıp, dişilerdeki yumurta hücresi olan oosit ile erkek eşey hücresi spermin birleşerek zigot yani Kur'an'ın ifadesiyle "nutfe" ile başladığı kabul edildi.

19. Yüzyıla kadar insanların yaratılma başlangıcın erkek sperminden kadına geçtiğine inanılıyordu. Bu keşif ile nutfenin özel bir kavram olduğu ve insanın yaratılışında tek etken yalnız baba değil anneden gelen yumurtanın da etkili olduğu kabul edildi. Ve bu bilginin daha önceden ayetlerde açıklanması, Kur'an'ın her asra, her zamana hitap ettiği yani evrensel olduğu açıkça görülmektedir. Nutfe kelimesi Kur'an'ın mucizelerinden biridir.

Kur'an-ı Kerim'de bahsi geçen ve son birkaç asırda yeni yeni bilimsel keşifler ile anlam kazanan veya hala sırrı keşfedilemeyen yaratılış ile ilgili ayetler bulunmaktadır. Ve onlarca ayetlerde ise insanın nasıl var edilmeye başladığından bahsedilmektedir. Bu ayetlerin sırlarının anlaşılması için mutlaka müfessirlerin; fen bilimleri alanları hakkında da bilgi sahibi ve her yeni gelişmenin takip edebiliyor olması gerekmektedir. Yoksa bilgi eksikliğinden dolayı, sanki ayetlerin Kur'anî metinleri ile bilim keşifleri arasında çelişki varmış gibi neticeler ortaya çıkmaya devam edecektir. Hâlbuki çelişkili olan durum, lafz-ı Kur'anî'lerin farklı dillere yapılan çevirilerinden kaynaklanmaktadır.

Bu sebeple din bilimleri dallarında çalışmalar yapan ve eğitim veren bölümlerin mutlaka iki yönlü olarak, hem felsefî hem fen bilimleri alanlarında da temel konular hakkında bilgilenmeleri sağlanmalıdır. Ayrıca Kur'an'da geçen fenni kanunlar hakkında bilgi veren ayetleri anlamak için ve meallerdeki yanlışlıklara sebebiyet veren, bilgi yetersizliğinden kaynaklanan nedenlerin ortadan kaldırılması için, hem fenni alanda hem de sosyal alanda eğitim veren kurumların ortak iş birliği ile yeni düzenlemeler yaparak, iki alanda da temel olan

dersleri karma eğitim yöntemi ile her iki alanda okutturulması gerekmektedir. Bu fenni alanda bilgi gerektiren ayetlerin meallerindeki çelişkili olan durumlar; sadece sosyal alanda eğitim gören müfessirlerin değil, fen alanında eğitim alan hocaların da din alanındaki bilgi eksikliklerinden kaynaklanmaktadır.

Ek olarak şunu da söylemek istiyoruz ki; bu çelişkili gibi görülen sıkıntıların giderilmesi için, en kısa zamanda hem fen alanında ve hem de din bilimleri alanlarında yetişmiş olan âlimlerden oluşturulmuş kurul tarafından, Kur'an-ı Kerim'in yeni tefsirinin hazırlanması gerekmektedir.

KAYNAKLAR

1-Allahverdi; Suna. A Review of the phrase “Nutfe” in the Qur'an in different Turkish translations of the Qur'an, International Conference on Multidisciplinary, Science, Engineering and Technology (IMESET 18 Dubai) Oct 25-27, 2018.)

2- Nursi, B. S. İşarat-ül İ'caz. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları-983, 2.baskı, Ankara, 2014. S.88-90.

3- Nursi, B. S. Sözlür. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları-600.3.baskı, Ankara, 2016. s. 671.

4- Aktümsek, Abdurrahman. Human physiology (İnsan Fizyolojisi); Daniel P McLaughlin – Jonathan A Stanford – David A Ahite; 1. Baskıdan Çeviri; çeviri Editörü: Abdurrahman Aktümsek sayfa; 381, 397-398.

5-Diyanet İşleri Başkanlığı. “Kur'an-ı Kerim”. Erişim: 22.11 2018, <https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/>).

6. Nursi, B. S. Sözlür. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları-600.3.baskı, Ankara, 2016. s. 517.

7-Yazır; Elmalılı M. Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'an Dili, Zehraveyn Yayıncılık, Haziran, 1992.

8-Mevdûdî; Ebu'l Al'â, Tefhimu'l Kur'an , Kur'an'ın Anlamı ve Tefsiri, İnsan Yayınları, İstanbul 1996.

EVİRİMCİ GÖRÜŞÜN KUR'ÂN MEÂLLERİNDEKİ İZDÜŞÜMLERİ

Prof. Dr. Veysel GÜLLÜCE

Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tefsir Anabilim Dalı

veyselgulluce@atauni.edu.tr

ATEİST, MATERYALİST VE TABİATÇI DÜŞÜNCE

Esasında ateist, materyalist ve tabiatçı düşünceye sahip olan evrim teorisi, ideolojik sebeplerle bilimsel bir gerçekmiş gibi kabul ve takdim edilmektedir. Yoğun bir evrim propagandasıyla karşı karşıya kalan pek çok kimse, bu teorinin tartışmasız bilimsel bir gerçek olduğunu zanneder duruma gelmiştir. Bu durumdan bazı ilahiyatçılar da etkilenmiş olup, gerçekte dini hakikatlere zıt olan bu teori onlar tarafından da benimsenmiştir. Bu teoriyi bilimsel bir gerçekmiş gibi zannedenler, bir taraftan bu teoriye aykırı görünen ayetleri tekellüflü (zorlamalı) bir şekilde tevil etme yoluna giderken, diğer taraftan bir takım ayetleri de bu teoriye göre yorumlamakta ve evrimi destekleyen manalar çıkarmaya çalışmaktadırlar.

Bazıları ise daha ileri giderek yazdıkları meâllerinde yaratılışla ilgili âyetlere evrimi ifade ve işmam eden manalar vermekte bir beis görmemiş, büyük çoğunluğun aksine olan şâz anlayışlarını meâllere yansıtmaktan kaçınmamışlardır... Böylece üzülererek belirtmek gerekir ki, bu görüşün izdüşümleri Kur'ân meâllerinde dahi görünür olmuştur.

KUR'ÂN-I KERÎM MEALLERİNDE GÖRÜNEN EVİRİMCİ ÇEVİRİLERDEN BAZILARI

1. O, Sizi Tavırdan Tavıra Geçirerek Yarattı

“O, sizi tavırdan tavıra geçirerek yarattı” (Nûh Suresi, 14).

Bu âyet, evrimci yaratılışçıların Kur'an'ın evrimden bahsettiğine dair ileri sürdükleri ve meâllerine kadar yansıttıkları ayetlerin başında gelmektedir. Aslında bu âyet Kur'ân'ın mana yüklü câmi (muhtevalı/şümullü) âyetlerinden olup, insanın ana rahmindeki nutfе, alaka, mudğa gibi devrelerine; hayat boyunca geçirdiği çocukluk, gençlik, ihtiyarlık gibi merhalelerine işaret etmekte; darlıktan

bolluğa, bolluktan darlığa, zenginlikten fakirliğe, fakirlikten zenginliğe geçme ve farklı ahlakî ve bedeni özelliklerde yaratılma gibi geniş manalar ifade etmektedir.⁴⁶

Ayete Kur'an'ın bütünlüğü çerçevesinde, ön yargılardan uzak bir şekilde baktığımızda, bu manaları ifade etme hususunda gayet açık olduğunu görürüz. Çünkü bir ayette icmalî bir durum veya bir kapalılık varsa, bu kapalılığı gidermenin veya açıklamanın yolu benzer diğer ayetlere müracaat etmektir. Meseleye böyle yaklaşıncı bu ayetin başka ayetlerde genişçe anlatılan bu tür manalara delâlet ettiğini anlamakta gecikmeyiz.

Kur'an'ın bütünlüğünü bir tarafa bırakarak bu ayete önyargılı olarak bakanlar ise, evrimden bahsettiğini (!) iddia edebilmektedirler. Bu iddiada olanlardan bazıları bu ayeti evrimi ifade eder bir şekilde yorumlamış, bazı meal sahipleri ise bu ayete evrimi çağrıştırır bir şekilde mana vermişlerdir.

Mesela, “*Yaratılış ve Evrim Konusunda Türkçe Kur'an Meallerindeki Tercüme Hataları*”⁴⁷ adlı tebliğde, bu ayetle ilgili şunlar söylenmektedir:

“Bu ayette geçen “*etvâren*” kelimesi “*tavr*” kökünden gelmez. “*Bir hâlden diğer bir hâle geçmek*”, “*Bir merhaleden diğerine geçmek*” anlamındadır. Bu kelime bugün **evolusyon**, yani evrim kelimesinin Arapçası olan “**tatavvur**”la aynı köktendir. Zaten evrim bir canlının oluşumundaki etapların adıdır. Öyleyse ayette geçen ve üstelik evrim anlamıyla aynı köke malik bulunan kelimeyi “*evrim etapları*” şeklinde tercüme etmek en ilmî yoldur... Ayetin anlamı şöyle olmalıdır:

“*Hâlbuki O sizi evrim merhalelerinden geçirerek yarattı*”⁴⁸

Tebliğin sonuç kısmında ise, meâl ve tefsir yapmakla ilgili bir takım kurallar zikredilerek bu kurallara uyulduğu ima edilmektedir. Hâlbuki tebliğ sahibinin, yukarıdaki açıklamaları yaparken aslında bu kurallara uymadığı açıktır. Dolayısıyla bu kurallar hakikatte kendisine yöneltilmiş eleştiriler mahiyetindedir. Biz de başka eleştiri noktalarına değinmeden bunları kendisine hatırlatarak eleştirimizi yapacağız. Şöyle diyor:

“Kur'an âyetlerini tercüme ve bu tercümeler üzerine tefsir yaparken:

1-Kur'an bir bütünlük içinde ele alınmalı, ayetler arasında anlam zinciri kurulmalı ve tercümede varılan anlam, başka bir ayetle tevfiik edilmelidir.

2- Kilit kavramların semantik analizi mutlaka yapılmalı ve cümle semantiği de semiojik özellikler doğrultusunda ele alınmalıdır.

⁴⁶ . Bkz. Ebu'l-Hasen el-Maverdî, *en-Nüket ve'l-Uyûn*, Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 1992, VI, 102.

⁴⁷ . Bkz. İsmail Yakıt, “*Yaratılış ve Evrim Konusunda Türkçe Kur'an Meallerindeki Tercüme Hataları*” Kur'an Mealleri Sempozyumu, 24-26 Nisan, 2003, İzmir, II, 229-235

⁴⁸ .Yakıt, s. 233-234. Benzer iddialar için bkz., Hamid Atiyye, *Halku'l-İnsan beyne'l-İlmi ve'l-Kur'an*, Tunus, 1987, s. 82-83

3- Kur'an tercümesi ve tefsiri peşin fikirlerden uzak olarak yapılmalıdır. Kur'an ayetleri özellikle israiliyyattan ve ehl-i kitabın yorumlarından bağımsız ele alınmalıdır.”⁴⁹

1.Maddede “*Kur'an bir bütünlük içinde ele alınmalı, ayetler arasında anlam zinciri kurulmalı ve tercümede varılan anlam başka bir ayetle tevfi edilmelidir.*” Diyor. Ayetlere mana verirken Kur'an'ın bütünlüğüne göre hareket etmemiz gerektiğini belirtiyor. Ki bu prensip Kur'an tefsirinde çok önemli olup ayetlere parçacı bir bakış açısıyla değilde bütüncül olarak bakılmasını, bir âyette kapalı olan kısmın başka âyetlere müracaat edilerek giderilmesini, âyetlerin birbirini tefsir edip açıkladığını ifade etmektedir.

Dolayısıyla “tavırdan tavıra geçilerek yaratılma”dan ne kast edildiği konusunda Kur'an'a bütüncül bir bakış açısıyla baktığımızda, Yakıt'ın savunduğu görüşün yani “evrim merhalelerinden” geçilerek yaratılmanın tam aksi bir durumla karşılaşırız. Çünkü hiçbir âyette böyle bir merhaleden bahsedilmemekte, yani canlıların birbirlerinden türetilerek yaratıldığı asla ifade edilmemektedir. Buna karşılık, insanın anne rahminde çeşitli merhalelerden geçerek yaratıldığını, keza dünya hayatında çocukluk, gençlik, ihtiyarlık gibi merhalelerden geçtiğini ifade eden âyetlerle karşılaşırız. Dolayısıyla Kur'an'ı bütünlük içinde ele aldığımızda, zikredilen “evrim merhalelerini” destekleyen herhangi bir âyete rastlamak mümkün değildir.

2. Maddede ise, “*Kilit kavramların semantik analizi mutlaka yapılmalı ve cümle semantiği de semiolojik özellikler doğrultusunda ele alınmalıdır.*” Diyor. Ancak, “Bu kelime bugün **evolution** (evolüsyon) yani evrim kelimesinin Arapçası olan “**tatavvur**”la aynı köktendir. Zaten evrim bir canlının oluşumundaki etapların adıdır. Öyleyse ayette geçen ve üstelik evrim anlamıyla aynı köke malik bulunan kelimeyi “*evrim etapları*” şeklinde tercüme etmek en ilmî yoldur” şeklindeki açıklamalarında semantiğin temel kurallarına dahi uyulmadığına şahit oluyoruz. Çünkü semantiğe göre, kelimelerin anlamını tespit, kullanıldığı dönem çok önemlidir. Kelimelerde zaman içinde anlam genişlemesi, anlam daralması ve anlam kayması olabilir. Etimolojik ve semantik analizin sonucu bize, kavramları ifade edecek ve kelimelerin gerçek anlamını verecektir. Çünkü kelimenin esas anlamını tespit edebilmek için mümkün olduğu kadar erken dönem kaynaklarına müracaat edilmesi bir zarurettir. Bu faaliyet ile kavramın yanlış anlaşılması ve kavram kargaşası önlenerek ve doğru anlamı bulunmaya çalışılacaktır.”⁵⁰

⁴⁹ . Yakıt, s. 235

⁵⁰ . bkz. Hasan Yılmaz, *Semantik Analiz Yönteminin Kur'an'a Uygulanması*, KURAV. Yay., Bursa, 2007, s. 119-129, 167-180.

Dolayısıyla burada önemli olan, “etvâr” kelimesinin nüzul döneminde ne manada kullanıldığını tespit etmektir. Yoksa yüzyıllar sonra bu kelimenin kökünden “evrim” manasında kullanılan bir kelime türetilmiş diye, âyeti buna göre anlamlandırmak, başka bir ifadeyle, “tavır” kökünden gelen “tatavvur”un günümüzde *evrim* manasında kullanılmasından yola çıkarak, âyetteki “etvâr” ile kastedilenin “evrim merhaleleri” olduğunu iddia etmek, semantik ilmi açısından hatalı bir tutumdur.

3. Maddede ise, “*Kur’an tercümesi ve tefsiri peşin fikirlerden uzak olarak yapılmalıdır. Kur’an ayetleri özellikle israiliyyattan ve ehl-i kitabın yorumlarından bağımsız ele alınmalıdır.*” Diyor. Ama yaptığı yorumlara bakıldığında, aslında kendisinin peşin fikirle hareket ettiği hissedilmektedir.

“*Kur’an ayetleri özellikle israiliyyattan ve ehl-i kitabın yorumlarından bağımsız ele alınmalıdır.*”İfadesine gelince, İsrailiyât hakkında uyulması gereken prensip şöyledir: Kur’ân’a ve İslâm’ın temel prensiplerine aykırı olanlar reddedilir. Muvafık (uygun) olanlar ise, tefsir sadedinde değerlendirilebilir. Bunun dışındakiler hakkında ise kesin hüküm vermekten, yani “doğrudur” veya “yanlıştır” demekten kaçınılır. Çünkü kaynak güvenilir olmadığı için, doğrudur dediğimiz şey yanlış, yanlıştır dediğimiz ise doğru olabilir.

Evet, İsrâiliyâta pek çok hurafelerin karıştığı doğrudur. Ama hurafe sadece İsrailiyâta has bir durum değil... Acaba evrim teorisini savunanların ileri sürdükleri hurafelerden haberdar mıyız? Burada zikredeceğimiz birkaç örneğin dahi, bu teoriyi esas alarak âyetlere mana vermenin, İsrâiliyâta dayanarak tefsir etmekten daha sakıncalı olduğu hususunda yeterli olacağı kanaatindeyim.

İşte Evrim Hurafelerine Dair Birkaç Misal

Evrimciler denizlerdeki diğer balıkların aksine balina türünün memeli oluşunu şöyle izah etmektedirler:

Denizlerde başlayıp çoğalıp gelişen hayat, karaya sıçradıktan sonra karada da evrim devam etmiş, böylece çeşitli kara hayvanları türemiştir. Bunlardan biri olan ayıların veya ayı benzeri başka hayvanların bir kısmı zamanla tekrar denize dönmüş, denizde yaşamaya ayak uydurmuş ve derken memeli bir tür olan balinalar oluşmuştur (!).

Eğik yürüyen insan atalarının (!) nasıl dik yürümeye başlayan *Homo erectus*’a dönüştüklerine (!) dair yapılan izah da böyledir. Evrimcilere göre, yüksek otlaklarda ve çayırlarda yaşayan bazı maymun türleri, etraflarını görebilmek için ayakları üzere dikilmek zorunda kalmışlar, nesiller boyunca devam eden bu durum onların dik yürümelerine sebep olmuştur (!) ilâ âhiri hayâlâtihim...

Bir meâlde bu âyete “Oysaki sizi **uzun süreçler içinde** halden hale evirip çevirerek yaratan O’dur.”⁵¹ Manası verilerek hakikatte âyetle yer almayan “**uzun süreçler içinde**” ifadesi eklenmiş ve böylece âyet evrimi çağrıştırır bir hale dönüştürülmüştür.

Diğer bir meâlde ise, “Oysa sizi evrimler halinde yaratan O’dur.”⁵² Anlamı yüklenerek bu yönde daha aşırı bir çeviri yapılmıştır.

İlginçtir ki, bu âyet günümüzde reenkarnasyonu savunan bazı kimseler tarafından da reenkarnasyon ifade ettiği şeklinde yorumlanmıştır. Kanaatimizce bu durum, Kur’ân’a önceden kabullenilmiş görüşler istikametinde yaklaşmanın bir sonucu olarak görülebilir.

2. Allah Sizi Yerden Mükemmel Bir Yaratılışla İnşaa Etti

“Allah sizi yerden mükemmel bir yaratılışla inşa etti” (Nûh, 17) وَاللّٰهُ اَنْبَتَكُمْ مِّنَ الْاَرْضِ نَبَاتًا

Bu âyete dair bazı meâllerde de evrimci yaklaşımın izdüşümleri hissedilmektedir. Şöyle ki: Bu âyetle mef’ul-i mutlak olan *nebât* kelimesi Kurtubî’nin ifade ettiği gibi, *inbât* manasında mastarın yerini tutan, yani enbete-bitirdi (yarattı) kelimesini pekiştirmek için getirilmiş bir kelime olduğu halde, bazı meâllerde *bitki* manasında değerlendirilmiştir. Böylece bazılarında:

“Allah, sizi de yerden bitki bitirir gibi bitirmiştir”⁵³.

Bazılarında ise;

“Allah, sizi de yerden bitki olarak bitirmiştir.” manası yüklenmiştir.⁵⁴

Oysa burada kastedilen mana Hz. Âdem’in güzel ve mükemmel bir şekilde topraktan yaratılmasıdır. Yani yaratma ifadesi, benzer bir kelimeyle, *enbete* ile ifade edilmiştir. Ayetin sonundaki *nebâten* ise *inbât* yerine kullanılmış (bitirme-yaratma) manasında meful-i mutlak. Dolayısıyla âyetin doğru anlamı, bazı meâllerde de ifade edildiği gibi,

“Allah sizi en güzel bir şekilde arzdan (topraktan) yarattı”⁵⁵ şeklindedir.

⁵¹ . Mustafa İslamoğlu Meâli.

⁵² . Edip Yüksel Meâli.

⁵³ . Örnek olarak bkz. Abdul Metin Saruhan, Âdem Uğur, Ahmed Hulusi ve Ahmed Varol’a ait Meâller.

⁵⁴ . Örnek olarak bkz. Süleyman Ateş ve Yaşar Nuri Öztürk’e ait Meâller. Meâlin böyle olması gerektiğini iddia eden Yakıt bu ayetle ilgili olarak da şöyle diyor: “... Ayetin anlamı sade ve basittir. Ancak bazı meâller anlamı sapırmaktadır. Ayet: “Allah sizi yerden bir bitki olarak bitirdi” anlamındadır.

⁵⁵ . Örnek olarak bkz. A. Fikri Yavuz’a ait Meâl: “Allah sizi (babanız Âdem’i) arzdan yaratıp meydana çıkardı.”

Tefsirlerde de bu kelimeye (*enbete*'ye) inşâ etmek manası verilmiştir. Mesela Taberî'ye göre âyet;

“Allah sizi Yerin toprağından inşa edip yarattı” manasındadır.⁵⁶

Kurtubî'ye göre, âyetteki “nebaten” ifadesi asıl mastarın dışında bir mastardır. Çünkü “Enbete” fiilinin asıl mastarı “inbât”tır. Böylece isim (nebât), mastar (inbât) yerinde kullanılmıştır.⁵⁷

Razî'ye göre ise, ayette “أَنْبَتَكُمْ نَبَاتًا” denmesi beklenirken “أَنْبَتَكُمْ نَبَاتًا” denmesindeki nükte, “inbât”ın Allah’ın sıfatı olup müşahade edilmeyen bir durum olmasıdır.⁵⁸

Bu âyetin devamı olan *ثُمَّ يُعِيدُكُمْ فِيهَا وَيُخْرِجُكُمْ إِخْرَاجًا* “Sonra sizi yine oraya döndürecek ve sizi (yeniden) çıkaracaktır.” İfadesine bakılınca bu âyetin manası daha iyi anlaşılacaktır. Çünkü bu âyetle Allah’ın varlığı, kudreti ifade edildiği gibi öldükten sonra dirilişin Allah için ne kadar kolay olduğu da belirtilmektedir. Sizi yerden bir kere yaratan Allah, ölüp toprağa karışmanızın ardından sizi tekrar oradan çıkarabilir; elbette buna da gücü yeter deniyor. İşte bu kıyası zihinlere yerleştirmek için bu âyetle inbât (toprakten bitirme) kelimesi tercih edilmiştir. Bu âyetin bir benzeri de;

“Sizi topraktan yarattık, (ölümünüzle) sizi oraya döndüreceğiz ve sizi bir kere daha oradan çıkaracağız” (Tâ-hâ, 55) ayetidir.

”مِنْهَا خَلَقْنَاكُمْ وَفِيهَا نُعِيدُكُمْ وَمِنْهَا نُخْرِجُكُمْ تَارَةً أُخْرَى”

Görüldüğü gibi bu âyetle Nûh, 17. Ayet arasındaki fark, yaratma manasında, birinde *enbete* kelimesinin, diğesinde ise *halakna* kelimesinin kullanılmış olmasıdır. Her iki ayet de aynı maksatlarla sevk olunmuştur ve aynı manaya delâlet etmektedir.

Hz. Meryem’in yaratılışının güzelliğini ifade etmek için bildirilen وَأَنْبَتَهَا { *Onu güzel bir şekilde yaratıp inşa etti, büyüttü*” (Al-i İmrân, 37) ayetindeki *nebat* kelimesi *bitki* değil de “büyütme/yaratma” manasında olduğu gibi (Çünkü Hz. Meryem’in bitki olarak yaratılmadığı, yetiştirilmediği, bitkiden insana dönüşmediği açıktır!).

Nûh, 17. Âyetle de durum böyledir. Özetle, “enbete” fiili *yaratma* manasında kullanılan kelimelerdendir.⁵⁹

⁵⁶ Bkz. Taberî, ilgili ayetin tefsiri: وَاللَّهُ أَنْبَتَكُمْ مِنَ الْأَرْضِ نَبَاتًا { يقول: والله أنشأكم من تراب الأرض، فخلقكم منه إنشاء

⁵⁷ Bkz. Kurtubî, ilgili ayetin tefsiri: وَنَبَاتًا» مصدر على غير المصدر، لأن مصدره أنبت إنباتاً، فجعل الاسم الذي هو النبتات في موضع المصدر

⁵⁸ Bkz. Razi ilgili ayetin tefsiri: المسألة الثانية: كان ينبغي أن يقال: إلا أنه لم يقل ذلك بل قال: أنبتكم نباتاً، والتقدير أنبتكم فنبتم نباتاً، وفيه دققة لطيفة: وهي أنه لو قال: أنبتكم إنباتاً كان المعنى أنبتكم إنباتاً عجيباً غريباً، ولما قال: أنبتكم نباتاً كان المعنى أنبتكم فنبتم نباتاً عجيباً، وهذا الثاني أولى لأن الإنبات صفة لله تعالى وصفة الله غير محسوسة لنا، فلا نعرف أن ذلك الإنبات إنبات عجيب كامل إلا بواسطة إخبار الله تعالى

3. İnsan Üzerinden Henüz Anılmadığı Uzun Bir Zaman Geçmedi Mi?

“İnsan üzerinden henüz anılmadığı uzun bir zaman geçmedi mi?” (İnsan Suresi, 1) âyeti de bir zamanlar “insan” diye bir varlık olmadığı, henüz yaratılmadığı için isminin anılmadığı ifade edilerek, varlık nimetine dikkat çekildiği halde, bazı meâllerde bu âyet, ilginç bir yaklaşımla evrimi çağrıştıran bir şekilde anlamlandırılmıştır.

Müfessirler, âyetteki “insan”dan kastedilenin Hz. Âdem olabileceği gibi, bütün insanların da kastedilmiş olabileceğini ifade etmişlerdir. Böylece ayette, ister ilk insan olan Hz. Âdem olsun, isterse diğer insanlar olsun, her bir insan için isminden bahsedilmediği, anılmadığı bir zamandan bahsedilmektedir.⁶⁰

Çünkü bir zamanlar ortada Hz. Âdem yoktu. Keza bir zamanlar bizler de yoktuk. Ne ismimiz anılıyordu, ne de bizlerden bahsediliyordu.

Ayette geçen “جِنَّ مِّنَ الدَّهْرِ” ifadesi ise, miktarı bilinmeyen, belirsiz bir zamandan bir bölüm olarak tefsir edilmiştir. Bunu “zamandan bir kesit” olarak da ifade edebiliriz. Buradaki insandan maksadın Hz. Âdem olduğunu söyleyenlere göre ise, Hz. Âdem’in toprağın merhalelerinden yaratılışındaki dönemlerin süreleri olarak açıklanmıştır ki, bu sürelerin 40 yıllık dönemler olduğu ifade edilmiştir. Yani 40 yıl toprak olarak kalmış, sonra 40 yıl hame-i mesnûn olarak kalmış, sonra 40 yıl da salsal olarak kalmış, böylece 120 yıl sonra ruh üflenerek canlanmıştır. Bazı müfessirlere göre ise toprak ile ruhun üflenme safhaları arasında toplam 40 yıl vardır.⁶¹

Keza ayetteki, “لَمْ يَكُنْ شَيْئًا مَّذْكُورًا” / anılan bir şey değildi” ifadesi de varlık âleminde değildi” şeklinde yorumlandığı gibi, buradaki insandan maksadın Hz. Âdem olduğunu söyleyenlere göre ise, toprağın merhalelerinden yaratılışındaki dönemlerde Hz. Âdem’in henüz ismi anılmıyordu, şeklinde de yorumlamıştır. Yine bütün müfessirlerin ittifakıyla, ikinci ayette katışık nutfeden yaratıldığı bildirilen insandan kastedilen, Hz. Âdem’in çocukları olan diğer insanlardır.⁶²

Görüldüğü gibi bu âyette Hz. Âdem veya her bir insanın bir zamanlar dünyada olmadığı, isminin anılmadığı zamanlara dikkat çekilmiştir. Dolayısıyla evrimle uzaktan yakından alakası yoktur. Nitekim bazı meâllerde de bu duruma şöyle işaret edilmiştir:

⁵⁹ . Önceki âyette olduğu gibi bu âyette de *nebât, inbât* manasında olup mef’ul-i mutlak. Bkz. Taberi: وأصله إنباتاً، فحذف الحرف ; Şevkânî: والقبول والنبات مصدران على غير المصدر، والأصل تقبلاً وإنباتاً Hz. Meryem’in güzel bir şekilde yaratılıp büyütülmesini ifade etmektedir. Ancak meâllerde yine aynı yaklaşımla *nebât*, bitki manasında çevrilmiştir.

⁶⁰ . Mâverdî, VI, 162; İbnu’l-Cevzî, VIII, 142.

⁶¹ . Mâverdî, VI, 163; İbnu’l-Cevzî, VIII, 143.

⁶² . Mâverdî, VI, 162

-“İnsan (henüz) anılır bir şey değilken (yaratılmamışken) üzerinden uzunca bir zaman geçti” (Diyanet İşleri Başkanlığı Meâli)

-Dehr'de insanın anılmadığı bir süreç yok muydu? (A. Hulusi)

Örnek olarak zikrettiğimiz bu meâllerde görüldüğü gibi “insanın mezkûr bir şey olmaması”ndan kastedilen mana, henüz yaratılmamış olması, varlık âleminde ve mahlukât içinde henüz bir yerinin olmaması ve anılmamasıdır. Kanaatimizce doğru ve isabetli mana budur.

Bazı meâllerde ise, “insanın mezkûr bir şey olmaması” ifadesi “anılmaya değer bir şey değildi” olarak belirtilmiştir. Şu meâllerde olduğu gibi:

-“İnsanın üzerine uzun devirden öyle bir zaman gel (ib geç)di ki (o vakit) o, anılmıya değer bir şey bile değildi”(H. Basri Çantay).

-“Gerçekten insan üzerine dehirden öyle bir zaman geçti ki, o vakit insan alınır, (insanlıkla tanınır) bir şey değildi.”(A. Fikri Yavuz).

-“Gerçek şu ki, insanın üzerinden, daha kendisi anılmaya değer bir şey değilken, uzun zamanlardan (dehr) bir süre (hin) gelip geçti.”(G. Onan).

-“İnsan anılmaya değer bir şey olana kadar, üzerinden uzun bir zaman geçmemiş midir?” (Ö. Öngüt).

“İnsan, adı anılmaya değer bir şey olana kadar, üzerinden uzun bir süre geçmedi mi?” (Ş. Piriş).

-“Gerçekten insan üzerinden öyle uzun bir süre gelip geçti ki o anılmaya değer bir şey bile değildi?!”(Elmalılı (sadeleştirilmiş-1))

-Gerçekten insan üzerine dehirden (zamandan) öyle bir müddet geldi ki o zaman o, anılmaya değer bir şey değildi.(Elmalılı (sadeleştirilmiş - 2))⁶³

H. Âdem’e henüz ruh üflenmeden önce toprak olarak bekletildiği veya insanların henüz dünyaya gelmeden önceki, nutfe, alaka, mudğa gibi devreleri dikkate alındığında âyete böyle bir mana vermenin de doğru olabileceği düşünülebilir. Nitekim İbn Abbas’tan nakledilen bir rivayete göre, “Hz. Âdem kendisine ruh üflenip canlanmadan önce 40 yıl boyunca Mekke ile Tâif arasında atılmış bir vaziyette idi”⁶⁴

Bazı meâllerde ise, bütün olarak bakıldığında, “insanın mezkûr bir şey olmaması” ifadesinin “anılmaya değer bir şey değildi” şeklinde belirtilmesinde evrimi içmam eden bir mana hissedilmektedir. Bu meâllerin bazıları evrimi çağrıştırdığı gibi bazıları ise âdetâ evrim teorisi göz önünde bulundurularak şekillendirilmiş gibidir: Şu meâllerde olduğu gibi:

⁶³ Elmalılı Hamdi Yazır’ın mealinin aslı ise, “Fil’hakîka geldi insan üzerine dehirden bir müddet o anılır bir şey olmadı” şeklinde olup birinci manaya yakındır.

⁶⁴ . Mâverdî, VI, 162

-“İnsan(ın tarih sahnesinde görünmesin)den önceki dönem, sonsuz bir zaman kesitinden ibaret (değil) midir; insanın henüz dikkate değer bir varlık olmadığı (bir zaman kesiti)?”(M. Esed)

-“İnsanın üzerinden, o tarih sahnesine çıkıncaya (kadar), tüm zamanlar içinden belirsiz ve uzun bir süre geçmemiş miydi (ki), henüz o (bu süre zarfında) anılmaya değer bir varlık bile değildi?”(M. İslamoğlu).

-“İnsanın üzerinden, daha kendisi anılmaya değer bir şey değilken, uzun bir süre (beşyüzbin yıl veya daha fazlası) geçmedi mi?” (S. Türkmen).

Böylece bu ayetlerdeki “حِينَ مِنَ الدَّهْرِ / zamandan bir kesit” ifadesini çok uzun devirler olarak ele alınması, “لَمْ يَكُنْ شَيْئًا مَذْكُورًا / anılan bir şey değildi” ifadesinin de “anılmaya değer bir varlık değildi” şeklinde yorumlanması, ayetin meâlîni evrimi çağrıştırır bir hale dönüştürmüştür. Bu yaklaşımın, Hz. Âdem’e henüz ruh üflenmeden önce toprak olarak bekletildiği veya insanların henüz dünyaya gelmeden önceki dönemin dikkate alınmasının bir sonucu olduğu düşünülse de, bazıları tarafından ise, evrim dikkate alınarak yapılmış gibi bir izlenim hissedilmektedir.

4. Kun-Feyekûn /Ol Der, Derhal Olur

Kur’ân’da âni yaratmayı ifade eden çeşitli âyetlerde geçen **كُنْ فَيَكُونُ** /“**kun-feyekûn /Ol der, derhal olur**” ifadesi deyaratılışın ânî ve def’i bir surette olamayacağını, ancak süreç içinde olabileceğini iddia eden veya yaratılışın evrim yoluyla olduğunu savunanlar tarafından evrimi çağrıştırır bir şekilde anlamlandırılmış, bazıları da böyle bir yaklaşımın farkında olmadan bu meâlleri kullanır olmuştur. Mesela, **وَإِذَا قَضَىٰ أَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ** “*Bir şeyi dilediğinde ona sadece ol der o da derhal olur*” (Bakara, 117) âyetindeki “yekûnu/olur” kelimesi meâllerin büyük çoğunluğunda (baktığımız 41 meâlden 38’inde) “olur”, “oluverir” şeklinde olduğu halde bazı meâl sahipleri (3 kişi) bunların yerine “oluş sürecine girer” veya “olmaya başlar”⁶⁵ manasını vermişlerdir.

Şüphesiz diğer meâllerden farklı olarak bu meâlî tercih edenlerin tamamının, evrimi göz önünde bulundurarak âyetlere bu manayı verdiklerini söyleyemeyiz. Başka gerekçelerle de böyle bir meâlî tercih etmiş olabilirler. Ancak yaratılışın evrim yoluyla olduğunu savunanların böyle bir meâlden kasdı

⁶⁵ . Bu tür meâllere örnek olarak bkz.: Allah, göklerin ve yerin yoktan yaratıcısıdır. Bir şeyi dilediğinde ona sadece, “Ol” der, o da hemen **oluşmaya başlar**.” (Bayraktar Bayraklı); “Gökleri ve yeri yoktan, eşsiz ve benzersiz yaratan O’dur. Bir işin olmasını murad ettiğinde, ona sadece “ol” der ve o da hemen **oluş sürecine girer**.” (Mustafa İslamoğlu); “Gökleri ve yeri örneksiz yaratandır. Bir işe hükmetti mi, ona sadece “ol” der, o da hemen **oluşmaya başlar**.” (Sadık Türkmen), Keza bkz. Sakıp Yıldız, *Kur’ân Işığında Yaratılış Konuları*, DİB, Ankara, 1992, s. 30.

ise farklıdır. Onlara göre, Allah'ın ol dediği şey derhal olmaz, sadece olmaya başlar, oluş sürecine girer. Böylece, yaratılışın başlayıp biten bir olay değil safhalar halinde devam eden bir bütün olduğunu⁶⁶ söylerler. İbda ve inşa (anî ve tedricî) olarak ifade edilen iki türlü yaratmadan sadece birini yani tedricî yaratmayı kabul eder görünürler. Allah'ın varlıkları tedricî olarak, safhalar halinde yaratmasının yanında dilediği bir şeyi hiçbir sebep ortada yok iken bir anda (def'î ve âni olarak) var edebileceği hakikatini göz ardı eden bir görünüm sergilerler.

Bu meâlî verenler âyetteki yekûnu/olur kelimesinin muzarî (şimdiki ve geniş zaman) kipinde oluşunu da gerekçe gösterirler. Oysa cümle, bütün öğeleriyle bir bütün olarak ele alındığında buradaki “olur”un derhal olma manasında olduğu görülecektir. Nitekim Türkçemizde de “... ol der, o da olur” ifadesinde “olur” fiili geniş zaman ifade ettiği halde cümle bir bütün olarak âni ve def'î oluş, yaratılış şeklinde anlaşılır.

“Fe-yekûnu”daki *fâ-i takibiye* de bu manayı desteklemektedir. Dolayısıyla ister Arapçadaki formunu (yekûnu), isterse Türkçedeki formunu (olur) dikkate alalım sevk olunuş gaye ve ortamını göz ardı ederek sadece kelimenin kipini esas alıp, cümleye ona göre mana vermek doğru bir yaklaşım değildir.

Özetle, “*Ol deriz o da derhal olur*” şeklindeki ifadede “olur” kelimesi geniş zaman ifade eder ama ayeti bir bütün olarak ele aldığımızda ve ayetin sevk olduğu ortamı dikkate aldığımızda böyle bir çıkarımın uygun olmadığı görülecektir. Zira bu nevi âyetler Yüce Allah'ın sonsuz kudretini dile getirmek için sevk olunmuş, Allah için yaratmanın ne kadar kolay olduğunu belirtmek için zikredilmiştir. Nitekim Muhammed Hamidullah da “Kur’ân’da anlatılan yaratılış konularına dikkat ettiğimizde iki türlü yaratılış sahnesine şahit oluruz. Birincisi fevrî, yani âni ve def'î yaratmadır. Buna ibdâ’ (yoktan yaratma) da diyebiliriz.

İkincisi ise, tedricî yaratmadır. Buna da inşâ yani, yaratılan şeyin merhaleler halinde, zaman içinde tamamlanıp kemâle erdirilmesi diyebiliriz.” diyerek bu iki yaratılış keyfiyetine dikkat çekmiş ardından fevrî yani âni -bir anda olup bitme- tarzındaki yaratmaya aşağıdaki âyetlerini örnek olarak zikretmiştir:

“*Bizim emrimiz ancak bir keredir; bir göz kırpması gibidir*” (Kamer, 54: 50)

“*Bir şeyi yaratmak istediğimizde ona sadece ol deriz o da derhal oluverir.*” (Yâ-Sîn, 36: 82).

Tedricî yaratma hususunda ise, semavâtın altı günde yaratılışına dair âyetleri zikretmiştir. Daha sonra yaratmanın bu iki kısmı arasında bir tezat

⁶⁶ Bkz. Yıldız, a.g.e., s. 34.

olmadığını, fevrî yaratmanın Yüce Allah'ın kemâl-i kudretini, diğerinin ise, sûnetini (âdetullah) ve bunun gerçekleşme şeklini ifade ettiğini belirtmiştir.⁶⁷

Bu manadaki (ol der derhal olur) âyetlerden biri (Al-i İmrân, 59) Hz. Âdem'in yaratılışı hakkında, ikisi (Al-i İmrân, 47, 59) Hz. İsa'nın yaratılışı hakkında, üçü ise (Nahl, 40; Yâ-Sîn, 82; Mü'min, 68) kıyamet gününde insanların yeniden yaratılıp diriltilmesi hakkındadır. Kıyamet günündeki dirilişin âni olacağı, sûra üflenince insanların derhal kabirlerinden kalkacakları çeşitli âyetlerde ifade edildiği üzere, bilinen bir gerçektir. Hz. Âdem ve Hz. İsa'nın yaratılışıyla ilgili olarak bu nevi ifadelerin zikredilişi de insanlara garip gelen bu gibi şeylerin Allah için ne derece kolay olduğunu bildirmek içindir. Nitekim Katade'nin belirttiğine göre, "Arapçada bu sözden (kün/ol) daha hafif, daha kolay bir söz yoktur. Allah'ın yaratması da böyle olup, istenen şey böylesine bir kolaylıkla meydana gelir."⁶⁸ Yani, bu söz dile kolay geldiği, bir çırpıda söylendiği gibi, yaratma işi de Allah için o derece kolay, bir anda gerçekleştirilen bir şeydir.

Hz. İsa'nın: "**Ben sizin için çamurdan bir kuş yapar ve ona üflerim, Allah'ın izniyle derhal bir kuş olur...**" ifadesindeki "**fe-yekûnu/ olur**" kelimesi de yaratmadaki sür'atı ifade etmek için kullanılmıştır. Aksi halde, (bu kelimeyi "olmaya başlar, oluş sürecine girer" manasında düşünürsek) Hz. İsa (a.s)'nın çamur şeklindeki kuşa üfledikten sonra gerçekten kuş olup uçuşmasını görmesi ve insanlara göstermesi için uzun zaman beklemesi gerekirdi (!) keza, لَمَّا عَتَوْا عَنْ مَا نُهُوا عَنْهُ قُلْنَا لَهُمْ كُونُوا قِرَدَةً خَاسِئِينَ "Yasaklandıkları şeylerden vazgeçmeye yanaşmayınca da onlara "aşağılık maymunlar olun" dedik." (A'râf, 166) ayetinde de, o insanların milyonlarca sene süren süreçte (!) değil de aniden maymuna dönüştüğünün ifade edildiği aşikârdır.

Ayrıca, bu âyetlerde asıl vurgulanan husus, Allah'ın olmasını istediği şeyin –ister ânî ister tedricî olsun- kolaylıkla vücuda gelmesi, var olması, Allah'ın iradesinin karşısına çıkacak hiçbir engelin bulunmamasıdır.

SONUÇ

'Çeviri olgusu', kaynak dil ile hedef dil arasındaki hassas dengeyi çok iyi inşa etme sanatıdır.⁶⁹

Bu ise zor bir iş olup mütercim ne kadar gayret etse de tercümesinde mutlaka hatalar olabilmektedir. Her dilin kendine has özelliklerinin olması, cümle

⁶⁷ . Muhammed Hamidullah, "Halku'l-Kâinât ve Aslu'l-Envâ Hasebe'l-Kur'ân ve'l-Müfekkiriine'l-Müslimin", Atatürk Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Prof. M. Tayyib Okîç Armağanı içinde.

⁶⁸ Bkz. Veli Ulutürk, *Kur'ân-ı Kerîm'de Yaratma Kavramı*, İnsan Yayınları, İstanbul, 1995, s. 51.

⁶⁹ . Hasan Yılmaz, "Elmalı ve Çantay'ın Mukaddimleri Özelinde Çeviri Olgusu ve Kur'ân Meâllerine Dair", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı: 30, Erzurum 2008, s. 94-95.

yapılarının, deyimlerin farklılığı, kelime çeşitliliği bir çeviriyi zorlataştırır etkenlerdendir.

Bir de söz konusu, ilahî ve edebi bir mucize olan Kur'ân-ı Kerîm ise, onu kelime ve cümlelerinin hakkını vererek başka bir dile aktarmanın ne kadar zor olacağı açıktır. Özetle meâl yazmak büyük bir emek ve sorumluluk gerektiren durumdur. Meâl yazan kişi her iki dile de vâkıf, ön yargılardan, ideolojik düşüncelerden uzak olmalı, hâlis bir niyetle hareket etmelidir.

Bazı meâllere bir takım ön yargıların yansımaları üzücü bir durumdur. İşte bunlardan birisi de evrim teorisini bilimsel bir gerçekmiş gibi zannedenlerin, yaratılışla ilgili âyetlere bu teoriden ilham alarak mana vermeleridir.

Ülkemizin ilk Meâl müelliflerinden Çantay'ın ifadesiyle bir meâlde, Allah'ın Kelâmı ile bilim ve fennin tam olarak ispatlanmamış teorileri birbirine karıştırılmamalı; meâli okuyan her meslek erbabı kendi zevk ve ihtisasına göre, nasibini bu ilâhî kaynaktan alabilmelidir.

Zira hedef dillerde muhataplar, Kur'ân-ı Kerîm'in anlamı ve ilâhî mesajı ile ancak bu meâller yani 'Kur'ân Çevirileri' vasıtasıyla buluşmaktadır. Bunun için Kur'ân-ı Kerîm'i kaynak dili Arapçadan başka hedef dillere çevirirken, olabildiğince 'dil, anlam, söz dizimi, söz sanatları, belâgat ve estetik' kaybına yol açmadan taşımak ya da çevirmek bir gerekliliktir.⁷⁰

Ayrıca meâl mümkün olduğu kadar kesin bilgiye dayanmalıdır. Çünkü "âyetin meâli budur" demekle, Yüce Allah'ın bu manayı kastettiğini belirtmiş oluyoruz. Meâli okuyana da böyle bir mesaj vermiş oluyoruz. Dolayısıyla bu konuda son derece hassas davranılmasının gereği açıktır.

Bir meâlde, Allah'ın Kelâmı ile bilim ve fennin tam olarak ispatlanmamış teorileri birbirine karıştırılmamalı; meâli okuyan her meslek erbabı kendi zevk ve ihtisasına göre, nasibini bu ilâhî kaynaktan alabilmelidir.

Bazı şâirler şiirlerinin bir beytinde kullanacağı uygun bir kelime için günler, hatta aylarca bekleyip düşünürken; Kur'ân'ın meâli konusunda nasıl bir hassasiyet gösterilmesi gerektiği izahtan vârestedir. Ancak ne yazık ki, Kur'ân Meâllerine göz attığımızda birçoğunda anlatım bozuklukları ve anlaşılması güç ibarelerle karşılaşmaktayız.

⁷⁰ . Yılmaz, a.g.m.,s. 95.

Bütün bunlar bir tarafa, bir de bazı meâllere bir takım ön yargıların yansıması üzücü bir durumdur. İşte bunlardan birisi de evrim teorisini bilimsel bir gerçekmiş gibi zannedenlerin, yaratılışla ilgili âyetlere bu teoriden ilham alarak mana vermeleridir.

Kanaatimizce onları böyle bir yanılgıya sevkeden, temelde birkaç meseledir:

- 1.Evrim görüşünü kesinleşmiş bilimsel gerçek zannetmek,
- 2.Evrimi her türlü gelişme manasında ele alıp evrensel bir hakikat olduğunu söyleyip evrim teorisini de aynı çerçeve içine katmak.
3. Bizim için önemli olan yaratılışın keyfiyeti değil, bir yaratıcının varlığıdır anlayışı. Yani ateist evrimcilerle uğraşmak yerine, Allah öyle de yaratabilir der işin içinden çıkarız anlayışı.

Hâlbuki meseleye yakından bakıp evrimcilerin iddiaları tafsilatlı bir şekilde incelendiğinde, evrim görüşünde her şeyin tesadüfler üzerine bina edildiği görülecek, hem dinî hem aklî açıdan problemlerle dolu olduğu anlaşılabacaktır. Ayrıca Kur’ân’da yaratılışın keyfiyetine de temas edilmiş, bilhassa Hz. Âdem’in yaratılışı tafsilatlı bir şekilde anlatılmıştır. Dolayısıyla bu gerçekler gözardı edilerek böyle bir teori sahiplenilemez.

4. “Ya günün birinde ispat olursa!” zann-ı batılı. Hâlbuki evrim teorisinin çürüklüğü ortadadır...Eğer biz ileride bilimsel açıdan ispat edilebilir vehmiyle batıl ve yanlış düşüncelerin üzerine gitmezsek, o zaman bâtil ve yanlış akımlar revaç bulup etrafımızı kuşatırlar.

TAHILLARIN DEPOLANMASINDA Hz. YUSUF MODELİ

Prof. Dr. Hasan KILIÇ

Bingöl Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarla Bitkileri Bölümü 12000, BİNGÖL

kilichasan@yahoo.com

Tahıllar, buğdaygiller familyasına mensup nişasta amaçlı üretilen tek yıllık bitkiler olup buğday, mısır, çeltik, sorgum, arpa, çavdar ve yulaf dünyada en fazla üretime sahip başlıca türlerdir. Taneleri tüm olarak değerlendirildiğinde karbonhidrat, protein, vitaminler, mineraller ve yağ bakımından insanın ihtiyacını karşılayacak seviyede yaratılmışlardır.

Tahıllardan buğday, dünyada en yaygın ekimi yapılan ve insan gıdası olarak kullanılan bir serin iklim tahılıdır. Kültürünün insanlık tarihi kadar bir geçmişe sahip olduğu buğday; geniş adaptasyon kabiliyeti ve yetiştirilmesindeki kolaylıklar ile birlikte kalori ve protein yönünden insanların %20'sinin ihtiyacını karşılaması, dünyada en fazla ekim alanına sahip olmasını sağlamıştır. İlk tarımın başladığı Verimli Hilal (Şekil 1) bölgesinde tahılların kültüre alınmalarının bundan yaklaşık 10-12 bin yıl öncesine dayandığı bildirilmektedir^{1,2}.

Peygamberler insanlara Allah'ı ve ahreti bildirmenin yanında, insanların ihtiyacı olan fen ve teknik konularda da önder ve güzel misal olmuştur. Hz. Davud'un demiri hamur gibi yumuşatma sanatı, Hz. İdris'in terziklik ve saat sanatları, Hz. Nuh'un gemi yapma sanatı, Hz. Süleyman'ın uzaktan suretlerin celbi ve hayvanatın dilini bilmesi gibi.

İşte Hz. Yusuf da kıtlık zamanında buğdayın nasıl muhafaza edilmesi lazım geldiği hususunda kavmine önderlik etmiştir. Kur'an'da bunlara da işaret edilmektedir.

Peygamberler insanlara Allah'ı ve ahreti bildirmenin yanında, insanların ihtiyacı olan fen ve teknik konularda da önder ve güzel misal olmuştur. Hz. Davud'un demiri hamur gibi yumuşatma sanatı, Hz. İdris'in terziklik ve saat sanatları, Hz. Nuh'un gemi yapma sanatı, Hz. Süleyman'ın uzaktan suretlerin celbi ve hayvanatın dilini bilmesi gibi.

“Kur'an-ı Hakim; enbiyaları, insanın cemaatlerine terakkiyat-ı maneviye cihetinde birer pişdar ve imam gönderdiği gibi; yine insanların terakkiyat-ı maddiye suretinde dahi o enbiyanın her birisinin eline bazı harikalar verip yine o insanlara birer ustabaşı ve üstad etmiştir. Onlara mutlak olarak ittibaa (uymayı) emrediyor. İşte enbiyaların (Peygamberlerin) manevi kemalatını bahsetmekle insanları onlardan istifadeye teşvik ettiği gibi, mu'cizatlarından bahis dahi; onların nazirelerine yetişmeye ve taklidlerini yapmaya bir teşviki işmam ediyor (duyuruyor)”³.

TAHILLARIN DEPOLAMA GEREKÇESİ

Ekimi, bakımı ve hasadı diğer mahsullere nispeten daha kolay olan ve insan ihtiyacını dengeli bir şekilde karşılayacak tarzda halkedilen tahıllardan buğday ve arpa insanların birinci derecede tercih sebebi olmuştur. İnsanlar tarih boyunca gerek bir sene sonraki tohumluk tedariki ve gerekse kış dönemindeki gıda ihtiyacını temin etmek üzere tanelerin depolanmasını farklı usullerle gidermeye çalışmışlardır. Hâlihazırda dünyada başta buğday olmak üzere mısır, arpa, yulaf, çavdar, darı ve diğer olmak üzere üretilen 2 milyar ton dane tahılın 606 milyon tonu ihtiyat amaçlı silolarda depolanmaktadır⁴.

Hükümetler depolamayı düzenleyen kanunlar çıkarmak suretiyle müteşebbisleri teşvik etmektedir. Yüksek sıcaklık ve rutubet şartlarında saklanan danelerde solunum faaliyetinin hızlanması yanında mikrobiyolojik aktivite ve haşere faaliyetinin artması sonucu bozulmalar meydana gelmektedir^{5,6}.

Tahılların bozulmadan depolanabilmesi, danenin rutubet muhteviyatı ile ortam sıcaklığı ve nisbi nemin belirli bir seviyede tutulması ile mümkündür. Depolamanın uzun süreli olması için ürünün yeterince olgun, zedelenmemiş, sağlam; dane nem mutevasının %14'den, yığın sıcaklığının 15°C'den ve depo atmosfer nispi nem oranının da %65'den düşük olması gerekir⁵.

DEPOLAMANIN TARİHİ GELİŞİMİ

Tohum depolama, dağıtım ve ticareti tarih öncesi zamanlarda başlamış olup ilk örneklerine Mısır ve Babillerde rastlanmıştır⁷.

Nitekim Mısır bilimcileri Saqqara'da Firavun Djozer'in gelecekteki gömü bölgesini ihtiva eden büyük bir kompleks buldular. Söz konusu kompleksin içerisinde tünellerle birbirine bağlı tahıl depoları da keşfedilmiştir. Araştırmacıların çoğu odaların mezar olmayıp tahıl depoları olduğunu bildirmektedirler^{8,9,10,11,12} (Şekil 2, 3 ve 4).

New York Times'te "Nil nehri ve civarına ait deliller" isimli yazdığı bir makalede arkeologlar tarafından Mısır piramitlerinde keşfedilen siloların MÖ 1.630 ve 1.520 yıllarına ait olduğunu bildirmiştir.

Kur'an ve Tevrat'ta kurak ve olumsuz şartların hüküm sürdüğü yıllarda ihtiyat için Hz Yusuf'un tahılları silolarda sakladığından bahsetmektedir. Kur'an'da Yusuf suresi 47. Ayette;

"Yedi yıl her zamanki gibi ekersiniz. Biçtiğinizde, yiyeceğiniz az bir kısmı alın, kalanı başaklarının içinde bırakın" şeklinde ifade edilmektedir.

Tevrat'ta da Kur'an-ı Kerim'den bazı farklılıkları olmakla birlikte Hz. Yusuf (as) döneminde 7 kıtlık yılından bahsederek ihtiyat için ürünlerin depolarda saklanması bahseder.

Bunun dışında farklı kaynaklarda da Hz Yusuf'un bolluk yıllarında buğday ve arpayı 7 sene depoladığını, kıtlık yıllarında da depoları açarak satışı sunduğunu bildirmektedir^{13,14}.

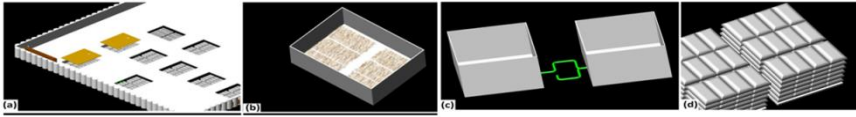
Bu itibarla Mısır piramitlerinde yapılan arkeolojik kazılarda bulunan tahıl silolarının MÖ 1700-1800 yıllara sahip olması hadisenin bu bölgede cereyan ettiğinin güçlü delillerini oluşturmaktadır (Şekil 1).

Şekil 1. Fırat, Dicle ve Nil deltalarının yer aldığı verimli hilal bölgesi¹⁵.

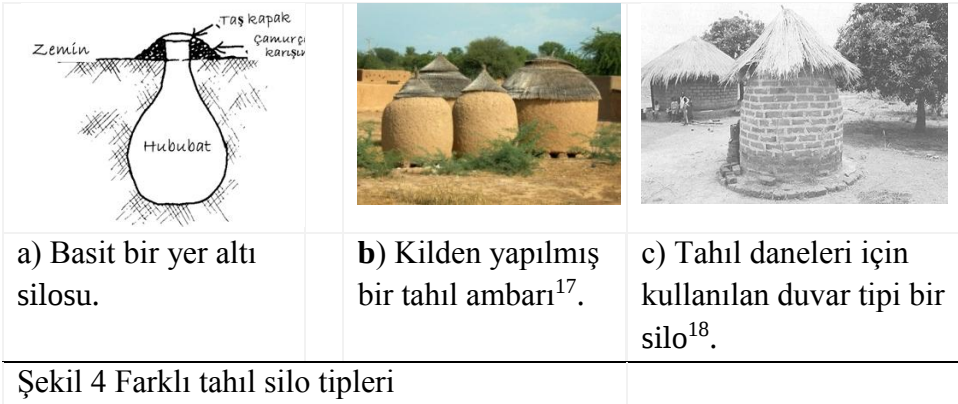
Şekil 2. Firavun Djoser tarafından Hz. Yusuf (as) zamanında inşa edildiğine inanılan Mısır Saqqara'da keşfedilen piramit ve silo^{9,10,11}.

Şekil 3. (a): Kıtlik yıllarında inşa edilen 9 depo; (b):Alta kalan bazı tahıl tohumları; (c): Birbirine tünelle bağlı 2 depo unitesi; (d):Üst üste yığılmış tohum çuvaları¹¹ (PreparedbyAnjum).

Günümüze kadar depolanma, üretimin yapıldığı bölgedeki yaygın gıda kaynağını oluşturan tahıllar, baklagiller vb ürünler için yapıldığı biliniyordu. Fakat arkeolojik kazılarda mezarlarda *Triticum spelta* olarak adlandırılan kavuzlu buğday ve arpa tohumlarına rastlandığına da işaret edilmektedir¹⁶.

En fazla kullanılan depo tipi hendek tipi olmakla birlikte yöre iklim ve ürün grubuna göre farklı saklama malzemeleri de kullanılmıştır. Silo yapımı 19. yüz yılda ahşap malzemeye başladı. Bilahare tuğla, beton yakın zamanda da ve günümüzde çelik silo yapımına geçildi. Geçmişten günümüze kullanılan bazı silo tipleri Şekil 4 ve 5 de verilmiştir. Bu tür depolama sistemleri de muhtemelen Hz. Yusuf (as) tarafından kullanılan silolar esas alınarak inşa edilmiştir¹¹.

Şekil 4 Farklı tahıl silo tipleri

Günümüzün Modern Siloları

Yakın tarihte genetik kaynakların muhafaza edilmesi ve gelecek kuşaklara iletilmesi ile alakalı ilk yaklaşım Rus bilim adamı Vavilov tarafından ileri sürülmüştür¹⁹. Bu yolla modern gen bankalarının tesis edilerek dünyanın farklı yerlerinden toplanan farklı türlerin uzun süre muhafaza edilmesi ile baş gösterecek muhtemel menfi şartlara karşı (yangın, sel, kuraklık vb) genetik çeşitlilik gelecek kuşaklara emniyetle aktarılabilir. Günümüzde tohum saklamanın önemini anlayan devletler, gen bankalarını kurmak suretiyle

sahip oldukları genetik çeşitliliği muhafaza etmeye başlamışlardır. Bu amaçla gen bankalarında 20-30 yıl ve daha uzun süreli şartlarda tohumlar saklanabilmektedir.

a) Modern donanımlı çelikten yapılmış bir tahıl silosu²⁰.

b) Türkiye tohum gen bankası

c) Genetik kaynakların (tohum) muhafazası

Şekil 5. Günümüzdeki beton ve çelik silolar ile tohum gen bankaları.

Ülkemizde de bu meyanda İzmir ve Ankara’da olmak üzere 2 gen bankası kurulmuştur. Başta semavi kitaplar olmak üzere arkeolojik kazılar ile depolamanın tarihi gelişimindeki bilgi ve belgeler ışığında gerek depolama inşaat tekniği ve gerekse tahılların depolama şekli ile modern siloların temelini atılmasında Hz Yusuf’un (as) öncülük ettiği anlaşılmaktadır.

Ürünleri depolamanın esasını Hz Yusuf’un vahiy ile çizdiği ve geçen zaman

içerisinde bu sahadaki araştırmaların ürün cinsi, mekân, iklim şartları ve ekonomik tercihler dikkate alınarak modern silolar şeklinde tezahür ettiğini rahatlıkla söyleyebiliriz. Arkeolojik kazılarda depolamada haşerat zararı, kızılsma ve küflenmeyi engelleyici düşük nispi nem ve sıcaklık gibi tedbirlerin esas alındığı Hz Yusuf dönemine ait tahıl ambarları keşfedilmiştir. Günümüz modern silolamada da benzer faktörler esas alınmaktadır. Günümüzde betonarme ve çelik malzemeden inşa edilen silolarda nem mutevaları %14’ün altına indirilen tahıl tohumları, ortam sıcaklığı 15 °C ve ortam nispi hava nemi %65’in altında olmak şartıyla tane şeklinde kısa vadede muhafaza edilebilmektedir.

Havalandırma, sıcaklık ayarı, haşeratlara karşı deponun dezenfekte edilmesi gibi tedbirler modern ve teknolojik olarak programlanmış bilgisayarlar tarafından kontrol edilebilmekte ve tohumlar yıllarca canlılığını muhafaza edebilmektedir. Uzun vadeli depolamalarda ise gen bankalarından istifade edilmektedir. Genetik kaynakların muhafaza edilmesi amacıyla tohumlar uzun

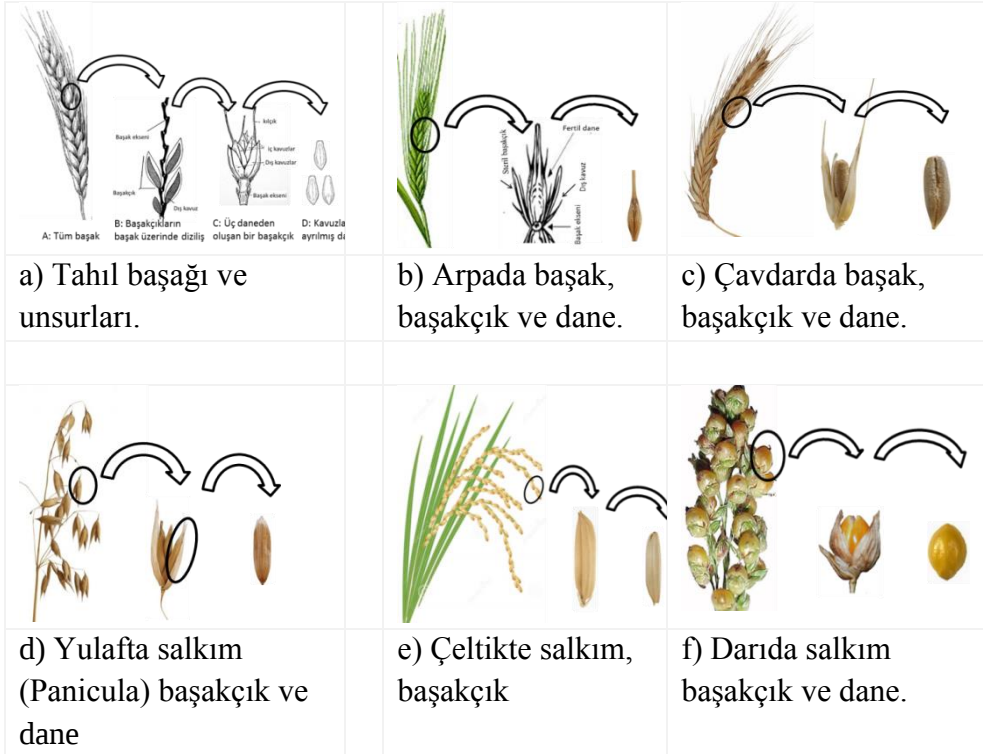
Gerek depolama inşaat tekniği ve gerekse tahılların depolama şekli ile modern siloların temelini atılmasında Hz Yusuf’un (as) öncülük ettiği anlaşılmaktadır.

vadeli depolamada çoğunlukla -18°C 'de muhafaza edilirken, bazı durumlarda tohum örnekleri sıvı azotla -196°C 'de dondurularak saklanabilmektedir. Materyalin kimyevî maddelerle canlılığını yavaşlatma gibi birçok yöntem olmakla birlikte genetik materyalin DNA biçiminde depolanması bitkisel gen kaynaklarının korunmasına yeni imkânlar temin etmiştir.

TAHILLARIN BAŞAĞINDA SAKLANMASI

Serin iklim tahıllarını oluşturan buğday, arpa, çavdar ve yulaf çiçek ve dane yapıları az çok birbirine benzemektedir. Dane, başakçıklardan oluşan başak içerisinde yer almaktadır. Her bir dane sarmal şekilde bir çift dış ve bir çift iç kavuzdan oluşmaktadır (Şekil 7a). Sıcak iklim tahıllarından çeltik ve darılar da başakçık yapısı bakımından serin iklim tahıllarına benzemektedirler (Şekil 7e ve şekil 7f). Tahılların önemli bir temsilcisi olan buğday başağı, başak eksenine bağlı başakçıklar ve her başakçıkta 3-6 potansiyel fertil (verimli) çiçek ihtiva eder²¹.

Tahıllarda, tohum çimlenmesinin gerek başak içerisinde ve gerekse çıplak olarak sıcaklık ve nem yönünden uygun şartlar oluştuğunda çimlendiği bir çok araştırmacı tarafından bildirilmektedir^{22,23}.

Şekil 6. Serin ve Sıcak iklim tahıl grubuna giren bazı türlere ait başak/salkım, başakçık ve dane şekilleri.

Tohumun olgunlaşmasından sonra uyku hali olarak adlandırılan dormansi süresi ve çimlenme mekanizmaları tesadüf eseri olmayıp kader programı olarak kabul edilen çekirdekteki genetik mekanizma ile sonsuz ilim ve kudret sahibi bir zatın tasarrufunda olan çevre faktörlerinin emirber nefer gibi hareket etmeleriyle işlemektedir.

Vakıa süresi 63. ayette

”Ektiğiniz tohuma ne dersiniz?”Bu ayet-i kerimede Allah tohumdaki mucizeye dikkat çekmekte ve genotipler arasında farklı dormansi süreleri yarattığını şöyle beyan buyurmaktadır:

”Şüphesiz Allah; tohumu ve çekirdeği yarandır”(En’am süresi 95)

Bilindiği üzere tohum ekildikten sonra yeterli sıcaklık ve nem bulduğunda kader programı kabul edilen

embriyodaki çimlenme mekanizmaları faaliyete geçirilir. Fizyologlar, çimlenme hadisesini iç ve dış faktör olarak ikiye ayırmakta, sıcaklık ve nem gibi dış faktörler uygun olsa bile çimlenmenin start alması ancak

H. Yusuf (as) neden başağında saklamayı tavsiye etmiştir?.. Başağında saklamanın asıl amacının tohumun çimlenme özelliğini kaybetmeye sebebiyet veren küf ve haşerat zararından muhafaza olduğu anlaşılmaktadır.

genetik mekanizmanın elvermesiyle olabileceğini bildirmektedirler. Kendine döllemenin hâkim olduğu homozigot bir bitkiden elde edilen tohumların aynı zamanda çimlenmemeleri ve farklı dormansi sürelerine sahip olmalarının sırrı bir iç faktör olarak izah edilmeye çalışılmaktadır. Hâlbuki dormansinin kırılıp çimlenmesinde yer alan enzim ve hormon faaliyetleri ile sıcaklık, nem vb ortam şartları gibi kör, serseri ve şuursuz sebeplerin işi olamayacağını, bunların ancak birer perde olduklarını tohumdaki çimlenme hadisesinin sonsuz bir ilim ve kudret sahibi bir zatın eseri olduğunu kabul etmemiz icap etmektedir.

H. Yusuf (as) neden başağında saklamayı tavsiye etmiştir? H. Yusuf’un tohumu başağında depolamasını tavsiye etmesinin tohum dormansisi veya çimlenme durgunluğu ile doğrudan alakadar olmadığı anlaşılmaktadır. Nitekim buğday ve arpa gibi türlerin olgunlaşma döneminde yağışın olduğu bölgelerde bazı genotiplerde başakta çimlenme hadisesinin olması konuyu izah etmeye yetmektedir. Başağında saklamanın asıl amacının tohumun çimlenme özelliğini kaybetmeye sebebiyet veren küf ve haşerat zararından muhafaza olduğu anlaşılmaktadır. Allah Kur’an’da şöyle buyurmaktadır:

“Yûsuf dedi ki: ‘Yedi yıl âdetiniz üzere ekin ekeceksiniz. Yiyeceğiniz az bir miktar hariç, biçtiklerinizi başağında bırakın’ ” (Yusuf 47). Beyanındaki i’caz cihetlerinden biri de başağın içinde sarılı olan tohumun zaman geçtikçe zarara

uğramadan korunması için en güzel yöntem olmasıdır. Yedi bolluk yılı takip eden 7 kıtlık senesinden sonra geçen süre yaklaşık 14-15 yıldır. Hz. Yusuf'un (as) tahıl danelerini tohumun canlılığını muhafaza edecek şartlarda yer altında yaptırdığı depolarda yaklaşık 7-15 yıl sakladığı anlaşılmaktadır. Bu kadar sürenin dane rutubeti, ortam sıcaklık ve nemi gibi faktörlerin kontrol altında olmasıyla mümkündür. Ayette tahıl türü belirtilmeyip “biçtikleriniz” diye tarif edilmesi, bu hükmün başta buğday olmak üzere arpa, çavdar ve yulaf, çeltik, darı gibi başak-başakçık yapısındaki ürünler için de geçerli olduğuna işaret edilmektedir.

Günümüzde ise ancak gen bankalarında (tohumların uzun süre saklandığı depolar) uygulanan dondurma yöntemiyle daha uzun süreli saklama mümkün olabilmektedir. Tohum canlılığını belirlemek üzere Almanya'da bir araştırmacı²⁴ tohumları çıplak ve başağında olmak üzere tabii şartlarda 30 cm lik toprağa gömmüş ve 15 ay sonra yaptığı incelemede başaktaki tohumların çıplak daneye göre daha canlı olduğunu bildirmiştir. Günümüz silo teknolojisinde düşük dane ve ortam nemi ile düşük sıcaklık ve havalandırma gibi tedbirlerle çimlenme önlenmekte ve uzun süre depolanabilmektedir. Ancak uzun süreli depolamada insan sağlığına zarar vermeden böcek ve haşeratların zararını önlemeye yönelik kültürel ve organik usullerin masraflı ve zor olduğu görülmektedir. Nitekim böcekler, dünyadaki her yıl depolanan tahıl miktarının yüzde 30'unu tahrip edilmesine vesile olurken bu oran bazı ülkelerde %50²⁵, gelişmiş ülkelerde %10 civarındadır.

Tahıllar Çimlenmelerini Kaybetmeden Ne Kadar Süre İle Depoda Bekletilebilir?

Bir araştırmacı²⁶, kışlık tahılların normal şartlar altında depolama sürelerinin 6-18 ay olduğunu daha uzun süreli depolamalarda ise soğuk (dondurma) muhafaza sistemlerinin zorunlu olduğunu bildirmiştir.

Öte yandan gen bankalarında tohumlar orta vadeli saklamalarda hermetik (kapalı) kaplarda 0-2 °C de, uzun vadeli saklamalarda ise -18-20 °C de muhafaza edilmektedir^{27,28}.

Bulgaristan ulusal gen bankasından yaklaşık 20 yıldan beri özel şartlarda (-18 °C) hermetik kaplarda saklanan 7 familyaya ait 28 bitki türü tohumu ile başlangıçta sahip olduğu çimlenme oranını baz alarak aldığı modellemede tahıl ürünleri ile alakalı elde ettiği sonuçlar aşağıdaki Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1'de görüldüğü gibi tahıl daneleri uygun şartlarda depolandığında 22-27 yıl gibi sürede bile çok az çimlenme kaybı meydana gelmiştir. Araştırmacı, nem muhtevaları, başlangıçta ve depolama sonrası çimlenme oranları üzerinden yaptığı Probit (bir nevi tahmin) analiz modellemesiyle ekmeklik buğdayın %50

çimlenme oranıyla 847 yıl, %10 çimlenme oranıyla 318.5 yıl canlılığını devam ettirebileceğini bildirmiştir. Başakta saklama veya depolama ile alakalı gerek ülkemizde ve gerekse dünyada yapılan çalışma sayısı sınırlıdır.

Tablo 1. Belirtilen süre içerisinde depolanan ürünlerde tohum canlılık değerleri²⁸.

Tür	Numune sayısı	Başlangıçta çimlenme oranı %	Dane nem muhtev a sayısı %	Uzun dönem depolama sonrası çim. oranı%	Depolama süresi yıl	P(%10) yıl	P(%50) yıl
Yulaf (<i>Avenasativa</i> L)	457	95.8±6.1	6.22±0.3	95.3±7.34	23.12	338.5	880.0
Arpa (<i>Hordeum vulgare</i> L)	1195	93.2±5.5	6.85±0.21	92.0±6.19	22.78	179.0	502.7
Çavdar (<i>Secale cereale</i> L)	35	94.6±5.2	7.09±0.37	39.7±7.71	23.48	20.55	55.9
Koca darı (<i>Sorghum vulgare</i> L)	99	91.4±6.4	6.59±0.26	83.6±17.35	24.00	28.33	82.7
Mısır (<i>Zea mays</i> L)	364	94.6±5.5	7.07±0.32	91.2±9.26	23.49	50.81	141.0
Yumuşak buğday (<i>Triticum aestivum</i> L)	1547	95.5±5.0	6.91±0.26	94.9±4.82	23.03	318.5	847.0
Sert buğday (<i>Triticum durum</i> Desf)	389	95.4±5.5	7.09±0.42	95.6±7.22	27.29	69.44	186.0
P(%10) yıl: %10 çimlenme kaybıyla depoda dayanabileceği süre (yıl);							
P(%50) yıl: %50 çimlenme kaybıyla depoda dayanabileceği süre (yıl)							

Başak ve tane halinde farklı tane nemi ve farklı ortam sıcaklıklarında depolanan ekmeklik buğdayda, buğday bitinin (*Sitophilus granarius*L) gelişimi üzerine yapılan bir çalışmada başak halinde depolanan buğdaylarda hem yenik tane hem de böcek kesafeti, tane halinde depolanmış buğdaylara göre önemli derecede düşük çıktığını, başak halinde depolamanın böcek zararına karşı daha dayanıklı bulunduğu bildirilmiştir²⁹.

Erzurum Gıda Mühendisliği bölümünde buğdayın başağında ve çıplak olarak farklı nem ve sıcaklık seviyeleri ile farklı sürelerde muhafaza edilmesi ile

alakalı yapılan bir çalışmada, kalite özellikleri bakımından önemli farklılıklar elde edildiği, çalışmada nem ve sıcaklık yönünden uygun olmayan depolama şartlarında başakta saklamanın çıplak dane şeklindeki saklamaya göre daha güvenli ve danelerin daha dayanıklı oldukları bildirilmiştir³⁰.

SONUÇ

Kur'an-ı Kerim'de Yusuf suresi 47. ayette *biçtiklerinizi başağında saklayın* mealindeki ilahi beyanı esas alan Hz Yusuf (as), kıtlık yıllarında gıda ve tohumluk ihtiyacını karşılamak gayesiyle 7 bolluk yılında hasad edilen mahsulü, küflenme ve haşerat zararına karşı dönemin şartlarına göre inşa ettirdiği büyük silolarda 7-15 sene boyunca muhafaza etmiştir. Aynı zamanda ticarete de konu olan stok durumundaki mahsulün günümüz gıda ve tohum sektörünün ticari esaslarının belirlenmesine de ışık tutmuştur. Başağında depolama metodunun, tane olarak saklanma yöntemine göre daha sağlıklı olduğuna yönelik sınırlı sayıdaki araştırmalarla teyid edilmiştir Bu itibarla, tahılların başağında saklanması fizyolojik esasları tespit edilerek stratejik öneme sahip genetik kaynakların uzun vadeli muhafazasına yönelik çok yönlü araştırmalara öncelik verilmelidir.

KAYNAKLAR

1. Lev-Yadun, S., Gopher, A., Abbo, S. The cradle of agriculture. *Science*, 2000; 288: 1602–1603.
2. Doebley, J. F., Gaut, B. S., Smith, B. D. The molecular genetics of crop domestication 2006; *Cell*, 127(7):1309–13.
3. Nursi B.S. Yirminci söz. Sözler. RNK Neşriyat. 2015; S.279.
4. TMO. 2017 Yılı Hububat sektör Raporu. 2018; Erişim Tarihi: 23.10.2018. <http://www.tmo.gov.tr/Upload/Document/hububatsektorraporu2017.pdf>.
5. Elgün, A., Ertugay, Z., Tahıl İşleme Teknolojisi; Atatürk Üniversitesi Yayınları 2000; No:718, Erzurum,.
6. Erbaş M, Durak A.N, ve Arslan S. Tahıl Depolamada Depolamanın Temel Prensipleri; Miller Değirmenci Dergisi. 2018; Erişim Tarihi: 18.10.2018. <http://www.millermagazine.com/tahil-depolamada-zararlarin-olusum-mekanizmalari-ve-depolamanin-temel-prensipleri/.html>.
7. Hyland HL History of U.S. plant introduction. *Environ Rev* 1977; 226–33.
8. Moeller N.. Oriental Institute. University of Chicago. 2008; <https://news.uchicago.edu/story/archaeologists-find-silos-and-administration-center-early-egyptian-city>.

9. Volchof, Great Discoveries in Archaeology. The Step Pyramid at Saqqara 2013; <http://anthropology.msu.edu/anp264-ss13/2013/02/07/the-step-pyramid-at-saqqara/>.
10. Gospel clips, Could Joseph and Imhotep have been the same person? 2014; . <https://josephandisraelinegypt.wordpress.com/tag/grain-silos/>.
11. Nuri MMH Study of Ancient Grain Storage Techniques during Famine/ Drought-Lessons learnt from the Time of Prophet Joseph (as) 2018; http://tahirheart.org/Grain_Storage_Techniques.pdf.
12. Wilford J. N. 2008. Uncovering Evidence of a Workaday World Along the Nile, *The New York Times*, 2008; July 1.
13. Sinha R.N. 1994. The Stored grain in ecosystem (Edit: Digvir S., Noel D.G., Muir W.E.), 2009; P.784.
14. Genesis. New American Standard Bible (NASB) 2013; 41:33-36. <https://www.biblegateway.com/passage/?search=Genesis%2041:33-36&version=NASB>.
15. Britannica Kids. 2018. <https://kids.britannica.com/kids/assembly/view/54537>.
16. Jackson and Walford. The Biblical Review and Congregational Magazine London 1846, 1. Cilt: sayfa 134.
17. Flickr. Bioversity International: Traditional grain and seed storage huts; 2018; Niger <https://www.flickr.com/photos/bioversity>.
18. Shepherd A.W. A guide to maize marketing for extension officers. 1999; <http://www.fao.org/docrep/005/x0530e/X0530E05.htm>.
19. Vavilov N.I. Studies on the origin of cultivated plants. Bulletin of Applied Botany 1926; 26:1–248.
20. Bachari A. What you should do for long-term grain storage 2017. <http://www.adascan.ca/blog/what-you-should-do-long-term-grain-storage>.
21. Kirby, E.J.M. and Appleyard, M. Cereal development guide; Stoneleigh, Kenilworth, UK, NAC Arable Unit; 1984, 95 pp.
22. Gubler, F., Millar, A.A., Jacobsen, J.V. Dormancy release, ABA and pre-harvest sprouting 2005; *Current Opinion in Plant Biology* 8: 183-187.
23. Bojovic B. The Effects of Temperature, Length of Storage and Plant Growth Regulators on Germination of Wheat (*Triticum aestivum* L.) and Triticale Seeds, *Biotechnology & Biotechnological Equipment* 2010; 24:2, 1849-1853.
24. Rauber R. Studies on survival of fresh lyophilized barley seeds (*Hordeum vulgare* L.) in soil 2 influence of straw and mixture on the survival of seeds and spikes. *Angewandte Botanik* 1988; 62:255-264.

25. Fornal, J., T. Jelinski, J. Sadowska, S. Grundas, J. Nawrot, A. Niewiada and W. Błaszczak. Detection of granary weevil *Sitophilus granarius* (L.) eggs and internal stages in wheat grain using soft X ray and image analysis, *Journal of Stored Products Research*, 2007;43(2): 142- 148.
26. Petrenko., V. Influence of storage conditions on germination of winter wheat seeds (*Triticumaestivum*L.) in relation to agriculture systems Žemės Ūkio Mokslai. 2014. T. 21(3):173–180.
27. Payne T.S., Amri A., Humeid B. and Rukhkyan N. Regeneration guidelines: small grained cereals. In: Dulloo M.E., Thormann I., Jorge M.A. and Hanson J., editors. Crop specific regeneration guidelines [CD-ROM]. CGIAR System-wide Genetic Resource Programme, 2008; Rome, Italy. 12 pp.
28. Desheva G. The longevity of crop seeds stored under long-term condition in the national gene bank of Bulgaria; *Agriculture (Pol'nohospodárstvo)*, 2016; 62(3): 90-100.
29. Karaoğlu M.M., Aydeniz M., Kotancilar H.G. & Gercelaslan KE.. A comparison of the functional characteristics of wheat stored as grain with wheat stored in spike form; *International Journal of Food Science and Technology*, 2010; 45: 38–47.
30. Karaoğlu M. M., Aydeniz M., Kotancilar H.G. & Gercelaslan KE. A comparison of the functional characteristics of wheat stored as grain with wheat stored in spike form; *International Journal of Food Science and Technology*, 2010; 45: 38–47

KUR'AN AÇISINDAN SOSYAL DARWİNİZM

Dr. Öğr. Üyesi Ahmet ÖZDEMİR

Bitlis Eren Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi
Temel İslam Bilimleri Bölümü-Tefsir Anabilim Dalı.
ahmetzdmr77@gmail.com

Başta kâinat olmak üzere canlı ve cansız varlıkların nasıl yaratıldığı; bununla birlikte ilk insan Hz. Âdem mi yoksa ondan önce yaşayan insan canlıları var mıydı? Canlı türler nasıl yaratılmaktadır? vb. sorular, semavî dinlerin sunduğu bilgilerin yanında, insanoğlunun zihnini sürekli olarak meşgul etmiş ve cevabı aranan sorular olmuştur. En başından beri felsefenin yoğun tartışma konuları arasında olan bu sorular ve bir adım sonrasında, “*Varlığı yaratan bir ilah var mı?*” sorusu felsefi ekollerin oluşmasına sebep olmuştur. Söz konusu ekoller, bir ilah var mı yok mu sorusunun cevabına bağlı olarak şekillenmişlerdir.

Sadece laboratuvar ortamlarında yapılan çalışmalar sonucu elde edilen somut bilgilerin tek hakikat olarak kabul edilmesiyle insanlık, pozitivizm adı altında yeni bir dinle tanışmış oldu.

Söz konusu tartışmalar devam etmekle beraber, 19. Yüzyıl aydınlanma felsefesinin de etkisiyle, bilimsel alanda meydana gelen gelişmeler doğrultusunda sadece laboratuvar ortamlarında yapılan çalışmalar sonucu elde edilen somut bilgilerin tek hakikat olarak kabul edilmesiyle insanlık, pozitivizm adı altında yeni bir dinle tanışmış oldu.

Bu süreçten sonra sonu “izm” ile biten birçok akım ortaya çıktı. Özellikle canlı türlerin ortak bir atadan meydana geldiğini, dönem içerisinde bazı etkenlerle türlerin birbirinden ayrıştığını iddia eden Darwinizm de o akımlar içerisinde yerini almış oldu. Ancak, ortaya çıktığı dönemin paradigmaları bir bütün olarak ele alındığında, canlı türlerin oluşumunu açıklamaya çalışan Darwinizm’in -diğer bir ifade ile biyolojik evrim- aslında o döneme hâkim zihniyetin ürettiği bir ideoloji olduğu görülmektedir.

Darwinizm ya da evrim, “yeryüzünde yaşayan canlıların başlangıçtaki durumlarından günümüzdeki çeşitliliğin ortaya çıkmasına kadar geçirdikleri değişikliklerin tümü” şeklinde tanımlanmaktadır. Bu tanıma göre evrim kısaca, biyolojide canlı türlerin nesilden nesile kalıtımla değişime uğrayarak ilk halinden

farklı özellikler kazanması sürecidir. Ancak bu sürecin üzerine bina edildiği iki temel argüman söz konusudur.

Birincisi, ortak atadan değişme yoluyla evrim,

İkincisi, insan soyunun maymunumsu canlılarla ilişkilendirilmesidir. Bu durum kısaca, “tabii seleksiyon” denilen süreç içerisinde canlı varlıkların bulundukları çevre şartları ile girdikleri etkileşim sonucu yeni özellikler kazanması şeklinde açıklanmaktadır.

Biyolojik evrim görüşünün ortaya çıkmasından sonra beliren *Sosyal Darwinizm* ise, Darwin’in kuramının genişletilerek sosyal alanda uygulanması ve yaşamak için mücadele düşüncesinin toplum hayatına yansıtılmasıdır. Darwin, tabiat gözlemleri sonucunda biyolojik evrim sonucuna ulaşmış bunu da tabii ayıklanma yoluyla açıklamıştır.

BİYOLOJİK AÇIDAN EVRİMCİ GÖRÜŞ

Evrim, “yeryüzünde yaşayan canlıların başlangıçtaki durumlarından günümüzdeki çeşitliliğin ortaya çıkmasına kadar geçirdikleri değişikliklerin tümü” şeklinde tanımlanmaktadır¹.

Bu tanıma göre evrim, biyolojide canlı türlerin nesilden nesile kalıtsal değişime uğrayarak ilk halinden farklı özellikler kazanması sürecidir. Doğal olarak bu süreç, iki iddia üzerine bina edilmektedir.

1-Ortak atadan değişme yoluyla evrim,

2-İnsan soyunun maymunumsu canlılarla irtibatlandırılmasıdır².

1-Ortak Atadan Değişme Yoluyla Evrim İddiası

Bu iddia; “Tabii seleksiyon” kavramıyla açıklanmaktadır. “Darwinizm”, tabii seleksiyon, yani bütün canlıların geçmişte yaşamış “ortak bir ata” değişerek geldiklerini söyleyen ve onları “ortak bir soy” yoluyla bağlayan bir hipotezdir.

Türlerin birbirinden değiştikleri kabul edildikten sonra tüm türlerin, cinslerin, familyaların ortak bir atadan geldiği iddia edilmektedir³.

Ancak bu fikir, Darwin (1809-1882)’den önce ortaya çıkan Lamarck (1744-1829)’ın teorisine göre ise, türler ortak bir atayla birbirlerine bağlanmamışlardır. Türlerin ortak bir atayla birbirine bağlanamayacağı fikri, daha önce Darwin’in dedesi tarafından da savunulmuştur. Ama ortak soy yoluyla türlerin hepsinin birbirine bağlanması görüşü ancak Darwin tarafından detaylıca savunulmuş ve yaygınlık kazanmıştır⁴.

O dönem evrimci görüşü savunanlar bile “canlı türlerin nesilden nesile kalıtımla değişime uğrayarak ilk halinden farklı özellikler kazandığı” görüşü üzerinde ortak bir paydada buluşamadıkları gibi onların bu görüşü, yaratılıştan

bahseden Kur'an ayetleri çerçevesinde ele alındığında da bir anlam taşımamaktadır. Kur'an'da, açık bir şekilde, yaratılışın ve değişimin hiçbir safhasının Allah'ın ilminin dışında gerçekleşmediği bildirilmektedir. Bu konu şöyle ifade edilmektedir:

“Allah, sizi önce topraktan, sonra da az bir sudan (meniden) yarattı. Sonra sizi (erkekli dişi) eşler yaptı. Allah'ın ilmine dayanmadan hiçbir dişi ne hamile kalır, ne de doğurur. Herhangi bir kimseye uzun ömür verilmez yahut ömrü kısaltılmaz ki bu bir kitapta (Levh-i Mahfuz'da yazılı) olmasın. Şüphesiz bu, Allah'a kolaydır”⁵.

Bu ayetlerde hem insanın yaratılış kökeni hem de yeni bir canlının yaratılmasının Allah'ın ilmine dayandığı, kısaca yaratılış sürecinin herhangi bir yerinde tesadüflere ve evirilmeye yer olmadığı ortaya konmaktadır.

Söz konusu süreç insan türünde olduğu gibi diğer canlı türleri için de geçerlidir. Esed, yukarıdaki ayetin yorumunda, *“Va(A)llâhu halekakum minturâbin”* ifadesini, *“Allah sizi[n her birinizi] topraktan yaratır”* şeklinde tercüme ederek başlangıçtaki yaratılış kaidesinin yaratılan her bir fert için tekrar tekrar gerçekleştiğini belirtmektedir. Ayrıca Esed, *“Allah katında İsa'nın durumu Âdem'in durumu gibidir ki Allah onu topraktan yarattı ve sonra “Ol!” dedi; işte (insanoğlu böylece) oluverdi”⁶* ayetiyle birlikte diğer birçok ayeti⁷ de delil getirerek şunu söylemektedir:

“Hz. İsa'nın Hz. Âdem -ki, bu manada bütün insan soyunu ifade etmektedir- gibi sadece “topraktan yaratılmış”, yani, toprağın üzerinde ve altında asal şekillerinde bulunan organik ve inorganik maddelerden yaratılmış bir ölümlü olduğu gerçeğini vurgular”⁸.

2-İnsan Soyunun Maymunumsu Canlılarla İrtibatlı olduğu İddiası

Darwin'e göre canlılar, ortak noktadan dallanıp budaklanan bir soy ağacını ortaya çıkarmaktadır. Bu yaklaşımın gündeme getirdiği belki de en temel problem, insanın bu soy ağacının neresinde olduğudur. Linnaeus'un canlılar sınıflamasında insan, maymuna yakın bir yere konmuştur. Morfolojik (dış-şekil) özelliklere dayanan bu sınıflamada, memeli olmalarından morfolojik özelliklerine kadar benzer birçok

Bütün canlı türlerinin ortak bir soy ağacından geldiği ve dolayısıyla morfolojik benzerliklerden yola çıkılarak insanın bu soy ağacında maymuna yakın durduğunu ve ortak bir atadan türemiş olabileceği iddiası, bilimsel çalışmalar açısından gerçeği yansıtmadığı gibi Kur'an açısından da gerçek dışı bir iddiadır.

özellikleri olan maymun ve insan birbirlerine yakın bir yere konmuştur. Morfolojik benzerlikleri, ortak atadan türemenin delili olarak sayan evrimci görüşün doğal sonucu da, maymun ve insanı ortak bir atadan türetip yakın akraba ilan etmek olmuştur⁹.

Bütün canlı türlerinin ortak bir soy ağacından geldiği ve dolayısıyla morfolojik benzerliklerden yola çıkılarak insanın bu soy ağacında maymuna yakın durduğunu ve ortak bir atadan türemiş olabileceği iddiası, bilimsel çalışmalar açısından gerçeği yansıtmadığı gibi Kur'an açısından da gerçek dışı bir iddiadır.

“İnsanın *“balçıktan”*, *“topraktan”* yahut yukarıdaki ayette geçtiği gibi, *“balçığın özünden* (sulâleh)” yaratıldığına dair birçok ayet, insan bedeninin toprakta yetişen ya da toprağın bileşiminde bulunan muhtelif organik ve inorganik unsurlardan teşekkül ettiğine, toprakta yetişen besinlerin özümlemesi yoluyla bu unsurların Allah tarafından sürekli olarak canlı ve üretken hücrelere dönüştürüldüğüne işaret etmekte ve böylece insanın bedeninin menşeinin ya da özünün basitliğini ve buna bağlı olarak da, ona akıl ve duygu donanımını bahşeden Allah’a karşı insanın ödemesi gereken şükran borcunu dile getirmektedirler^{10,11}.

Esed’e göre Mü’minûn sûresi 12-14. ayetlerde kullanılan geçmiş zaman kipi (mazî), bu yaratılış devrelerinin hepsinin Allah tarafından öngörülüp gerçekleştirildiğini ve bu sürecin insanın O’nun tarafından yeryüzüne çıkarıldığı günden bu yana hep tekrarlanıp durduğunu vurgulamak içindir¹¹.

ZAMAN VE MEKÂN AÇISINDAN EVRİMCİ GÖRÜŞ

Bilgi sosyolojisine göre, bilimsel bir bilgi ve teori, neden ve hangi ortamda oluştuğu açıklanabilen bir durumdur. Bu açıdan “Evrin Teorisi”nin, sosyal boyutuna, felsefi ve bilimsel arka planına bakıldığında belli bir sosyal ortamın yansıması ve belli bir paradigmanın ürünü olduğu için kabul edildiğini göstermek için vurgulayanlar olmuştur. Diğer yandan, Evrim Teorisi’nin doğru olduğunu kabul eden ünlü düşünürlerden birçoğu da bu olguyu kabul etmişlerdir. Daha önceden görüldüğü gibi, hem Darwin’in hem de Wallace’ın her ikisi de Malthus’tan (iktisada yönelik bir teoriden) etkilenmişlerdir. Friedrich

Pozitivizm gerek 19. yüzyılın gerekse 20. yüzyılın en etkili felsefi sistemlerinden birisi olmuştur. Bu felsefe her türlü metafiziği reddederken, bilimi metafiziğin yerine koymaya çabalar.

Nietzsche (1844-1900) Darwin’in ‘hayat mücadelesi’ görüşünü eleştirirken, Darwin’in tabiat ile Malthus’u birbirine karıştırdığına vurgu yapar. Engels ise, Darwin’in teorisinin, Hobbes’un “İnsan insanın kurdudur” mantığının, Malthus’un

nüfus teorisinin ve burjuvazinin ekonomideki rekabet yaklaşımının tabiata aktarımı olduğunu söyler ve ardından kapitalistlerin önce tabiata aktarılan bu görüşleri, sonra kendilerini meşrulaştırmak için tekrar topluma aktarmalarını eleştirir.

Görüldüğü gibi Darwin'in görüşüne kaynaklık eden paradigmlar, konuyu iyi bilmeyenlerin hiç ummayacakları bir alan olan iktisat teorilerinden etkilenmiştir. Bu teoriler, Darwin'in yaşadığı İngiltere'de 19. yüzyılın sosyo-ekonomik şartları ile yakından ilgili oldukları için, gündemden uzak ve sırf soyut teoriler düzeyinde düşünülmemelidirler^{12,13}.

AMAÇLARI AÇISINDAN EVRİMCİ GÖRÜŞ

Evrimci görüşün ortaya çıkış sürecine bakıldığında, arka planda evrimci görüş üzerinden gerçekleştirilmeye çalışılan ve belki de o fikrin temsilcileri tarafından hiç düşünülmeyen iki önemli husus söz konusudur.

Birincisi, pozitivist felsefi düşüncenin yaygınlaşmasını sağlamak,

İkincisi, biyolojik evrim adı altında sosyal evrim düşüncesini pratize etmek ve kabul ettirmeye çalışmaktır¹⁴.

1-Pozitivist Felsefi Düşüncenin Yaygınlaşmasını Sağlamak

Özellikle o dönemde pozitivizmin etkisinin yaygınlaşması ve sosyolojik, ekonomik değişimlerin oluşturduğu ortam, evrim görüşünün şekillenmesinde, kabulünde ve devam ettirilmesinde büyük rol oynamıştır. Pozitivism gerek 19. yüzyılın gerekse 20. yüzyılın en etkili felsefi sistemlerinden birisi olmuştur. Bu felsefe her türlü metafiziği reddederken, bilimi metafiziğin yerine koymaya çabalar. Pozitivism'in kurucusu Comte, bilgi teorisindeki yaklaşımı açısından deneycidir; onun deneyciliği, metafiziği yok etmek için başvurulmuş bir araçtır^{15,16}.

Evrimci görüş, pozitivist anlayışı insanlığın hayatına yerleştirmek, manevi alana karşı tezler üretmek ve bununla da yeni bir hayat algısı oluşturmak için ortaya atılmış bir hipotezden öte bir anlam ifade etmemektedir.

En açık tabirle evrimci görüş, pozitivist anlayışı insanlığın hayatına yerleştirmek, manevi/metafizik alana karşı tezler üretmek ve bununla da yeni bir hayat algısı oluşturmak için ortaya atılmış bir hipotezden öte bir anlam ifade etmemektedir.

Bucaille tarafından Darwin'in görüşü, evrimcilerin materyalist felsefe ile dini inanç arasındaki savaşta sallayıp durduğu bir sancak olarak tarif edilmiş ve ona göre Darwin, ateistlerin putlarından biri olarak kalmıştır. Eseri, XIX. yüzyılın

ikinci yarısında şiddetlenen din-bilim çatışmasında ateizmi destekleyici delilleri ortaya koymuştur¹⁷.

Grasse ise, “*Temel kuralları ve nihai yargılarıyla Darwinizm, ortadaki doktrinlerin en din karşıtı ve en materyalist olanıdır*” demektedir ve Marx’ın da dini inançlara karşı çıkarken kullandığı argümanları Darwin’in eserinin sayfalarından elde ettiğini eklemektedir¹⁷.

2-“Biyolojik Evrim” Adı Altında Sosyal Evrim Düşüncesini Pratize Etmek ve Kabul Ettirmeye Çalışmak

Evrimsel görüş ile hedeflenen ikinci şey, sosyal Darwinizmi uygulamaktır. Bu konuda ön plana çıkan Herbert Spencer’in genel amacı, bütün teorik bilimlerini birleştirmek ve Darwin’in kuram ve yöntemlerine dayalı karşılaştırmalı bir sosyoloji kurmaktır. Darwinizm, Charles Darwin’in toplumbilim alanındaki fikirleri ve evrim teorisine dayalı düşüncelerinin sosyolojik alandaki etkilerinden bahsedilirken kullanılan bir terimdir. Bu anlamda “Sosyal Darwinizm” ise, Darwin’in kuramının genişletilerek sosyal alanda uygulanma biçimidir^{18,19,20}.

Darwin, tabiat gözlemleri sonucunda biyolojik evrim sonucuna ulaşmış bunu da tabii ayıklanma yoluyla açıklamıştır. Darwin teorisini, daha önce Thomas Robert Malthus tarafından ortaya konulan “Nüfus Teorisi” ile ilişkilendirerek oluşturmaya çalışmıştır. İngiliz nüfus bilimci ve iktisatçı Thomas Robert Malthus, 1798 yılında yazdığı “*An Essay on the Principle of Population*” adlı eserinde sürekli bir nüfus artışının gelecekte gıda yetersizliğine neden olacağını ve bunun da insanlığı tehdit ettiğini ifade etmiştir²¹.

İkinci olarak Spencer’in “En güçlü olanın ayakta kalması” düşüncesi ile irtibatlandırmıştır. Sosyal Darwinizm kavramı, bireysel organizmalar arasındaki rekabette çevreye en uygun olanın varlığını devam ettirmesi gibi bireyler, toplumlar ve uluslararası rekabette de varoluş mücadelesini kazananın hayatta kaldığı sosyal bir evrim sürecini ifade eder.

Kısaca, yaşamak için diğerleriyle çarpışmak, ayakta kalabilmek için başkasının her türlü hakkını çiğnemek ve bunu gerçekleştirebilmek için de her türlü yolun mubah olduğu düşüncesinin toplum hayatına yansıtılmasıdır^{18,19,21}.

Darwin uzun seyahatleri boyunca yaptığı gözlemler ve elde ettiği bulgular neticesinde yakın türlerin birbirine benzediklerini fark etmiş ve bunların birbirinin devamı olduğu kanaatine varmıştır. Ancak Malthus’un nüfus teorisini okuduktan canlıların evrimleşme sebebinin tabii ayıklanma olduğu sonucuna ulaşmıştır. Bu teoriye göre, insanlar geometrik olarak; yiyecekler ise aritmetik şekilde artmaktadır. Dolayısıyla bazı yöntemlerle bunların eşitlenmesi gerekmektedir²¹.

Kur'an açısından olaya baktığımızda evrim adına ortaya atılan bu görüşlerin, temelde bir yaratıcı fikrinin kabul edilmemesinden ya da yaratıcıya dair algının yanlışlığından kaynaklandığını söyleyebiliriz. Çünkü bilimsel ve somut bir veri olmadan ilahi buyrukların da aksine, sadece canlıların morfolojik özelliklerinden ve sürekli bir nüfus artışının gelecekte gıda yetersizliğine neden olacağını ve bunun da insanlığı tehdit ettiği düşüncesinden hareketle bir kuram geliştirmek, Kur'an'ın yaratılış ve kâinatın işleyiş gerçeğine dair beyanlarına aykırı olduğu gibi, insanlığa da bir dayatma olduğu aşîkârdır.

Allah'ın kâinatta mutlak güç sahibi olduğu şöyle beyan buyrulur:

“Allah -O'ndan başka ilah yoktur; Her zaman diridir, bütün varlıkların kendi kendine yeterli yegâne kaynağıdır. Ne uyuklama tutar O'nu, ne de uykusu. Yeryüzünde ve göklerde ne varsa O'nundur. O'nun izni olmaksızın nezdinde şefaate edebilecek olan kimdir? O, insanların gözlerinin önünde olanı da, onlardan gizli tutulana da bilir; oysa O dilemedikçe insanlar O'nun ilminden hiçbir şey edinemeyiz, hiçbir şey kavrayamazlar. O'nun sonsuz kudreti ve egemenliği gökleri ve yeri kaplar ve onların korunup desteklenmesi O'na ağır gelmez. Gerçekten yüce ve büyük olan yalnızca O'dur”³⁹.

Kur'an'ın bu ifadesinden anlaşıldığı üzere bir yaratıcı fikrini kabul etmek, zorunlu olarak o yaratıcının, bütün her şeyin kaynağı olduğu gibi, onların beslenmesi ve hayatta kalmalarının da tek dayanağı olduğu sonucunu da kabul etmeyi gerektirir.

Darwin, tabiattaki her türün bir dizi tesadüfî fizikî ve zihinsel değişime veya mutasyona uğradığını iddia etmiştir. Bu değişimler hayatı destekleyen değişimler olmakla beraber belli bir türün hayatta kalmasını ve gelişmesini mümkün kılmıştır. Bazı mutasyonlar ise daha az elverişli olduğu için hayatta kalmayı güçleştirir. Bu sebeple, bir yandan birçok türün soyu tükenmişken, bir yandan da büyük çeşitlilik gösteren canlılar ortaya çıkmıştır. Doğal bir seleksiyon süreci, doğaları gereği hayatlarını sürdürmeye uygun olan veya olmayan türlerin hangileri olduğunu belirlemektedir²².

İfade edildiği gibi Darwin *the Origin of Species* eserinde, son kısımdaki bazı cümleler hariç, insanlardan bahsetmemesine rağmen, onun çıkarımlarının, sosyal bir varlık olan insanları da kapsadığı varsayılır. Tarihsel gelişim içinde 19. Yüzyılda ortaya çıkan Sosyal Darwinizm, en güçlü ve en uygunun hayatta kaldığını savunan bir ideoloji olmuştur. Fikrin destekçileri de bunun ilerlemek için gerekli olduğunu savunmuşlardır²¹.

Biyolojik evrimdeki “En uygunun hayatta kalması” düşüncesinin, “Tabiî ayıklanma” fikri ile örtüşmesi ve dönemin en güçlü düşüncelerinden olan

Darwinizm'in bilim dünyasında yaygın bir biçimde kabul görmesi sosyal evrim düşüncesinin yerleşmesinde etkili olmuştur^{14,21}.

Tabiî ayıklanma görüşü, sosyolojide de bazı sosyologlar tarafından uygulanmıştır. Buna göre, toplumların gelişmesi, ancak ırklar ve gruplar arasındaki çatışmalar ve ayıklanmalarla açıklanmaya çalışılmış ve aynı görüş sınıflar çatışması halinde Marks'çı teoriye de tesir etmiştir. Bununla beraber, tabiî ayıklanma teorisinin kesin karşı koyucuları da, belli amaca yönelen, yaratıcı tekâmüle âit kuvvetlerin varlığını kabul eden görüşler ileri sürmektedirler. Bu yüzden, vahiy karşıtları, tutunacak epistemolojik bir temel aradıklarında ilâhî bilginin karşısına Darwinci tezlerini çıkarmaktadırlar. Özellikle Materyalizm, Darwincilik'e kendi görüşünün üzerinde yükseleceği bir temel olarak sahip çıkmaktadır. Müslüman araştırmacılar hiçbir zaman evrim teorisine iltifat etmemiş; bu teoriyi *"Allah'ın kudretinin yaratıkları üzerinden koparılmak istenmesi ile meydana getirilen boşluğu doldurmak üzere başvurulmuş bir vasıttan ibaret görmüşlerdir"*²³.

Darwin'in tabiattaki her türün bir dizi tesadüfî fiziksel ve zihinsel değişime veya mutasyona uğradığı ve biyolojik evrimdeki en uygunun hayatta kaldığı şeklindeki düşünceleri, yine bir yaratıcının varlığı fikrini ret ve inkâr anlamına gelmektedir. Çünkü sözde türlerde meydana gelen değişimin yine türler tarafından bilinçli bir çabanın sonunda meydana gelen bir faaliyet olduğu anlamında ifade edilmektedir. Dolayısıyla Yüce Allah'ın külli iradesi, ilmi ve kuvveti sayesinde çekip çevirdiği, şekil verdiği, hayat vermesi ve ardından ölüm vermesi gibi bütün fiiliyatı, şuaarsuz ve bilinçsiz olan türlere verilmektedir.

Bütün varlıklar gibi, insan da tek hücreden yaratılan ve hiçbir şeye sözü geçmeyen son derece aciz bir varlıktır. Her şey sonsuz ilim, irade ve kudret sahibi Allah'ın külli tasarrufundadır.

İnsanın yaratılışına şöyle dikkat çekilmektedir:

*"Andolsun biz sizi yarattık, sonra size şekil verdik, sonra da meleklerle: Âdem'e secde edin" dedik. "Hepsi secde ettiler, yalnız İblis etmedi, o secde edenlerden olmadı"*²⁴.

*"Rahimlerde size istediği şekli veren O'dur. O'ndan başka ilah yoktur, O Kudret Sahibi, Hikmet Sahibidir"*²⁵.

Bu ayetlerde görüldüğü üzere türler içerisinde şuur ve akıl sahibi olan insan da bile Yüce Allah'ın tasarrufu söz konusudur.

Yine Darwin'in tabiî ayıklanma görüşü de Kudret ve Hikmet Sahibi Yüce Allah'ın kâinata müdahalesini inkâr eden, bütün kâinatta ve canlı türlerin hayatlarında görülen faaliyetleri tesadüfe havale eden bir düşüncenin ürünü olmaktan başka bir anlam taşımamaktadır. Oysa Allah, kâinattaki düzenin kaynağı

ve koruyucusu olduğu gibi canlı varlıkların yaşamlarını, ölümlerini ve rızıklarını takdir edendir.

*“Gerçek şu ki, semavî varlıkları ve yeri [yörüngelerinden] sapmamaları için tutan [yalnızca] Allah'tır. Bir kere sapınca da, O'nun müdahale etmemesi halinde başka hiçbir güç onları tutamaz. [Fakat] Allah halîmdir, çok bağışlayıcıdır!”*²⁶.

*“O'ndan başka ilah yoktur, hayat bağışlayan ve ölüm veren O'dur: O sizin de Rabbinizdir, geçmiş atalarınızın da”*²⁷. Ayetleri söz konusu gerçeği dile getirmektedir.

Batı Medeniyeti Sömürü Planına Darwnizmi Alet Etmiştir

On dokuzuncu yüzyılda Asya ve Afrika ülkelerindeki insanları sömürgeleştirmek ve kaynaklarını sömürmek için, Batı âlemi, Darwinizmin, “Güçlüler yaşar, zayıflar elenir. Yaşamak güçlülerin hakkıdır” felsefesini kendisine prensip etmiştir. Batı medeniyetinin bu konuda genel prensipleri şöyledir.

Batı medeniyeti;

1. Dayanak noktasını kuvvet kabul eder. Hâlbuki kuvvetin gereği tecavüzdür.
2. Hedefini menfaat bilir. Menfaatin gereği her arzuya kâfi gelmediğinden üstünde boğuşmaktır.
3. Batı medeniyetine göre hayat bir mücadeledir. Bu mücadelenin gereği çarpışmaktır.
4. Toplum fertlerinin aralarındaki bağları ırkçılık ve menfi milliyet kabul eder. Bu menfi milliyetin ve ırkçılığın gereği, başkasını yutmakla beslenmek olduğundan tecavüzdür.
5. Bu medeniyetin gayesi; nefsin heveslerini tatmin ve insanlığın ihtiyacını arttırmak için oyun ve eğlencelerdir.

İşte batı medeniyeti benimsediği bu düsturları hayat tarzı yapmakla, bütün iyilikleriyle beraber insanlığın ancak yüzde yirmisine bir nevi geçici saadet verip, yüzde seksenini rahatsızlığa ve sefalete atmıştır.

İslâm medeniyeti ise;

1. İnsanlık için dayanak noktası olarak kuvvet yerine hakkı kabul eder. Yani *“Kuvvetli olan haklı değil, haklı olan kuvvetlidir”* prensibini esas alır. Bu da insanlar arasında adaletin ve hukukun yerleşmesine sebep olur. O da huzur ve barışı netice verir.

2. Gayede şahsî menfaat yerine fazileti ve Allah rızasını esas alır. Bu da insanlar arasında tesanüdü ve dayanışmayı sağlar.
3. Hayatta mücadele yerine yardımlaşmayı kabul eder. Bu da insanları birbirinin yardımına koşturur.
4. Cemaatlerin rabıtalarda; yani birbirlerine bağlanmalarında ırkçılık ve menfî milliyet yerine, din birliğini, vatan ve sınıf birliğini kabul eder. Bu da cemiyet arasında uhuvvete, kardeşliğe, incizaba, yakınlaşmaya vesile olur.
5. Hayatın hedefini yalnız nefsanî isteklerini yerine getirmeye bedel, ruhunu yükseltmeye, ulvî hislerini tatmin etmeye, insanı hakiki insanlığa çıkaran yüksek ahlak sahibi mükemmel insan olmaya sevk eder. Bu da nefsin kötü isteklerinin bağlanmasına, ruhun yükseltilmesine ve dünyada da ahirette de huzurlu, mesut bir insan olmasına yol açar⁷¹.

Demek ki, bugün insanlığın huzur ve saadeti için İslam medeniyetinin koyduğu düsturlara şiddetle ihtiyaç vardır.

Sonuç

Evrım ya da Darwinizm, bilimsel temele dayalı bir bilgi türü değildir. Dönemin şartları içerisinde ortaya çıkmış ve daha sonra sosyo-politik bir amaçla şekillenen ideolojik bir hipotezdir. Bu hipotez, uygulamada Darwincilik karşısı başka bilim çalışmalarıyla, birçok açıdan tenkit edildiği gibi yine alanın uzmanları tarafından ciddi bir eleştiriye tabi tutulmuş ve bilimsel bir boyutunun olmadığı ortaya çıkmıştır. Ancak biyolojik evrim üzerinden gerçekleştirilmek istenen sosyal evrim ya da sosyal Darwinizm, bir nebze de başarıya ulaşmış ve güçlü olanın ayakta kaldığı düşüncesinin iktidarlar tarafından özümzenmesi sonucu, günlük hayatımızda bile hissedilir bir noktaya ulaşmıştır.

Evrım ya da Darwinizm, bilimsel temele dayalı bir bilgi türü değildir. Dönemin şartları içerisinde ortaya çıkmış ve daha sonra sosyo-politik bir amaçla şekillenen ideolojik bir hipotezdir.

Ayrıca, insanın maymun soyundan geldiği iddialarının bugün artık inandırıcılığı kalmamıştır. Kur'ân'a göre yaratılış, Darwincilikten farklı olarak insanın hayata insan olarak başladığını ve tarih boyunca insan dışı bir değişme geçirmediğini ortaya koymaktadır. İnsanın yaratılışına ait bu iki temellendirme, insanın yapıp etmelerinde iki zıt fikre yol açmıştır. Darwincilik, insanı hayvanî bir

⁷¹Nursi, Bediüzzaman, S. *Sözler*. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları-600, Ankara, ikinci baskı, 2016. s. 158-159, 495.

ilkelliğe indirger ve onun davranışlarını hayvânî davranışlar grubuna sokar. İlâhî açıklamaya göre ise, insan, “eşref-i mahlûkât” yani yaratıkların en üstünü ve Allah'ın yeryüzündeki halifesi diye tanımlanır. İşte bu iki temel görüş ve bunlara yaslanan bilim, medeniyet, sosyal ve ahlâkî hayat telâkkileri bütün dünyada karşılıklı oluşturmaktadır.

Darwinizm, Kur'ânî ifâdeyle “zan” olmaktan öteye geçmemektedir. Ancak, Kur'an'da ortaya konulan yaratma ve ilâhî tekâmül bilgisi, kesin bir bilgidir. Bu iki bilgi anlayışı birbiriyle kıyaslanamayacağı gibi, zaman zaman bazı Müslüman araştırmacıların bu iki noktayı birbirine karıştırdığına şahit olmaktayız. Esas olarak bilimsel bilgi adı altında ortaya çıkan Evrim Teorisi ile vahyî bilginin esas karşılaşması, yeryüzündeki toplum düzenlerinin eğitim ve bilim çalışmalarının nasıl bir temele dayanacağı meselesinde yoğunlaşmaktadır. Bu yüzden, vahiy karşıtları, tutunacak epistemolojik bir temel aradıklarında ilâhî bilginin karşısına Darwinci tezlerini çıkarmaktadırlar. Özellikle Materyalizm, Darwin görüşüne kendi görüşünün üzerinde yükseleceği bir temel olarak sahip çıkmaktadır.

KAYNAKLAR

1-Neil A. Champbell-Jane B. Reece, *Biyoloji*, Çev. Ertunç Gündüz-İsmail Türkan, 2. Baskı, Palme Yayıncılık, Ankara 2008.

2-Bulutay, Tuncer, *Bilimin Niteliği Üzerine Denemeler Evrim ve Quantum Kuramları*, Mükıyeliler Birliğı Vakfı Yayınları, Tsz., s, 40-44.

3- <http://www.evrım.gen.tr/articles.asp?id=3>, (erş.06.05.2019).

4-Bulutay, *Evrım ve Quantum Kuramları*, s, 11.

5-Fâtır, 35/11; Geniş bilgi için diğır ayetlere bkz: Hicr, 15/26,33; Mü'minûn, 23/12; A'raf, 7/11; Nuh, 71/14; Sâd, 38/72; Hacc, 22/5).

6-Al-i İmran, 3/59.

7- Kehf, 18/37;Hac, 22/5;Rum, 30/20;Fâtır, 35/11 ve Mümin, 40/67.

8-Esed, Muhammed, *Kur'an Mesajı: Meal-Tefsir*, Çev. Cahit Koytak, İşaret Yayınları, İstanbul 2015, Al-i İmran, 3/59.

9-Bulutay, *Evrım ve Quantum Kuramları*, s, 19;

10-er-Râzî(ö.606/1209), Ebû Abdillâh Fahreddin Muhammed b. Ömer, *Mefâtihu'l-gaybet-tefsîru'l-kebîr*, Dâru'l-Fikr, Beyrut1981.

11- Esed, Muhammed, *Kur'an Mesajı: Meal-Tefsir*, Çev. Cahit Koytak, İşaret Yayınları, İstanbul 2015, s, 691.

12-<http://www.evrım.gen.tr/evrim-teorisinin-tanitilmesi/evrim-teorisinin-ortaya-konuldugu-donem-ve-yerdeki-paradigma/>, (erş. 06.05.2019).

13-Bulutay, *Evrım ve Quantum Kuramları*, s, 54;

- 14-Slattey, Martin, *Sosyolojide Temel Fikirler*, Trc. Ümit Tatlıcan-Gülhan Demiriz, Sentez Yayınları, 6. Basım, İstanbul 2014.
- 15-Slattey, *Sosyolojide Temel Fikirler*, s, 71;
- 16-Bulutay, Evrim ve *Quantum Kuramları*, s, 44-46;
- 17-Bucaille, Maurice, *İnsanın Kökeni Nedir*, Çev. A. Ünal, İstanbul 1984.
- 18-Slattey, *Sosyolojide Temel Fikirler*, s, 21, 96.
- 19-Solmaz, Bünyamin, “Dine Sosyolojik Bir Bakış Açılarındaki Gelişmeler”, *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 31, 2011, ss. 29-54.
- 20-Özerkmen, Necmettin, “İnsan Merkezli Çevre Anlayışından Doğa Merkezli Çevre Anlayışına”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 42,1-2 (2002) 167-185.
- 21-Dursunoğlu, İsmail, “Sosyal Darwinizm”,*Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2016: 6/1.
- 22-Heywood, Andrew, *Siyasi İdeolojiler: Bir Giriş*, Çev. Ahmet K: Bayram vd.,Adres Yayınları, Ankara 2013: 67.
- 23-Nasr, Seyyid Hüseyin, *İslâm ve İlim*, Çev. İ. Kutluer, İnsan Yayınları, İstanbul 1989.
- 24-Âraf, 7/11.
- 25-Al-i İmran, 3/69.
- 26-Fatır 35/41.
- 27-Duhan, 44/8.
- 28-Yasin, 36/82.
- 29-Özdemir, Ahmet “24. Ayete Göre Kur’an’da Yaratılışın Mahiyeti ve İmkânı”, *Ayetlerin ve Hadislerinden Dilinden Yaratılış*, ed. Adem Tatlı vd. Akder Yayınları, Antalya 2018.
- 30-Bakara, 2/117.
- 31-En’am, 6/101.
- 32-Al-i İmran, 3/59.
- 33-Nahl, 16/4.
- 34-Rahman, 55/15.
- 35-Enbiya, 21/30.
- 36-Saffat, 37/96.
- 37-Haşr, 59/24.
- 38-İbnü’l-Arabî (ö.543),Ebû Bekr Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed el-Meâfirî, *el-Emedü’l-Aksafî ma’rifeti esmâ’i’l-hüsnâ ve ef’âlihî te’alâ*, c. II, s, 291-292,302-305.
- 39-Bakara, 2/255.

KUR'AN VE EVRİM

Dr. Öğr. Üyesi Avnullah Enes ATEŞ

Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi

enes.ates@bilecik.edu.tr

Evrım görüşü yaratıcı inancına karşı çıkmak için ortaya atılmıştır. Ülkemizde de uzun yıllar eğitim kitaplarında bu görüş kesin bir gerçekmiş gibi zorla okutulmuştur. Son yıllarda ise bu görüş bazı Müslümanlar tarafından Kur'an'dan temellendirilmeye çalışılmıştır. Ayrıca, bu görüşü kabul etmeyen Müslümanlar, evrimi savunan Müslümanlar tarafından tahkir edilir olmuştur. Batı kaynaklı araştırmaları mutlak doğru olarak gören bu kimseler, İslam'ın en temel kaynağı olan Kur'an'ı, amaçlarına hizmet edecek tarzda usulsüz ve bilgisiz bir şekilde tevil etmeye kalkmışlardır. Evrimciler, kesin doğru olarak kabul ettikleri evrim görüşünü Kur'an ayetleriyle temellendirerek kendilerini rahatsız eden iç huzursuzluklarını gidermeye çalışıyorlar. Böylece inançlarıyla çelişmez gösterilen evrimi rahatlıkla konuşabilecek ve bilimsel çevrelerde aksi bir inançtan dolayı duymaları muhtemel bir utançtan kurtulmuş olacaklardır.

İslam düşünürlerinden ilk evrime dair söz sarf eden kimsenin Câhız (ö. 255 h.) olduğu söylenir. Ancak o bu görüşlerini sadece mesnetsiz rivayetler olarak nakleder ve herhangi bir şekilde İslami kaynaklarla destekleme yoluna gitmez. Bir başka deyişle Câhız, bazı hayvanların önceki şekillerinden daha farklı bir şekle dönüştüklerine dair söylentiler olduğunu aktarır. Bu değişimin insanlar için söz konusu olduğundan veya bu değişimin insanla kemal bulduğundan hiçbir şekilde bahsetmez. Aksine Câhız, insanların Âdem ve Havva'dan yaratıldığına değinir. İlk insanın topraktan, neslinin ise nutfeden geldiğini söyler.

Câhız'ın şu sözleri bu konudaki görüşlerine dair bir fikir verecektir:

Biz İsa'nın (a.s.) erkek olmaksızın; sadece kadından yaratıldığına ve Âdem ve Havva'nın (aleyhimâ's-selâm) erkek ve kadın olmaksızın yaratıldığına inanan insanlarız¹¹.

... ve Âdem'i (a.s.) yarattı; onun için ne anne ne de baba var etmedi, onu çamurdan yarattı ve ona nispet etti. Havva'yı (aleyhâ's-selâm) da Âdem'in (a.s.) kaburgasından yarattı ve onu Âdem (a.s.) için bir eş ve sükûnet sebebi kıldı¹².

Bu ifadeler Câhız'ın, insanların Âdem'den (a.s.) ve eşinden türediğine inandığını açıkça gösterir. Yine bunlar onun, insanların başka varlıklardan tekâmül yoluyla oluşmadığını kabul ettiğine işaret eder. Evrimi Kur'an'a yamamaya çalışanların günahlarına Câhız'ı alet etme çabaları boşunadır. Kaldı ki Câhız evrime inanan biri bile olsa, bu hakikatin böyle olduğunu göstermez. Zira Câhız İslam adına bir referans değildir.

Câhız'ın dışında Fârâbî (ö. 339/950), İbn Miskeveyh (ö. 421/1030), İbn Heysem (ö. 432/1040 [?]), Nâsiruddîn Tûsî (ö. 672/1274), Erzurumlu İbrahim Hakkı (ö. 1194/1780) gibi İslam düşünürlerinin de evrime dair ifadelerinin olduğu iddia edilmiştir¹.

Bu düşünürlerin evrimi çağrıştıran görüşleri olsa da, insanların yaratılışının başka canlıların tekâmülüyle olduğu şeklinde herhangi bir ifadeleri ve görüşleri yoktur. Kaldı ki bunların da evrimin İslami temellerini oluşturmada hüccet, yani delil olmadıkları malumdur.

KUR'AN'DA EVRİMLE İRTİBATLANDIRILAN AYETLER

Kur'an'da Hz. Âdem'in ve insanın yaratışından bahseden ayetlerde toprak, çamur, su, kan pıhtısı vd. bazı nesneler zikredilir. Buradan hareket edilerek insan cinsinin teşekkülünün bu nesneler arası geçişkenlikle meydana geldiği iddia edilir. Toprağın su ile yoğrulduğu, zamanla ilk canlı türlerinin teşekkül ettiği ve insanın da zaman içerisinde bu türlerden tekâmül ederek meydana geldiği söylenir. Bu yargının 'bilimsel' tek dayanağı zorlama yorumdur. Hatta bu yargıyı Kur'an'a onaylatma çabası olarak da niteleyebiliriz. Bu yorumların tutarsızlığını ortaya koymak için öncelikle konuyla ilgili ayetleri aşağıda inceleyeceğiz.

“Şüphesiz ki İsa'nın durumu Âdem'in durumu gibidir. Onu topraktan yarattı, sonra da ona “Ol” dedi, o da olmaya başladı.” (Âl-i İmrân, 59)

Bu ayette Hz. Âdem'in (a.s.) topraktan yaratıldığı açık bir şekilde söylenmektedir. Üstelik Hz. İsa'nın (a.s.) durumu ile benzerlik noktası ortaya koyulmaktadır. Ayette bu iki peygamber arasında tesis edilen benzerlik yönü önemlidir. Bunu tespit etmek için ayetin siyaki yardımcı olacaktır. Siyak hem metin içi hem de metin dışı bağlamdır. Ayetlerin zaman ve zemini, söylemek istediklerini belirlemede kilit bir role sahiptir. Bahsi geçen ayetler Medine'ye gelen Necrân Hristiyanlarının Hz. İsa (a.s.) hakkındaki uluhiyet iddialarına karşılık Hz. Peygamber (s.a.v.) tarafından söylenilmesi istenmiştir. Baba olmaksızın harikulade bir şekilde yaratılan İsa'nın (a.s.) bu durumu onun bir ilah olarak görülmesi sonucunu doğurmamalıdır. Allah'ın bu şekilde bir yaratmaya muktedir olması şaşılacak bir durum değildir. Nitekim Âdem'i (a.s.) de harikulade

bir şekilde hem annesiz hem de babasız, topraktan yaratmıştır. İkisi arasında Allah'ın kudreti bakımından herhangi bir fark yokken neden İsa'nın (a.s.) ilah olarak nitelendiği bu benzetmeyle sorgulanmaktadır².

Hristiyanların güttüğü mantığa göre daha garip bir şekilde yaratılan Âdem'in de, daha evla bir şekilde ilah edinilmesi gerekecekti. Hâlbuki bunu hiç kimse söylememiştir.

Hız. İsa'nın (a.s.) babası olmaksızın yaratıldığı gerçeği ortadayken, Kur'an bunu açıkça ifade etmişken ve bunun Hristiyan âleminde kendisine uluhiyet atfetmelerine sebep olduğu bilinirken bu ayetteki Hız. Âdem (a.s.) ile benzetme hangi şekilde algılanmalıdır? Neden benzetme konusunda Hız. Âdem (a.s.) peygamber seçilmiştir? Diğer peygamberlerdense Hız. Âdem'in (a.s.) seçilmesi, onun diğer peygamberler gibi yaratılmadığını açık bir şekilde haykırmaktadır. Aynı zamanda bu benzetmenin diğer tarafı olan Hız. İsa'nın (a.s.) da olağan dışı bir şekilde babasız yaratılmasını teyit etmekte ve Allah katında bunun kolaylığına göndermede bulunmaktadır. Bu ayet hiç şüpheye meydan bırakmayacak şekilde Hız. Âdem'in (a.s.) doğrudan topraktan yaratıldığını, annesiz ve babasız var edildiğini ispatlamaktadır.

Yukarıda zikri geçen ve açıklamasını yaptığımız ayetin dışında cemi muhatap siygasıyla (çoğul ikinci şahıs ekiyle) topraktan yaratılmayı ifade eden ayetler de vardır. Aşağıda bunların nasıl yorumlanması gerektiği incelenecektir.

“Ey insanlar! Eğer diriliş konusunda bir kuşku içerisindeyseniz şunu bilin ki, Biz sizi topraktan sonra nutfeden sonra alakadan sonra belli belirsiz et parçasından yarattık ki size (kudretimizi) açıkça gösterelim ve biz dilediğimizin rahimlerde belirli bir vakte kadar kalmasını sağlarız, sonra sizi bebek olarak çıkarırız, ki daha sonra yetişkinlik çağınıza erişesiniz. İçinizden kimi erken vefat ettirilirken kimi de önceden bildiklerini bilmez hale gelinceye kadar ömrün en düşkün çağına eriştirilir. Öte yandan yeryüzünü kupkuru ve cansız görürsün; üzerine yağmur indirdiğimizde ise (bir de bakarsın) canlanıp kabarıp ve her cinsten güzel bitkiler çıkarır.” (Hac, 5)

Ayet-i kerimede tüm insanlara seslenilerek “Sizi topraktan, sonra nutfeden, sonra alakadan...” denilmesi, modern dönemin evrim savunucusu Müslüman düşünürleri Hız. Âdem'in (a.s.) de bu potaya girdiğini söylemeye itmiştir. Buradan hareketle “Ey insanlar!” hitabının Hız. Âdem'i (a.s.) kapsadığını iddia etmişlerdir.

Sonuç olarak, Hız. Âdem (a.s.) de dâhil tüm insanların topraktan yaratılmış olan bir canlı türünden evrilerek nutfe, alaka ve diğer ana rahmindeki yaratılış aşamalarıyla yaratılıp çoğalan bir tür haline geldiklerini savunmuşlardır. Yukarıdaki ayete benzer şu ayetler de bu yargıyı desteklemek için getirilmektedir:

“Sizi toprak, sonra nutfе, sonra alaka аşamalarından geçirerek yaratan O’dur. Sonra O sizi bir bebek olarak hayat alanına çıkarır; ardından güçlü çağınıza ulaşınca, sonra da yaşlılar haline gelinceye kadar sizi yaşatır; içinizden bazıları bundan önce vefat eder. Sonuçta belli bir vakte kadar yaşamaktasınız. Umulur ki (bunlar üzerine) akıl yorarsınız.” (Mümin, 67)

“Sizi topraktan yaratması O’nun ayetlerindendir. Sonra bir de bakarsınız ki yeryüzüne yayılan bir beşer olmuşsunuz.” (Rûm, 20)

Bu ayette ve öncesinde tüm insanlara yöneltilmiş bir hitap olması evrimi savunan Müslüman düşünürlerin Hz. Âdem’i (a.s.) de bu çerçevede değerlendirmesine sebep olmuştur. Ayrıca son zikredilen ayette “yeryüzüne yayılan beşer” sözü, kimilerine ilham vermiş ve buradan hareketle insan türünden önceki ‘insansı’ olan ve kendisinde şuur ve akıl bulunmayan türe beşer denildiğini söyleyerek, insanın beşere ruh üflenmiş, akıl ve şuur bahşedilmiş hali olduğunu iddia etmiştir³.

Tabi tüm bunların tamamen kişisel yorumlar olduğu akıldan çıkarılmamalıdır.

Öncelikle gerek ilk verdiğimiz ve “Ey insanlar!” hitabıyla başlayan ayet gerekse “Sizi topraktan yaratması” şeklinde başlayan ayet olsun hepsinde insan türünün topraktan yaratıldığı açıkça ifade ediliyor. Sonraki aşama olarak hemen, bildiğimiz ana karnındaki yaratılış devrelerinden bahsediliyor. O halde toprak dışında zikredilenlerin tamamı ana karnına ait şeyler. Bu da anne ve baba ile yaratılan tüm insanları ilgilendiren bir durumu arz etmekte; ilk paylaştığımız ayette zikredilen yaratılış devreleri Hz. Âdem’in (a.s.) yaratılışını kapsamamaktadır. Zira o anne ve baba olmaksızın doğrudan topraktan yaratılmıştır. Bu durumda muhatap siyga (ikinci şahıs eki) ile zikredilen yaratılış ayetlerinde insanın ilk yaratıldığı asıl olan Hz. Âdem’den (a.s.) öncelikle bahsedilmekte, sonrasında da onun neslinin ana karnındaki yaratılış devrelerine değinilmektedir. Çünkü cemi muhatap siygası (ikinci çoğul şahıs eki) umum lafızlardandır. Bu lafız yaratılan tüm insanları içerisine alır.

Hz. Âdem’in (a.s.) de bu kapsamda olması gerekirken, kapsam dışında bırakılması, onun topraktan doğrudan yaratıldığını ifade eden ayetler sebebiyledir.

İnsanın yaratılışıyla ilgili muhatap siyga ile zikredilen ayetlerin yanında bir de *el-insân* şeklinde ifade edilen insan cinsinin yaratılışına dair ayetler bulunur. Bu ayetlerde insan cinsinin yaratılışı toprağa ve toprağın farklı durumlarına bağlanmıştır. Evrimi savunan Müslüman düşünürler bu gibi ayetlerdeki insan cinsinin içerisine Hz. Âdem’in (a.s.) de gireceğini söylemekte ve böylece bu gibi ayetlerin evrimi inkâr etmede kullanılamayacağını iddia etmektedirler⁴.

Aşağıda bu ayetler incelenecektir.

“Andolsun biz insanı şekillenebilir özlü balçıktan, (şekil verilip) kurutulmuş çamurdan yarattık. Cin türüne gelince daha önce onu da kavurucu alevden yaratmıştık. Hani Rabbin meleklerle demişti ki: “Ben şekillenebilir özlü balçıktan, (şekil verilip) kurutulmuş çamurdan bir insan yaratacağım” demişti. “Onun şeklini tamamladığım ve ona ruhumdan üfllediğim vakit siz de hemen onun için secdeye kapanın.” Bunun üzerine meleklerin hepsi secde ettiler. Yalnız İblîs hariç; o, secde edenlerle birlikte olmaktan kaçındı.” (Hicr, 26-31)

Bu ayet-i kerime insanın yaratıldığı özün ‘özlü balçık, şekil verilip kurutulmuş çamur’ olduğunu söylemektedir. Bunu ifade ederken de *el-insân* ismini kullanmaktadır. Aynı özü ayetin devamında gelen *beşer* ifadesiyle de tekrar etmektedir. Bu ayet bile tek başına insan ile beşer ayrımı yapıp evrime su taşımaya çalışanlara cevap niteliğindedir.

Ayrıca ayetin devamında meleklerle secde emri verilmekte ve bu ilk yaratılan insana/beşere, melekler -İblis hariç- secde etmektedirler. Kur’an’ın farklı ayetlerinde meleklerle secde etmeleri emredilen kimsenin Hz. Âdem (a.s.) olduğu sarahaten ifade edilmiştir. (Bkz. Bakara, 34; A’râf, 11)

Bu ise ilk insan ile Hz. Âdem’in (a.s.) bir olmadığını, Hz. Âdem’in (a.s.) kendisine şuur verilen insanların ilki olduğunu yarım yamalak delillerle savunarak evrimi Kur’an’dan ispatlamak için çabalayanların çabalarını boşa çıkarmaktadır. Beşer ile insan ayrımı yapanların şu ayetlere göz atmaları, tezlerinin ne kadar yersiz olduğunu göstermeye yetecektir. (Bkz. Mâide, 18; En’âm, 91; İbrahim, 10-11; Nahl, 103; Kehf, 119; Meryem, 20)

Bu ayet, aşağıda gelecek olan ayetlerdeki *el-insân* ile kimin kastedildiğini de ortaya koymaktadır. İlk insan ve beşer Hz. Âdem’dir (a.s.) ve o da topraktan yaratılmıştır. Toprak genel bir isim, balçık, çamur gibi isimler de Hz. Âdem’in (a.s.) topraktan şekillendirilmiş halleridir.

“O, insanı ateşte pişirilmiş toprak kaplar gibi kurutulmuş çamurdan yarattı.” (Rahmân, 14)

“İnsan, “Ben öldükten bir süre sonra sahiden yeniden hayata döndürülecek miyim?” diyor. İnsan düşünmez mi ki, daha önce hiçbir şey değinken biz onu yaratmışızdır?” (Meryem, 66-67)

Bu ayet de önemlidir. Zira insanın öncesinde hiçbir varlık biriminin bulunmadığını ifade eder. Herhangi bir türden geçiş yapılmış olsaydı ‘hiçbir şey değinken’ ifadesi ayette zikredilmezdi.

Zekeriya Aleyhisselamın Herhangi Bir Türden Geçiş Olmaksızın Yarattılması

Buna benzer bir ifade, yaşlılığına rağmen Allah'tan çocuk talep eden ve kendisine bahşedildiğinde şaşkınlıktan 'Benim nasıl çocuğum olabilir?' diyen Hz. Zekeriya'ya (a.s.), bu şaşkınlığını giderici nitelikteki Allah'ın "*Daha önceden de seni hiçbir şey değilken yarattım*" sözü bulunur (Bkz. Meryem 1-9).

Nasıl ki Hz. Zekeriya (a.s.) herhangi bir türden geçiş olmaksızın, hiçbir şey değilken yaratıldığı gibi, Hz. Âdem (a.s.) de hiçbir şey değilken var edilmiştir.

Bu ayette ayrıca *el-insân* ile ilk insan değil, ahirette diriltileceğine şüpheyale bakan, öldükten sonra toprağa karışıp yok olacağına inanan insan kastedilir. Bu düşüncedeki insana topraktan yeniden diriltilmenin kolaylığı, ilk yaratılıştaki yoktan var edilme örnek gösterilerek

anlatılmaktadır. Böylece insanın ilk var edilme devresinin herhangi bir önceki türden geçiş yoluyla değil; doğrudan yoktan var edilme şeklinde olduğu ortaya konulmakta ve yoktan var edenin yeniden de diriltilebileceği söylenmektedir.

Ayetleri toplu, bir arada değerlendirince evrim gibi bir yaratılış modelinin Kur'an'dan asla çıkarılamayacağı anlaşılmaktadır. Ancak lokal olarak kimi ayetleri alıp onların üzerinden evrim düşüncesiyle ayetleri konuşurma çabasına girildiğinde bunu yapmak mümkün olmaktadır ki, bu hakikati saptırmak, insanlığı aldatmaktır.

"O yarattığı her şeyi güzel yapmış ve ilk başta insanı çamurdan yaratmıştır. Sonra onun neslini önemsenmeyen bir suyun özünden yaratıp sürdürmüştür. Sonra ona düzgün bir şekil vermiş ve ruhundan ona üflemiş; sizi kulak, göz ve gönüllerle donatmıştır. Ne kadar da az şükrediyorsunuz!" (Secde, 7-9)

Bu ayet açıkça ilk insanın yaratılışı ile ondan türeyen insanların yaratılışının birbirinden farklı olduğunu açıklıyor. İnsan türünü Allah ilk olarak yukarıdaki ayetlerde de ifade edildiği gibi, çamurdan yaratmıştır. Hz. Âdem (a.s.) olan bu ilk insanın nesli ise erkek ve bayanın sularının karışımıyla meydana gelmiştir. Ayette 'onun neslini' ifadesi de önemlidir. İlk yaratılan insanın nesli onun ve eşinin suyu vasıtasıyla var edilmiştir.

"Gerçek şu ki biz insanı çamurdan alınmış bir özden yaratıyoruz; sonra onu sağlam bir korunakta nutfeye haline getiriyoruz. Ardından nutfeyi (döllenen yumurta) alakaya (rahimde asılıp beslenen embriyo) çeviriyor, alakayı şekilsiz et (görünümünde) yapıyor, bu etten kemikler yaratıyor, daha sonra da kemiklere adale giydirdiyoruz;

nihayet onu bambaşka bir yaratık halinde inşa ediyoruz. Yapıp yaratanların en güzeli olan Allah çok yücedir.” (Mü’minûn, 12-14)

Bir önceki ayetteki anlatımın benzeri bir anlatım da bu ayette bulunmaktadır. Yoksa ayetin ilk ifadesinde ‘çamurdan alınmış bir özden’ yaratıldığı bahsedilen insan ile ayetin devamında bildiğimiz ana rahmindeki yaratılış devrelerinden bahsedilen kişi aynı değildir.

Ayetleri Topluca Bir Arada Değerlendirildiğinde Evrim Gibi Bir Yaratılış Modeli Kur’an’dan Asla Çıkarılamaz

İlki bir önceki ayette olduğu gibi ilk insanın, sonrasındaki ise ondan ve eşinden türeyen tüm insanların yaratılış durumudur. Ayetleri toplu, bir arada değerlendirdiğimizde evrim gibi bir yaratılış modelinin Kur’an’dan asla çıkarılamayacağı anlaşılmaktadır. Ancak lokal olarak kimi ayetleri alıp onların üzerinden evrim düşüncesiyle ayetleri konuşturma çabasına girildiğinde bunu yapmak mümkün olmaktadır ki, bu hakikati saptırmak, insanlığı aldatmaktır.

“İnsanı bir damla sudan yarattı; fakat görürsün ki o, yaratıcısına apaçık bir muhalif olup çıkmıştır!” (Nahl, 4)

“İnsan kendisini bir nutfeden yarattığımızı görmez mi? Oysa bak, şimdi o, açıktan açığa bize karşı duran biri olmuştur.” (Yâsîn, 77)

Bu iki ayet yeniden dirilmeyi inkâr eden, Allah’a boyun eğmeyen nankör insandan bahsetmektedir. Bu ayetlerdeki insan, ilk insan değil; ondan ve eşinden türetilmiş olan insanlar içerisindeki nankörlerdir.

“Gerçek şu ki, insanın yaratılış tarihinde onun henüz anılan bir şey olmadığı bir dönem gelip geçmiştir. Hakikatte biz insanı katışık bir nutfeden yarattık; imtihan edelim diye onu iştir ve görür kıldık.” (İnsân, 1-2)

İnsan var edilmeden önce nice zamanların bulunduğu zikredilmektedir bu ayette. Zira hayat sadece insanın yaratılışıyla başlamamıştır. İnsan var edilmeden kâinatta nice zamanlar geçirmiştir. Ancak evrimciler buradan nemalanmak için ayeti, insan cinsi tekâmül edinceye kadar türler arasında nice zamanların geçtiği şeklinde yoruyorlar^{4,5}.

Bu tamamıyla mesnetsiz bir çıkarımdır. Evrimci bir kafayla ayeti yorumlama çabasının tipik bir örneğidir. Ayet ayrıca insanların ilk insandan sonra nutfeye yoluyla yaratıldığını da ifade etmektedir.

“İnsan neden yaratıldığına bir baksın. O, atılan bir sudan yaratıldı.” (Târik, 5-6)

“O, insanı alaktan (asılıp tutunan zigottan) yaratmıştır.” (Alak, 2)

İnsanın nutfeden, sudan, alakadan yaratıldığına zikredildiği tüm ayetler ilk insanın nesli için geçerli olan yaratılış durumudur. Tüm ayetlerin bir arada değerlendirildiğinde açıkça anlaşılan bu hakikat, maalesef evrimci bakış açısının zulmüne maruz kalmaktadır.

İnsanların evrimle var olduğunu Kur'an'dan ispatlamak isteyenler delil olarak aşağıdaki iki ayet üzerinde de durmaktadırlar. Bu ayetlerin ilkinde insanların bir bitki gibi yaratıldığına söylendiği üzerinde durulmakta ve buradan evrimle bağlantı kurulmaktadır. Diğerinde de insanların tavır tavır yaratıldığından bahsedildiği ileri sürülmektedir. Evrimi savunanlar bu ayetlerden hareketle insanların, suyun toprakla karışması sebebiyle oluşan bir canlı türünden insan oluncaya kadarki süreçteki devrelerinin bu ayetlerde kastedildiğini iddia etmektedirler^{4,5}.

Ayet-i kerimeler şöyledir:

“Ne oluyor size de Allah'ın büyüklüğünü hesaba katmıyorsunuz?

Oysa O sizi türlü devrelerden geçirerek yaratmıştır.” (Nuh, 13-14)

“Allah sizi yerden bitirip yetiştirmiştir.” (Nuh, 17)

Bu iki ayet birbirini tamamlayıcı niteliktedir. İlk ayette Allah Teâlâ insanlara yaratılışlarındaki devreleri hatırlatmaktadır. Yukarıdaki Hz. Âdem'in (a.s.) ve neslinin yaratılışındaki yaratılış devreleri burada dile getirilmektedir. Toprak ile ataları Hz. Âdem (a.s.) yaratılmış, onun nesli de embriyo, kan pıhtısı, bir çiğnem et, kemiklerin var edilmesi ve etin giydirilmesi ve nihayet tesviye edilerek güzel bir surete getirilmesi ile var edilmiştir⁶.

Bu aşamaların hatırlatıldığı ayeti tamamen Kur'an'daki diğer ayetleri görmezden gelerek evrimle ilişkilendirmek ilmi etikle uyusmamaktadır.

İkinci ayette ise, Allah Teâlâ'nın insanları bir bitki gibi öncesi olmaksızın, yani başka bir türden geçiş olmaksızın doğrudan topraktan var etmesi pekiştirilmektedir. Buna rağmen bu ayeti evrimle ilişkilendirmek insafsızlıktır. Ayetteki genelde bitkilerin bitirilmesi için kullanılan *enbete* fiili Hz. Meryem'in güzel bir şekilde yetiştirildiğini ifade eden ayette de (Âl-i İmrân, 37) geçmektedir. Bir çiçeği insan nasıl özenle yetiştirip büyütürse Allah Teâlâ da Hz. Meryem'i gözetimi altında güzel bir şekilde yetiştirmiştir. Ayette Allah Teâlâ insanların atası Hz. Âdem'i (a.s.) topraktan, öncesi olmaksızın yarattığını belirtmekte, ilk yaratılışa dikkat çekilerek yeniden dirilişin makul ve kolay olduğu gösterilmektedir⁷.

Nitekim bir sonraki ayette de (Nuh, 18) bu ifade edilmektedir.

İnsanın yaratılışıyla ilgili bu başlık altında zikredilen ayetler birlikte değerlendirildiğinde Hz. Âdem'in (a.s.) topraktan doğrudan yaratıldığı, ana-babasız var edildiği, Hz. Âdem'in (a.s.) ilk insan ve beşer olduğu, onun neslinin

ana karnındaki yaratılış devreleriyle yaratıldığı açık ve seçik bir şekilde anlaşılmaktadır.

Aşağıdaki başlıkta ise Kur'an'ın insanları tek bir candan var ettiğini ifade eden ayetlerin tahlili yapılacak ve evrimci yaklaşımın bu tür ayetleri asıl anlamından saptırma çabaları, zorlama ve bilgisizce yaptıkları yorumları gösterilecektir.

KUR'AN'A GÖRE İNSAN NASIL YARATILMIŞTIR?

Allah Teâlâ hitap ettiği insanların durumunu dikkate alır ve ona göre hitap eder. Her peygamberi gönderdiği toplumun içerisinde seçmesi, onların diliyle ilahi hitabı onlara sunması (İbrahim, 4) bunun göstergelerindendir. Yine hitap ettiği toplumun problemlerini öncelikli ele alması, o toplumun görüp aşına olduğu örneklerde bulunması da buna delildir. Deveye işaret edilmesi (Ğâşiye, 17), köle ve efendi ilişkisinin örneklendirilmesi (Nahl, 75-76) vb. durumlar bunun örneklerdir.

Dolayısıyla Allah Teâlâ hitap ettiği toplumun zaman ve zeminini dikkate alarak ilahi vahyi inzal etmektedir. Ancak bu, onların durumunu gözettiği için yanlış da olsa bir bilgi aktarımı ya da bir sözün söylenmesini asla doğurmaz, doğurmamıştır da. Dolayısıyla, Arap toplumu Hz. Âdem'den (a.s.) yaratıldıklarına inandıkları için Allah onlara Hz. Âdem'den (a.s.) yaratıldıklarını söylememiştir. Ya da onlar göklerin yedi kat olduğunu duydukları için onlara böyle bir bilgi, sadece onlar böyle bildiği için aktarılmamıştır.

Böyle bir davranış biz insanlar bile kendimize yakıştırmazken nasıl olur da Allah'a yakıştıralırız. Muhatabımızı eğitmek ve düzeltmek istediğimizde onun yanlış inanışlarını ve bilgilerini doğruymuş gibi kullanır mıyız? Maalesef kimi düşünürler Kur'an'daki Hz. Âdem (a.s.) kıssasını ve insanların ondan ve eşinden yaratılıp çoğaldığını ifade eden ayetleri tevil etmekte zorlanınca bu gibi insafla bağdaşmayan yorumlara gitmişlerdir⁸.

Bu başlıkta biz, Allah Teâlâ'nın insanı nasıl yarattığına dair söylemiş olduğu ayetleri zikredip yorumlayacağız. Bu ayetlerin evrimi savunan Müslüman düşünürler tarafından nasıl çarpıtılmaya çalışıldığına da işaret edeceğiz.

“Ey insanlar! Sizi bir tek nefisten yaratan ve ondan da eşini yaratan, ikisinden birçok erkek ve kadın üretilen yayan rabbimize itaatsizlikten sakının”.

Bu ayet-i kerimede Allah Teâlâ insanlara seslenerek kendilerini bir tek nefisten yarattığını, ondan da eşini yarattığını ve bu ikisinden erkek ve bayan olarak insan neslini çoğalttığını açık ve seçik ifade etmektedir. Bu ayette ifade edilen *nefs-i vâhide* ile Hz. Âdem (a.s.) kastedilmiştir. İlk müfessirlerden

günümüze kadar -modern çağdaki birkaç istisnayı saymazsak- bu ibareyi başka şekilde yorumlayan olmamıştır⁹.

Buna rağmen bu ibareyi “öz, maya, hücrel bir yapı” olarak yorumlamaya çalışanlar olmuştur. Burada *nefs-i vâhide* ibaresiyle herhangi bir insan değil; erkeklik ve dişiliği olmayan hücrel bir yapının kastedildiği ileri sürülmüştür. Bunu desteklemek için de hem hitabın tüm insanlara olduğu hem de *nefs-i vâhide* ibaresinin nekra, yani belirsiz formda geldiği söylenmiştir¹⁰.

Hâlbuki “Ey insanlar!” hitabının yaratılışla ilgili bir konuda ilk insanı kapsamaması aklın gereğidir. Hitabın içerisine giren birinden tüm insanları yaratmışsa elbette o ilk kişi “tek bir nefis” ibaresiyle kastedilen olacaktır. Kaldı ki ayetin devamı zaten eşinin de bu nefisten yaratıldığını söylemekte ve diğer insanların bu ikisinden çoğaltıldığını açıkça ifade etmektedir. İbarenin nekra gelmesi, yaratılışın kaynağının belirsizliğinden değil, tek bir adetten olduğunu ifade içindir. Burada belirli olarak bu ifadenin getirilmesi anlatılmak istenen mana gereği yanlış olurdu.

Kaldı ki her nekra belirsizlik için değil, *taklîl* (azımsamak), *ta'zîm* (yüceltmek) gibi farklı anlamlara da gelmektedir. Yâsîn suresinde geçen *selâm^{un} kav^{len} min rabbⁱⁿ rahîmⁱⁿ* (Rahim bir rabden söz olarak bir esenlik vardır) ifadesinde (Yâsîn, 36) bilinmeyen bir rabden mi bahsedilmektedir? Hâşâ! Bu gibi basit Arapça kullanımları bilmeden sadece sonuç odaklı evrimi ispatlama çabası kişiyi yarı yolda bırakacak bir hevestir.

Hız. Âdem'in Neslinin Çoğaltılması

Bu ayeti Hız. Âdem'in (a.s.) dışındaki bir anlamla yorumlama çabasını gerektiren bir diğer argüman ise, insanların tek bir aileden yaratılması durumunda enstet ilişkinin ortaya çıkacak olmasıdır. Kardeş evliliğiyle insanların çoğaltılması günümüz şartlarıyla değerlendirilmekte ve o dönemde de böyle bir çoğalmanın gayrı ahlaki olduğu düşünülmektedir. Allah Teâlâ'nın açık bir şekilde insanları tek bir nefisten yarattığını söylemesi karşısında tutunacak tavır bu olmamalıdır. Tek bir kişi ve ondan yaratılan eşinden insanların çoğalması ancak böyle mümkün olmuşsa, o dönem yargısında belli bir süreye kadar bu serbest bırakılmıştır. Nitekim dönemden döneme göre haram ve helaller değişebilmektedir. Hız. İsa'nın (a.s.) “Size haram kılınan bazı şeyleri helal etmek için geldim” sözü de (Âl-i İmrân, 50) bu bağlamda değerlendirilmelidir. Önceden haram olan bir şeyin bizatihi kötü olması gerekmediği gibi, sonradan haram kılınan bir şey için de mutlak olarak kötü nitelemesi yapılamaz. Zaman ve zemine göre hükümlerin değişmesi tabii bir ihtiyaçtır.

Kur'an'da insanın nasıl yaratıldığına dair diğer ayetler ise şunlardır:

“Ey insanlar! Şüphesiz sizi bir erkek ile bir dişiden yarattık, tanışasınız diye sizi kavim ve kabilelere ayırdık, Allah katında en değerli olanınız O’na itaatsizlikten en fazla sakınanınızdır. Allah her şeyi hakkıyla bilmektedir, her şeyden haberdardır.” (Hucurât, 13)

“Ey Âdemoğulları! Şeytan, anne babanızı ayıp yerlerini birbirine göstermek için elbiselerini soyarak cennetten çıkardığı gibi sizi de aldatmasın.” (A’râf, 27)

“Ey Âdemoğulları! İçinizden ayetlerimi size anlatacak peygamberler gelir de (onları dinleyerek) kim kötülükten sakınıp kendini ıslah ederse, onlara korku yoktur ve onlar üzülmeyeceklerdir.” (A’râf, 36)

“Ey Âdemoğulları! Size “Şeytana kulluk etmeyin, o sizin için apaçık bir düşmandır; bana kulluk edin, doğru yol budur” dememiş miydim?” (Yâsîn, 60-61)

İnsanların bir erkek ve dişiden yaratıldığını dile getiren Hucurât sûresindeki ayetler, insanların birbirine üstünlük yarışına girmemelerini, soy ve nesebin bu anlamda para etmediğini bildirmektedir.

Sonuç olarak tüm insanların tek bir erkek ve dişiden yaratıldığı, sonradan halklara ve kabilelere bölündüğü söylenmekte ve bunun hikmeti olarak da bu farklılaşan halk ve kabilelerin tanış olması zikredilmektedir. Yine Allah katındaki üstünlüğün O’ndan sakınmakla elde edileceği haber verilmek suretiyle o dönemin toplumundaki asabiyet hastalığı yıkılmaya çalışılmaktadır.

“Ey Âdem oğulları!” ifadelerinin yer aldığı ayetler yukarıda zikredildi. Bu ifadelerin nesebe bağlı bir ifade olmadığı, Hz. İbrahim (a.s.) için de Müslümanlara “babanız İbrahim’in dinine uyun” denildiği, Hz. İbrahim’in (a.s.) ise tüm Müslümanların atası olmadığının aşikâr olduğu söylenmekte ve böylece “Ey Âdem (a.s.) oğulları” ifadelerinin de böyle değerlendirilmesi gerektiği, bunlarla onların yolundan gidenlerin kastedildiği iddia edilmektedir.

Hâlbuki “Ey Âdem’in oğulları” ifadesi tüm insanlara yöneltilmiş bir hitaptır. “Anne-babanızı cennetten çıkarttığı gibi” denilmesi ve Kur’an’da cennetten çıkartılan ilk insanın Hz. Âdem (a.s.) olduğunun bilinmesine rağmen bu ifadeyi biyolojik, nesebe ait bir ifade görmemek hatada ısrardır.

Yine “Size ayetlerimi anlatan ve bugünle karşılaşacağınızı size uyan elçiler geldiğinde” denilen ayette de, açıkça tüm insanlara seslenilmektedir. Yine kıyamette tüm insanların toplandığı bir günde Allah’ın bu ifadeyle seslenmesi tüm insanların Hz. Âdem’in (a.s.) çocukları olduğunu sarahaten anlatır. Hz. İbrahim (a.s.) için Allah’ın “babanız” ifadesini kullanması sadece Hac sûresinin 78’inci ayetinde geçmekte ve bununla Arap toplumunun atası olarak kabul edilen ve o

dönemdeki tüm kafir-müslüman herkesin kabul ettiği bir gerçeği ifade içindir. Mekke toplumunun atası Hz. İbrahim'dir (a.s.) ve bu gerçeğe işaret edilerek hak yoldan sapanlar atalarının dinine davet edilmektedir. Bu ifadeyle gerçek anlamda nesebe ait bir bağ kastedilmektedir. O toplumdan sonra gelen Müslümanların nesep bakımından atası olmasa da, o dönemdekiler için bu hakikatin varlığı böylece gösterilmiştir. Allah Resulünün (s.a.v.) atası, onun ümmetinin de bir nevi atası kabul edilir. Bu lokal olan durum ile ve bağlamı göz önüne alarak Hz. Âdem (a.s.) ile ilgili ifade edilen atalık vasfını kıyaslamak yanlıştır. Kaldı ki Arapçada baba anlamına gelen *eb* kelimesi hakiki anlamda da mecazi anlamda da kullanılabilmektedir. Asıl adı Abdurrahman olan bir sahabeye kedilerle çok ilgili olması nedeniyle Ebû Hureyre denilmiş, eşi Fatıma'ya kızıp mescitte toprak üzerinde yatıp üzeri toprağa bulandığı için Hz. Ali'ye Ebu't-Türâb denilmesi *eb* kelimesinin mecazi kullanımlarına örnektir. Ancak oğul anlamına gelen *ibn* ve çoğulu *benû/benî* ismi sadece hakiki anlamda nesep için kullanılmaktadır. Benî İsrâîl (Hz. Yakup'un (a.s.) soyu), Benî Kureyza (Kureyza oğulları), Benî Seleme (Seleme oğulları) ve benzeri kullanımlar, o dönemin dilinde kabilelere ve soylara hakiki anlamıyla nesep bağı olarak isim yapılmaktaydı.

SONUÇ

Evrım ile insanların yaratıldığını savunmak ile bunu Kur'an'dan ispat etmeye kalkmanın aynı kategoride değerlendirilmemesi gerektiğine inanıyoruz. Zira ilki bilimsel bir çaba, diğeri ise ön kabullerin Kur'an'a söyletilme çabasıdır.

Araştırmamızda

görüldüğü üzere
Kur'an'a evrimi
söyletmek isteyenler
ayetleri bağlamlarından
bağımsız
değerlendirmiş, hiç
olmadık manaları o
dönemin Arapça
kalıplarına sığdırmaya
çalışmışlardır. Başta Hz.

Bazı Müslüman düşünürlerin ezilmişlik hisleriyle ve Allah'ın mutlak doğru olan kelamına güvenmeden bu gibi zorlama ve bilgisizce tevillere gitmesi gerçekten çok can sıkıcı bir hal almıştır. Kur'an, dileyenin ona dilediği şeyleri söylettirebileceği bir kitap değildir. İndiği zaman, zemin ve muhatapları olan ve sözleri sarıh ve belîğ olan bu kitabı en azından Müslümanların kendi fikri ve düşünce çıkarımlarına alet etmemeleri gerekir.

Âdem (a.s.) ve Hz. İsa'nın (a.s.) yaratılış olarak benzetilmeleri bu noktada kilit bir niteliğe sahiptir. Bu bile tek başına Hz. Âdem'in (a.s.) annesiz ve babasız, topraktan yaratıldığını ispatlamaya kâfidir. İnsanların anne karnındaki yaratılış devrelerinin ilk insanın yaratılışıyla birlikte zikredilmesi, tüm insanlık türünün nasıl meydana geldiğini toplu bir şekilde sunma amacı gütmektedir. Beşer ve

insan ayırımı da temelsiz bir iddiadır. Zira ilk insanın yaratılışında hem insan hem de beşer ifadeleri geçmekte ve bunlar kendisine secde edilmesi emredilen Hz. Âdem (a.s.) için kullanılmaktadır.

Son olarak, insanların tek bir nefisten yaratılıp çoğaltıldığı ifade edilen ayetlerle “Ey Âdem oğulları!” ifadeleri tüm insanlığın Hz. Âdem (a.s.) ve eşinden var edildiğini şüpheyi mahal bırakmayacak derecede ispatlamaya yeterlidir. Evrim görüşünü ortaya ilk atanların bile kendi görüşlerine mutlak doğru olarak bakmadığı bir düzlemde, bazı Müslüman düşünürlerin ezilmişlik hisleriyle ve Allah’ın mutlak doğru olan kelimasına güvenmeden bu gibi zorlama ve bilgisizce tevellere gitmesi gerçekten çok can sıkıcı bir hal almıştır.

Kur’an, dileyenin ona dilediği şeyleri söylettirebileceği bir kitap değildir. İndiği zaman, zemin ve muhatapları olan ve sözleri sarih ve belîğ olan bu kitabı en azından Müslümanların kendi fikri ve düşünce çıkarımlarına alet etmemeleri gerekir.

KAYNAKLAR

1-Yakıt, İ. Darwin’den Önce İslam Düşünürlerinde Evrimle İlgili Fikirler. Felsefe Arkivi. 1984; 24; 101-120.

2-Taberî, Ebû Ca’fer Muhammed b. Cerîr. Câmi’u’l-Beyân ‘an Te’vîli Âyi’l-Kur’ân. Beyrut: Müessesetü’r-Risâle; 1420/2000.

3-İslamoğlu M. <https://www.youtube.com/watch?v=lu-VhQdgmzY>; Erişim Tarihi: 21.10.2018.

4-_____. Kur’an’da İnsanın Yaratılışı ve Evrimi. Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi. 1998; 5; 1-16.

5-Ateş, S. Kur’an-ı Kerim’e Göre Evrim Teorisi. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi. 1978; 20; 127-146.

6-Zemahşerî, Ebu’l-Kâsım Mahmûd b. Ömer. el-Keşşâf ‘an Hakâikı Gavâmidü’t-Tenzîl ve ‘Uyûni’l-Ekâvîli fî Vucûhi’t-Te’vîl. Beyrut: Dâru’l-Kitâbi’l-‘Arabî; 1407.

7-İbn Âşûr, Tâhir b. Muhammed. et-Tahrîr ve’t-Tenvîr. Tunus: ed-Dâru’t-Tûnusiyye; 1984.

8-Öztürk, M. Kur’an ve Yaratılış. İstanbul: İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi Kur’an Araştırmaları Merkezi Yayınları; 2015.

9-Ateş, AE. Kur’an’da İnsanların Yaratılışı Meselesi. Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi. 2016; 30; 353-369.

10-Okuyan, M. https://www.youtube.com/watch?v=EejTp-HEyy_A. Erişim: 11. 07. 2015.

11-Câhız, Ebû Osmân Amr b. Bahr b. Mahbûb el-Kinânî. el-Hayevân. Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-‘İlmiyye; 1424.

12-_____. er-Resâil. thk. Abdüsselam Muhammed Harun. Kahire: Mektebetü’l-Hâncî; 1384/1964.

KUR'AN'DA GEÇEN MU'CİZEVÎ BAZI BİTKİLER

Prof.Dr. Hasan ÖZÇELİK

Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Biyoloji Bölümü,
Isparta.

hasanozcelik@sdu.edu.tr

Dini kaynaklarda çok sayıda bitki anlatılmakla beraber en çok bahsedilen İncir (*Ficus carica*), Hurma (*Phoenix dactylifera*), Zeytin (*Olea europea*), Üzüm (*Vitis vinifera*), Nar (*Punica granatum*) ve Buğdaydır (*Triticum aestivum*).

Botanik Özellikleri

Hepsi tohumlu bitkidir, tohumları çoktur. Tohumun meyve etine oranı yüksektir. Genetik çeşitlilikleri çoktur. Orijinal türlerde kardeşlenme fazladır. ağaç/çalı formunda bitkilerdir. Zeytin dünyada kapalı tohumlu bitkilerden en uzun ömürlü ağaçtır. Küçük tohumunda koca ağacın programının saklanması incir için mü'cizevî bir özelliktir.

Ekolojik Özellikleri

Yetiştirme ortamı çeşitliliğine ve şartlarına toleransları fazladır. Kolay yetişir ve yetiştirilirler.

Ekonomik Özellikleri

Gıda ve ilaç olarak en çok kullanılan bitkilerdir. Gıda değeri yüksektir. Mineral zenginidirler. Günlük ihtiyaçlarda en çok kullandığımız bitkilerdir. Beslenme bu bitkilerle yapılırsa hastalıklar azalır. Az miktarda yenilmesi bünyenin ihtiyacına kâfi gelir. Çok fazla yenilmesi arzu edilmez. Sindiriminde zahmeti az, faydası çoktur.

İlaç amaçlı olarak kolay temin edilen ve kolay uygulanan bitkilerdir. Kullanımlarında herhangi bir yan etkileri tespit edilmemiştir. Hepsinin birlikte kullanımıyla faydaları katlanır, biri diğerine antagonistik değildir.

Verimleri fazladır. Hasadı kolaydır. Az emek ve masrafla yüksek verim elde edilebilir. Ürünlerinin raf ömrü uzundur.

Coğrafi Özellikleri

Yaygın bitkilerdir. İnsanların çoğu tarafından bilinir, üretilir ve kullanılırlar. Ana vatanları Akdeniz bölgesi ve çevresidir. İnsanların çok eski devirlerden bu yana tanıdığı ve kullandığı bitkilerdir. Sembol değerleri yüksektir.

Tüm bitkiler içinde bazıları var ki, diğerlerinden en azından bazı özellikleriyle daha dikkat çekici ve ibret vericidir. Bu bitkiler kutsal kitabımız Kuranda, Hz. Peygamber'in yaşantısında, sohbetlerinde ziyadesiyle yer almıştır. Bu bitkilerden en tanınmışlarından birkaçı seçilerek botanik bilimi açısından tür bazında ve hepsinin ortak özelliklerini ortaya koyarak farklı bir bakış açısı ile açıklanmaya çalışıldı.

Kur'anda bitkiler sadece bireysel özellikleriyle anlatılmaz. Çevre kirliliğine, çevrenin güzelleştirilmesine, diğer ekolojik faktörlere, canlılar üzerinde yaptığı etkilere, peyzaj değerine, topluluk halindeki özelliklerine vs. dikkat çekilir. Peygamberimiz Hz. Muhammed (SAV) savaşta bile ağaçlara zarar vermemeyi önerir¹.

Bitkiler sadece tabiatı süsleyen estetik bir unsur değildir. Bitkilerden her gün yeni ilaçlar, gıdalar, boya maddeleri elde edilmekte ve insanlığın hizmetine sunulmaktadır. Türkiye'de yaklaşık 500 tıbbi bitki türü bulunmaktadır. Tıbbi bitkilerin ekseriyetle bulunduğu familyalar örneğin *Labiatae* (Ballıbabagiller) familyasının dünyada gen merkezi Akdeniz bölgesidir. Aynı şekilde Türkiye'de meyve ağaçlarının yaklaşık %70'ini oluşturan *Rosaceae* (Gülgiller) familyasının da gen merkezi de Akdeniz bölgesidir. Bir ağaç ömrü boyunca ürettiği oksijen, reçine, etken madde vb. ile odun değerinin en az 50 kat daha fazla ekonomik girdi sağlamaktadır. Otsu bitkilerin faydası biyokütlesinin maddi değerine oranla daha fazladır.

Bitkilerle İlgili Ayetlerden Bazıları:

Bakara Sûresi'nin 266. Ayetinde;

“Sizden biri arzu eder mi ki, hurma ve üzüm ağaçlarıyla dolu, zemininden ırmaklar akan ve kendisi için orada her çeşit meyvenin bulunduğu bir bahçesi olsun da bakıma muhtaç çoluk çocuğu varken kendine ihtiyarlık gelip çatsın, bahçeye de içinde ateş bulunan bir kasırga isabet ederek yakıp kül etsin! Düşünesiniz diye Allah önünüze açık işaretler koyuyor”.

En'âm Sûresi'nin 141. Ayetinde;

‘O, çardaklı, çardaksız olarak bahçeleri, ürünleri çeşit çeşit hurmalıkları ve ekinleri, zeytini ve narı (her biri) birbirine benzer ve (her

biri) bir birinden farklı biçimde yaratandır. Bunlar meyve verince meyvelerinden yiyin. Hasat günü de hakkını (öşürünü) verin, fakat israf etmeyin. Çünkü O, israf edenleri sevmez’.

Ra'd Sûresi'nin 4. Ayetinde;

“Yeryüzünde birbirine komşu kara parçaları, üzüm bağları, ekinler; bir kökten çıkan çok gövdeli ve tek gövdeli hurma ağaçları vardır ki hepsi aynı su ile sulanır. Ama biz ürünleri konusunda bir kısmını bir kısmına üstün kılıyoruz. Şüphesiz bunda aklını kullanan bir kavim için (Allah'ın varlığını gösteren) deliller vardır”.

Meryem Sûresi'nin 23. Ayetinde;

“Doğum sancısı onu bir hurma ağacına yöneltti. ‘Keşke bundan önce ölseydim de unutulup gitmiş olsaydım!’ dedi”.

Meryem Sûresi'nin 25. Ayetinde;

“Hurma ağacını kendine doğru silkele ki sana taze hurma dökülsün”.

Mü'minûn Sûresi'nin 19. Ayetinde;

“Onunla sizin için hurma bahçeleri ve üzüm bağları meydana getirdik. Bu bağ ve bahçelerde sizin için pek çok meyveler vardır ve siz onlardan yiyorsunuz”.

Yâsîn Sûresi'nin 34, 35. Ayetinde;

“Meyvelerinden yesinler diye biz orada hurmalıklar, üzüm bağları var ettik ve içlerinde pınarlar fişkırttık. Bunları onların elleri yapmış değildir. Hâlâ şükretmeyecekler mi?”.

Rahmân Sûresi'nin 68. Ayetinde;

“İçlerinde her türlü meyve, hurma ve nar vardır”.

Kâf Sûresi'nin 9, 10, 11. Ayetinde;

“Gökten de bereketli bir su indirip onunla kullar için rızık olarak bahçeler ve taneler (ekinler), birbirine girmiş kat kat tomurcukları olan yüksek hurma ağaçları bitirdik ve böylece onunla ölü bir beldeye hayat verdik. İşte (dirilip kabirlerden) çıkış da böyledir”.

Tîn Sûresi'nin 1 ve 5. Ayetinde;

“İncire, zeytine, Tur-i Sîna'ya ve şu emin beldeye (Mekke'ye) yemin ederim ki; gerçekten biz insanı en güzel bir şekilde yarattık”.

Nahl Sûresi'nin 67. Ayetinde;

“Hurma ağaçlarının meyvelerinden ve üzümlerden şerbet, sıra meyve suları bal ve güzel rızıklar elde edersiniz. Düşünen kimseler için bunda ibretler vardır”.

Hadis-İ Şeriflerde Geçen Bitkilerden Bazıları⁷²

- Her kim kalbinin düzgün çalışmasını isterse incir yemeye devam etsin.
- Zeytinyağını yiyiniz ve onunla yağlanınız. Zira o, mübarek, kıymetli ve değerli bir ağaçtan yetişmektedir.
- Sizin narlarınızdan bir nar yoktur ki, içinde cennet narından bir tane bulunmasın.
- Yerden biten her bitkide şifa ve zehir vardır. Pirinç ise öyle değildir. Onda yalnız şifa vardır.
- Üzüm yiyiniz. Yorgunluğu giderir, sinirleri kuvvetlendirir, öfkeyi durdurur. Bir kişi günde yirmi bir adet kuru siyah üzüm yerse, cesedinde hoşlanmayacağı bir şey kalmaz.

Bazı Mu’cizevi Bitkilerin Tanıtımı

BUĞDAY (*Triticum* spp.)

Botanik Özellikleri: Buğdaygiller (*Poaceae* / *Gramineae*,) familyasından tek yıllık, tohumu ve samanı için yetiştirilen otsu bir bitkidir. Saçak köklüdür. Yani kökleri toprak yüzeyine yakındır. Gövdelerinin içi boş ve boğumludur. Yaprakları şerit şeklinde, tabanı kınılıdır. Kımı gövdeyi kuşatır ve almaşlı olarak dizilir. Arkeolojik kazılar sırasında buğdayın ilk kez Mezopotamya bölgesinde günümüzden yaklaşık 12000 yıl önce üretildiğine dair bulgular bulunmaktadır.

Ekonomik Önemi

En çok ürüne sahip bitkilerden belki de birincisidir. Buğday; ekmek ve birçok hamurlu yiyecekler için en iyi un veren bir tahıldır. Günümüzde ***Triticum durum*** (makarnalık buğday, ***Triticum aestivum*** (ekmeklik buğday), ***Triticum compactum*** (bisküvilik buğday) ise protein içeriği ve yumuşak yapısından dolayı bisküvi imalatında Türkiye’de kullanılmaktadır. Dünya’da 3000 buğday çeşidi/genotipi tespit edilmiştir. Türkiye’de 500’den fazla çeşidi vardır.

Gıda Olarak Önemi

Halen dünyada en çok ihtiyaç duyulan ve ticareti yapılan tarım ürünlerinden biridir. Karbonhidrat bakımından zengin olduğu için tahıl grubunun önemli bir bitkisi sayılır. Danesinde yaklaşık olarak % 13 su, % 51-72 karbonhidrat, % 9-13 protein vardır. %1.5 oranında yağ bulunur. Proteinlerinin

⁷² Osmanlıca 1800’lü yıllarda basılmış, “Kenzü’s Sıhhati’l Ebdâniyye” adlı bir eserde geçen alınmıştır. Eser Osmanlıca 594 sahifedir.

çoğu glutendir. 100 g buğday (karabuğday) yani bir porsiyonda; 343 kcal enerji, 3.4 g toplam yağ, 1 mg sodyum, 460 mg potasyum, 18 mg kalsiyum, 231 mg magnezyum vardır. Selenyum, manganez, fosfor, folik asit ve bakır gibi elementler bakımından zengindir. Otsu kısmına ‘ekin’ denilir. Öğütülerek saman yapılır. Hayvan yemi olarak kullanılır. Yerel çeşitlerin saman değeri fazladır.

Kışlık ve yazlık buğday denen grupları da vardır. Kışlık olanlar özellikle Ekim ayında ekilir, yazlık buğdaylar erken ilkbaharda ekilir. Yaz sonunda ya da sonbaharın başında hasat edilir. Bunun dışında buğday sertliğe, renge ve şekle göre de sınıflandırılır. Sert kırmızı buğday, sert beyaz buğdaylar ekmeklik buğdaydır (*T. aestivum*). Yumuşak kırmızı buğday, yumuşak beyaz buğday, makarnalık buğdaylar durum buğdayıdır (*T. durum*).

Topbaş veya bisküvilik buğday *T. compactum* türüne aittir. Siyez, karakılçık, kızılca, sünter gibi çeşitleri bulunur. Yerel çeşitlerin bulguru daha kalitelidir. Yabani çeşitleri Suriye, Filistin ve Anadolu'nun bazı bölgelerinde yetişmektedir².

Tıbbi Önemi

Kepekli unu ile beslenme hastalık miktarını azaltır. Unu ile pekmez karıştırılıp ezilen dokuya sarılırsa acıyı keser. Buğday yağının tıbbi değeri yüksektir. Kepekli ekmeğin sağlık için faydalı olduğu tıbben sabittir. Ekmeğin kepeği ne kadar az olursa sindirimi de o kadar zor olur.

Ekolojik ve Coğrafi Özellikleri

Türkiye'nin her bölgesinde üretilir. Özellikle İç Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde yetiştirilmektedir. Kuraklığa dayanıklı bir bitkidir. Bazı araştırmacılara göre; buğday ilk olarak Güney-Batı Asya'da ekilmiştir ki buna biz **Himalya-Altay floristik alanı** diyoruz. Diğer bazı araştırmacılara göre ise **Nil Vadisi** kabul edilmiştir. Gen merkezi teorisine göre; Anadolu buğday çeşitlerinin en zengin olduğu yerdir.

Buğdayın tarımı ilk olarak Mezopotamya'da yapılmıştır. Mezopotamya, ilk medeniyetin kurulduğu yer olup bu günkü Güneydoğu Anadolu illerimiz, Kuzey Suriye, Güneybatı İran'ı kapsar. Şanlıurfa bu medeniyetin en önemli şehridir ve o zamanlar **Ur** şehri olarak anılmıştır. 12-13000 yıl öncesine kadar geriye giden bu dönemde en önemli bitki şüphesiz gıda bitkileriydi ve bunların başında buğday gelmekteydi. Sadece buğday değil, daha pek çok bitkinin tarımı Mezopotamya'da başlatılmıştır. Bu alan farklı medeniyetlere merkez olduğundan ve pek çok bitkinin gen merkezi olduğundan kültürü ve bitki çeşitliliği çok değişken ve fazladır. Buğdayın gen merkezi botanik bilimde **Karacadağ** (Siverek/Şanlıurfa)

olarak bilinir. Hala Karacadağ'da yabani buğday popülasyonları biçilecek ve hayvan yemi yapılacak derecede gür olarak yetişmektedir.

Yayılış gösterdiği esas kıta Asya'dır. Avrupa'da ve Kuzey Afrika'da da ve Amerika'da üretildiği bilinse de ana vatanı Mezopotamya'dır. ABD'ye Türkiye'den götürülmüş olduğuna dair bilgiler vardır. Bu durumda dünyada buğdayın iki gen merkezi değil, tek gen merkezi vardır: O da Mezopotamya (Türkiye ve çevresi).

ZEYTİN (*Olea europea* subsp. *sylvestris*)

Botanik Özellikleri

Zeytingiller Familyasındandır (*Oleaceae*). Ana vatanı Doğu Akdeniz Bölgesi olarak kabul edilir. Yabani zeytin ülkemizde Akdeniz bölgesinde 800-1000 m yüksekliğe kadar yabani olarak yetişmektedir. Uzun ömürlü, geç büyüyen, daimi yeşil, tüm organları yağlı bir ağaçtır. Çiçekleri beyaz ve küçük, yaprakları elips şeklinde ve yaklaşık 2 cm boyunda, 1 cm eninde ve derimsidir.

Ekonomik Önemi

Gıda Olarak Önemi

Hem meyve etinden hem de tohumundan (çekirdeği) yağ elde edilir. Meyvelerindeki yağ miktarı yaklaşık % 12'dir. Yağ damlacıkları mezokarp hücrelerinde toplanmıştır. Aynı zamanda zeytin kıymetli bir besin maddesidir.

Tıbbi Önemi

Yağ elde edilirken zeytin kara suyundan son zamanlarda biyoaktif maddeler elde edilmiştir. Oleuropein bunlardan birisidir. İhraç ürünlerimizdendir. Bu madde zeytinin meyvesinden ziyade yapraklarında çoktur. Şeker ve kanser hastalıklarına karşı önemli bir antioksidanttır. Yağı göz ve karaciğer hastalıklarının tedavisinde kullanılmaktadır. Gövde kabuklarından kan şekerini ve tansiyonu düşürücü olarak faydalanılmaktadır³.

Zeytin yaprağı ektresinden günde 3 defa 1 tatlı kaşığı aç karına içilirse karaciğer temizlenir ve rahatlama hissedilir.

Yağlar farklı şekilde sınıflandırılırlar. Bir sınıflandırmada; sabit ve uçucu yağ olmak üzere 2 gruba ayrılır. Uçucu yağlar aromatik bitkilerde çok bulunur ve besin değeri az veya yoktur. Sabit yağların gıda değeri yüksektir. Bir bitkide bulunan yağın sadece sabit yağ veya sadece uçucu yağ olması beklenemez. Çoğunluk hangisinde ise bitkinin grubu ona göre belirlenir. Sabit yağ amaçlı

aldığımız gıdaları kokularıyla tanırız. İşte bu koku uçucu yağdır. Zeytinyağında hem uçucu yağ hem de sabit yağ vardır. Sabit yağ oranı yüksektir. Özgül ağırlığı 0.9/lt civarındadır. Hatay, Antalya, Aydın, İzmir, Balıkesir, Çanakkale, Yunanistan şeklinde bir dağılım grafiği çizer. Yunanistan'a yaklaştıkça zeytinyağının kalitesi artar. Mardin, Derik ilçesinde eskiden kalma zeytin tarlaları vardır. Bu zeytinlikler koruma altına alınmıştır. Güneydoğu Anadolu'nun eski kültür bitkilerinden bir kalıntı olan bu zeytinlerden 'Halhali zeytini' Türkiye'deki en pahalı zeytindir. Yabaniye yakındır⁴.

İNCİR / YEMİŞ (*Ficus carica*):

Botanik Özellikleri

Akdeniz bölgesi bitkisidir. Yaprakları geniş, dilimli, nadiren bütün bir ağaç veya çalı şeklindedir. Darende (Malatya) ilçesinde ve Bursa tarafında bütün yapraklı incirler görülmüştür. Diğer alanlardakilerin yaprakları derin loblu, parçalıdır. Odunu, yaprakları ve meyvesi sütlüdür. Dioiktir (erkek ve dişi bireyleri ayrı, insanlar gibi). Erkek incire Toros köylüleri 'mazi' adını verir. Tozlaştırılması bir sinek vasıtasıyla olur. Etli meyvesine de '**incir/yemiş**' adı verilir. Yumuşak ve farklı büyüklüklerde olur. Çiçek durumu bir kovana benzer. Bu yapının içinde bulunduğundan çoğu kişi incirin çiçekli bitki olduğunu bilemez. Tüm organları sütlüdür. Sütünün kimyasal yapısı oldukça manalıdır. Sulak ve kurak farklı ortamlara tahammüllüdür. Rizomludur. Bitki yaşlandıktan sonra toprakaltı gövdelerinden tekrar vücut bulur. Çeşitleri pek çok fazladır, yüzlerce vardır.

Ekonomik Önemi:

Gıda Olarak Önemi

Besleyici bir gıda olup hazmı kolaydır. Bütün meyvelerden daha besleyicidir.

Tıbbi Önemi

Zehirlenmeye karşı faydalıdır. Toroslardaki çobanlar hayvanlarını sabahleyin otlatmaya götürmeden önce incir yedirirler. Böylelikle sürüyü zehirlenmekten ve açlıktan dolayı zehirli bitkiler yemekten korumuş olurlar. Mideden balgamı temizler. Sinirleri yatıştırır. Kulunç, mafsal ve nikris ağrılarına ve felç hastalıklarına karşı faydalıdır. Ciğerleri güçlendirir. İç organlardaki tıkanıklıkları açar. İdrarını yapamayanlar için faydalıdır. Zayıf böbreklere, kalp çarpıntısına iyi gelir. Kalbi rahatlatır. Boğaz sertliğine ve göğüs ağrılarına karşı faydalıdır. Öksürük için gayet faydalıdır. İdrarı artırır. Basur hastalığı ve mafsal ağrılarına karşı faydalıdır. Böbrek taşı ve mesaneyi temizler. Karaciğer ve dalağı

güçlendirir. Barsakları yumuşak tutar ve iyi çalışmasına katkı sağlar. Yapraklarında bol bulunan **Ficin** bileşiği kansere karşı önemli ve tescilli bir bileşiktir. En iyi incir; beyaz, olgun ve kabuğu ince olanıdır. Yaşı kurusundan sıhhi açıdan daha faydalıdır.

Zeytinyağına konur ve 1 gün sonra yağı ile birlikte yenirse cinsel gücü artırır. Su veya süt içinde kaynatılıp içilirse çiçek ve kızamık hastalıklarına karşı faydalıdır. Hamile ve emziren kadınlar için çok faydalıdır. Nezleyle karşı faydalı olduğu gibi ağız ve diş eti yaraları için suyu ile gargara yapılır. Dişleri beyazlaştırır, diş etlerini güçlendirir. Ceviz, badem veya fıstık ile yenilmesi vücut direncini artırır. Odununun külü zeytinyağı ile karıştırılıp yara üzerine sürülürse yara çabuk iyileşir. Bağırsaklarında iltihap olanlar fazla yememelidir.

HURMA (*Phoenix dactylifera*)

Botanik Özellikleri

Sıcak iklimlerde yetişen ve kokusuz, tatlı bir meyve ve ağacıdır. Görünüşü hoş bir ağaçtır. Seyredilmesi ruha ferahlık verir. Arabistan'da bolca yetiştirilir. Meyveleri orta büyüklükte, etli, tek ve iri tohumludur. Tohumu serttir.

Ekonomik Önemi

Gıda Olarak Önemi

Gıda, meyve, meşrubat, tatlı ve ilaçtır. Koruk, olgun ve kuru olarak yenilebilir. Arabistan'da sadece hurma yemekle hayatını idame ettirenler bulunmaktadır.

Tıbbi Önemi

Vücuda hararet ve rutubet vericidir. Hurmanın süt ile macun yapılarak yenilmesi tavsiye edilir. *Acve*, *Bereni*, *Sayhani*, *Cüzami* gibi 50 kadar çeşidi vardır. Özellikleri birbirine yakındır. En meşhurları ise *Acve* ve *Bereni*'dir. Bol gıdalıdır, böbrekleri kuvvetlendirir, pirinç ile birlikte pişirilip yenirse şişmanlatır. Karaciğeri kuvvetlendirir. Midneyi temizler, tabiatı yumuşatır. Vücudu ısıtır, erkeklerde meniye artırır. Süt ile karıştırılıp içilirse cinsi gücü artırır. İçine tarçın veya karanfil de katılırsa etki daha da artar. Özellikle uykuya yatılacağı zaman yenilirse felç ve mafsalları ağırlarına iyi gelir. Aç karına yendiğinde bağırsak kurtlarını döker.

Hurma şırası mideye ağır gelir, fakat taze kan yapımını artırır. *Acve* hurmasının şırası ve pekmezi balın sağladığı faydayı sağlayabilir. Hurma yapraklarının kurutulmuş tozunda yara vb. kurutma özelliği vardır. Ağıza, diş etlerine ve mideye faydalıdır. Çok yemek kaşıntı, uyuz ve baş ağrısı meydana

getirir. Kuruğunun yenmesi üzüm kuruğu gibi kabızlık yapar. Hazmı zor ve gıda değeri azdır. Her ikisi de midede şişkinlik yapar⁵.

NAR (*Punica granatum*)

Botanik Özellikleri

Gövdesi dikenli, sert ve odunu sarı boyalıdır. Yaprakları almalı dizilişli, oblong şekilli ve basittir. Çiçekleri büyük, kırmızı, tekli ve birkaçı bir arada, hoş kokulu, koyu kırmızı renktedir. Küçük ağaç veya çalıdır. Meyvesine de ‘nar’ denilir. *Tatlı nar*, *Ekşi nar*, *Hicaz nari*, *Zivzik nari* gibi çeşitleri vardır. *Zivzik nari* Siirt ve çevresine özgüdür. Akdeniz bölgesinde yayılış gösterir. Yabani ve kültür formları vardır. Yetiştirilmesi kolaydır. Rizomludur. Bitki yaşlandıkça rizom gövdelerinden tekrar yenilenir. Yetiştirilmesi için ilaç istemez. Suyu çok sever. Çiçekleri geç açar ve kırmızı renkte, gösterişlidir. Meyvesi iri, 5 (-6) karpelli (bölme), her bölmede karpeller etli ve bu etli yapıdan itina ile dizilmiş etli tohumlar meydana getirilir. Yenilen kısım işte bu etli tohumlardır. Tohumları etlenip yenilen ilginç bir meyve ağacıdır.

Ekonomik Önemi:

Gıda Olarak Önemi

Etli taneleri çiğ olarak yenilir. Ekşi narın daneleri sıkılır. Suyu kaynatılarak yoğunlaştırılır. Buna ‘*nar ekşisi*’ denilir. Yemeklere ekşi tad vermek amacıyla ilave edilir. C vitamini bakımından zengindir. Nar daneleri ayıklandıktan sonra kurutulur, toz hale getirilip satılır. Tozu yemeklere ilave edilir. Tokluk hissi verir. Tohumlarından kahve yapılıp içilir. Nar kabukları tanen bakımından zengindir. Yün ve gıda boyası olarak ekonomik önemi yüksektir. Nar meyvesinin suyunun, meyve kabuğunun odunlarının boyası çıkarılır. Yün boyamada ve gıda boyamada kullanılır.

Tıbbi Önemi

Tatlı nar vücudu ısıtıcı ve nemlendiricidir. Mideye gayet faydalıdır. Hafif kabızlık yapıcıdır. Boğaz, göğüs ve akciğer için faydalıdır. Öksürüğe karşı faydalıdır. Suyu bağırsakları yumuşatıcıdır. Cinsel arzuyu tahrik eder. Ateşli hastalara iyi gelmez. Ekşi nar soğutucu ve kurutucu özelliklere sahip olup hafif kabızlık yapar, mide iltihabına karşı faydalıdır.

Hız. Ali: “*Nari etli kısmı/zarı ile birlikte yiyiniz. Mideyi tabaklayıp temizler*” demiştir. Safrayı teskin eder. İshali keser. Kusmayı engeller. Vücuttaki artık maddeleri yumuşatır. Karaciğerdeki harareti söndürür. Organları kuvvetlendirir. Safradan meydana gelen kalp çarpıntısına, kalpte ve mide gazından meydana

gelen ağrılara karşı faydalıdır. İçindeki etli kısım ile birlikte narın suyu çıkarılıp birazcık bal ile merhem kıvamına kadar pişirilir ve onunla göze sürme çekilirse gözdeki sarılığı keser ve oradaki rutubeti temizler.

Diş etleri üzerine sürüldüğü zaman çürümeye karşı faydalıdır. Tatlı nar ile ekşi narın suları etli kısımları ile birlikte çıkarılarak kullanılırsa karnı yumuşatır. Bağırsaklarda kokuşmuş bulunan rutubetleri azaltır. Günaşırı nöbetle gelen sıtma hastalığına karşı faydalıdır.

Narçiçeği cerahatli yaralar için kullanılır. ‘Her sene narçiçeğinden 3 adet yutan kimse göz ağrısından korunmuş olur’ denilmiştir. Yemekten sonra nar yemek mide bozulmasını önler. En iyisi çekirdeği az olanıdır. Ekşisinden ‘**naneli nar**’ şurubu yapılır.

Narın her çeşidi kalp çarpıntısına karşı faydalıdır. Nar şurubu ağrıları keser. Kabuğu ishali durdurur. Suyu ve çekirdeği bağırsak kurtlarını öldürür. Kabuğu ile birlikte çıkarılmış suyu kan kaybı, basur kanaması, burun zarı kanaması, diş etleri kanamasına karşı faydalıdır. Nar şurubunda tatlılık ve ekşilik karışık olmakla beraber ateşli hastalıklarda hararetin, şiddetli sıcaklarda susuzluğun giderilmesinde gayet faydalıdır.

Nar kabuğu suda kaynatılıp berraklaştıktan sonra birkaç defa az miktarda içilirse ishali keser. Balın nar ile birlikte devamlı olarak belirli bir miktarda yenilmesi kalp hastalıklarına karşı çok faydalıdır. Nar kabuğunun kurutulmuş tozu bal ile karıştırılıp macun yapılır. Çiçek hastalığı olan kişinin cildine birkaç gün merhem gibi sürülürse faydalıdır.

Mayhoş nar; hem botanik özellik hem de etki bakımından diğer iki narın ortasında yer alır. Fakat hafifçe ekşi nar özelliğine doğru meyillidir. Nar çekirdeği dövülüp bal ile karıştırıldıktan sonra tırnak etrafında, parmak uçlarında meydana gelen dolama ve habis yaralara karşı faydalıdır⁵.

ÜZÜM (*Vitis vinifera*)

Botanik Özellikleri

Yumuşak odunlu, sarılcı çalılar. Gövde yükselici ya da yere yatık. Yaprakları palmat loplul, almalı dizilişli ve iridir. Çiçekleri küçük, beyaz, salkım (simoz, panikula) şeklinde bir yapıda dizilmişlerdir. Ermemiş meyvelerine ‘koruk’, ergin meyvelerine ‘üzüm’, bitkisine de ‘asma / tevek’ adı verilir.

Akdeniz ülkelerinde dağlarda yabani olarak yetiştir. Eski bir tarım bitkisidir. Mısır’da çok ünlüdür. Babil döneminde üretimi ve çeşitliliği çok ün yapmıştır. Dünya’daki 7 harikadan biri ‘Babil Asma Bahçeleri’ olarak bilinir.

Demir bakımından zengin olan Akdeniz bölgesi topraklarını çok sever. Türkiye’de 1200-1300 kadar asma çeşidi bulunur. Hızlı büyüyen bir meyve bitkisidir. Meyveleri bakka (üzümsü) tipi olup içinde bol miktarda su olduğundan sıcak dönemlerde yenmesi su ihtiyacını da karşılar.

Ekonomik Önemi

Gıda Olarak Önemi

Meyvelerinde demir (Fe) iyonu çoktur. Demirin yoğunluğu arttıkça üzümün ve pekmezinin rengi koyu kahve/siyaha döner. Siyah üzümde demir oranı daha yüksektir. Ak üzüm pekmezinde nispeten demir daha azdır. Rengin koyuya gidişi aynı zamanda üzümdeki glikoz oranının da göstergesidir.

Türk toplumunda özellikle göçebecilik yaşantısında olanlarda ve kırsal kesimde yaşayanlarda çok tercih edilen bir meyvedir. Üzümünden pekmez yapılır. Pekmez de pek çok ürüne altyapı olarak kullanılır.

Tıbbi Önemi

Pekmezi kansızlığa karşı yenilir. Soğuğa karşı vücut direncini artırır.. Yaprakları salep, greyfurt ve zeytinyağı ile yenirse kadın hastalıklarına karşı faydalıdır. Çekirdeklerinden elde edilen yağ da sıhhi amaçlı olarak içilir.

SONUÇ

Kutsal kitabımız Kur’an’da altından ırmaklar akan, cennet gibi insanların hoşlandığı mekânlardan en az 150 yerde bahsediliyor. Kur’an’da bitkilerin önemi nazara veriliyor. Onların yaratılışından, renginden, kokusundan, gölgesinden vb. sağladığı faydalardan bahsediliyor. Kur’an’da ve dini kaynaklarda bir bitki örnek verilirken sadece bir açıdan değil, özellikle beşerin dikkatini çekecek çok cihetle ibretlik yönleri açısından anlatılmaktadır¹.

Türk toplumunda da ekonomik amaçlı olarak bitkilere önem verilmiş, üretilmiş, kullanılmış, satılmış, tanıtılmıştır. Özellikle beslenme, sanat ve tedavi alanında bu durum aşikârdır .

Türkiye, bitkisel çeşitlilik açısından adeta bir açık hava müzesidir. Bu ülkede İslamî kültürde geçen bitkilerin en az %90’na sahibiz.

II. Abdulahamid Han’ın İstanbul’da şahsına ait bir gül bahçesi kurdurduğu, Topkapı Sarayı’nın çevresinin Edirne’den getirilen güllerle donatıldığı bilinmektedir.

Acaba bu gün halâ Kur’an’da geçen bitkilerden oluşan bir cennet bahçesi ya da şifa bahçesi kurmakta geç kalmadık mı? Bu kadar Müslüman ülkede niçin

böyle bahçeler bölgesel düzeyde kurulmadı! Böyle bahçelerde cenneti hayal etmek, tefekkür etmek, ilim yapmak daha kolay değil mi?

Bu bahçelerin içinde bilimsel amaçlı bitkileri tanıtan, gıda ve sağlık amaçlı üniteler kurabiliriz. Fidanlarını hediye edebilir, satabiliriz. Böyle bir öneri belki İslam dünyasında ilk kez gündeme geliyor. Osmanlı dönemindeki şifahaneleri örnek alarak günün şartlarına göre düzenleyebiliriz. Bu bahçeler nebatat biliminin, uygun beslenmenin ve İslamî kültüre göre tedavi olmanın merkezleri olarak tasarlanabilir.

2009 yılında Katar’da Kuran Botanik Bahçelerinin düzenlenmesi ve sanatı üzerine sunduğumuz bildiri Katar hükümetince dikkate alınmış görülüyor¹.

Bu günlerde Katar devleti tarafından böyle bir botanik bahçesinin kurulduğu, içinde özellikle ayetlerde geçen bitkilerin yer aldığı ve 2019 yılında açılışının yapılacağı basında haberlerde yer almaktadır. Bu bahçeler her ülkede kurulabilir. Ancak en iyisini Türkiye kurabilir. Zira coğrafyası, bitkisel çeşitliliği, bahçe kurma deneyimi ve kültürü her ülkeden daha fazladır⁶.

Ayrıca böyle bir bahçenin kurulması için önerimiz üretim seralarının, tefekkür odalarının, bitkilerle İslamî usulde tedavi yapan bir veya birkaç şifahanenin, beslenme adabının öğretildiği yerlerden mücehhez olmasıdır. Teklifin devletimiz ve ilgili kurumlarca ciddiye alınacağı ümit edilir.

Teşekkür

Ayetlerle ilgili bilgileri veren ve bildiriye eleştiri süzgecinden geçiren ilahiyatçı, emekli öğretim üyesi sayın Doç. Dr. Mustafa ÖZCAN’a (Akseki); gül ve lale hakkında bilgi veren öğretmen Mehmet Yavuz’a (İslamköy, Isparta) katkılarından dolayı teşekkür ederim.

KAYNAKLAR

1-Öztürk, M., Aksoy, A., Özçelik, H., 2009. Qur’anic Botanic Garden: Islamic Art, Design and Architecture, Botanical Gardens: Art in the Islamic Culture and Way to Plant Conservation, Proceedings of the First International Forum on the Qur’anic Botanic Garden Qatar, 105-119.

2- <https://www.nedir.com/bu%C4%9Fday>, E. tarihi: 25.8.2018.
<https://www.diyadinnet.com/YararlıBilgiler-1188&Bilgi=bu%C4%9Fday>, E. tarihi: 25.8.2018.

3-Özçelik, H., 1987. Akseki Yöresinde Doğal Olarak Yetişen Bazı Faydalı Bitkilerin Yerel Adları ve Kullanılışları, DOĞA TU Botanik D., 11, 3: 316-321.

Öztürk, M., Akçiçek, E., Özçelik, H., Sayar, A., 1997. Tulip in Turkish Arts and Folklore, Bulletin of Faculty of Science Al-Azhar University.

4-Özçelik, H., 2016. Derik Zeytini ve Zeytinlikleri, SDU Journal of Science (E-Journal), 2016, 11 (2): 133-135.

5-Karabulut, A.R, 1993. Tıbbi Nebevi Ansiklopedisi, Cilt 1, Kozan Ofset ve Matbaacılık San. ve Tic. Ltd. Şti., Ankara.

6-Öztürk, M., Özçelik, H., Aksoy, A., 1997. Gardens in Turkish Culture and Botanical Gardens in Anatolia; in Proc. of the Third Conf. of Intern. Assoc. of Botanical Gardens Asian Division (Edt. Borong, Pet.al.) Xinjiang Peoples Publ. House, Xinjiang Ins. of Ecology and Geography, Chines Academy of Sciences, 33-40.

KUR'AN'DA YARATILIŞ ÖĞRETİSİ

Dr. Öğr. Üyesi Nurullah AYDENİZ

Bilecik Üniversitesi, İslami ilimler Fakültesi, Bilecik, Türkiye

nurullah.aydeniz@bilecik.edu.tr

İslam dininin birincil kaynağı olan Kur'an Müslümanlara yaratılış gerçeğini detaylı bir şekilde anlatmıştır. Kâinatın yaratılışıyla ilgili bilgiler verdiği gibi insanın yaratılışı konusunda da tafsilatlı bir anlatımda bulunmuştur. Öncelikle insanın neden yaratıldığını düşünmesini istemiş, basit bir sudan vücuda gelmesini tefekkür etmesini talep etmiştir. Yine insanın yediği yiyecekleri, içtiği suyu, etrafında gözlemlediği diğer canlıları, gökyüzünü, denizleri, güneşi, ayı ve kainatta cereyan eden astronomik değişimleri gözlemlemesini tavsiye etmiştir. Tüm bunlar yaratılış gerçeğinin ancak tefekkür ile benimsenebileceğini; dogmatik bilgilerle bu gerçekliğin sağlam temellere oturmayacağını ortaya koymaktadır.

Ayrıca Kur'an, yaratıcının birliğini muhataplarına darbı meseller getirmek suretiyle de anlatmaktadır. Kâinattaki düzenin tek bir yaratıcıya işaret ettiğini, çünkü birden fazla ilah olması durumunda her birinin birbirine üstünlük yarışına gireceğini ve bunun sonucunda da fesat çıkacağı anlatılmaktadır. Dolayısıyla kâinattaki düzen tek ilahın kanıtı olarak sunulmaktadır.

Köleliğin yaygın olduğu o dönemde bir örnek de köle ve efendi ilişkisinden verilmekte ve tek bir efendiye sahip olan köle ile birçok efendiye sahip olan kölenin durumu sorgulanarak tek efendiye sahip olanın daha rahat yönetilebileceği ifade edilmektedir. Bununla birden fazla ilah telakkisinin nasıl bir sapkınlık olduğu öğretilmektedir.

Her insan, hayatının belli dönemlerinde “Ben kimim? Nereden geldim nereye gitmekteyim?” Gibi sorularla yüzleşerek hayatı anlama ve anlamlandırma çabası içine girer. Öyle ki küçük çocuklar bile sınırlı bilgi ve idraklerine rağmen benzeri sorular sormakta, içlerinde barındırdıkları merakı cevap aramaktadırlar. Cevabı aranan bu sorular sadece insanın kendisiyle de sınırlı kalmamakta, tüm varlığa yönelerek daha kuşatıcı bir hal alabilmektedir. Elbette binlerce yıldır süregelen bu sorulara şimdiye kadar gerek felsefeciler ve gerekse dinler ve çeşitli kültürler tarafından verilmiş cevaplar vardır.

Kur'an'da yaklaşık iki yüz ayette yaratılıştan söz edilir. Bu kapsamda Kur'an'da Allah'ın fiilleri ile kâinat arasındaki münasebeti ifade eden en kapsamlı

kelime *halq* olmakla birlikte, çeşitli ayetlerde yaratma fiilini belirtmek için *halq* dışında *fatr*, *ibdâ*, *inşâ*, *ca'l*, *sun*, *zer*, *ber*, *tasvîr*, *tesviye* gibi mastarlardan türetilmiş birçok kelime de kullanılır. Örneğin, Haşr suresinin sonunda yer alan ve on yedi ilâhî ismi muhtevi olan üç ayetin (Haşr, 59/22-24) sonuncusunda Allah *hâliq* yanında *bâri* ve *musavvir* isimleriyle de anılır¹.

Bir yoruma göre *hâliq* genel, *bâri* özel, *musavvir* daha özel bir anlam taşır. Dolayısıyla bu kelimeler eş anlamlı (müteradif) olmayıp yaratmanın üç farklı boyutunu veya birbirini takip eden üç ayrı safhasını anlatır.

Hâliq yaratma sürecinde alt yapı oluşturmaya, *bâri* cisim kazandırmaya, *musavvir* de cismi belli bir şekle sokmaya karşılık gelir.

Fakat biz yaratma ile ilgili kavramların anlamlarına ve aralarındaki farklılıklara temas etmeden Kur'an'ın mezkûr konudaki yaklaşımlarına, vurguladığı hususlara ve vermek istediği mesajlara odaklanacağız.

1. YARATILIŞI VE YARATICIYI KAVRAMADA GÖZLEM

Kur'an'ı Kerim'de üzerinde en çok durulan husus tevhittir. Allah'tan başka ilahın olmadığı, tek ve benzersiz olduğu, her şeyi yaratan, planlayan ve hayata geçirenin O olduğu vurgulanır. Bu kapsamda kâinata, yaratılışına, canlı ve cansız varlıklara atıfta bulunarak gözlem yapmak emredilir. Bu yapılırken de aklı kullanmayı, ibret nazarıyla bakıp tefekkür etmeyi bir yöntem olarak öne çıkaran Kur'an'da değişik örnekler bulmak mümkündür. Örneğin ankebût suresi 20. Ayette;

“Yeryüzünde gezip dolaşın ve Allah'ın ilk yaratılışı nasıl başlatıp devam ettirdiğini görün” (Ankebût, 20) buyrularak bütün yeryüzü müşahede edilecek bir mekân olarak gözler önüne serilmektedir. Bu en genel anlamda bütün varlığın müşahade edilmesini öğütleyen ayetten farklı olarak direkt herhangi bir varlığı ve olayı örnek olay gibi gözleme, tefekküre konu etmek isteyen ayetler de vardır.

Mesela Âli İmran süresi 190 ve 191. ayetler, dikkatleri göklere ve yere çevirerek, gece ile gündüzün peşi sıra gelişine vurgu yaparak insanoğlunun her gün gözlediği, bilfiil yaşadığı bu dönüşüme sıradan bir olay, tabii bir durum ve arkasında bir güç, plan ve program yokmuş gibi bakmanın gaflet olacağını hatırlatarak ancak akıl sahiplerinin bundan uzak olacağını vurgular:

“Göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün farklı oluşunda akliselim sahipleri için elbette ibretler vardır. Onlar ayakta dururken, otururken, yatarken hep Allah'ı anarlar; göklerin ve yerin yaratılışını düşünürler: "Rabbimiz! Sen bunu boş yere yaratmadın, seni tenzih ve takdis ederiz. Bizi cehennem azabından koru.!” (Âl-i İmrân, 190-191) Ayetin devamında ise akliselim sahiplerinin gözlem

ve tefekkür sonucu varacağı sonuca da değinilerek sanattan hareketle sanatçıya, varlıktan hareketle var ediciye ulaşılabileceği örneklenir.

Bakıldığında benzer yaklaşımla birçok ayetin Kur'an'da yer aldığı görülmektedir. Bir başka ayette içinde yaşadığımız kâinat, üzerinde hayat sürdüğümüz gezegen, istifade ettiğimiz dağlar, ırmaklar ve meyveler sıralanarak dikkatler varlığa çekiliyor. Oradan da bir yaratıcıya zorunlu olarak ulaşılabileceği sonucuna varılıyor:

“Gökleri görebileceğiniz bir direk olmaksızın yükselten, sonra arşa istivâ eden, güneşi ve ayı emrine boyun eğdiren Allah'tır; her biri belirlenmiş bir vakte kadar akıp gitmektedir. İşleri Allah düzenliyor; âyetleri de açıklıyor ki rabbinize kavuşacağınıza kesin olarak inanabilirsiniz. Yeryüzünü enine boyuna uzatan, onda sabit dağlar ve ırmaklar meydana getiren, orada meyvelerin her birinden çiftler çiftler yaratan O'dur. Geceyi de gündüzün üzerine O bürüyüp örtüyor. Düşünen insanlar için şüphesiz bütün bunlarda ibretler vardır” (Ra'd, 2-3).

Kur'an, ortaya koyduğu yaklaşımın, önerdiği gözlem ve akıl yürütmenin sonucunun bir hayranlık ve tek bir ilah düşüncesi olacağına vurgu yapmaktadır. Bu konuda varlığın kusursuz ve mükemmel oluşu yine gözlem ve tefekküre başvurulmasıyla ortaya konulur. Mülk süresinde geçen:

“Yedi göğü birbiriyle tam bir uygunluk içinde yaratan O'dur. Rahmân'ın yaratışında hiçbir uyumsuzluk göremezsin. Gözünü çevir de bir bak, bir bozukluk görebiliyor musun? Sonra gözünü tekrar tekrar çevir de bak; (kusur arayan) göz aradığını bulamadan bitkin olarak sana dönecektir” (Mülk, 3-4) ayetleri buna örnek olarak verilebilir.

İnsanoğlunun yaratıcı düşüncesine ve ölümden sonra tekrar dirileceği inancına sahip olabilmesinde Kur'an, yerine göre muhatapların günlük hayatının bir parçası olan canlıları da bir örnek olarak verdiği görülmektedir. Örneğin vahyin indiği dönemde Araplar için adeta olmazsa olmaz konumunda olan develer akıl yürütmenin, tefekkürün ve Allah'ın varlığına ve birliğine dair düşüncenin oluşmasında bir unsur olarak öne sürülmüştür:

“İnsanlar devenin nasıl yaratıldığına bakmazlar mı?” (Gâşiye, 17)

İlginç ve düşündürücü bir örnek de arılarla ilgili olarak şöyle verilir:

“Ve Rabbin bal arısına şöyle ilham etti: ‘Dağlardan, ağaçlardan ve insanların kurdukları çardaklardan kendine yuvalar edin. Sonra her türlü besleyici ürünlerden ye; Rabbinin koyduğu kanunlara boyun eğerek çizdiği yollardan git!’ Onların karınlarından, farklı renk ve çeşitlerde şerbet (kıvamından bir sıvı) çıkar ki onda insanlara şifa vardır. İşte bunda da düşünen bir topluluk için açık delil bulunmaktadır” (Nahl, 68-69).

Bu ayette geçen “Vahy” canlının kendisine yararlı olanları alması, zararlılardan sakınması ve kendi geçimini sağlaması hususunda muhtaç olduğu becerileri Allah Teâlâ’nın onda yaratması” anlamındaki ilham karşılığında kullanılmıştır- ki buna psikolojide içgüdü denmektedir.

Bal arısı, Allah’ın verdiği ilham veya içgüdü sayesinde, bizzat kendisinin ürettiği bal mumuyla kendi yuvasını yapmakta, dalak içine milimetrik ölçülerle altıgen prizma şeklinde gözcükler yerleştirmektedir. Âyetteki deyimıyla “*Her türlü besleyici ürünler*”den nektar denilen bal ham maddesi ve çiçek tozu toplayarak bunları hem kendi tüketimi için hem de bal ve bal mumu yapmak için değerlendirmektedir.

Bu arada meyve, sebze ve ekinlerde tozlaşmayı sağlama konusunda da bütün diğer böceklerin toplamından daha fazla iş görmektedir⁴.

Gerçekten de arının doğuştan getirmiş olduğu ve içgüdü olarak ifade edilen, ilham-ı ilâhî olan kabiliyeti, onun öncesinde planlanmış, programlanmış ve kodlanmış olduğunu göstermektedir ki, bu da bizlere yaratıcıyı hatırlatmaktadır.

2. İNSANIN KENDİ VARLIĞI ÜZERİNE DÜŞÜNMESİ

Kur’an, kâinata ve onun içinde canlı veya cansız olarak yer alıp da insanın istifadesine sunduğu varlıklara temas etmekle de kalmaz. Dikkati, akliselimi bizzat insanın kendisi üzerine yoğunlaştırır. İnsanın kendisi üzerine de düşünmesini sağlayarak içinde taşıdığı kim olduğu ve nasıl var olduğuna dair merakı harekete geçirir. Bu meyanda Kur’an, insanın var oluşuna dair bize iki farklı anlatımda bulunur.

Biri, ilk insanın nasıl var olduğu, diğeri ise insanın nasıl türediği ve çoğaldığıyla ilgilidir. Öncelikle Târik süresindeki ayetle insanı kendisiyle ilgili düşünmeye sevk eden ayette şöyle buyrulur:

“*İnsan neden yaratıldığına bir baksın!*” (Târik, 5).

Bu ayet dikkatleri insanın kendisine, kökenine çekerken değişik surelerde yer alan ve insanın vücuda gelmesini anlatan ayetlerle de süreç aydınlatılır.

İlk insanın nasıl yaratıldığıyla ilgili olarak Kur’an bize insanın hammaddesi konumunda olan çamurun değişik durumundan/ya da aşamalarından bahseder. İnsanın gözü toprağa çevrilir ve tüm canlı varlıkların bir nevi hammaddesi olduğu hatırlatılır. Zamanla gerek bitki, hayvan ve gerekse insanın ölümle birlikte yeniden toprak oluşu vurgulanır. Bununla kâinatta var olan döngüye, toprak aşamasından canlı ve hareketli bir varlığa, sonrasında tekrar toprak oluşa dikkat çekilir. Böylece yeniden dirilişin mümkün oluşu zihinlere işlenir.

İlk İnsanın Yaratılışını Anlatan Ayetlerden Bazıları

Aşağıda yer alan ve ilk insanın yaratılışını anlatan ayetlere yer verilmiştir. Konuyla ilgili olarak Kur'an'da yer alan bu ayetler de Mâturîdî'nin *Te'vîlatu'l-Kurân*'ı esas alınarak sıralanmıştır⁵.

I- Hz. Âdem'in Yaratılış Devreleri: (İnorganik) Topraktan Eşref-i Mahlûk İnsana

a-Turâb (Toprak)

"Sizi topraktan yaratması O'nun varlığının delillerindendir. Sonrasında ise (çoğalıp yeryüzüne) yayılan insanlar oluverdiniz" (Rûm, 20).

b- Tîn-i Lâzib (Yapışkan çamur)

"Onlara (şunu) sor: Kendilerini yaratmak mı daha zor, yoksa yarattığımız diğer şeyleri mi! Şüphesiz, biz onları yapışkan bir çamurdan yarattık" (Sâffât, 11).

c- Sülâle min Tîn (Çamurdan süzülen öz)

"Andolsun, biz insanı, çamurdan süzülmüş bir özden yarattık" (Mü'minûn, 12).

d- Hame-i Mesnûn (Değişime uğramış kara çamur)

"Andolsun, biz insanı kuru ve değişime uğramış kara bir çamurdan yarattık." (Hicr, 15/26).

e- Salsâl (Kuru çamur)

"(Allah), insanı ateşte pişmiş gibi kuru (olan) bir çamurdan yarattı" (Rahmân, 55/14).

f- Tesviye (Düzenleme)

"Onu düzenleyip içine ruhumdan üflediğim zaman, onun için secde ederek yere kapanın" (Hicr, 15/29).

İlk insanın yaratılışı anlatıldıktan sonra, insan soyunun nasıl devam ettiği, varlık olarak insanın kendi soyunu devam ettirecek şekilde nasıl inşa edilip programlandığı, evlilik yoluyla anne karnında aşama aşama insanın nasıl kendi şeklini aldığı anlatımı gerçekleştirilir. Bütün bunlardan da amaç bunca sistematik oluşum sürecinin kendi kendine meydana gelemeyeceği, ancak üstün bir güç, planlayan ve planı doğrultusunda dilediğini yapabilen bir yaratıcı olduğu öğretilir.

İnsanın Yaratılış Devreleri

a- Nutfе (Dölleyici sperm)

“Andolsun, biz insanı, çamurdan süzölmüş bir özden yarattık. Sonra onu (Âdem’in neslini) nutfе halinde sağlam bir yere yerleştirdik... (Mü’minûn, 23/12-13).

b- ‘Alaka’ (Rahme asılmış embriyo)

“Sonra bu nutfeyi “alaka” hâline getirdik...(Mü’minûn, 23/14).

c- Mudğa (Bir çiğnem et)

“Alaka’yı da “mudğa” yaptık ve bu “mudğa”yı, üzerini et ile kaplayacağımız kemiklere dönüştürdük. Nihayet onu, başka bir yaratışla inşa ettik. Yaratanların en güzeli olan Allah’ın şanı ne yücedir! (değil mi!)” (Mü’minûn, 23/14).

3. Hz. İBRAHİM’İN ARAYIŞI

Kur’an, insanın önüne kâinatı, içindeki canlı ve cansız varlıkları koyarak gözlem yapmasını, sebep ve müsebbip bağıııı kurarak bir ve tek olan yaratıcı düşüncesine ulaşmasını ister. Ölümünden sonra tekrar hayat sahibi olunacağına işaret eder. Bir kıssa ile de bu sorma/sorgulama ve gerçek bir ilah inancına kavuşmayı müşahhas hale getirir. Bunun için Hz. İbrahim’in arayışına yer vererek bu zihni faaliyeti örneklendirir. Bu örnek ayetlerde şöyle aktarılır:

“İbrâhim, babası Âzer’e, ‘Putları tanrılar mı sayıyorsun? Doğrusu ben seni de kavmini de apaçık bir sapkınlık içinde görüyorum’ demişti. Aynı şekilde biz İbrâhim’e göklerin ve yerin melekûtunu görüp kavrama imkânı veriyorduk ki kesin inananlardan olsun. Gecenin karanlığı onu kaplayınca bir yıldız gördü. ‘Rabbim budur’ dedi. Yıldız batınca da ‘Batanları sevmem’ dedi. Ayı doğarken görünce, ‘Rabbim budur’ dedi. O da batınca, ‘Rabbim bana doğru yolu göstermezse elbette yolunu şaşırmış kimselerden olurum’ dedi. Güneşi doğarken görünce, ‘Rabbim budur; zira bu daha büyük’ dedi. O da batınca dedi ki: ‘Ey kavmim! ben, sizin (Allah’a) ortak koştüğünüz şeylerden uzağım.’ Ben, O’nun birliğine inanarak yüzümü, gökleri ve yeri yoktan yaratan Allah’a çevirdim ve ben müşriklerden değilim.’ Kavmi onunla tartışmaya girişti. Onlara dedi ki: ‘Beni doğru yola iletmişken, Allah hakkında benimle tartışıyor musunuz? Ben sizin O’na ortak koştuklarınızdan korkmam. Ancak Rabbimin (beni korkutacak) bir şey dilemesi hariç. Rabbimin ilmi her şeyi kuşatmıştır. Hâlâ ibret almıyor musunuz?’ Siz, Allah’ın size haklarında hiçbir hüküm indirmedığı şeyleri O’na ortak koştuktan korkmazken, ben sizin ortak koştüğünüz şeylerden nasıl korkarım?

Şimdi biliyorsanız (söyleyin), iki gruptan hangisi güvende olmaya daha lâyıktır?" (En'âm, 74-81).

Hiz. İbrahim'in bu sorgulaması ve neticesinde eksiklikten münezze bir yaratıcı inancına ulaşması insanoğlunun önünde bir örnek iken, aynı zamanda gözlem ile elde edilen bu inancın tebliğı ve etrafa öğretilmesi gayreti de ayrı bir ders teşkil etmektedir. Bir başka çıkarılacak ders ise Hiz. İbrahim'in Allah tarafından peygamber olarak seçilip bilgilendirdikten sonra da merak ve sorgulama tavrının devam etmesidir. Bu vakıa da oldukça manidardır:

"İbrâhim 'Rabbim! Ölüleri nasıl diriltiyorsun, bana göster!' deyince, Rabbi 'Yoksa inanmıyor musun?' demişti. O 'Hayır inanıyorum, fakat kalbim tam kanaat getirsin diye' cevabını verdi. Rabbi 'Kuşlardan dört tane al, onları kendine alıştır, sonra (parçalayıp) her bir tepeye onlardan bir parça bırak, sonra onları çağır. Koşarak sana gelecekler ve şunu bil ki, Allah hep galiptir ve hikmet sahibidir' buyurdu". (Bakara, 260).

Hiz. İbrahim'in bu merakı, iman sahibinin müsebbibi bilse bile yine de varlığın oluş ve bozuluşunu, nasıllığını merak edip sorgulaması gerektiğini teşvik anlamı da taşımaktadır.

SONUÇ

Kur'an'da geçen yaratılışla ilgili ayetler, daha çok Allah'ın varlığını ve birliğini ortaya koymayı, dolayısıyla tevhit inancını zihinlere yerleştirmeyi amaçlamaktadır. Bunda ilk muhataplar olan müşriklerin Allah'ı kabul etmekle birlikte ona ortak koşmaları ve günlük hayatta ona ulaşmada bir takım vasıtalar edinmeleri önemli bir sebep olarak görülmektedir. Çünkü bazı ayetler muhatapların Allah inancıyla ilgili yanlışlarını düzeltmeyi hedeflemektedir.

Kur'an'da yaratılışla ilgili ayetlerin önemle üzerinde durduğu hususlardan biri de öldükten sonra tekrar diriltilmekle ilgilidir. Hayatın sadece dünyadan ibaret olmadığı, dünyada hayatı ve ölümü yaratanın bunu bir kez daha tekrarlayabileceği değişik örneklerle açıklanmakta, böylece ölüm sonrası bir hayatın varlığına dair inanç pekiştirilmektedir.

Yaratılışla ilgili ayetlerden çıkabilecek bir başka anlam ise, deizm inancının geçersizliğiyle ilgilidir. Allah'ın varlığı yaratıp düzene koymakla yetinmediği, sürekli yaratmakta olduğu, her an her şeyde hüküm ve hikmet sahibi olduğu beyan edilerek gören, işiten ve karşılık veren bir ilah olduğu vurgulanır.

Kâinat ve içindeki tüm varlıklar Kur'an'a göre Allah'ın birer ayeti, onun varlığını gösteren bir delil olabilmektedir. Buna bağlı olarak akliselim ve iyi bir gözlemle herhangi bir varlıktan hareketle Allah'ın varlığına ve birliğine dair bilgiye ve inanca ulaşılabilirliği açıkça ifade edilir. Çünkü kâinatta olup biten her

şeyin gerisinde mutlak irade ve kudret sahibi Allah vardır. Makro ve mikro boyutuyla fizikî âlemdaki bütün olaylarda gerçek fail O'dur. Spermanın teşekkülünden yumurta hücresiyle birleşip yeni bir yaratığa (insana) dönüşmesine kadar geçen bütün safhalarda da yine O vardır⁶.

Kur'an, yaratılışla bağlantılı olarak her şeyin bir plan ve amaçla var olduğunu ifade ederken, insanın özel konumuna vurgu yapmakta ve her şeyin onun için var edildiğini ve onun emrine amade kılındığını belirtmektedir. Ancak bunun da bir karşılığı olacağı, sorumlu bir muhatap olarak kendisi için yaratılıp önüne serilen nimetlerden dolayı şükreden bir kul olması gerektiği hatırlatılmaktadır.

Yaratılışla ilgili ayetler insanı düşünmeye, gözlem yapmaya, sorgulamaya, sebep ve müsebbip arasındaki bağı kurmaya teşvik anlamı da taşımaktadır. Özellikle Hz. İbrahim'in bir ve tek, noksanlıktan münezzeh Allah inancına ulaşmada varlık üzerine tefekkürü din eğitimcileri için hem bir model hem de bir yöntem olarak değerlendirilebilir. Zira bu kıssa gözlem, sorgulama ve tefekkürü bir örnek yoluyla müşahhas hale getirmektedir.

Diğer taraftan yaratılışın nasıl gerçekleştiğine dair Hz. İbrahim'in taşıdığı merak da üzerinde durulmaya değerdir. Zira bu örnek bize araştırmayı ve incelemeyi bir yöntem olarak tarif etmekte, merak ve şüphe duygusunun bilgiye giden bir yol olduğu düşüncesini uyandırmaktadır. Kur'an'daki bu yöntem, birçok Müslüman mütefekkirin çocukların terbiyesine ve yaratıcı inancına sahip olmasına katkı sağlayacağından hareketle önerilmiştir.

Örneğin Şair Nâbî, Hayriyye adlı eserinde oğluna bu meyanda şöyle öğütte bulunmaktadır:

Seyre çık fasl-ı bahar oldıkça

Mevsim-i geşt ü güzâr oldıkça

(Gezip dolaşma mevsimi olan bahar ayları gelince gezintiye çık.)

Çemen etrâfına gâhî güzer it

Eser-i rahmet-i Hakk'a nazar it

(Bazen yeşillikle dolu yerlerde dolaş ve Allah'ın rahmetle ortaya koyduğu esere bak.)

Sâni'un sun'ına ol dîde-güşâ

Ki'eylemiş mürde zemîni ihyâ

(Allah'ın yaptıkları hakkında gözünü dört aç ve gör ki o, ölü toprağı, bahar mevsiminde (yağmurlar ile) tekrar diriltmiş.)

Gösterir sun'-ı çemen-perverdi

Sebzeden siirij ü sefîd ü zerdi (b. 941-944)

(Yeşilliklerin (kırların) kırmızısı, sarısı ve beyazı hep o yeşillikleri ortaya çıkaran Allah'a işaretidir.)⁷.

KAYNAKLAR

1-Öztürk M. Kur'an Perspektifinden Yaratılış (Kur'an'da Yaratılışla İlgili Kavramların Semantiği ve Yoktan Yaratma Meselesi), *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Haziran 2016.

4-Karaman, H. vd. Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2006.

5-Kavşut, M. S. *Kur'ân'da İnsanın Yaratılış Aşamaları (Te'vîlat Ekseninde Bir Değerlendirme)*e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi -www.e-sarkiyat.com- ISSN: 1308-9633 Sayı: VII, Nisan 2012, s, 289-301.

6-Özsoy, Ömer. *Kur'an ve Tarihsellik Yazıları*, Ankara 2004.

7-Aydeniz, N. Şair Nâbî'den Öğütler (Hayriyye Üzerine Bir Değerlendirme), Hiperyayın, İstanbul, 2018.

KUR'AN IŞIĞINDA YARATILIŞ GERÇEĞİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Prof. Dr. Necdet ÇAĞIL

Atatürk Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri (Tefsir), Erzurum.

ncagil@atauni.edu.tr

Vahiy menşeli Kutsal Metinler ilmi, hikmeti ve kudreti sonsuz olan Aşkın Varlık (Müteâl) kaynaklı olmaları hasebiyle muhatabını asla yanıltmayacak olan yegâne bilgi kaynağı olma özelliğini haizdirler. Zira her yanıltma bir tür zulümdür. Yarattılmışlara özgü bir nakısa olan zulmün üç temel sebebi vardır; cehalet, acizlik ve ihtiyaç.

İnsanlar -en süper güçler de dâhil olmak üzere- bu üç arızadan hali kalamayacağı için az ya da çok; bir şekilde zulüm irtikâbına bulaşmış ve bulaşmaktadırlar. Cenabı Hak bu üç arızadan münezzehtir. Dolayısıyla Kutsal Metinlerin yaratılışa dair sunduğu ontolojik ve kozmik bilgilerin güvenilir veriler olduğu tartışmasızdır.

Burada dikkat edilmesi gereken husus, Kutsal Metinlerin gerek yaratılış gerek başka konularla ilgili sunduğu bilgilerin ansiklopedik ve ihtisas muhtevalı bilgiler olmayıp, mukteza-i hâlin esas alındığı icmali ve şemsiye bilgiler olduğu gerçeğidir. Bu gerçek göz ardı edilmediği takdirde Kutsal Metinlerin; bilhassa Kur'an'ın yaratılışa dair ilginç ve ufuk açıcı bilgiler sunduğu görülecektir. Konuyu birkaç başlık altında sunmaya çalışacağım:

1. BÜTÜN BİR KOZMOSUN YARATILIŞ KEYFİYETİ

Gerek Kur'an gerek Tevrat bütün bir kâinatın yaratılışı keyfiyetine dair kayda değer otantik bilgiler sunmaktadır. Her iki kutsal metin yaratılışı göklerle başlatır. Yeryüzü ve üzerinde yer alan levazımıyla birlikte altı günde (altı devrede) tamamlayıp noktalar. Bir farkla ki, Tevrat'ın sunduğu yaratılış keyfiyetine ilişkin anlatım daha teferruatlıdır.

Tevrat birinci günden (Pazar) yedinci güne (cumartesi) değin tüm yaratılış devrelerini günleriyle ve yaratılışa konu olan nesneleriyle teker teker sayarken, Kur'an (Fussilet suresi dışında) göklerin, yerin ve bu ikisi arasındakilerin altı gün zarfında yaratıldığını muhtasaran zikreder.

Fussilet 41/9-12'de ise, bir nebze Tevrat'ın tafsilatlı anlatışını çağrıştıran bir üslupla yeryüzünün iki günde, yüksek sabit dağların, bolluk, bereket ve rızıkların

dört günde ve duman (nebülöz) devresindeki göklerinse iki günde yaratılıp kozmosa taşındığı ifade edilmektedir.

Tevrat ile Kur'an'ın yaratılış hâdisesine ilişkin sergiledikleri bir diğer ve önemli üslûp farklılığı, kozmik devrelere ilişkin çağrışım keyfiyetidir.

Şöyle ki, Tevrat yaratılışı birinci gün (Pazar) ile başlatıp, yedinci güne (Cumartesi) değin etraflıca anlatırken, müteakip günü “ve akşam oldu ve sabah oldu” kaydıyla başlatmaktadır. Bu ifade her ne kadar kozmik devreleri de çağrıştıran bir metafor ihtiva ediyorsa da, şu bilinen yirmi dört saatlik gün mefhumunu daha çok ön plana çıkarmaktadır.

Kur'an ise yaratılışı muhtasar bir üslûpla ele alırken, Tevrat'ın kullandığı o mezkûr kayda hiç yer vermez ve detaya girmeksizin, genel bir anlatım tarzı çerçevesinde göklerin ve yerin altı günde yaratıldığını söyler ki, bu üslûp altı günün altı kozmik devreyi kapsayan bir görüntü sergilemesine daha uygun düşmektedir.

Bizim tefsir kaynaklarımızda da yaratılışa konu olan günler Pazar, Pazartesi, Salı, Çarşamba, Perşembe ve Cuma olarak ortaya konmakla birlikte, bu altı günden her birinin bizim hesabımızla bin yıllık bir süreye tekabül ettiği belirtilmektedir. Gerek göklerin ve yerin altı gün (devre)de yaratıldığını ifade eden bir ayetin devamında yer alan, “*O gökten yere her işi düzenleyip yönetir. Sonra bütün işler sizin hesabınıza göre bin yıl tutan bir günde O'nun katına çıkar*”; gerekse;

“*Melekler ve Ruh O'na, miktarı elli bin yıl olan bir günde yükselip çıkar*” ayetleri, söz konusu “gün” kavramının farklı bir kozmik manaya büründüğünü ortaya koymaktadır. Hemen belirtelim, her iki ayette yer alan “bin yıl” ve “elli bin yıl” rakamlarının, farazî ve temsili anlatım üzere kesretten kinaye olduğu da belirtilmektedir. Öte yandan, “altı gün” ile kastedilenin “altı vakit” yahut - bugünkü bilinen şekliyle güneşin doğuşu ve batışı arasındaki süreçten ibaret olan “gün” kavramının o an henüz mevcut olmamasından ötürü- “altı gün zarfı” olduğu görüşüne yer verilmektedir.

Her iki kutsal metinde yeryüzünün; yani dünyanın göklerin tek alternatifiymiş gibi sunulmasında bütünüyle mukteza-i hâlin; yani müşahade edilen ve yaşanan dünyanın, bir de muhatapların seviyesinin esas alındığı izahtan varestedir.

Kur'an kozmik hâdiselerden bahsederken, genellikle mukteza-i zahiri (dış dünyanın; reeller âleminin fizikî yapısını) değil, mukteza-i hâli esas alır. Örneğin, Kur'an güneşin doğuşundan ve batışından bahsederken, tıpkı “yüzüğü parmağıma geçirdim” ifadesindeki gibi mukteza-i zahiri değil, mukteza-i hâli; yani mutat

olanı ve müşahedeyi esas alır. Dolayısıyla, yaratılışı ve kozmik işleyişi konu alan ayetleri bu minval üzere yorumlamak gerekir.

İşte, elan mevcut bilimsel verilere göre yaşanan yegâne gezegenin dünya olması itibarıyla Kur'an bunu:

“Şüphesiz ki sizin Rabbiniz, gökleri ve yeri altı günde yaratan... Allah'tır”.

Şeklinde ifade etmektedir. Zira dünyada yaşayan kişi yeryüzünü ve gökyüzünü müşahade ettiği vakit, bu ikisi dışında üçüncü bir alternatif alan müşahadesinden uzak kalacağı için sadece yer ve göğü iki alternatif alan olarak algılayacaktır. O, gökteki sayısız yıldızları -içlerinde dünyadan kat kat büyük olanlar bulunmakla birlikte- sadece gökyüzünün tezyinatı olarak algılayacaktır. Nitekim Kur'an, muhatabın durumunu esas alarak, o kocaman dev küreleri:

“Biz, yakın semayı kandillerle donattık...” ayetinde birer “*lâmba*” olarak sunmaktadır. Sözgelisi, Jüpiter'de de bizim gibi akıl sahibi muhataplar yaşasaydı, muhtemelen onlara indirilen kutsal metinde de, aynı mantık üzere: “Şüphesiz ki sizin Rabbiniz gökleri ve Jüpiter'i altı günde yaratan Allah'tır” denmiş olacaktı.

Kur'an göklerin ve yerin ilk başta bitişikken, bilâhare birbirinden sertçe koparılıp ayrıldığını ifade eder:

“İnkâr edenler, gökler ve yer bitişik iken onları (sertçe) ayırdığımızı ve her canlıyı sudan yarattığımızı görmezler mi? Hâlâ inanmayacaklar mı?”.

Ayet fonetik tanınmasıyla meşhur “Büyük Patlama” (Big Bang) hâdisesini çağrıştırmaktadır. Şöyle ki, ayet öncelikle göklerin ve yerin ilk başta heyula; yani “kaos” (unformed) evresinde iken, sonradan suret (şekil; form) kazanarak kozmosa taşındığını ortaya koymaktadır. Ayetin orijinal metninde yer alan فَتَقْنَا “feteḵnâ” (sertçe koparıp ayırdık) mazi fiilin fonetik yapısı, telâffuz esnasında “kalkale harfı” olan ق “ḳ” harfinin tarif ettiği tam bir patlama sesi vermektedir. İlginçtir, bu fiil Kur'an'da bir kez geçmektedir ki, o da burasıdır. Zaten “fetḳ” sözlükte “açmak, yarmak, dikilmiş nesneyi sökmek ve ayırmak” anlamlarına gelmektedir.

Nitekim günlük konuşmamızda yer alan şekliyle, tıbbî bir terim olan “fıtık” tabiri de aynı kökten gelme olup, bir tür “doku patlaması” anlamına geldiği malûmdur.

Edwin Hubble (ö. 1953)'ın “Genişleme Teorisi” (Expansion) ve bunun uzantısı olarak Georges Lemaître (ö. 1966) ve George Gamow (ö. 1968)'un “Büyük Patlama” (Big Bang) teorisi doğrultusunda, uzayda vuku bulan büyük bir patlama sonucu, tek ve ilksel bir kütlenin parçalara ayrılıp, nihayet galaksilerin olduğu şeklindeki kozmogonik yorum bilinmektedir. Bu yorum ayetteki “fetḳ” (yarıp ayırma) hâdisesini bir nebze izah ediyor gibidir. Bu ayette göklerin ve yerin ilk başta aralarında boşluk bulunmayacak şekilde birbirine yapışık tek bir

kütle hâlinde iken, birbirinden koparılıp ayrıldığı anlatılmaktadır. Beydâvî'nin konuyla ilgili yorumu modern ve bilimsel bulguları çağrıştıracak türdendir. Bu yoruma göre gökler ve yer tek ve bitişik bir objeyken, çeşitli hareketler verdirilerek birbirinden ayrıştırılmış ve sonuçta felekler oluşmuş, yer tabakaları ve iklimler şekillenip, yağmurlar yağmış ve bitkiler meydana gelmiştir.

Bu meyanda; *“Göğü kudretimizle biz kurduk ve biz onu genişletmekteyiz”* ayeti de “Genişleme Teorisi” açısından ufuk açıcı ve düşündürücü bir keyfiyet arz etmektedir.

Gerek âlemin ezeli oluşunu kabul eden Antikçağ felsefesi, gerekse âlemin sonradan yaratıldığını kabul eden üç büyük semavî din, kâinatın ilk önce bir belirsizlik (kaos) evresi geçirmişken, bilâhare bu yapıdan kurtulup, belirliliğe (kozmos) kavuştuğu hususunda bir benzerlik arz etmektedir. Anaxagoras’a göre âlemin başlangıcında her şey karmakarışık bir hâldeydi; atomlar arasında bir kaos hâli hüküm sürüyordu. Bu kaotik yapı Tanrı tarafından canlandırılıp, harekete geçene dek hareketsiz kalmıştı. Daha sonra âlem o kaos hâlinde bir kozmosa doğru gelişme kaydetmiştir.

Kör ve mihanikî kuvvetler bu nizamı temin edemez; bu imkânsızdır. Sözelimi, bir taş yığını kendiliğinden ev, bir balçık yığını da kendiliğinden heykel olamaz. Bunun için tasarımcı bir mimara ve bir heykeltıraşa ihtiyaç vardır. Tıpkı bunun gibi âlem de kendi başına kaostan kozmosa geçemez. O hâlde bu iş için, düşünen ve planlayan, müessir bir yapıcının mevcut olması şarttır ki, o da Nus’tur (Nous); Allah’tır.

Âlem kendi başına kaostan kozmosa geçemez. O hâlde bu iş için, düşünen ve planlayan, müessir bir yapıcının mevcut olması şarttır ki, o da Allah’tır.

Platon (ö. İ.Ö. 347)’a göre de Allah âleme el koyup, düzen vermesinden önce bir kaos mevcuttu. Oysa ideler tam anlamıyla kozmostur; mükemmel ve nizamlıdır. Fakat Aristo (ö. İ.Ö. 322), Platon’un bu görüşünü kusurlu bulmuştur. Zira bu doktrine göre düzensizlik orijinal ve tabîî olurken, düzenlilik tabiata aykırı olarak sunulmaktadır.

Kur’an, Tevrat’tan farklı olarak göğün ilk başta “duman” (nebülöz) hâlinde iken, daha sonra Cenabı Hakk’ın müdahalesiyle yedi kat gökler olarak düzenlenerek kozmik nizama kavuştuğunu açık bir ifadeyle ortaya koymaktadır ki, bu da günümüz bilimsel verileriyle örtüşmektedir. Burada bir hususa açıklık getirmek gerekirse o da, kadim kozmografya verileri doğrultusunda “yedi gök” ifadesiyle “yedi gezegen” ifadesi arasında alâka kurulmasıdır. Nitekim bu yaklaşımın esas alınması sadedinde “yedi gök” ifadesiyle, rasat erbabının “dokuz gezegen” anlayışı arasında mutabakat bulunmaması farklı yorumlarla aşılmaya

çalışılmıştır. Buna göre ya “dokuz gezegen” görüşünün şüphe barındırdığı veya bu görüş doğruysa, ayette “yedi gökten fazlası yoktur” şeklinde herhangi bir fazlalığın olumsuzluğuna yer verilmediği yahut “Arş” ve “Kürsü” eklenerek “dokuz” sayısının tamamlanmasıyla ihtilaf konusunun ortadan kalkacağı iddia edilmiştir.

“Büyük Patlama” teorisiyle ilgili çözüm bekleyen bir problemden bahsedebiliriz ki, o da bu kozmik olayın, bilhassa Lemaître tarafından: “Dünü Olmayan Bir Gün” şeklinde tanımlanmasıdır. Kâinatın kozmik yapılanmasını ifade eden bu yaklaşım, zamanı “Büyük Patlama” ile başlatmakta olup, bu da söz konusu olaydan önce “zaman” diye bir kavramdan bahsedilemeyeceğini iddia etmektedir. Hâlbuki “hareket” kavramını doğrusal değil de, feleklerin dönmesinden kaynaklanan dairesel bir hareket olarak gören kadim felsefi gelenekte zamanın başlangıcı yoktur. Eğer zamanın bir başlangıcı olsaydı, mevcudiyetinden önceki yokluğu sonralıkla birlikte bulunmayan bir öncelik olacaktı. Sonralıkla birlikte bulunmayan her öncelikse zamansaldır.

Bu demektir ki, zamanın öncesinde bir yokluk bulunsaydı; yani yokluk zamanın önüne geçmiş olsaydı, zamanın bu yokluğu gene zaman olarak varlığının önüne geçmiş olacaktı ki, bu da zamanın yok iken var olmasını gerektirecektir. Bu ise muhaldir ve bir tenakuzdur. Buna göre zamanın mevcudiyetten önce de sonra da yokluğu mümkün değildir. Çünkü varlıkla yokluk arasındaki öncelik ve sonralık ancak zaman sayesinde tasavvur edilebilir.

Bu noktada, “Durum buysa, birden çok kadim varlıktan bahsedilebilir mi?” şeklinde bir soru akla gelebilir. Hayır; gerçek manada bir tek kadim varlık vardır; o da Allah Teâlâ’dır. Zira beş türlü takaddümden (öne geçme) bahsedilir.

A) Zaman İtibariyle Takaddüm: Hz. Musa’nın Hz. İsa’dan önce gelmesi buna örnektir.

B) Zat (İllyet) İtibariyle Takaddüm: Elin dönmesinin anahtarın dönmesine; keza güneşin kendi ışığına önceliği buna örnektir.

C) Tabiat İtibariyle Takaddüm: Birin ikiden önce gelmesi buna örnektir.

D) Rütbe İtibariyle Takaddüm: İmanın cemaatin önüne geçmesi buna örnektir.

E) Şeref İtibariyle Takaddüm: Âlimin cahile, muallimin öğrencisine önceliği buna örnektir.

İkinci madde konumuzu ilgilendirmekte olup, elin dönmesiyle anahtarın dönmesi arasında zaman itibariyle olmasa da zat itibariyle bir öne geçme söz konusudur. Zira anahtarın dönmesi bütünüyle elin dönmesine muhtaçtır. Benzer şekilde Cenabı Hakk’ın da zamana zat itibariyle önceliği bulunmaktadır. Yani zaman bütün bir ontolojik mahiyetiyle Allah’a muhtaçtır.

Medresede okuduğumuz yıllar, hocamız: “Allah var; zaman da var” ifadesiyle mutlak zaman denilen dehrin bu gizemliliğine ve çetrefilliliğine dikkat çekmişti.

Kısmen kısır döngü (musâdara ale’l-matlûb) oluşturmakla birlikte kadim felsefe geleneğinde zamanın, “hareketin miktarı” diye tanımlanması, mutlak hareketin hâdis (sonradan olma) olmasını gerektirmemektedir. Çünkü kadim felsefe, hareketin cüzlerini hâdis saymakla birlikte mutlak hareketin ezeli olduğu görüşündedir.

Zira her bir hareketin öncesinde başlangıcı olmayan hareketler zinciri vardır. Dolayısıyla hareket de zaman gibi başlangıcı olmayan bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. İslâm âlimleri bu görüşü reddetme adına, mutlak olanın ancak cüz’î olanın mündemicinde vücut bulabileceğini; dolayısıyla, cüzlerden her birinin hâdis oluşu ortada iken, bunlardan oluşan mutlak hareketin kadim oluşunun tasavvur edilemeyeceğini savunmuşlardır. Konunun muğlak ve çetrefilli olduğu; dolayısıyla da çözümün kolay olmadığı ortadadır.

2. TÜRLERİN YARATILIŞI KEYFİYETİ

Kur’an bütün canlı türlerin yaratılışı keyfiyetinden bahsederken iki yerde iki farklı veri sunmaktadır ki, ikisi de tahkik edilmesi gereken önemli hususlardır. İlki, Mekke dönemi surelerinden olan Enbiyâ suresinde yer almaktadır:

“... Ve canlı olan her şeyi sudan meydana getirdik.”

Ayet sadece hayvan türlerini değil; bitki türlerini de ihtiva eden bir nazım dokusu sergilemektedir. Nitekim müfessirlerin yorumuna göre hayvan türlerinin yanı sıra tüm bitki, ekin ve ağaç türleri de ayetin kapsamına dâhil olup, maksadı en iyi yansıtan görüş budur. Çünkü canlı türleri su sayesinde neşvünema bulur. Her birinin rutubeti, yeşilliği, ışığı ve semeresi suda mevcuttur. Hem, ayete konu olan şeylerden her birinin kendine has bir ruhu, bir hayatı ve bir ölümü vardır.

Kaldı ki, kupkuru hâldeki yeryüzünün yağmurlarla diriltişi, çeşitli bitkiler bitirmesini konu alan ayetlerde “hây” (diri; canlı) kökünden türemiş formuyla “ihyâ” (canlandırmak; hayat bahşetmek) fiili kullanılmaktadır. Bu yorumlar doğrultusunda ayette geçen “su” ifadesi, diğer elementlerin dışında kalacak şekilde, şu bilinen “su” cinsini ifade etmektedir ki, bu da genel anlamıyla tüm “su” cinslerini kapsamaktadır. Yani ayet belli bir tür ve familyaya münhasır olmayacak şekilde bitki olsun, hayvan olsun; bütün canlıların asli itibarıyla (başka bir elementten değil) sırf su elementinden yaratıldığını anlatmaktadır. Nitekim ünlü filozof ve matematikçi Thales (ö. İ.Ö. 546) her şeyin menşeinin sudan geldiğini ileri sürerek, “su” elementini tabiatın aslî ögesi (arkhe) olarak mülâhaza ediyor ve onu canlılığın timsali sayıp, varlığın temeline yerleştiriyordu. Hatta

bazı tefsir kaynaklarında, ilk başta yaratılışın aslî maddesi “su” iken, daha sonra suyun bir kısmının havaya dönüşüp bundan meleklerin, bir kısmının ateşe dönüşüp bundan cinlerin, bir kısmının da çamura dönüşüp bundan da Âdem’in yaratıldığı şeklinde ilginç bir malûmata yer verilmektedir.

İkinci ayete gelince;

“Allah hareket eden her bir canlıyı bir tür sudan yarattı. Bunlardan kimi karnı üzerinde sürünür, kimi iki ayak üzerinde yürür, kimi de dört ayak üzerinde yol alır. Allah dilediğini yaratıyor, Allah her şeye kadirdir.”

Ayet her bir hayvan türünün özgün bir su türünden; yani kendi DNA’sını şekillendiren bir sudan yaratıldığını açıkça ortaya koymaktadır. Şöyle ki, ayetin orijinal metninde yer alan كَلَابِیَّةٌ “küle dâbbetin” (her bir hayvan türü) ifadesi, tümel (küllî) bir lâfız olan “küle” tamlananı, nekre bir kelime olan ve bu sebeple genellik ifade eden “dâbbetin” tamlayanına izafe edilmiş olup, böylece bir genel diğer genele izafe edilmiştir. Bu da debelenen, hareket eden ne kadar canlı türü varsa, hepsini kapsayan bir yapı arz etmektedir.

Keza مِمَّا “min mâin” (bir tür sudan) ibaresi de nekre bir yapı taşıdığı için tüm su türlerini tanımlayan bir genelleme ifade etmektedir. Buna göre her canlı türü özel bir su türünden yaratılmış olup, bir türün bir başka türden istihalesi söz konusu değildir. Nitekim müfessirlerin öne çıkan yorumuna göre ayette “mâin” (bir tür sudan) şeklindeki nekre yapılanmanın sebebi, her canlının o canlıya mahsus kılınan bir su türünden yaratılmış olmasıdır.

Enbiyâ 21/30’da الْمَاءُ “el-mâ” şeklinde marife gelmişken, burada مَاءُ “mâ” şeklinde nekre gelmesinin sebebi, oradaki “su” cinsinin burada “su” türlerine taksim edilmiş olmasıdır. Böylece orada tüm canlıların, aslî madde olan su ile aralarında vasıtalara (ara geçişler) yer almakla birlikte “su” cinsinden yaratıldığı anlatılırken, burada her canlı türünün kendine özgü bir su türünden yaratıldığı ifade edilmektedir.

Ayette hayvanlar üç sınıfa taksim edilmektedir:

A) Karnı üzere yürüyenler ki, maksat balık ve sürüngen türleridir.

B) İki ayak üzere yürüyenler ki, maksat insan ve kuş türüdür.

C) Dört ayak üzere yürüyenler ki, bu sınıfların dışında kalan; tüm evcil, vahşi ve yırtıcı hayvanlarla haşerelerdir. Örümcekler ve kırkayak gibi çokayaklılar da bu kategoriye dâhildir. Çünkü bu tür hayvanlar dört ayak üzere yürüyormuş görüntüsü verirler.

Ayette önce sürüngenlerin, peşinden iki ayaklıların ve en sonunda da dört ayaklıların yer alacağı şeklinde bir tertip gözetilmesinin sebebi, en şaşılabilecek ve Allah’ın kudretini en iyi tanıttacak olanın önce sunulmasıdır ki, o da ayak ve destek adına hiçbir alet olmaksızın yürüyen sürüngenlerin ilk sırada verilmesidir.

Bunu iki ayaklılar ve dört ayaklılar takip etmiştir. Ayetin sonunda: “*Allah dilediğini yaratıyor. Allah her şeye kadirdir*” denirken, şu zikredilenlerin yanı sıra zikredilmeyen türlerden basit olsun, bileşik olsun; azaları, yapıları, hareketleri, tabiatları, kuvveleri ve fiilleri hususunda unsur birlikteliği mevcut olmakla birlikte farklı formlar taşımalarının Allah’ın dilemesinin bir gereği olduğu anlatılmaktadır.

3. BÜTÜN CANLI TÜRLERİ MÜSTAKİLDİR

Bir önceki konuyla ilgili sunduğumuz ikinci ayet her canlı türünün kendi türünün dâhilinde kalacak şekilde tekâmül evrelerinden geçmesine mani bir anlam taşımamaktadır. Bu hem insan hem de insanın dışında kalan tüm canlı türleri için geçerli bir husustur. Örneğin, kurbağa türünün ilk başta yumurtadan çıkarken geçirdiği kuyruklu devre bilinmektedir. Hatta biz Çoruh nehrinde yüzdüğümüz, çocukluk yıllarımızda kurbağanın bu kuyruklu yavruları için “kepçe balığı” tabirini kullanırdık ve bunların gerçekte bir kurbağa lârvası olduğunu hiç bilmezdik. Hatta kuyruk kısmı nispeten belli olan, o zıplayan minik kurbağaların bunların bir tekâmülü olduğunu sonradan öğrendik. Bu noktada “*Her şeyden çift çift yarattık, inceden inceye düşünesiniz diye.*” ayeti, iman-inkâr, şekavet-saadet, hidayet-dalalet, gece-gündüz, yer-gök, kara-deniz, ova-dağ, yaz-kış, sıcak-soğuk, ılık-karanlık, acı-tatlı, ölüm-hayat vb. zıddiyet prensibinin yanı sıra, hem bitki hem canlı türlerini kapsayacak şekilde her şeyin dişili erkekli yaratıldığını da ifade etmektedir. Buna göre her hayvan ve bitki türü kendi nüvesini ve mahiyetini koruyup sürdüreceği şekilde dişili erkekli yaratılmış olmaktadır ki, bu da gene türlerin birbirine ve birbirinden dönüşmeksizin, kendi özünü devam ettirecek şekilde takdir edildiğini ortaya koymaktadır.

“İnsan” için de benzer bir durum söz konusudur. Şöyle ki, “*Ne oluyor size de Allah’ın büyüklüğünü hesaba katmıyorsunuz? Oysa O sizi türlü devrelerden geçirerek yaratmıştır*” ayetinde insanın yaratılış merhaleleri gündeme taşınmaktadır. Buna göre insan ilk merhalede unsurlar (toprak, su, hava, ateş) hâlinde yaratılmışken, sonrasında insana gıda maddesi oluşturan kimyasal terkiplere, daha sonra karışımlara (dört karışım; balgam, sevda, kan ve safra) dönüşmekte ve sırasıyla nutfe (zigot), alaka (embriyo), mudga (fetüs), kemik + et + sinir sistemi vb. ve nihaî tekâmül devrelerinden teşekkül etmektedir.

Nitekim “... *İnsanı yaratmaya da çamurdan başladı*” ayeti insanın menşei olan unsurlara işaret etmektedir. “*Allah sizi (bitki misali) yerden bitirip yetiştirmiştir* (mükemmel biçimde topraktan inşa etmiştir)” ayeti de insanın, neşvünema bulduğu gıdaların topraktan gelmesi itibariyle ilk başta unsurlardan oluştuğunu anlatmaktadır.

“Ey insanlar! Öldükten sonra dirileceğinizden kuşku duyuyorsanız şunu unutmayın ki, biz sizi topraktan, sonra nutfeden, sonra alakadan, sonra belli belirsiz et parçasından yarattık ki size (kudretimizi) açıkça gösterelim; ve biz dilediğimizin rahimlerde belirli bir vakte kadar kalmasını sağlarız, sonra sizi bebek olarak çıkarırız, ki daha sonra yetişkinlik çağınıza erişesiniz. İçinizden kimi erken vefat ettirilirken kimi de önceden bildiklerini bilmez hale gelinceye kadar ömrün en düşkün çağına eriştirilir. Öte yandan yeryüzünü kupkuru ve cansız görürsün; üzerine yağmur indirdiğimizde ise (bir de bakarsın) canlanıp kabarır ve her cinsten güzel bitkiler çıkarır.”

“Gerçek şu ki biz insanı çamurdan alınmış bir özden yaratıyoruz; Sonra onu sağlam bir korunakta nutfe haline getiriyoruz. Ardından nutfeyi (dölllenmiş yumurta; zigot) alakaya (rahimde asılıp beslenen embriyo) çeviriyor, alakayı şekilsiz et (görünümünde) yapıyor, bu etten kemikler yaratıyor, daha sonra da kemiklere adale giydiriyoruz; nihayet onu bambaşka bir yaratık halinde inşa ediyoruz. Yapıp yaratanların en güzeli olan Allah çok yücedir.”

Her iki ayetin müşterek değerlendirilmesine göre insanın yaratılış devrelerinin başlangıcı “sülale” denen; çamurun süzölmüş özünden gelmekte olup, bu ifade toprağın çeşitli mikroorganizmaları barındırdığının resmidir. Aynı ifade, meninin oluşumunu sağlayan besinlerin de, organik ve inorganik maddeleri ihtiva ettiği bilinen topraktan geldiğini ortaya koymaktadır. İnsanın cevherini oluşturan bu ilk çamur (toprak) unsuru, daha sonra yaratılış devrelerinden bir bir geçmek üzere, sırasıyla nutfe, alaka, mudga; (belli belirsiz, şekilsiz et), kemik, adale ve nihayet bambaşka bir yaratık hâline; yani nihaî beden formuna dönüşüp tekâmül etmektedir.

Birinci ayette “belli belirsiz” şeklinde tercüme edilen kısım, hiçbir noksan ve kusura mahal olmaksızın, mükemmel bir insan formunda teşekkül etmiş ve böylece doğmuş veya böyle olmayıp kusurlu şekilde doğmuş yahut düşük olmuş anlamında yorumlandığı gibi, temel unsurları ve istidatlarıyla tamamlanmış; ama bütün öğeleriyle henüz tamamlanmamış şeklinde de yorumlanmıştır.

İkinci ayette (orijinal metinde yer alan) atıf edatlarının “sümme” ve “fe” şeklinde değişik gelmesi, beyaz zigotun kırmızı embriyoya, embriyonun belli belirsiz; çiğnenmiş gibi bir et parçasına, bunun et-kemik terkibine ve nihayet bunun da tekâmül etmiş bir beden formuna dönüşmesinden oluşan istihale süreçlerinin farklılık arz etmesi sebebiyledir.

Tüm canlı türlerinin ve insanın yaratılışını konu alan ayetlerin yorumuna yönelik tüm bu görüşler şunu ortaya koymaktadır ki, her canlı kendi türü dâhilinde kalmak şartıyla çeşitli istihaleler geçirerek, nihaî kemal formuna ulaşmaktadır.

Dolayısıyla, insan da dâhil olmak üzere hiçbir türün başka bir türden ya da aralıdan dönüşmesi söz konusu değildir.

İnsanın yaratılış devrelerine işaret eden bir ayet-i kerime var ki, ilk bakışta farklı çağrışımlara kapı aralayan bir lafız yapılanması taşıdığı için izahına ihtiyaç duyulmaktadır:

“*Gerçek şu ki, insanın yaratılış tarihinde onun henüz anılan bir şey olmadığı bir dönem gelip geçmiştir.*” Ayetteki حِين “hîn” ve الدهر “ed-dehr” lâfızlarının anlam alanının yanı sıra “anılacak bir şey değildi” ifadesi bu farklı çağrışımlara zemin hazırlar niteliktedir. “Hîn” kelimesi sözlükte herhangi bir şeye müteallik olacak şekilde; yani bir hâdisenin veya eylemin vuku bulduğu mahdud ve mukayyet vaktin tayini noktasında sınırlı bir zaman dilimi için kullanılırken, “dehr”, bütün bir kâinatın işleyiş müddetini ifade eden, mutlak ve sınırsız zaman demektir.

“*Anılmaya değer bir şey değildi*” ifadesinin ya “insan”ın hâl tümleci ya da “bir dönem”in sıfatı olması hususu tartışmanın odağını oluşturmaktadır.

İkinci görüşten başlayacak olursak bu, insanın henüz yaratılmasından önce bir dönemin geçtiğini ve bu dönemin uçsuz bucaksız dehre nispetle anılmaya değer bir şey olmadığını anlatmaktadır ki, bu da insanın yaratılış sürecinin çok eskiye dayandığını ima etmektedir. Zira insanın yaratılış sürecini anlatan “bir dönem” tabirinin zikre şayan bir şey olmaması, mutlak ve sınırsız olan dehre nispetle takdim edilmektedir.

Birinci ve asıl tartışma konusu olan görüşe gelecek olursak; bu, insanın geçirmiş olduğu bir yaratılış sürecinde adından bile bahsedilmeye değer bir varlık olmadığını ifade etmektedir. İşte asıl irdelenmesi gereken husus da burada yatmaktadır. Tefsir kaynaklarımızın bulunduğu müşterek nokta bunun, daha önce aktardığımız üzere insanın unsurlardan başlayarak nutfe, alaka, mudga vb. evrelere varıncaya dek geçirmiş olduğu süreç içerisinde “insan” diye bahsedilmeye değer bir varlık olmadığı hususudur. Zira insan bu istihale süreçlerinde şu bilinen şekliyle tekâmül etmiş bir insan formuna henüz sahip değildir. Bu yoruma göre insanın başka bir türden dönüşmediği; kendi türünün değişik istihaleler geçirdiği açıktır.

Dolayısıyla insanın bir insansıdan (hominid) tahavvül etmesi söz konusu değildir. Konunun bir de tasavvufî boyutu vardır ki, kısmen problematik olan da budur. Fakat konunun iyice irdelenmesiyle problemin çözüme kavuşacağı açıktır. Şöyle ki, ilke ve sonuç itibarıyla insanın üç merhalesinden bahsedilmektedir.

Birinci merhale; istidat ve kabiliyet,

İkincisi; tenezzül ve hayvanlık,

Üçüncüsü ise, olgunluk ve insanlık merhaleleridir.

İkincisi birinci ile üçüncü arasında, iki denizin ortasına girmiş bir karaya benzer ki, *“O, birbirine kavuşmak üzere iki denizi salıverdi. (Ama) aralarında bir engel vardır; birbirlerine karışmazlar”* ayetlerinde işaret edilen berzah budur.

İşte İnsan (Dehr) Suresi’nin birinci ayeti gereğince insan birinci merhalede (ruhlar âleminde): *“Ben sizin Rabbiniz değil miyim?”* hitabına mazhar olunca,

“Evet, Rabbimizsin” diyerek kabiliyet ve istidadına göre tenezzül yoluna sülûk etmiştir. Bu sülûk “Mevâld-i Selâse” (Üç Oluşum) denen; cemadat, nebatat ve hayvanat tarafınadır ki, bu ikinci merhaleyi ve o merhaleye inmeyi gösterir.

Burada insan; *“Hakikatte biz insanı katışık bir nutfeden yarattık; imtihan edelim diye onu iştir ve görür kıldık. Şüphesiz biz ona doğru yolu gösterdik; artık o isterse şükreden olur, isterse nankör”* ayetlerinin tecellisine mazhardır. İnsan bu ikinci merhalede *“İnsan ancak çabasının sonucunu elde eder”* ayeti hükmünce bir imtihan geçirir. Binaenaleyh o, üçüncü merhaleye yükselebilmek için cüzi iradesini güzel kullanmalıdır. Eğer insan meşru ve meşkûr yollarda çalışırsa üçüncü merhaleye yükselir. Fakat kuvvelerini meşru olmayan yollarda kullanır, Yaradan’ına nankörlük ederse “esfel-i sâfilîn” (aşağıların aşağısı) denilen hayvanî ve şehvanî tabiatı onun terakkisine mani olur...

Bu tasavvufî yorumlarda insanın hayvanî merhalesinden bahsedilmesi, insanın fizikî değil, tamamen ruhî boyutuyla ilgili olduğu çok açıktır.

Ayette kastedilenin insan türü değil de Hz. Âdem olması hâlinde, kendisine ruh üflenmeden önceki balçık formunun üzerinden geçen; rivayetlere göre kırk senelik sürecin de, o süreçte yer alan ilk insanın da zikre değer olmaması söz konusudur.

İnsanın nefs-i natikadan ibaret olduğu; dolayısıyla bedenlerin mevcudiyetinden önce de var olduğu şeklinde yorumlar da vardır. Bu yoruma göre insan dışında konuşan başka bir canlı bulunmadığı için insanın başka bir ara canlıdan dönüşmesi söz konusu olmayacaktır. Zaten insan eski mantık kaynaklarında “konuşan canlı” diye tanımlanır ki, Aristo’ya nispet edilen bu tanım insanın yakın cinsiyle yakın ayırımından oluşmaktadır.

İnsanın hakikatini kavrayabilmek için nesnel mahiyet üzerine bir nebze konuşmak gerekiyor. Herhangi bir şey için “Bu nedir?” sorusuna verilecek cevap, tam tanım oluşturacak değerde ise; yani o şeyin yakın cinsini ve yakın ayırımını ortaya koyuyorsa bu o şeyin hakikati ve mahiyeti olur. Başka bir deyimle, bir şeyin hakikati ve mahiyeti o şeyi o şey yapan özdür ki, o şeyin bu öz olmadan tasavvuru mümkün değildir. Buna ayniyet ilkesi denir (mâ bihi’ş-şey’u huve huve; ne ise o olarak var olması gereken).

İnsan için “Bu nedir?” sorusuna, “Konuşan canlıdır” cevabının verilmesi buna örnektir. Bir görüşe göre de bir şeyi o şey yapan özün dış dünyada

fertlerinin zımnında vücut bulmasına hakikat, kendi dışındakilerden seçilip, şahıs olarak taayyün etmesine hüviyet, bu iki durumdan beri olarak, sırf ne olduğuna ise mahiyet denir. Örneğin, “Anka’nın hakikati” denmez; bunun yerine “Anka’nın mahiyeti” denir (zira dış dünyada “Anka” diye bir kuş bulunmamaktadır; o sadece masalların konusudur). Nitekim İbn Sînâ (ö. 1037) hakikat ile vücut arasında fark gözeterek, bir şeyin zihinde hâsıl olan ve kavranabilen gerçekliğine hakikat, bu gerçekliğe sonradan katılan ve zihin dışında; yani dış dünyada sabit olan varlığına ise vücut demıştır.

Böylece biri zihnî, diğeri vücudî olmak üzere iki farklı hakikatten bahsetme imkânı vardır. Kısmen Eflatun ve Aristo felsefesinin uzantısı olarak İslâm kelâm ilmi geleneğinde insanın mahiyet-varlık ilişkisini tahkik noktasında filozofların idealist ve realist diye iki gruba ayrıldığı söylenebilir.

İbn Sînâ gibi idealist filozoflara göre insanın mahiyeti onun varlığından ayrıdır ve önce gelir. Zira mahiyet her türlü varlığın önündedir. Meselâ insan olarak “insan” kavramının ifade ettiği anlam başka; onun varlığının biyolojik, fizyolojik ve psikolojik özelliklerinin çokluğu başka bir şeydir. Dolayısıyla, insanın mahiyeti; yani özü değişmezken, onun ferdî varlığına ilişkin nitelikler onun yüklemi olarak değişebilir. Sözelimi, “İnsan, canlı, akıllı, konuşan, gülen vb. bir varlıktır” ifadesindeki nitelikler insana sonradan katılan arazlardır. Bu demektir ki, varlıktan mahiyete değil, mahiyetten varlığa bir geçiş söz konusudur.

Jean-Paul Sartre (ö. 1980) gibi egzistansiyalistlerin “Varoluşçuluk” yaklaşımlarına göre insan öncelikle kendisini dünyada “var olurken” bulur ve ardından yaşamla ilgili ne yapacağına kendisi karar verir. İnsan bir çakı bıçağı gibi (kesmek için) tasarlanmış değildir. Bu yüzden insanın varoluşu özünden önce gelir. Oysa tasarlanmış nesnelerin özleri, onların varoluşlarından önce gelir.

Ontolojik olarak “mümkün” denen varlığın vücudu bir sebebe muhtaçtır. Bu ihtiyaç filozoflara göre imkân, kelimacılara göre ise hudûs (sonradan olma) kaynaklıdır. Hudûs (sonradan olma) da esas olan, varoluşun sıfatı olması hasebiyle varoluştan sonra gelmesidir. Zira hudûs, yokluğun varoluşun önüne geçmesinden ibarettir. Varoluşa müessirin tesirinden sonra gelir ki, bunun sebebi ihtiyaçtır. İmkânsa varoluşun mahiyete nispetinden ibaret bir keyfiyettir. Buna göre imkân varoluştan, varoluş tesirden, tesir de müessire muhtaç oluştan sonraya kalmak durumundadır.

Velhâsıl, hem mümkün hem hâdis (sonradan olan) mutlaka bir müessire ihtiyaç duyar ki, bu da her ikisinin varlığının veya yokluğunun yahut bu ikisinin devamlılığının, müessir devam ettiği sürece onun eserine bağlı kalması anlamına gelir. Bu felsefî ve kelâmî mülâhazalar tüm nesneler gibi insanın da özünün

varoluşundan önce geldiğini ortaya koymaktadır ki, bunun egzistansiyalistlerin görüşüyle bağdaşmadığı açıktır.

Keza (farklı mülâhazalar hesaba katılmazsa) herhangi bir şeyin mahiyeti ve hakikati, “O nedir?” sorusuna: “Onu o yapan şeydir; özdür; sabitlik, değişmezlik” şeklinde verilen cevaptan ibarettir ki, bu dış dünyada gerçekleştiğinde “zat” ve “hakikat”, kendi dışında kalanlardan seçilip, şahsiyet giydiğinde ise “hüviyet” ismini alır. Bunun doğruluğu fail illete bağlı değildir. Çünkü bir nesne fail sayesinde mahiyete değil, sadece vücuda kavuşur.

Meselâ biz üçgenin varlığını ve failini bilmesek de onun hakikatini tasavvur edebiliriz. Dolayısıyla, mahiyet vücut-adem, hudûs-kıdem, vahdet-kesret, tek-çift, gülen-gülmeyen vb. sabit ve değişken arazlardan farklı olup, tüm bunlar mahiyete sadece yüklem olurlar. Bu demektir ki, varoluş mahiyetin bir arazıdır; kendisi değildir. Arazınsa cevherden sonraya kalması elzemdir. Şu hâlde sadece insan dışındaki nesnelerin değil; insanın da özü varoluşundan öncedir, diyebiliriz. Durum bu olunca insanın tam tanımını ve hakikatini oluşturan “konuşan” olması vasfı, insan dışında başka bir canlıda bulunmadığı için, insanın konuşamayan bir başka canlı türden dönüşmesi söz konusu değildir.

SONUÇ

Çalışmamızı bütün bir kâinatın ve canlı türlerin yaratılışını konu alan Kur'an ayetlerini tahkike yönelik olarak başlıca üç temel esas üzerine kurgulamaya gayret ettik.

Birinci başlık altında kâinatın kaostan kozmosa taşınmasını işleyen ayetleri eski ve yeni kuşak ilim adamlarının tespitleri doğrultusunda ele almaya gayret ettik. Bu meyanda Kur'an-ı Kerim'in çağdaş ve bilimsel bulguları çağrıştıran ilginç ifade formlarına dikkat çekmeye çalıştık.

İkinci ve üçüncü başlık altında tüm canlı türlerinin yaratılışını ve kategorize edilmesini konu alan ayetlerin yorumuna yer verdik. Bu noktada iki ayetten birinin bütün canlıların su cinsinden yaratıldığını ortaya koyarken, diğerinin her bir canlı türünün, kendine has bir su türünden yaratıldığını ifade ettiğine şahit olduk.

Böylece insan türü de dâhil olmak üzere her canlı türünün başka bir türden dönüşerek değil de, kendi türünün devrelerini yansıtacak biçimde noksandan kemale doğru istihaleler geçirdiği gerçeğini yansıtmaya çalıştık.

Egzistansiyalist filozoflar insanı tasarlanmış, gayesi ve amacı bulunan bir varlık olarak görmedikleri için insanın varoluşunu onun hakikatine öncelerken, bazı ilâhiyatçı filozof ve kelâm âlimleri insanın Yaratıcı tarafından tasarlandığını ve bir amacı olduğunu esas alarak, onun hakikatinin varoluşundan önce geldiğini

savunmuşlardır. Buna göre insanın hakikati “nefs-i nâtika”dan ibaret olunca, onun “konuşan” olmayan bir canlı türünden dönüşmesi de söz konusu olmayacaktır.

KAYNAKLAR

1. Alpher, Ralph A., “Cosmology”, Encyclopedias International, U.S.A., 1968.
2. Aster, Ernst Von, Felsefe Tarihi Dersleri (İlkçağ ve Ortaçağ Felsefesi), çev. Macit Gökberk, Ahmed Hasan Matbaası Ltd. Ş., İstanbul 1943.
3. Beydâvî, Nâsiruddîn Ebû Saîd Abdullah b. Ömer, Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl, Dâru't-Tibâati'l-Âmira, İstanbul 1885.
4. Bikâ'î, Ebu'l-Hasen Burhânuddîn İbrâhîm, Nazmu'd-Durer fî Tenâsubi'l-Âyâtı ve's-Suver, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 1995.
5. Buckley, John L., “Lemaître”, The Encyclopedia Americana, U.S.A., 1970.
6. Cürânî, Seyyid Şerif Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed, et-Ta'rîfât, Beyrut 1983.
7. Çağıl, Necdet, Kur'an'ın Belâgat ve Fonetik Yapısı, İlahiyat, Ankara 2005.
8. “Kur'an Nazmında Müşahede Edilen Eşsiz Mantık Örgüsüne Dair Bir Örneklendirme: Bazı Kıyas Formlarının Kur'an'a Uygulanması”, AÜİFD, Sayı: 41, Erzurum 2014.
9. “Secde Suresi 7. Ayeti Bağlamında Mutlak İyinin Evrenselliği”, EKEV Akademi Dergisi, Yıl: 9; Sayı: 23; Erzurum (Bahar) 2005.
10. Çantay, Hasan Basri, Kur'an-ı Hakîm ve Meal-i Kerîm, İstanbul 1973.
11. Ebherî, Esîruddîn el-Mufaddal b. Ömer, el-Hidâye [“el-Meybedî” şerhiyle birlikte], y.y., ts.
12. İbnu'l-Cevzî, Ebu'l-Ferec Abdurrahman b. Ali, Zâdu'l-Mesîr fî-İlmi't-Tefsîr, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrut 2010.
13. Konevî, İsmail b. Muhammed, Hâşiyetu'l-Konevî 'alâ Tefsîri'l-Beydâvî, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, İstanbul 1869.
14. Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir, Komisyon, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2007.
15. Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed, el-Câmi' li-Ahkâmi'l-Kur'ân, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut 2002.
16. Molla Fenârî, Şemsüddîn Muhammed b. Hamza, el-Fevâidu'l-Fenâriyye (İsâgûcî Şerhi), İbrahim Efendi Matbaası, İstanbul 1888.
17. Munitz, Milton K., “Universe”, The Encyclopedia Americana, U.S.A., 1970.
18. Mustafa Karahisarî, Ahter-i Kebîr, Hacı Hüseyin Efendi Matbaası, İstanbul, h. 1309.
19. Râgıb İsfahanî, Ebu'l-Kâsım Huseyn b. Muhammed, Mufredâtu Elfâzi'l-Kur'ân, Dâru'l-Kalem, Beyrut 2009.

20. Râzî, Fahrüddîn Muhammed b. Ömer, el-Metâlibu'l-‘Âliye, mine'l-‘İlmi'l-İlâhî, Dâru'l-Kitâbi'l-‘Arabî, Beyrut 1987.
 21. Sa‘lebî, Ebû İshâk Ahmed b. Muhammed, el-Keşf ve'l-Beyân fî Tefsîri'l-Kur‘ân, Dâru'l-Kütübi'l-‘İlmiyye, Beyrut 2004.
 22. et-Tefsîru'l-Kebîr, Matbaatu'l-Behiyye, Mısır 1938.
 23. Sciamia, D. W., “Cosmology”, The Encyclopedia Americana, U.S.A., 1970.
 24. Taberî, Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr, Câmi‘u'l-Beyân ‘an Te’vîl-i Âyi'l-Kur‘ân, Dâru İbn Hazm, Beyrut 2002.
 25. Taftazanî, Sa‘duddîn Mes‘ûd b. Ömer, Şerhu'l-Akâid, Salah Bilici Kitabevi, İstanbul 1973.
 26. Warburton, Nigel, Felsefenin Kısa Tarihi, çev. Güçlü Ateşoğlu, Alfa Yayınları, İstanbul 2016.
 27. Şerhu'l-Makâsîd, Âlemu'l-Kütüb, Beyrut 1989.
- Zemahşerî, Ebu'l-Kasım Cârullâh Mahmûd b. Ömer, el-Keşşâf ‘an Hakâiki Gavâmıdıt-Tenzîl ve ‘Uyûni'l-Akâvîl fî Vucûhi't-Te’vîl, Dâru'l-Kütübi'l-‘İlmiyye, Beyrut 2009.

VARLIK, YARATILIŞ VE İNANMA

Prof. Dr. Yusuf SANCAK

Atatürk Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Erzurum, Türkiye.

yusufsancak@atauni.edu.tr

Uzun çağlar boyu insanlar, varlık, kâinat, hayat ölüm ve yokluk gibi temel şeyleri merak etmiş, araştırmışlardır. İnsan nedir?, Nasıl var oldu?, İnsanlık nerden gelip nereye gidiyor? Gibi çok önemli soruların, problemlerin cevabını, gerçeğini, mahiyetlerini merakla bunların gerçeğini sırrını öğrenmeye çalışmışlardır. Çok kere de dinleri inançları fikirleri uğrunda tartışmış, kavga etmiş savaşılmışlardır. Bu sorulara en doğru, en yetkili cevabı Kuran-ı Kerim’le Hz. Peygamber veriyor¹.

1. VARLIK VE KÂİNAT

Kâinat, içindeki elemanları, öğeleriyle; elementler, madde, bitki, hayvan, insan vb. bir birlik, bir bütünlük nizam, düzen, uyum ifade ediyor. İnsan ise bu kâinat içinde çok özel konumu olan bir varlıktır.

Kâinat denen bu kadar büyük varlık, içindeki bütün şeyler; gökler, yerler, yıldızlar ve kürelerle büyük bir varlık, büyük bir birlik, birliktelik, bütünlük oluşturuyor. Bu kadar sanatlı, uyumlu, intizamlı ölçülü, anlamlı... hedef ve gayesi olduğu anlaşılan bir varlığın, bütünlüğün, oluşumun kendi kendine, tesadüfen, ya da başlangıçta henüz mevcut olmayan; sıcak, soğuk, hava, su, hareket vb. sebeplerle kendiliğinden meydana gelmiş olması asla mümkün olamaz. Yine bu kâinat içinde her biri anlamlı gayeli varlıkların; element, mineral, canlı; bitki hayvan ve insan, dünya güneş ay, yıldızlar, galaksiler; bunların çok düzenli yapıları uyumları, düzenleri çok intizamlı bir şekilde çevrelerinde, yörüngelerinde, yollarında hareketleri, yine bilhassa canlıların, tek tek ve bütünüyle, bu kadar sanatlı, anlamlı, ölçülü, uyumlu bir şekilde bir bütünlük oluşturması kendi kendine, tesadüfen ya da özellikle ilk varoluşta henüz mevcut olmayan, sonra yaratılacak bir tabiatın eseri olamaz. Her şeyin ilk ve asıl sebebi kâinatı var eden Allah’tır².

İnsanoğlu gökyüzünü araştırıyor. Belki bir gün gökyüzünde birçok şeyler keşfedilir. Fakat hiç bir zaman yıldızların ve diğer gök cisimlerinin ilk maddesinin nasıl var olduğunu çözemiyoruz. Güneş sistemine dâhil bazı yıldızların güneşten

ayrıldığı faraziyesini kabul edebiliriz. Fakat güneşin ilk maddesinin nasıl meydana geldiğini bilemiyoruz.

Demek oluyor ki insanoğlu ancak bir nevi gözü önünde var olan şeylerin sebep ve sonuçlarını bulabiliyor. Fakat kâinatın ilk tohumunun ve ilk maddenin nasıl var olduğunu çözemiyor. Ancak çözemediğimiz bir şeyin sebebini inkâra da lüzum yoktur. Enerji formüllerini bilmesek bile, enerjinin varlığını inkâr etmemek gerekir. Yahut bir matematik problemini çözmesek bile, bu problemin varlığını inkâr etmemek icap eder. O halde kâinatın ilk nedenini çözemiyoruz diye, böyle bir nedeni inkâr etmeğe lüzum yoktur. İşte insanoğlunun çözemediği bu ilk neden Allah'tır. Her şeyi yaratan da, yoktan var eden de Odur.

Tabiatın sırrını çözemiyoruz diye onu nasıl yok sayabiliriz? İnsanın bir şeyi anlamaması, o şeyi inkâr etmesini gerektirmez. Aksine böyle bir durum, duyumlar ve akılla çok anlaşılamayan bir şeyin varlığını gösterir³.

Gözümüz önündeki her varlık, her nesne, her canlı; atom, molekül veya canlı hücre doku; sonra bunların bütün yapıları, ihtiva ettikleri yapı, sanat düzen ve dizinleri gibi hususlar; içindekilerle kâinat bütünlüğü; bir ve bütün halindeki intizamı; sonsuz bir ilim, kudret, sanat, hikmet ve irade gibi hususları ve bunlara sahip, ezeli ve ebedi bir Zâtın öncelikli olarak mevcut olmasını gerektiriyor.

İşte bu zat Yaratandır ve bu varlıkları, kâinatı o var etmiştir. Her şey, O'nun bildirdiği şekilde ve o gerçeklik üzeredir. İnsan bu hususu derin düşünmesiyle; akıyla sonra vicdanıyla da bulur, bilir ve anlar.

“O, gökleri ve yeri (bir örnek edinmeksiniz) Yaratandır. O, bir işin olmasına karar verirse, ona yalnızca "ol" der, o da hemen olur.” (Bakara Suresi, 2/117)

“O inkâr edenler görmüyorlar mı ki (başlangıçta) göklerle yer birbiriyle bitişikken, biz onları ayırdık ve her canlı şeyi sudan yarattık. Yine de onlar inanmayacaklar mı?” (Enbiya Suresi, 21/ 30)

“Biz göğü büyük bir kudretle bina ettik ve şüphesiz. Biz, (onu) genişletiyoruz.” (Zariyat Suresi, 51/ 47)

Kâinatın bir yüce Yaratıcı tarafından yaratılmış olduğu, varlığın kâinatın en temel gerçeklerinden biridir. Natüralizm, materyalizm, evrimcilik vb. fikir ve ideolojiler kâinatın Yüce bir yaratıcı, Allah tarafından var edilip yaratıldığını nakzetmeye yönelik ideoloji ve felsefelerdir, gerçekle alakalı değildir.

İçindeki varlıklarla birlikte bütün kâinat, oluşumlar, nesneler, geçmiş ve gelecekleri, yapıları, geleceklerinin ne ve nasıl olacağıyla ilgili olarak; her şeyi bilen, gören sanatlı, anlamlı faydalı ve gerekli bir şekilde var edebilen, takdir edebilen bir Yaratıcının varlığı, zorunlu olarak önümüze çıkıyor.

Böyle bir Yaratıcının varlığı bütün varlıkların var olabilmesi için en açık ve en gerekli şeydir. Bu gerçeği kabul mantığın gereğidir. Her şeyiyle, bütün bu varlık âleminin, kâinatın bir var edicisi vardır, gerçeğine karşı, bilhassa ideoloji ve yanlış felsefeler, anlayışlar ve algıların teşvik edildiği bir dünyada bilim-felsefe ve ideoloji karışımı, ortaya atılan nazariyeler, kendisiyle birlikte Yüce Yaratıcıyı inkâr ya da yanlış tanıma ve tanıtmaya özü taşımakta ve ortak bir payda ve eksen oluşturmaktadır. Bu fikri yönelim ve nazariyeler içinde; natüralizm, determinizm, pozitivizm nihayet Darwinizm, materyalizm, Marksizm, ateizm ve postmodernizm gibi felsefe ve fikri anlayışlar da ister istemez akla gelmekte ve öne çıkmaktadır.

2. FELSEFE VE KELAMDA İNANÇ

Şüpheciler, inkârcılar veya kendine has özellikleri olan belli sayıda bazı düşünürler bir tarafa bırakılırsa, Doğulu ve Batılı değişik zamanlarda yetmişmiş birçok filozof, Allah'ın varlığını kabul etmişler kâinatın ve insanın yaratılışını O'na vermişlerdir.

Sokrates, kendi hiçliğini ve eksikliğini hissettiği anda, içinde duyduğunu hissettiği Tanrı'nın sesi ile bir vecd haline yükseliyordu. Bu da bizzat insanın Tanrı'yı hissetmeyi kendi içinde bulacağının bir delili olarak gösterilebilir. Yunan filozoflarından Sokrates, Atina'nın tanrılarının üstünde yeni bir Tanrı anlayışını gençliğe aşıladığı için ölüme mahkûm edilmişti.

Eflatun kâinata düzen veren bir Tanrı'nın varlığını kabul eden filozoflardandır. Eflatun en yüksek derecede iyilik idesinin Tanrı ile aynı şey olduğunu ima etmiştir. O, maddeye idelere göre biçim veren Demiurg adında bir Tanrı'nın varlığından söz etmiştir. Ona göre görünen âlem ideler âlemine uygun olarak böyle üstün bir kuvvet tarafından düzenlenmiştir. Tanrı, en iyi ve en olgun olanın başıdır. O var olan her şeyin sebebidir. Başka bir ifadeyle Tanrı, iyilik idesinin ve her şeyin nedeninin kendisidir. Her şeyin üstünde olan Tanrı, bilginin ve ahlakiliğin de özüdür. Eflatun'un görüşlerinden Allah'ın varlığına dair başlıca iki delil bulunabilir. Bunlar; hareket ve kozmolojik delillerdir. Eflatun'a göre âlemin hareketi düzenli dairevi harekettir. Bu hareket âlemin gücü dışında olan bir harekettir. Bu hareketin sebebi düşünen (bilen) bir varlıktır. Bu da Tanrı'dır.

Kâinatta bir güzellik ve düzen vardır. Eşyanın cüzleri arasında da bir düzen vardır. Bu düzenin tesadüf olması imkânsızdır. Her şeyi bir amaçla yapan bir düzenleyici vardır. Bu da Tanrı'dır. Diğer yandan Eflatun'a göre görünen âlemdeki güzellik vasıfları, eşyadan eşyaya değişmektedir. Bu da adı geçen vasıfların güzelliğin zatî olmadıklarını gösterir. Onların asılları, ideler âlemindeki güzellik ve iyilik idesidir. Bu ideler, iyyinin ve doğrunun kaynağıdır. Böylece

Eflatun en yüksek derecede iyilik idesinin Tanrı ile aynı şey olduğunu ima etmiştir.

Eflatun, özellikle Timaios'da maddeye idelere göre biçim veren bir Tanrı'nın varlığından söz ediyor. Ona göre görünüşler âlemi ideler alemine uygun olarak böyle üstün bir kuvvet tarafından düzenlenmiştir. Eflatun, Devlet'in ikinci kitabına ve biraz da Phaidros'da din düşüncesine dokunuyor. Ona göre Tanrı, en iyi ve en olgun olandır. O var olan her şeyin sebebidir. Başka bir deyimle Tanrı, iyilik idesinin ve her şeyin nedeninin kendisidir. Her şeyin üstünde olan Tanrı, bilginin ve ahlakiliğin de özüdür. Eflatun'un görüşlerinden Allah'ın varlığına dair başlıca iki delil çıkarmamız mümkündür. Bunlar da hareket ve kozmolojik delillerdir.

Aristo da her şeyin nedeni olan bir Tanrı'nın varlığını kabul etmiştir. Ancak Aristo'ya göre madde de öncesizdir. Stoalılar da Tanrı'nın varlığını kabul etmişlerdir. Onlara göre âlemde etken prensip ve edilgen madde vardır. Etken prensip bizzat Tanrı'dır. O maddeye etki yapar.

İslam filozoflarından el-Kindi (ö.252/866) âlemin, kâinatın hâdis yani; sonradan olduğunu dolayısıyla bir var edicisi bulunduğunu isbattan sonra, kâinattaki nizam, hikmet vb. deliller ile de Allah'ın varlığını isbat eder. Kindî'nin Allah'ı isbatı doğru, kapsamlı ve mantıklıdır. Bazı filozoflarınki gibi sadece varlığın icabı olan itici ve hareket verici bir kuvvetten ibaret değildir. Kindi Allah'ın varlığını bir takım sıfatlarla da anlatmıştır. Ona göre gerçek varlık Allah'tır. O hiç yok olmamıştır ve olmayacaktır. O yaratıcı olarak devam etmektedir. O, birdir, diridir. Onda çokluk olmaz. O, kendisi için sebep bulunmayan bir Sebeptir. Kendisi için fâil bulunmayan bir Fâildir.

Tamamlayıcısı bulunmayan bir mütemmimdir. Her şeyi yoktan yaratan O'dur. Bazı şeyleri, diğer bazıları için sebep yapan da O'dur ". Allah öncesizdir. Yokluk onun için söz konusu olamaz. Onun varlığı başkasına bağlı değildir. Öncesiz varlık için sebep aranamaz. Allah öncesizdir. Yokluk onun için söz konusu olamaz. Onun varlığı başkasına bağlı değildir. Öncesiz varlık için sebep aranamaz.

Farabi (ö. 339 / 950), Allah'ın varlığını isbat delillerini açıklamaktadır: Âlemi var eden bir etken sebep vardır. Bu sebep, varlıkların en üstün ve en önce olanıdır. Onu var eden diğer bir sebep yoktur. O kendiliğinden vardır. O yetkindir, olgundur ve tamdır. Bu sebeple onda eksiklik bulunmaz. O sebeplerin sebebidir

İbn Sinâ (ö. 428 / 1037) birçok konuda Fârâbi'nin (ö. 339 /950) izinden giden İbn Sinâ, Allah'ın varlığının isbatında da onun görüşlerinden faydalanmıştır.

Gazzâlî Allah'ın varlığını isbatlamak için kendinden önce gelen İslam filozoflarından ayrıntılı deliller kullanmayı ihmal etmemiştir.

Yine, İbn Tufeyl (ö. 581/1186), İbn Rüşd (ö. 595 /198) gibi birçok İslam filozof ve âlimi çok çeşitli delillerle Yüce Allah'ın varlığını isbat etmişlerdir.

Büyük İslam kelamcıları da en mantıklı yöntemlerle Allah'ın varlığını isbat ederler.

Var Olan Bir Eserin, Bir Yapıcısı Da Vardır

Eş'ari (ö. 330/936) Allah'ın varlığını şöyle isbatlar:

İnsan olgun bir varlıktır. Başlangıçta insan, küçük bir meni parçası idi. Daha sonra pıhtılaşmış bir madde haline getirildi. Sonra onda et, kan ve kemik teşekkül ettirildi. En sonra da insan haline getirildi. İnsanda olgunluğa doğru olan bu değişimleri yapan bizzat insanın kendisi değildir. Çünkü insan olgun halinde bile işitme ve görme duyusunu meydana getirmekten yoksundur. Spermi halinde ise, olgun halindeki durumundan daha güçsüzdür. O halde insandaki bedeni olgunluğa doğru olan değişimlerin sebebi bizzat insan olamaz. İlk tohumu yaratan da insan değildir. O halde onu yaratan ve halden hale değiştiren murid bir sebep vardır. Bu da Allah'tır.

Görülüyor ki var olan bir eserin, bir yapıcısı da vardır. O halde insanı ve kâinatı yapan ve yaratan sebep de vardır. Bu sebep de âlim ve hâkim olan Yüce Allah'tır.

Eş'ari ise bu konuda orta bir yol tutmuştur. Ona göre Allah'ı tanımak ilkin akıl ile sağlanır. Sonra Şeriatla da vâcib olur.

Maturidi'ye (ö.333 /944) göre Allah'ın varlığı akılla, dini teklif ise Şeriatla bilinir.

İslam İlahiyatı, Allah'ın âlemi hür iradesiyle yarattığını ve bunu yapmağa kâdir olduğunu şüpheye yer vermeyecek biçimde açıklamıştır. İbn Rüşd'ün âlemin kâdemi düşüncesine karşı olmakla beraber, onun Allah'ın zat itibarıyla her şeyden önce var olduğunu doğrulamasını da takdirle anarız. Filozofumuzun Allah'ın varlığını kendine özgü delillerle kaleme alışı da İslâmiyet açısından lehinde kaydedeceğimiz hususlardandır.

Görülüyor ki ister kelamcı, ister sûfi, isterse de filozof olsun büyük İslam düşünürleri Allah'ın varlığında kesin bir mutabakat içindedirler. İslam ilahiyatı ilk Peygamber ve ilk insan olan Hz. Âdem'in tek bir Allah'ın varlığına inandığını ve onun emirlerine uyduğunu kabul eder⁴.

3. İNSAN

İnsan, maddesi, sonsuza açılan manasıyla, aklı, kalbi, ruhu ve duyguları ile kısaca madde ve manasıyla ele aldığımızda; onun çok kıymetli, çok önemli bir varlık, bir yaratık olduğunu görürüz. O belki bütün kâinat içinde en değerli

varlıktır. Bu insan bütün kâinatı değerlendirebiliyor, inceleyebiliyor, kâinatın bütünlüğünü, sistemini müşahade edebiliyor. Kâinat ve insanın yaratılışında bütün kâinatı ihata eden bir rahmet, bir merhamet, inayet açıkça hissediliyor. O rahmet, o inayet makro âlemden mikro âleme kadar kâinatı bir bütünlük bir birlik içinde gösteriyor. Sonra o inayet, o rahmet insanda temerküz ediyor. Kâinat ve insan birlikteliğiyle tam bir bütünlük, yüksek bir gaye görülüyor. Yine, bütün kâinat canlılar ve özellikle insanın, bütün kâinatı her şeyiyle kuşatan bir ilim, kudret, hikmetin sanat ve bir gayenin eseri olarak var edildiği görülüyor. İnsanın vücudu, yüzü, sesi, anatomisi, aklı, ruhu, duyguları, kabiliyeti bütünüyle; dikkatle incelendiğinde, bakıldığında şu fikri veriyor:

Bu insan tesadüfen, kendi kendine, şuarsuz sebeplerin, tabiatın etkisiyle meydana gelemez, vücut bulamaz. Şimdi bu insanı tesadüflerin var ettiği nasıl söylenebilir? Böyle bir varlığın, tesadüflerle kendi kendine, şuarsuz, tek hücreliden evrilip gelerek; bozulmalarla, değişmelerle, mutasyonlarla ortaya çıktığı, varlık âlemine geldiği nasıl iddia edilebilir? Böyle isbatsız bir iddia, nazariye nasıl kabul edilebilir?

İnsan organları beyni, aklı, insanın erkek ve dişi olması, bütün bu canlılar ve kâinatın bütünü büyük bir birliktelik oluşturuyor. Bu varlıkların devamı, canlıların ihtiyaçlarının temini, hazırlanması, hazırlanmış olması, tesadüfen, kendi kendine var olması mümkün değildir. Öyle ise bütün kâinatı her şeyiyle, her ihtiyacıyla bilen, her şeye gücü yeten takdir eden, planlayan, ilmi, gücü ve diğer sıfatlarıyla eşsiz benzersiz bir zatın olması gerekiyor. O zat Allah'tır³.

“Yaratan Rabbin adıyla oku. O, insanı bir "alak"tan yarattı. Oku, Rabbin en büyük kerem sahibidir. (Alak Suresi, 96/1-3)

Rahimlerde size dilediği gibi suret veren O'dur. O'ndan başka İlah yoktur; O, üstün ve güçlü olandır, hüküm ve hikmet sahibidir. (Al-i İmran Suresi, 3/6)

Bu büyük ve sınırları bizce bilinemeyen kâinat, kâinat içinde insan çok özeldir. Bedenî yapısı, aklı, kalbi ruhu, duyguları, psikolojisi, arzuları ümitleri, beklentileri, korkuları, kaygıları, sıkıntıları, sevgileri şefkati, özlemleri... vb. küçük bir kâinat gibidir. Bütün kâinatı değerlendirebilir, anlayıp, kavrayabilir yapı ve potansiyeliyle adeta kâinat üstünde bir değer taşır.

Elbette böyle bir varlığın; böcekten, sürüngenden vb ara formlardan evrimleşerek değil, doğrudan kendisinin; bu üstün, “ahsen-i takvim” yapısıyla yaratılması, dinin, aklın, naklin gösterdiği en uygun izahıdır¹.

Kur'an-ı Kerim'e göre Âdem'in yaratılışının diğer insanlarınki gibi olmadığını kesindir. Özellikle Âl-i İmrân sûresinin elli dokuzuncu âyetinde;

“Allah nezdinde -yaratılış bakımından- İsâ’nın durumu Âdem’e benzer; Allah onu topraktan yarattı; sonra ona “ol dedi ve oldu” denilerek bu iki peygamberin yaratılışlarındaki olağanüstü duruma işaret edilmiştir.

Hz. Âdem’in yaratıldığı madde, çeşitli ayetlerde değişik terimlerle ifade edilmektedir. Fahreddin er-Râzî bu âyetlerde onun yaratılış keyfiyetinin muhtelif şekillerde tasvir edildiğini belirterek bunları şöyle sıralamaktadır:

Toprak (türâb), su (mâ’), çamur (tîn), akışkan veya süzme çamur (sülâle min tîn), yapışkan çamur (tîn lâzib), kurumuş çamur (salsâl). Salsâl Kur’an’da farklı ifadelerle tekrarlanmıştır (bk. el-Hicr, 15/26, 28, 33; er-Rahmân, 55/14).

Râzî’ye göre bunların ilkinde “porselen (hazef) gibi ses çıkaran (fehâr) kurumuş çamur”, ikincisinde “bir müddet suda kaldığından rengi siyahlaşmaya yüz tutmuş madde (hame’), üçüncüsünde de “kokuşmuş madde (mesnûn)” kastedilir⁵.

Bu âyetleri ve burada belirtilen tâbirleri bir nevi tekâmül anlayışı içinde yorumlamak isteyen teşebbüsler görülmektedir. Özellikle;

“İnsanın üzerinden öyle uzun bir zaman geçti ki -o vakit- o, anılmaya değer bir şey bile değildi” meâlindeki âyetten (el-İnsân, 76/1), Hz. Âdem’in yaratılışından bedenî ve ruhî yönleriyle tam bir insan haline gelmesine kadar uzun bir zaman geçtiği mânası çıkarılabilir.

Nitekim Abdullah b. Abbas’tan nakledilen bir rivayette, Âdem’in çamur halinden başlayarak her yaratılış safhasında kırk yıl kaldığı belirtilmektedir. Fakat bu rakamı kesin kabul etmeyip çokluktan kinaye saymak gerekir. Ayrıca göklerin, yerin ve bunlardaki şeylerin altı günde yaratıldığını bildiren âyetlerdeki “gün” tâbirini “devir” şeklinde yorumlayan görüşün tercih edilmesi ve Râzî’nin de işaret ettiği gibi gerçek insanın “düşünen nefis” olduğunun kabul edilmesi halinde, beden bu nefsi yahut ruhu kabullenecek duruma gelinceye kadar uzun bir gelişme devresi geçirdiğini düşünmek mümkündür.

Kur’an, sahih hadisler ve bunlara dayanan diğer güvenilir İslâmî kaynakların Hz. Âdem hakkında verdiği bilgilerden çıkan sonuca göre Âdem topraktan yaratılmıştır. Konuyla ilgili âyetlerden, bu yaratılışın belli bir gelişme seyri takip ettiği ve süresi bilinmemekle birlikte belli bir zaman içinde tamamlandığı sonucu da çıkarılabilir. Ancak bu gelişme hiçbir zaman, ilâhî irade ve kudretin tesiri olmaksızın tabii bir tekâmül şeklinde anlaşılmamalıdır. Bütün ilgili âyetlerde Hz. Âdem’in yaratılması olayında Allah’ın irade ve kudretinin etkisine özellikle dikkat çekilmiştir.

Ayrıca Hz. Âdem’in herhangi bir başka canlıdan tekâmül suretiyle değil, topraktan ve tamamıyla bağımsız bir canlı türün ilk atası, yeryüzünde, öteki bütün canlı ve cansız varlıkların aksine, yükümlü ve sorumlu tutulan ve bunun için

gerekli mânevî, ahlâkî, zihnî ve psikolojik kabiliyetlerle donatılmış bir varlık olarak yaratıldığı açıklanmıştır.

İslâmî kaynaklarda, Hz. Âdem'in yaratılmasından önce yeryüzünde insan veya ona benzer akıllı ve şuurlu bir varlık bulunup bulunmadığı konusu tartışılmıştır. Bu tartışmanın sebebi, Hz. Âdem'in yaratılışıyla ilgili âyetlerde geçen halîfe kelimesiyle, Bakara sûresinde meleklerle atfedilen;

“Yeryüzünde orayı fesada verecek ve kan dökecek birilerini mi yaratacaksın?” anlamındaki ifadedir. Bir görüşe göre, Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. Âdem'e ve onun soyuna halife denildiğinden hareketle, yeryüzünde Hz. Âdem'den önce başka bir insan türünün yaşamış olabileceği ileri sürülmektedir.

Bundan başka, Hz. Âdem'den önce yeryüzünde Hin ve Bin veya Tim ve Rim diye adlandırılan varlıklar bulunduğu, bunların cinlerden önce var olduğu, dünyada fesat çıkardıkları, kan döktükleri ve bu yüzden Allah'ın bunları helâk ettiği şeklinde rivayetler varsa da, bunlar İsrâiliyat'tan veya eski İran folklorundan geçmiş hikâyeler olup İslâmî bir temele dayanmamaktadır.

İbn Haldûn bu tür rivayetleri asılsız bulmakta, Hz. Âdem ve soyu hakkında Kur'an'da bildirilenlerden başka güvenilir bilgiye sahip olmadığımızı belirtmektedir

Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. Âdem' in durumu; toprak gibi basit bir maddeden yaratılmış olmakla birlikte, bedenî ve ruhî yönleriyle tam ve kâmil bir insan olması, varlıklar içinde mevkiinin yüksekliği ve ilgili âyetlerde bu konu genellikle üç ayrı noktadan ele alınmıştır:

Öncelikle Hz. Âdem'in son derece önemsiz bir madde olan topraktan başlamak üzere bedenî ve ruhî yönleriyle kâmil insan haline getirilip yaratılması ve Allah'ın kudreti, Onun mevkii ve şerefî, O ve soyunun yeryüzünün halifeleri olması, meleklerin Ona secdesi ve üstünlüğü, bir de Onun Peygamberliği⁶.

İnsan; tesadüfen, şuursuz tabiatın, değişmelerin, bozulmaların, mutasyonların eseridir, bunlar sonucunda ortaya çıkmıştır” demek imkânsız derecede zorken neden mümkün görünmeyen bu anlamsız yolda gidelim. Öyleyse akılla, ilimle, bilgiyle yaratılışı Allah'ın yaratması olarak kabul edelim.

Dikkat edilirse şu hususlar açıkça görülür:

Mahlûkat içinde kendisini ve bütün kâinatı içindekilerle birlikte, yani onların görevleri, fonksiyonları nedir okuyabilen değerlendirebilen varlık insandır. Yine bütün kâinattan istifade eden insandır. Ve bunun sonucu olarak da bütün kâinat üstünde bir değer ortaya koyabilen insandır. Aynı zamanda insan adeta bütün kâinatın sonucudur, meyvesidir, özüdür, özetidir. Bütün kâinatla ilgilidir. Maddesi ve manasıyla, fiziği ve ruhuyla, aklı, kalbi ve duygularıyla insan her şeyi

bilen, yaratan, sanatlı kılan, her şeye gücü yeten, hikmetli ve anlamlı kılan, kâinatı ve insanı yaratan, bir Yaratıcı ve bir Rabbin eseridir.

Gözü önünde insanın bir hücreden yaratılarak bu muazzam hale getirilmesini kalbi, ciğeri, böbreği, gözü, kulağı, eli, ayağıyla, beyniyle, aklıyla, bütün vücuduyla bu muazzam yapıya kavuşturulduğunun görülmesinden sonra ona nasıl “tesadüflerin eseridir”, denebilir? Sebeplere isnat edilebilir?¹

Ayrıca, İnsan ruhunda kalbinde ve vicdanında inanma, Yüce bir yaratıcıya inanma, korkularına karşı O’na sığınma arzu ve beklentilerini O’ndan isteme temayülü ve arzusu vardır. O, bu fitrat üzeredir. İnsan varlığının başlangıcından beri de bu inançta ve bu temayüldedir. İnsanoğlu tarihi boyunca da daima Yaratıcıya inanmıştır. İnsanlık tarihi, dinler tarihi meydandadır. Bu konuda Dinler Tarihine bakılabilir. İnanmama arizî, istisnâî sapma ve bir hastalıktır, şahsî, felsefî ve ideolojiktir.

SONUÇ

Batı ortaçağı; antik çağdan başlayıp Rönesansla (düşüncede doğruya ulaşma, hürriyet ve yenilenme) sona eren, tamamen din adamlarının muharref ve hurafeci Hristiyanlığın kontrolünde, filozofları, düşünce adamları, din adamları olan bir dönemdir. Ortaçağda felsefe tamamen Hristiyanlık üzerine yapılanmış ve dinin kontrolünde bir felsefe vardır (Skolastik Felsefe). Rönesans’la (14.yy sonları 16.yy ortaları) felsefe din adamlarının boyunduruğundan kurtulma çabası göstermiş ve nisbeten bağımsızlaşmaya başlamıştır.

Akıl, deney, tecrübe öne çıkmış Hristiyanlık ve felsefe birbirinden uzaklaşma temayülüne girmiştir. Bu dönemden itibaren muharref ve yanlış din baskısından kurtulma seyrinde olan batı filozofları, **varlık, kâinat ve insan** gerçeklerini, böyle bir ortamda yetişmiş mücerret akılla, çok kere de hatalı ve sapmalı görüşlerle açıklamışlardır. Çünkü bu izah ve açıklamaları daha çok kendi gelişme ortamlarının etkisiyle ve onun bir uzantısı olarak maddeci materyalist, seküler, tamamen dünyevî; mana ruh ve maneviyata önem vermeyen, Allah’ı tanımayan anlayışlarla olmuştur. Ayrıca derin oluşumların ideolojik, dini vb. menfaat çevrelerinin çeşitli etki ve baskılarıyla ve maddî algılarıyla bir anlamda felsefe, bilim ve ideoloji birbirine karışmıştır.

Çağdaş teknoloji, sanayi ve fen de büyük oranda batıdan Avrupa’dan geldiği için Türkiye ve İslam coğrafyasında bazıları batıdan gelen her fikir her düşünce ve her şeyin doğru olduğuna inanma temayülü gösterdi. Hâlbuki batıda ortaya çıkıp dünyaya yayılan; fikir, ahlak, anlayış, davranış vb. çok şeyde yanlışlar, sapmalar da vardır. Biz kendi maddî ve manevî ihtiyaç ve ortamımıza bakmalıyız. Bu meselelerde Kur’an’ın, vahyin Peygamberimizin (s.a.s.) ve gerçek ilmin

açıklamalarına önem vererek bütüncü bir şekilde hakikati aramalıyız. Böylece tam doğruyu bulabiliriz.

Eski çağ felsefelerine oranla bu gün çok net bilinen bir gerçek vardır; madde ezeli değildir. Kâinatın yaşı hesap edilebilmektedir. Kâinata ilk varlık ve varlıklar, ilk madde kendi kendini var edemeyeceğine göre sonradan var edildi. Bu var edilme, yaratılma ona kendi dışından geldi. Madde kendi kendini var edemez ve kendi kendine hayat bulamaz. Maddeye ve kâinata varlık ve hayatın verilmesi kendi dışından gelmiştir. Kâinatın, maddenin enerjinin olmadığı bir durumda; tabiattan, sebeplerden ve tesadüften bahsedilemeyeceğine göre, yine; yok şeyin ve şeylerin de kendi kendisini yapamayacağına, var edemeyeceğine göre, kâinat ve sonra her şey sonsuz bir ilim ve kudret sahibi tarafından var edildi.

Öyleyse kâinata; madde ve enerji var edildi, hayat var edildi. Bugün kâinatın yaşı hesap edilebiliyor. İlk dönem Yunan filozoflarından bir kısmı kâinatın, maddenin ezeli olduğunu iddia etmişlerdi. Hatta bu görüşe meyleden bazı İslam filozofları olmuştur⁴.

Fakat “Kâinat, madde ezelidir” sözü bu gün için mazide kalmış kuru bir iddiadır. Bilim bu gün kâinatın yaşını hesap etmekte, belirleyebilmektedir. Bilim bununla Yüce Yaratıcıyı da itiraf ve isbat etmiş oluyor. Çünkü hiçbir şey kendi kendine var olamaz. Her şeyi bir var eden vardır. O, Allah’tır.

Kâinat ve insan; her şeyi bilen, gören, her şeye gücü yeten ve hikmetle yapan rahman, rahîm, kerim bir zat eliyle

yaratılmıştır. O zat, insanı da çok özel yaratmış, kendisinden çok yansımalar vermiştir. Kâinat, insan her şey Allah’ın eseridir. Bunu kabul ve anlamak son derece kolaydır ve makuldür. Bütün bunları da en doğru anlatan Kur’an’dır, Hz. Peygamberdir.

**İnsanın var edilmesini,
yaratılışını anlamak Allah’ı
tanımak ve imanla olur.**

Bütün kâinat ve insan, varlıklar, nesneler ve olayların gerçek mahiyeti ancak bu kabul, tasdik ve imanla anlaşılabilir, açıklanabilir ve anlamlandırılabilir. İnsanın yaratılışını anlamak istiyorsak kâinat üstü bir gücü, kuvveti, kudreti, ilmi ve bunların sahibi, her şeye gücü yeten, bilen yaratan, terbiye eden varlığı kendisinden olan, harici bir şeye bağlı olmaksızın ezeli ve ebedi bizzat var olan bir Allah’ı tanımakla, iman etmekle anlaşılabilir. Bizzat mevcut, mutlak, Vacibu’l-Vücûd olan bir zat var ki mutlak, sınırsız olarak yaratıyor. Onun yaratmasına hiçbir şey engel olmuyor, olamıyor⁷.

Özet olarak; bütün varlık, kâinat ve insan, nesneler ve olayların gerçek mahiyeti ancak imanla anlaşılabilir, açıklanabilir, anlamlandırılabilir. İnsanın var edilmesini, yaratılışını anlamak Allah’ı tanımak ve imanla olur. Çünkü kâinatı ve

insanı Allah yaratmıştır. İnsan, kâinat üstü bir gücü, kuvveti, kudreti, ilmi olan, her şeye gücü yeten, bilen, yaratan, terbiye eden, varlığı kendisinden olan, harici bir şeye bağlı olmayan, ezeli ve ebedi bizzat mevcut bir Allah'ın eseridir ve Onun var etmesiyle var olmuştur.

KAYNAKLAR

1-Bediüzzaman, Saîd Nursî, *Mesnevî*, mütercim Abdülmecid Nursî, Sözler Yayınevi, (1980a).

2-Çakar, Muharrem, *Varlığın Sebebi Allah*, İstanbul,1977.

3-Morrison, A. Cressy' in Man Does Not Stand Alone isimli eserinin Mahmûd Salih el- Felekî'nin Arapça'ya tercümeden istifadeyle hazırlayan Nurettin Boyacılar, *İlim İman Etmeyi Gerektirir*, D İ B, Başbakanlık Basımevi, Ankara,1977.

4-Çubukçu, İbrahim Agah, *İslam Felsefesinde Allah'ın Varlığının Delilleri*, Ankara.1983.

5-Seyyîd Emir Ali, *Rûh-u İslâm*, ter. Ömer Rıza Doğrul, Ünsal Yayınevi, İstanbul,1979.

6-Bolay., S. Hayri, *Âdem*, DİA,T.D.V. Yay. 1996; 1: 358-363.

7-Bediüzzaman, Saîd Nursî, *Sözler*, Sözler Yayınevi, (1980b).

KUR'AN'DA Hz. ÂDEM İLE Hz. HAVVA'NIN İLK İKİ İNSAN OLARAK YARATILMASI VE NESİLLERİNİN DEVAMI

Dr. Lokman BEDİR¹, Dr. Refik KASIM²

¹İnönü Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Kur'an-ı Kerim Okuma ve Kıraat Anabilim Dalı, Malatya, Türkiye.

²İnönü Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Tefsir Anabilim Dalı, Malatya, Türkiye
lokman.bedir@inonu.edu.tr

İlk insanların daha açık bir ifadeyle Hz. Âdem ve eşi Hz. Havva'nın nasıl yaratıldığı hep merak konusu olmuştur. Acaba o ikisi yaratılan insanların ilki midirler? Eğer yaratılan insanların ilki iseler, Hz. Âdem ve eşi Hz. Havva'nın yaratılmalarını eşeyli veya eşeysiz üreme kategorilerinden biriyle değerlendirmek mümkün müdür? Onlarla beraber birçok insan da yaratılmış mıdır? Yok, eğer o ikisi ilk iki insan olarak yaratıldıysa insanların çoğalması o ikisinin çocuklarının evlenmesiyle mi gerçekleşti? İlk dönemden itibaren bu konu tefsirlerde nasıl yer aldı? Biz bu yazımızda Kur'an âyetlerinin bize sunduğu veriler çerçevesinde yukarıdaki sorulara cevap bulmağa çalışacağız.

“Ey insanlar! Sizi bir tek kişiden yaratan ve ondan da eşini yaratan; ikisinden birçok erkek ve kadın meydana getiren Rabbinize karşı saygılı olunuz...” (Nisa: 4/1) âyetinde yer alan “nefs-i vâhide” ifadesi ilk insanın yaratılmasını anlatması açısından büyük önemi haizdir. Bu kelime iki şekilde yorumlanmıştır.

1. Nefs-i vâhide'den kasıt Hz. Âdem'dir.

2. Nefs-i vâhide'den kasıt Hz. Âdem değil, Hz. Âdem'in yaratıldığı öz'dür.

Çalışmamızda âyetlerden elde ettiğimiz bulgular;

Âyetlerde yer alan nefis-i vâhide'den kasıt Hz. Âdem'dir. Dolayısıyla yaratılan ilk insan odur. Eşi ondan yaratılmıştır. Bunların yaratılmasında eşeyli veya eşeysiz üremeden söz etmek uygun değildir. Diğer insanlar o ikisinin nesli olarak yaratılmıştır.

Âhiret Yolcuları

İnsanın yaratılması varlık âleminin şahit olduğu en büyük ve en heyecan verici bir gerçekliktir. Zira ilk insan olan Hz. Âdem ve ardından eşi Hz.

Havva'nın yaratılmasıyla âhiret yolcusu olarak yaratılan insanların diğer bir ifadeyle insanlığın, dünyadan geçiş kısmı başlar. Bu açıdan bakılacak olursa yaratılan ilk iki insan ve onların nesli olan diğer insanlar âhiret yolcularıdır ve âhiret yolculuğundaki insanlar, üzerinde bulunduğu dünyayı bir manada geçiş güzergâhı olarak kullanacaklardır.

İnsanlığın yaratılması iki aşamalı olarak gerçekleşmiştir. Birincisi, ilk iki insanın yani Hz. Âdem ile Hz. Havva'nın yaratılması, ikincisi ise onların nesli olan diğer insanların yaratılmasıdır.

Biz bu yazıda konuyla ilgili âyetlerin delaletiyle, bazı bilim adamlarının iddia ettikleri gibi ilk yaratılıştaki erkek ve bayanlardan oluşan birçok insanın olmadığını, bilakis ilk insan olarak sadece Hz. Âdem yaratıldığını, ondan da eşi Hz. Havva'nın yaratıldığını ortaya koymaya çalışacağız.

HZ. ÂDEM İLE HZ. HAVVA'NIN YARATILMASI

Canlıları inceleyen biyoloji ilmine göre, canlıların dünya sahnesinde yerlerini almaları eşeyli ve eşeysiz üreme şekillerinden biriyle mümkündür⁷³.

Burada hemen şu sorular akla gelmektedir; acaba ilk iki insan olan Hz. Âdem ve eşi Hz. Havva'nın yaratılmaları eşeyli veya eşeysiz üreme kategorilerinden biriyle değerlendirilebilir mi? Bu iki üremenin dışında bir üreme söz konusu olamaz mı? Yani “*O, her türlü yaratmayı gâyet iyi bilir*” (Yâsîn: 36/79) âyetinden yola çıkılarak bu iki üremenin dışında başka üreme şekillerinden de bahsedilebilir mi?

Şunu hemen ifade etmek gerekir ki, Hz. Âdem ve eşi Hz. Havva'nın yaratılmalarının eşeyli üreme kategorisinde değerlendirilmesi mümkün değildir. Zira onların bir anne ve bir babaları yoktur ki, onların çocukları olarak dünyaya gelsinler. İkinci seçenek olarak eşeysiz üreme kalıyor. Bu ise var olan bir tek canlının kendisinden yeni bir canlının yaratılması olduğuna göre, bu seçenek de Hz. Âdem hakkında düşünülemez. Belki Hz. Havva hakkında eşeysiz üreme düşünülebilir. Bu da ancak Hz. Havva'nın, Hz. Âdem'in bir parçasından yaratılmasıyla söz konusu olur. Ancak eşeysiz üremede sonradan üreyen canlı, atasının tıpatıp aynısı olacağına göre Hz. Havva için de eşeysiz üremeden bahsedilemez. Zira Hz. Âdem ile Hz. Havva farklı cinsiyetlerdir. Bu durumda

⁷³ Üreme; eşeysiz ve eşeyli olmak üzere iki temel tipte meydana gelmektedir. **Eşeysiz üremede** tek ata söz konusudur. Bunun sonucu tek atadan meydana gelen yavru bireyler kalıtsal açıdan tıpatıp atalarının kopyasıdır. **Eşeyli üremede** ise iki farklı atanın rol alması söz konusudur. Ataların oluşturduğu üreme hücreleri (gametler) nin meydana getirdiği zigot (döllenen yumurta hücresi) gelişerek yeni bir birey meydana getirir. A. Yavuz Kılıç - Ayşen Türk, *Canlılarda Üreme, Üreme Sistemleri*, <http://w2.anadolu.edu.tr/aos/kitap/2281/> unite 11.pdf, 19.03.2017, 221-240. Erişim tarihi: 04.05.2017.

üçüncü şık olarak geriye, Allah'ın (cc), **Hâlik** (yaratan), **Fâtır**, (ilk defa yaratan), **Bedî'**(yoktan ve örneksiz var edici), **Bâri** (varlıkları örneksiz icat eden) olduğu gerçeği kalıyor ki, Allah (cc) Hz. Âdem ve eşi Hz. Havva'yı bir benzeri olmadan ve bir anne-baba olmaksızın yaratması hakikatidir⁷⁴.

Bilim adamlarından biri, Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın yaratılması hakkında eşeysiz üreme yönündeki görüşünü belirttikten hemen sonra, Hz. Âdem'in yaratılmasını Kur'an'da anlatıldığı şekliyle ve Kur'an ruhuna uygun bir biçimde ele alır inceler ve Hz. Âdem'in yaratılış safhalarını şu şekilde sıralamanın mümkün olacağını ifade eder:

“...topraktan”,⁷⁵ “...civık çamurdan”,⁷⁶ “...çamurdan”,⁷⁷ “...süzülmüş çamurdan”,⁷⁸ “...mayalanmış çamurdan”⁷⁹ ve son safha olarak “...pişmiş kiremit gibi çamurdan”.⁸⁰

Yazar bu safhaları sıraladıktan sonra, eşeysiz üreme benzetmesi konusunda kendisiyle çelişerek, Âdem'in (a.s) yaratıldığı asıl unsurun toprak olduğunu söyler.⁸¹

İnsanlığın ilk atası olan Hz. Âdem'in (a.s) ve Hz. Havva'nın yaratılması hususunda fikirlerine başvurduğumuz biyoloji dalında uzman bilim adamlarının görüşleri özetle şöyledir:

“Kur'an'a göre Hz. Âdem'in (a.s) topraktan yaratıldığını, Hz. Havva'nın ise ya Hz. Âdem'in bir parçasından veya onun yaratıldığı aynı topraktan/özden yaratıldığını, bazı tefsir bilimi insanlarının ise, bu hususta eşeysiz üremeden bahsettiğini söylüyorsunuz. İnsanlığın bu iki atası hakkında eşeyli üreme söz konusu olmadığı gibi, eşeysiz üremeden de bahsedilemez. Zira eşeysiz üreme, bazı canlılarda görüldüğü gibi, bir çiftleşme olmadan tek bir atadan bölünme, tomurcuklanma, soğan vb. şekillerdeki üreme demektir. Bu durum, Hz. Âdem hakkında düşünülemez. Zira sunduğunuz âyetlere göre onun atası yoktur. Topraktan yaratılmıştır. Hz. Havva için de eşeysiz üreme düşünülemez. Çünkü eşeysiz üremede, sonradan üreyenle onun atası sayılan canlı, cinsiyet birliği de

⁷⁴ Bu esma-i şeriflerin geniş çaplı anlamları için bkz. Veli Ulutürk, *Kur'an-ı Kerim Allah'ı (cc) Nasıl Tanıtıyor*, Nil Yay. İzmir 1994. 118-121; İsmail Karagöz, *Ayet ve Hadisler Işığında Allah'ın İsim ve Sıfatları (Esmâ-i Hüsnâ)*, DİB Yayınları, İstanbul 2010, 190, 193, 194; Abdülaziz Hatip, *Esmâ-i Hüsnâ*, BSR Yayın grubu, (4. Baskı), İstanbul 2012, 67, 71, 331.

⁷⁵ Âl-i İmrân: 3/59; Hac 22/5.

⁷⁶ Sâffât 37/11.

⁷⁷ A'râf 7/12; Secde 32/7; Sâd 38/71, 76.

⁷⁸ Mü'minûn 23/12.

⁷⁹ Hicr 15/26, 28, 33.

⁸⁰ Hicr 15/26, 28, 33; Rahman 55/14; Demirci, *Kur'an'a Göre İnsan ve Sorumlulukları*, 43.

⁸¹ Demirci, *Kur'an'a Göre İnsan ve Sorumlulukları*, 43; Ayrıca bkz. Karagöz, *Din ve Vicdan Özgürlüğü*, DİB Yayınları, Ankara 2007, 17-18.

dâhil olmak üzere birbirinin tıpatıp aynısı olması gerekir. Hâlbuki Hz. Havva, Hz. Âdem'den (a.s) veya onun yaratıldığı aynı özden yaratıldığı halde, Hz. Âdem'in tıpatıp aynısı değildir."⁸²

Hz. Havva'nın -keyfiyeti belirtilmeksizin- Hz. Âdem'den yaratıldığı, üç âyetle açık bir şekilde ifade edilmiştir. O âyetlerden birisi ve meali şöyledir:

"Sizi bir tek kişiden (Âdem'den) yaratan, ondan da yanında huzur bulsun diye eşini (Havva'yı) yaratan O'dur" (A'raf: 7/189).⁸³

Yukarıdaki âyetle Hz. Havva'nın nefs-i vâhide'den yaratıldığı ifade edilmiştir. Nefs-i vâhide'nin ne olduğunun bilinmesi, ilgili âyetleri anlama ve yorumlama hususunda hayati öneme sahip bir mesele olmasa da bu konuda hemen hemen her müfessir bu hususta görüş beyan etmiş ve görüşünü desteklemek üzere nakli ve akli deliller ortaya koymaya çalışmıştır. Ancak nefs-i vâhide'nin ne olduğu hakkında müfessirler arasında ittifak sağlanmamıştır. Bu konuda iki görüş hâkim durumdadır:

a. Nefs-i vâhide'den kasıt Hz. Âdem'dir.⁸⁴

"(İnsanlar!) Sizin yaratılmanız ve diriltilmeniz, ancak tek bir kişinin

⁸² Prof. Dr. Ekrem Atalan, İnönü Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Mikrobiyoloji Bakteriyoloji Rekombinant DNA Teknolojisi Bölümü öğretim üyesi, Mülakat tarih/saat/yer: 23.08.2017/11:00, Fakülte Ofisleri; Dr. Öğr. Üyesi Kasım Takım, Harran Üniversitesi Veteriner Fakültesi Temel Bilimler Biyokimya Bölümü öğretim üyesi, Mülakat tarih/saat: 14.08.2017/12:00; Dr. Öğr. Üyesi Akın Yiğın, Harran Üniversitesi Veteriner Fakültesi Zootehnik ve Hayvan Besleme, Genetik Bölümü üyesi, Mülakat tarih/saat: 14.08.2017/12:40; Dr. Aykut Genç, İnönü Üniversitesi Tıp Fakültesi, Mikrobiyoloji Bölümü araştırma görevlisi, Mülakat tarih/saat: 13.08.2017/17:00.

⁸³ Diğer iki ayet için bkz. Nisâ 4/1; Zümer 39/6.

⁸⁴ Bkz. Ebu'l Haccâc Mücâhid b. Cebr el Kuraşî'l- Mahzûmî, *Tefsir-i Mücâhid*, (1. Baskı), Dâru'l-Kütübî'l- İlmiyyi, Beyrut 2005, 45; Muhammed Şukri Ahmed Zâviyetî, *Tefsîr-u Dahhâk*, I-II (1. Baskı), Dâru's- Selam, Kahire 1999, 1/271; Süddî, Ebu Muhammed İsmail b. Abdurrahmân es-Süddî'l- Kebir, (1. Baskı), Tahkik; Muhammed Ata Yusuf, *Tefsir-u Süddî'l- Kebir*, Dâru'l-Vefa, b. y. y. 1993, 195; Taberî, Ebu Ca'fer Muhammed b. Cerir et- Taberî, (Tahkik Abdullah b. Abdu'l-Muhsin et-Türkî), *Tefsiru't-Taberî, Câmiu'l-Beyân An Te'vil-i Âyi'l- Kur'an*, I-XXVI, (1. Baskı), Hicr, Kahire 2001, 6/340-341; Mâverdî, Ebu'l- Hasan Ali b. Muhammed b. Habib el-Mâverdî el- Basri, *en- Nüket ve'l-Uyûn*, I-VI, Dâru'l- Kütübî'l- İlmiyyi, Beyrut Tsz, 1/446; Bağavî, Muhyi's-Sünne Ebi Muhammed el-Hüseyn b. Mes'ud el-Bağavî, *Tefsiru'l- Bağavî (Meâlimü't-Tenzîl)*, I-VIII, (Thk: Heyet), Dar-u Halibe, Riyad h: 1409, 2/159; Zemahşerî, Carullah Ebi'l-Kasım Mahmud b. Ömer ez-Zemahşerî, *el-Keşşaf an Hakaik-ı Ğavamızı't- Tenzil ve Uyuni'l-Ekavil fi Vücuhi't- Tevil*, I-VI (1. Baskı), (Thk. Adil Ahmed Abdul Mecud; Ali Muhammed Muavviz), Mektebetü Abikan, Riyad 1998, 2/5; Kâdı Ebî Muhammed Abdulkhak b. Ğâlib b. Atiyye el- Endelûsî, *El- Muharrerü'l- Vecîz Fî Tefsîr-i Kitâbi'l- Azîz*, I-VI (1. Baskı), Dâru'l- Kütübî'l- İlmiyyi, Beyrut 2001, 2/4; Tabersî, *Mecmau'l- Beyân Fî Tefsîri'l- Kur'an*, I-X (1. Baskı), Dâru'l-Murtazâ, Beyrut 2006, 3/7. Bunların zikrettikleri hadisler için bkz. Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail b. İbrahim b. Muğire el- Cu'fıyyi el- Buhâriyyi, *El- Câmiu's- Sahih, Nikâh*, 79-80; İbn Mâce Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd, *Sünen*, Kitâbu't-Tahâret, 1 (525 no'lu hadis) Dâr-u İhyâ-i Kütübî'l- Arabiyyi, Tsz. Ayrıca bkz. Züleyha Birinci, *"Nefs-i vâhide" İfadesinden Hareketle Kadının Yaratılışı Hakkında Bir Değerlendirme*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt-Sayı 47, Aralık 2014, ss. 151-164.

yaratılması ve diriltilmesi gibidir. Unutulmasın ki, Allah her şeyi bilen ve görendir” (Lokman: 31/28) âyetinde **nefs-i vâhîde**’den bir kişinin kastedildiği açıktır. Diğer âyetlerde zikredilen **nefs-i vâhîde** ifadesini de bu âyetin ışığında değerlendirmek gerekir. Zaten ekser müfessirin bu görüşte olduğu anlaşılmaktadır⁸⁵.

b. Nefs-i vâhîde’den kasıt Hz. Âdem değil, Hz. Âdem’in yaratıldığı öz’dür.⁸⁶

Tefsir bilim insanlarından Sadık Kılıç, bu konudaki geleneksel görüşle ikinci görüşü naklettikten sonra bu iki görüşü değerlendirirken, birinci görüşün kadını erkeğe bağımlı hale getirdiği, ikincil duruma düşürdüğü, bu yüzden de ikinci görüşün daha doğru olacağı yönünde fikir beyan eder.⁸⁷

Bu görüşü savunanlardan Yaşar Nuri Öztürk’e göre, âyette geçen “nefs” kelimesinin Hz. Âdem olarak anlaşılması yanlıştır. Bu kelime ruh, benlik ve canlı demektir.⁸⁸

Allah’ın (cc) kudreti, görmesi, duyması vb. sonsuz olduğu gibi ilmi de sonsuzdur. Odundan meyve, otlardan sebze yaratanın; topraktan veyahut bir insanın kaburga kemiğinden başka bir insan yaratması O’nun için çok normal bir şey olsa gerektir⁸⁹.

Zira, “*O, her türlü yaratmayı gâyet iyi bilir*” (Yâsîn: 36/79).

Yaratılma hususunda Hz. Âdem için kullanılan ifade “nefs”dir. Kur’an’da müştaklarıyla birlikte **298 kez geçen** “nefs” kelimesi genelde; ruh,⁹⁰ kalp/gönül,⁹¹ insan bedeni,⁹² zât/kimse/kişi,⁹³ kötülüğü emreden⁹⁴ vb. anlamlarda kullanılmıştır.

“*Ey insanlar! Sizi bir tek nefisten (kişiden) yaratan ve ondan da eşini yaratan; ikisinden birçok erkek ve kadın meydana getiren Rabbinize karşı saygılı olunuz....*” (Nisa: 4/1) âyetinde insanlık âleminin yaratılışının üç aşamalı olarak gerçekleştirildiği açıkça ifade edilmektedir.

⁸⁵Nisa 4/1; En’am 6/98; A’raf 7/189; Zümer 39/6.

⁸⁶Tabersî, 3/7; Hayrettin Karaman ve ark., *Kur’an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, I-V (3. Baskı), DİB Yay. Ank. 2007, 2/11; Ateş; *Kur’an-ı Kerim’in Yüce Meali ve Çağdaş Tefsiri*, 2/188-189.

⁸⁷Sadık Kılıç, *Kadın Erkeğin Kaburga Kemiğine İndirgenecek İkincil Bir Fenomen Değildir*, Ekev Akademi Dergisi, 10 (27), 2006, 1-20; Benzer değerlendirme için bkz. Musa Bilgiz, *Kur’an’da İnsanlık Onuru*, (2. Baskı), Fecr Yayınları Ankara 2013, 23.

⁸⁸Yaşar Nuri Öztürk, *Kur’an’daki İslam*, (18. Baskı) Yeni Boyut Yayınları, İstanbul 1997, 531.

⁸⁹Buhârî, *Nikâh*, 79, 80; Bedrüddîn Ebû Muhammed Mahmûd b. Ahmed el-Aynî, *Umdetü’l-Kârî Şerhu Sahîhi’l-Buhârî*, I-XXV, (1. Baskı), Dâru’l-Kütübü’l-İlmiyyi, Beyrut 2001, 20/234-235.

⁹⁰Bkz. En’am 6/93; Zümer 39/42; Kıyâmet 75/2; Şems 91/7-10.

⁹¹Bkz. Bakara 2/87, 109, 235; Âl-i İmrân 3/154; Hûd 11/31; Yusuf 12/77; Neml 27/14.

⁹²Bkz. Yusuf 12/32, 51; Âl-i İmrân 3/61, 145; En’am 6/151; İsrâ 17/33; Nahl 16/7.

⁹³Bkz. Bakara 2/48; Âl-i İmrân 3/25; Hûd 11/105; Nahl 16/111; Enbiyâ 21/47; Lokman 31/28, 34; Yâsîn: 36/54; Müddessir 74/38; 151; Tekvîr 81/14.

⁹⁴Bkz. Mâide 5/30; Yusuf 12/18, İbrâhîm 14/22; 53; Tâhâ 20/96; Kaf 50/16; Haşr 59/9.

Birincisi, ilk insanın yaratılışı;

İkincisi, eşinin yaratılışı;

Üçüncüsü, o ikisinin nesli olarak diğer insanların yaratılışı.

Kanaatimize göre, âyetteki *nefis* kelimesi, “zât/kimse/kişi” anlamında kullanılmıştır. Burada “zât/kimse/kişi” ile kastedilen de Hz. Âdem’dir. Hz. Havva ise mahiyetini Allah’ın (cc) bilebileceği bir şekilde Hz. Âdem’den yaratılmıştır.

Şöyle ki, insanlığın atasının nasıl yaratıldığının belirlenmesi açısından âyette yer alan üç kelime büyük önemi haizdir.

Bunlar; *nefis*, *eş* ve *ikisi* kelimeleridir.

İkisi kelimesiyle, Hz. Âdem ve Hz. Havva’nın, *eş* kelimesiyle Hz. Havva’nın kastedildiği anlaşılmaktadır. Zaten müfessirler arasında bu üç kelimedenden sadece *nefis* kelimesi üzerinde ihtilaf olmuştur. Âyette yer alan “...*ikisinden birçok erkek ve kadın meydana getiren...*” ibaresinden; insanlığın ilk iki atası arasında bir evliliğin gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Yine âyetin muhtevasından anlıyoruz ki bu evliliğin taraflarından birini *eş*, diğerini *nefis* kelimesi oluşturmaktadır. *Eş* kelimesiyle Hz. Havva’nın kastedildiğini yukarıda ifade etmiştik. Bu durumda *nefis* kelimesi ile kastedilen Hz. Âdem’in yaratıldığı toprak değil, bizzat kendisi olmalıdır. Zira bir insan ancak karşı cinsten bir insanla evlenebilir. Buna göre Hz. Havva’nın Hz. Âdem’le evlendiği ve insan neslinin o ikisi aracılığıyla çoğaldığı anlaşılmaktadır.

İnsanlığın atası olan Hz. Âdem ve eşi Hz. Havva’nın yaratılışını ve onların ilk çocuklarının dünyaya gelmesini konu edinen bir âyet –ki bir kısmını yukarıda zikrettik- ve mealı şu şekildedir:

“*Bir tek candan (Âdem'den) yaratan, ondan da yanında huzur bulsun diye eşini (Havva'yı) yaratan O'dur. Eşini örtünce (eşi ile birleşince) eşi hafif bir yük yüklendi (hamile kaldı). Onu bir müddet taşıdı. Hamileliği ağırlaşınca, Rableri Allah'a: Andolsun bize kusursuz bir çocuk verirsen muhakkak şükredenlerden olacağız, diye dua ettiler.*”⁹⁵

Bu âyet-i kerime de *nefis-i vâhide* ile zevcin (Hz. Âdem ile Hz. Havva) evlendirildiği sonra da onların çocuklarının dünyaya geldiği açık bir şekilde ortaya konulmaktadır.

Kur’an-ı Kerim’de ilk iki insanın yaratılmasından sonraki süreçte diğer insanların yaratılma safhaları detaylarıyla ele alınmıştır. Gelecek başlıkta bu hususa etraflıca yer verilecektir.

İlk insan olan Hz. Âdem’in bedeninin topraktan yaratılmasının ardından ona ruh üflenir. Bu konu bir âyette şöyle dile getirilir:

⁹⁵ A’raf 7/189.

“Ona şekil verdiğim ve ona ruhumdan üflediğim zaman, siz hemen onun için secdeye kapanın!”.⁹⁶

Yasak Meyveden Yemenin Cezası

Hız. Âdem ve Hız. Havva, yaratılmalarının ardından cennete yerleştirilirler.⁹⁷ Süresini Allah'ın (cc) bilebileceği bir müddet orada kalırlar. Şeytanın vesvesesiyle Allah'ın (cc) yemesini yasakladığı ağaçtan yerler ve dünyaya gönderilirler. Bütün bunlar Kur'an-ı Kerim'de şöyle dile getirilir:

*“(Allah buyurdu ki): Ey Âdem! **Sen ve eşin** cennette yerleşip dilediğiniz yerden yiyin. Ancak şu ağaca yaklaşmayın! Sonra zalimlerden olursunuz. Derken Şeytan, birbirine kapalı (ikisi de birbirinin ayıp yerlerini göremez oldukları halde) ayıp yerlerini kendilerine göstermek için onlara vesvese verdi ve: Rabbiniz size bu ağacı sırf melek olursunuz veya ebedî kalanlardan olursunuz diye yasakladı, dedi. ve onlara: Ben gerçekten size öğüt verenlerdenim, diye yemin etti. Böylece onları hile ile aldattı. Ağacın meyvesini tattıklarında ayıp yerleri kendilerine göründü. Ve cennet yapraklarından üzerlerini örtmeye başladılar. Rableri onlara: Ben size o ağacı yasaklamadım mı ve Şeytan size apaçık bir düşmandır, demedim mi? diye nidâ etti. (Âdem ile eşi) dediler ki: Ey Rabbimiz! Biz kendimize zulmettik. Eğer bizi bağışlamaz ve bize acımazsan mutlaka ziyan edenlerden oluruz. Allah: Birbirinize düşman olarak inin! Sizin için yeryüzünde bir süreye kadar yerleşme ve faydalanma vardır, buyurdu. «Orada yaşayacaksınız, orada öleceksiniz ve oradan (diriltilip) çıkarılacaksınız» dedi” (A'raf: 7/19-25).*⁹⁸

Yukarıda yer verdiğimiz âyette insanlığın ilk atasının iki kişiden ibaret olduğuna dair birçok karine vardır. Bunlardan en önemlisi cennete yerleştirilirken Hız. Âdem ve eşi için “sen ve eşin” şeklinde tekil ifade kullanılması, ikisini kasteden birçok zamirin kullanılması, şeytanın vesvesesi sonucu cennetten iki insanın dünyaya gönderilmesi vs. bütün bunlar gösteriyor ki, insanlığın ilk atası iki kişiden ibarettir.

Hız. Âdem'in Cennetten Çıkarılmasının Hikmeti Nedir?

Bu soruya Risale-i Nur tefsirlerinde şöyle cevap verilmektedir:

“Hikmeti, tavziftir (vazifelendirmedir). Öyle bir vazife ile memur edilerek gönderilmiştir ki, bütün terakkiyât-ı mâneviye-i beşeriyenin ve bütün istidâdât-ı beşeriyenin inkişaf ve inbisatları ve mahiyet-i insaniyenin bütün esmâ-i İlâhiyeye

⁹⁶Hicr 15/29; Sâd 38/72.

⁹⁷ Hız. Âdem'e ve eşi Hız. Havva'ya; “cennete girin” veya “cennete gidin” ifadesinin yerine; “cennete yerleşin” şeklinde emredilmesi o ikisinin cennette yaratıldıklarına işaret sayılabilir.

⁹⁸ Aynı gerçeklerin dile getirildiği farklı bir ayet grubu için bkz. Bakara 2/35-38.

bir âyine-i câmia olması, o vazifenin netâicindendir. Eğer Hazret-i Âdem Cennette kalsaydı, melek gibi makamı sabit kalırdı; istidâdât-ı beşeriye inkişaf etmezdi. Hâlbuki yeknesak makam sahibi olan melâikeler çoktur; o tarz ubudiyet için insana ihtiyaç yok. Belki hikmet-i İlâhiye, nihayetsiz makamâtı kat edecek olan insanın istidadına muvafık bir dâr-ı teklifi iktiza ettiği için, melâikelerin aksine olarak, muktezâ-yı fitratları olan malûm günahla Cennetten ihraç edildi”.

Demek, Hazret-i Âdem'in Cennetten ihracı ayn-ı hikmet ve mahz-ı rahmet”tir⁹⁹.

Hz. Âdem'in cennetten çıkarılması hikmet ve rahmete uygundur. Çünkü, çıkarılmasaydı, insanın fitratında ve yapısında mevcut olan pek çok istidat ve kabiliyet ortaya çıkmayacak, enbiyalar, asfiyalar ve evliyalar gibi, insaniyetin manevî terakkileri gizli kalacaktı. İnsan, Allah'ın bütün isimlerini gösteren cami bir ayna olamayacaktı.

HZ. ÂDEM VE EŞİ HZ. HAVVA'NIN İSİMLENDİRİLMESİ

Hz. Âdem ve eşi Hz. Havva'nın isimlendirilmesi hususuna da kısaca yer vermek istiyoruz. Hz. Âdem'in ismi bizzat Allah (cc) tarafından telaffuz edildiği, âyetlerden anlaşılmaktadır¹⁰⁰.

Hz. Havva'nın ise kimin tarafından isimlendirildiği Kur'an'da yer almamaktadır. Sahih hadis kaynaklarında da bu hususta bir bilgiye rastlayamadık. Ancak tefsirde otorite sahibi olan müfessirlerden İbn Kesir bu hususta bir rivayet aktarır. Şöyle ki;

İblis (malum suçundan dolayı) Cennet' ten çıkarıldıktan sonra, Âdem (a.s) cennete yerleştirilir. Kendisiyle teselli olacağı bir eşi olmaksızın, yalnız başına bir müddet orada dolaşır. Bir ara uykuya dalar uyandığında yanı başında, Allah'ın, kaburga kemiğinden yarattığı bir kadın görür. "*Sen nesisin?*" diye sorar. Kadın: "*Bir kadın*" diye cevap verir. Daha sonra kadına: "*Niçin yaratıldın?*" diye sorar. Kadın, "*Benimle sükûnete ermen için*" diye cevap verir. Bu arada melekler onları görür ve Âdem'in bilgisini ölçmek için kadının kim olduğunu sorarlar. Âdem (a.s), onun Havva olduğunu söyler. Neden O'na bu ismi verdiğini sorduklarında; "*Çünkü o, canlı bir şeyden yaratıldı*" diye cevap verir.¹⁰¹

⁹⁹ Nursi, B. S. Mektubar. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları-605.3.baskı, Ankara, 2016, s.55.

¹⁰⁰ İlgili âyetler için bakınız. Bakara 2/31;Âl-i İmrân 3/33, 59; Mâide 5/27; Meryem 19/58; Tâhâ 20/115;

¹⁰¹İbn Kesîr, İmam el- Celil el- Hafız İmâdü'd- Din Ebu'l- Fida İsmail İbn Kesîr ed- Dimeşkî, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, I-IV, Dâru'l-Hadîs, Kahire 1988, 1/76.

HZ. ÂDEM VE HZ. HAVVA’NIN EVLATLARI NASIL ÇOĞALDI?

Hiz. Âdem ve Hiz. Havva’nın soyundan gelen evlatlarının nasıl çoğaldıkları, yani nasıl bir evlilik gerçekleştirdikleri hakkında ise elimizde âyet ve hadise dayanan net bir bilgi bulunmamaktadır. Bununla beraber bazı rivayet tefsirlerinde şu bilgilere yer verilir:

Hiz. Âdem’in çocuklarının, her batında biri erkek diğeri kız olmak üzere ikiz dünyaya gelir. Bu ikizler kendi aralarında değil, çaprazlama şeklinde; yani bir batında doğan kız, diğeri batında doğan erkekle; onun erkek ikizi ise aynı şekilde diğeri batında doğan kızla evlendirilir. Kâbil’in Hâbil’e düşmanlığı ve onu öldürmesi de bu sebeptir. Çünkü o, Hâbil’le beraber dünyaya gelen kızla değil de kendisiyle beraber doğduğu ikizi ile evlenmek ister. Hiz. Âdem ise ona Hâbil ile beraber doğan kızla evlenmesini emretmişti, ancak o bunu reddeder. Nihayet babaları yanlarında değilken bu tartışmayı neticeye bağlamak için Yüce Allah’a kurban sunmaya karar verirler. Ağabey olan Kâbil çiftçi, Hâbil ise çobandır. Hâbil semiz bir koyunu kurban olarak sunarken, Kâbil bir demet buğday başağı sunar, o esnada gözüne ilişen en büyük başağa da kıyamayıp elinde ufalayarak yine kendisi yer. Gökten bir ateş inerek Hâbil’in kurbanını yakar. Bu, onun makbul olduğunun alameti sayılır. Makbul olmayan kurbanı ise kuşlar ve yırtıcı hayvanlar yer. Bu durumu gören ağabey, “*Madem öyle, ant olsun ki kız kardeşimle evlenememen için ben de seni öldürürüm*” demiş, kardeşi ise buna, “*Allah ancak müttakilerin sunduğu kurbanı kabul eder.*”¹⁰² karşılığını vermiştir.

DİĞER İNSANLARIN YARATILMASI

Hiz. Âdem ve Hiz. Havva’nın dünyaya indirilmelerinin ardından Hiz. Havva’nın hamile kalmasıyla âdemoğullarının yaratılması başlar. Bu konu A’raf suresinde şöyle dile getirilir:

“*Sizi bir tek kişiden yaratan, ondan da yanında huzur bulsun diye eşini (Havva’yı) yaratan O’dur. Eşi ile (birleşince) eşi hafif bir yük yüklendi (hamile kaldı). Onu bir müddet taşıdı. Hamileliği ağırlaşınca, Rableri Allah’a: And olsun bize kusursuz bir çocuk verirsen muhakkak şükredenlerden olacağız, diye dua ettiler (A’raf: 7/189).*”

Hiz. Âdem ve Hiz. Havva’nın yaratılması, insanlığın yaratılmasının birinci aşaması, âdemoğullarının yaratılması ise yeryüzündeki insanlığın yaratılmasının ikinci aşamasıdır. Denilebilir ki;

¹⁰²Yunus Emre Gördük, *İlk İnsan Nesli Nasıl Devam Etti? Enest İlişki İddiası Üzerine Eleştirel Bir Analiz*, Usûl İslam Araştırmaları, 29 (2018), s. 67 - 96 (Taberî, *Câmi’u’l-Beyân*, X, 207-208; es-Seâlebî, Ebu Zeyd Abdurrahman, *el-Cevâhiru’l-Hisan fî Tefsiri’l-Kur’an*, Daru İhyai’t-Türâs, Beyrut h. 1418, II, 370; İbn Kesîr, *Tefsiru’l-Kur’ani’l-Azim*, III, 83)’den naklen. Bu hususta geniş bilgi için aynı makaleye bakılabilir.

“Kur’an birçok yerinde, okuyucu nazarında yanlışlık ihtiva eden en küçük bir ifadeye yer vermeksizin, üremenin açık seçik mekanizmalarından bahseder ve onun iyice belirlenmiş safhalarını bildirir. Onda her şey, insanlar tarafından kolayca anlaşılabilir sade bir dille ve çok sonraları keşfedilecek bilgilere, son derece uygun olarak ifade edilir”¹⁰³.

Kur’an-ı Kerim’de insanlığın atası olan Hz. Âdem ile Hz. Havva’nın yoktan yaratılmalarını ve onlardan zürriyetlerinin meydana getirilmesini beraberce zikreden bir âyet grubu mealen şöyledir:

“And olsun, biz insanı, çamurdan (süzülmüş) bir özden yarattık. Sonra onu az bir su (meni) halinde sağlam bir karargâha (ana rahmine) yerleştirdik. Sonra bu az suyu "alaka" haline getirdik. Alakayı da "mudga" yaptık. Bu "mudga"yı da kemiklere dönüştürdük ve bu kemiklere de et giydirdik. Nihâyet onu bambaşka bir yaratık olarak ortaya çıkardık. Yaratanların en güzeli olan Allah'ın şânı ne yücedir! Sonra (ey insanlar) siz bunun ardından muhakkak öleceksiniz. Sonra yine muhakkak siz, kıyâmet gününde (tekrar) diriltileceksiniz.” (Mü’minûn: 23/12-16)¹⁰⁴.

Allah (cc) insanları birtakım safhalardan geçirerek hiçbir şey bilmez halde dünyaya getirir (Nahl: 16/78)¹⁰⁵.

Onlardan kimisinin ömrünü erken yaşlarda sona erdirirken kimisinin ömrünü düşkün çağlara dek uzatır (Nahl: 16/70). Bu durum bir âyette toplu olarak şöyle zikredilir:

“Allah, sizi güçsüz olarak yaratan, sonra güçsüzlüğün ardından bir güç veren, sonra gücün ardından bir güçsüzlük ve yaşlılık verendir...” (Rûm: 30/54).

Yani maddî-manevî kuvvet ve yeteneklerini yaşlanma süreci içinde zayıflığa ve düşkünlüğe çevirir¹⁰⁶.

Çocuk olarak dünyaya gelen insan birkaç yıl zayıf durumdadır. Eğer ömrü varsa aynı zayıf duruma yaşlılığında tekrar erişecektir. Hz. Âdem’den sonra yaratılan insanların nasıl yaratıldığı hususunda yeterli ve detaylı sayılabilecek derecede bilgi verildiğinden bu başlıkta bu kadar bilgi ile iktifa ettik¹⁰⁷.

¹⁰³ Maurice Bucaille, Trc. Suat Yıldırım, *Kitâb-ı Mukaddes, Kur’an ve Bilim (La Bible le Coran, et la science)*, (II. Baskı), İzmir 1981, 293.

¹⁰⁴ Aynı manaya gelen diğer âyetler için bkz. Kehf 18/37; Hac 22/5; Rûm 30/20; Secde 32/7-9; Fâtır 35/11; Zümer 39/6; Ahkâf 46/15; Kıyâme 75/36; İnsân 76/2; Abese 80/18.

¹⁰⁵ Bakara 2/28; Nûh 71/14; Mürselât 77/20-23.

¹⁰⁶ Yâsîn: 36/68; Mü’min: 40/67.

¹⁰⁷ Peygamberimizden yaklaşık beş yüz yıl önce yaşadığı anlaşılan Hz. İsa’nın yaratılışı Kur’an’da Hz. Âdem’in yaratılışına benzetilir. Dolayısıyla onun yaratılışı bu bölümün konusu değildir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Üretim, ürün, üretim yeri, üretim zamanı... vb. kavramlar bir üretici firmayı, firma sahibini ve firmanın üretim için kurduğu tesisleri, yaptığı tasarımları, planları, projeleri ve konuyla alakalı daha nice şeyleri akla getirirken, aynı kökten gelen üreme kelimesi de kâinat tesisinin sahibini akla getirmelidir.

İncelediğimiz âyetlerden, insan türü ilk olarak iki kişi yaratılmıştır ki, bunlar ismi Kur'an'da yer alan Hz. Âdem ve onun eşi Hz. Havva'dır. İlk insan Hz. Âdem'in topraktan, eşi Hz. Havva'nın ise mahiyetini Allah'ın (cc) bilebileceği bir tarzda Hz. Âdem'den yaratıldığı anlaşılmaktadır. Allah (cc) için zorluk-kolaylık problemi olmadığından Hz. Havva'yı, Hz. Âdem'in bir kaburga kemiğinden veya herhangi bir hücrelerinden yaratması fazla da önemli değildir. Zira “O, her türlü yaratmayı gâyet iyi bilir” (Yâsîn: 36/79).

Bazı bilim insanlarının Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın çocuklarının birbiriyle evlenmediğini ispat etmenin hatırına ilgili âyetlerden, ilk insanların sadece iki kişiden (Hz. Âdem ve Hz. Havva) ibaret olmadığını bilakis aynı anda birçok insanın yaratıldığını anlamaktadırlar. Hâlbuki helal etme ve haram etme yani şariatlar Allah'ın (cc) dilemesine bağlıdır.

Diğer insanların yaratılmasında olduğu gibi, ilk iki insan olan Hz. Âdem ve eşi Hz. Havva'nın yaratılmalarının da Allah'ın (cc) dışında gerçekleşmeyeceği muhakkaktır. Bu hususta yürütülen farklı fikirlerin bir kısmının –evrimci fikirde olduğu gibi- Allah'ı (cc) haşa devre dışı bırakmak amaçlı olduğu aşikârdır.

KAYNAKLAR

1. Ateş, Süleyman, *Kur'an-ı Kerim'in Yüce Meali ve Çağdaş Tefsiri*, I-XII, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul 1989.
2. Bağavî, Muhyi's-Sünne Ebi Muhammed el-Hüseyn b. Mes'ud el-Bağavî, *Tefsiru'l-Bağavî (Meâlimü't-Tenzîl)*, I-VIII, (Thk: Heyet), Dar-u Halibe, Riyad h: 1409.
3. Bayraklı, Bayraktar, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri*, I-XXI (1. Baskı), Bayraklı Yayınları, İstanbul 2003.
4. Bedrüddîn Ebû Muhammed Mahmûd b. Ahmed el-Aynî, *Umdetü'l-Kârî Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, I-XXV, (1. Baskı), Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyyi, Beyrut 2001.
5. Bilgiz, Musa, *Kur'an'da İnsanlık Onuru*, (2. Baskı), Fecr Yayınları Ankara 2013.
6. Birinci, Züleyha, “Nefs-i vâhide İfadesinden Hareketle Kadının Yaratılışı Hakkında Bir Değerlendirme”, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt-Sayı 47, Aralık 2014, ss. 151-164.
7. Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail b. İbrahim b. Muğire el- Cu'fiyyi el-Buhârîyyi, *El- Câmiu's-Sahih*.
8. Demirci, Muhsin, *Kur'an'a Göre İnsan ve Sorumlulukları*, (1. Baskı) Ensar Neşriyat, İstanbul 2010. *Din ve Vicdan Özgürlüğü*, DİB Yayınları, Ankara 2007.

9. Gördük, Yunus Emre, “İlk İnsan Nesli Nasıl Devam Etti? Ensest İlişki İddiası Üzerine Eleştirel Bir Analiz” *Usûl İslam Araştırmaları*, 29 (2018), s. 67 – 96.
10. Hatip, Abdülaziz, *Esmâ-i Hüsna*, BSR Yayın grubu, (4. Baskı), İstanbul 2012.
11. İbn Atiyye, Kâdı Ebî Muhammed Abdulhak b. Ğâlib b. Atiyye el- Endelûsî, *El-Muharrerü'l- Vecîz Fî Tefsîr-i Kitâbi'l- Azîz*, I-VI (1. Baskı), Dâru'l- Kütübi'l- İlmiyyi, Beyrut 2001.
12. İbn Kesîr, İmam el- Celil el- Hafız İmâdû'd- Din Ebu'l- Fidâ İsmail İbn Kesîr ed- Dimeşkî, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, I-IV, Dâru'l-Hadîs, Kahire 1988.
13. İbn Mâce Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd, *Sünen*, Dâr-u İhyâ-i Kütübi'l- Arabiyyi, Tsz.
14. Karagöz, İsmail, *Ayet ve Hadisler Işığında Allah'ın İsim ve Sıfatları (Esmâ-i Hüsna)*, DİB Yayınları, İstanbul 2010.
15. Karaman, Hayrettin ve ark., *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, I-V (3. Baskı), DİB Yay. Ank. 2007.
16. Kılıç, A. Yavuz - Ayşen Türk, *Canlılarda Üreme, Üreme Sistemleri*, http://w2.anadolu.edu.tr/aos/kitap/2281/unite_11.pdf, 19.03.2017, 221-240. Erişim tarihi: 04.05.2017.
17. Kılıç, Sadık, “Kadın Erkeğin Kaburga Kemigine İndirgenecek İkincil Bir Fenomen Değildir”, *Ekev Akademi Dergisi*, 10 (27), 2006.
18. Maurice Bucaille, Trc. Suat Yıldırım, *Kitâb-ı Mukaddes, Kur'an ve Bilim (La Bible le Coran, et la science)*, (II. Baskı), İzmir 1981, 293.
19. Mâverdî, Ebu'l- Hasan Ali b. Muhammed b. Habib el- Mâverdî el- Basri, *en- Nüket ve'l-Uyûn*, I-VI, Dâru'l- Kütübi'l- İlmiyyi, Beyrut Tsz.
20. Muhammed Şukri Ahmed Zâviyetî, *Tefsîr-u Dahhâk*, I-II (1. Baskı), Dâru's-Selam, Kahire 1999.
21. Mücâhid, Ebu'l Haccâc Mücâhid b. Cebr el Kuraşî'l- Mahzûmî, *Tefsir-i Mücâhid*, (1. Baskı), Dâru'l- Kütübi'l- İlmiyyi, Beyrut 2005.
22. Öztürk, Yaşar Nuri, *Kur'an'daki İslam*, (18. Baskı) Yeni Boyut Yayınları, İstanbul 1997.
23. Süddî, Ebu Muhammed İsmail b. Abdurrahmân es-Süddî'l- Kebir, (1. Baskı), Tahkik; Muhammed Ata Yusuf, *Tefsir-u Süddî'l- Kebir*, Dâru'l-Vefa, b. y. y. 1993.
24. Taberî, Ebu Ca'fer Muhammed b. Cerir et- Taberî, (Tahkik Abdullah b. Abdu'l- Muhsin et-Türkî), *Tefsîru't-Taberî, Câmiu'l-Beyân An Te'vil-i Âyi'l- Kur'an*, I-XXVI, (1. Baskı), Hicr, Kahire 2001.
25. Tabersî, Ebî ale'l-Fadl İbn Hasan et-Tabersî, *Mecmau'l- Beyân Fî Tefsîri'l- Kur'an*, I-X (1. Baskı), Dâru'l- Murtazâ, Beyrut 2006.
26. Ulutürk, Veli, *Kur'an-ı Kerim Allah'ı (cc) Nasıl Tanıtıyor*, Nil Yayınları, İzmir 1994.
27. Zemahşerî, Carullah Ebi'l-Kasım Mahmud b. Ömer ez-Zemahşerî, *el-Keşşaf an Hakaik-ı Ğavamızı't- Tenzil ve Uyuni'l- Ekavil fî Vücuhi't- Tevil*, I-VI (1. Baskı), (Thk. Adil Ahmed Abdul Mevcud; Ali Muhammed Muavviz), Mektebetü Abikan, Riyad 1998.

MAHLUKÂTA YARATILIŞ GÜNLERİ BELİRLEYEN BİR HADİSİN TAHLİLİ

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Dilek

Akdeniz Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

mdilek25@hotmail.com

Kütüb-i Sitte, altı hadis kitabı demektir. Bunlar en muteber hadis kaynaklarıdır. Büyük hadis âlimi Müslim b. Haccâc el-Kuşeyrî'nin(ö. 261/875) *el-Müsnedü's-Sahîh* adlı eseri de bunlardan biridir. Müslim, bu kitabında, kendini hadis öğrenmeye adan ve en çok hadis rivayet eden sahâbi olan Ebû Hüreyre'den bir rivayet aktarmıştır.

Bu rivayete göre ilk insan olan Hz. Âdem aleyhisselam Cuma günü yaratılmıştır. Diğer bazı mahlûkâtın da yaratılmış olduğu belli günler vardır. Ebû Hüreyre'nin anlattığına göre Hz. Peygamber elinden tutmuş ve şöyle demiştir.

*“Allah, toprağı cumartesi günü yarattı. Ondaki dağları pazar günü yarattı; ağaçları pazartesi günü yarattı. Mekrûhları salı günü yarattı. Nûru çarşamba günü yarattı. Yerin üzerinde hayvanları perşembe günü yaydı. Âdem'i de cuma günü ikindiden sonra mahlûkatın en sonunda ve cum'a saatlerinin nihâyetinde, ikindi ile akşam arasında yarattı.”*¹⁰⁸

Hadîste kastedilen mananın ne olduğu konusunda tartışmalar olmuş, çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Hadîsi sahih kabul eden âlimlerin yanında sıhhatini kabul etmeyip isrâiliyâttan olduğunu iddia edenler de vardır.

Daha iyi anlaşılabilmesi için hadiste anlatılanları tablo halinde verdiğimizde şu şekilde olur:

GÜNLER	MAHLUKÂT
Cumartesi	<i>Toprak</i>
Pazar	<i>Dağlar</i>
Pazartesi	<i>Ağaçlar</i>
Salı	<i>Mekruhlar</i>
Çarşamba	<i>Nur</i>
Perşembe	<i>Hayvanlar</i>
Cuma	<i>Âdem (a.s)</i>

¹⁰⁸ Müslim, “Sıfatu'l-Kıyâme, 27.

Bu yazıda sened ve metin açısından ilgili hadîsin değerlendirilmesi yapılarak bir sonuca ulaşılmaya çalışılacaktır.

Öncelikle hadîsin Müslim'in *el-Müsnedü's-Sahîh* adındaki eserinden başka bulunduğu diğer kaynaklara değinilecek peşinden *Müslim*'deki rivâyetin isnadında bulunan râviler ve hadîsin metni üzerinde yapılan tartışmalara yer verilecektir.

I- Hadîsin Geçtiği Diğer Kaynaklar

Ahmed b. Hanbel (241/855) *Müsned* adlı eseri,¹⁰⁹

Nesâî (303/915) *es-Sünenü'l-Kübrâ* adlı eseri,¹¹⁰

Ebû Ya'lâ el-Mevsilî (307/919) *Müsned* adlı eseri,¹¹¹

İbn Huzeyme (311/924) *Sahîh* adlı eseri,¹¹²

İbn Hibbân (354/965) *Sahîh* adlı eseri,¹¹³

Taberânî (360/970) *el-Mu'cemu'l-Evsat* adlı eseri,¹¹⁴

Beyhakî (458/1066) *es-Sünenü'l-Kübrâ*¹¹⁵ ve *el-Esmâ ve's-Sıfât*¹¹⁶ adlı eserleri

Bunların dışında başka kitaplarda da rivayet edilmiştir.

A- Hadîsin Sened Açısından İncelenmesi

Hadîsin Müslim'in kitabındaki senedi, yani Hz. Peygamber'den Müslim'e ulaşınca kadar birbirinden aktaran râviler şunlardır:

H. Peygamber

↓

Ebû Hüreyre (v.57)

↓

Abdullah b. Râfi' Mevla Ümmi Seleme(?)

↓

Eyyûb b. Halid (?)

↓

İsmail b. Ümeyye (v.144)

↓

¹⁰⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIV, 82.

¹¹⁰ Nesâî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, X, 20, 213.

¹¹¹ Ebû Ya'lâ el-Mevsilî, *Müsned*, X, 513.

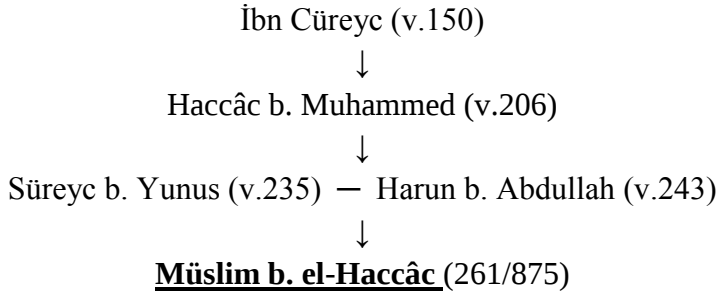
¹¹² İbn Huzeyme, *Sahîh*, III, 117.

¹¹³ İbn Hibbân, *Sahîh*, XIV, 30.

¹¹⁴ Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Evsat*, III, 303.

¹¹⁵ Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, IX, 5.

¹¹⁶ Beyhakî, *el-Esmâ ve's-Sıfât*, II, 250.

Hadîs, Müslim'in eserinde *Sıfatu'l-Kıyâme* bölümünde geçmekte ve senedinde Ebu Hüreyre hariç yedi tane râvi vardır. Müslim, rivayeti Süreyc b. Yunus ve Harun b. Abdullah adlarında iki hocasından almıştır. Râviler hakkında, onları araştırıp inceleyen cerh ve ta'dil kitaplarımıza baktığımızda seneddeki râvilerden daha çok Eyyûb b. Hâlid b. Safvân üzerinde tartışmalar bulunmakta olduğunu görmekteyiz. Ancak Müslim, bu râvi ile ihticâc etmiş yani hadisini delil olarak kullanmış ve *el-Müsnedu's-Sahîh* adlı kitabında bunu rivayet etmiştir. Hatta hadîsin bulunduğu babta başka herhangi bir hadîse yer vermemiştir. Bu durum, ona göre râvinin hüccet olup, rivayetlerinin delil olarak kullanılabildiğini göstermektedir. Rivayet edilen bu hadîsi sıhhat açısından takviye edici anlamda *Kütüb-i Sitte* müelliflerinden biri olan Nesâî'nin¹¹⁷ *el-Ahdar b. Aclân* târikiyle aktardığı hadîs, destekleyici bir rivayet hükmündedir. Bu rivayet hem hadîsin sıhhatini hem de râvinin hüccet olmasını destekler mahiyettedir.¹¹⁸

Müslim'in vermiş olduğu rivayeti sahih sayan pek çok âlimin yanında sahîh olmadığını söyleyen hadîs otoriteleri de bulunmaktadır.

Sahîh olduğunu kabul edenler; Başta Müslim b. Haccâc olmak üzere İbn Huzeyme, İbn Hibbân, Beyhakî, İbnu'l-Cevzî ve Şevkânî gibi âlimler vardır. Çağdaş sayılabilecek kişilerden ise bu konuda yazdığı kitabı da bulunan el-Muallemî, hadîsin sahîh olduğu sonucuna ulaşmıştır. Nâsıruddin el-Elbânî de hadîsin sahih olduğunu belirtmiştir. Yine günümüzde birçok araştırmacı, yazmış olduğu kitap ve makalelerinde hadîsin sıhhatine vurgu yapmışlardır. Muhammed Avvâme de hadîs hakkında görüş belirterek hadîsin hem zayıf olmadığını belirtmiş hem de Kur'ân'a muhalif bir mana taşımadığına dikkat çekmiştir.

Sahih kabul etmeyenler ise; Hadîsi zayıf sayma sebepleri farklı olmakla birlikte Buhârî ve hocası Ali b. el-Medînî gibi hadîs otoriteleri yanında İbn Kesîr

¹¹⁷ Nesâî, *Es-Sünenü'l-Kübrâ*, X, 213.

¹¹⁸ Suyûtî, *Tedribü'r-Râvî*, V, 72. (Muhammed Avvâme ta'liki)

ve el-Münâvi gibi muhaddisler vardır. Şuayb el-Arnâvut da hadîsi zayıf sayanlar arasındadır.¹¹⁹

Âlimler bu hadîsi birkaç açıdan illetli bulmuşlardır. Bunlardan bazıları hadîsin isnadıyla ilgili iken bazıları da metni ile alakalıdır. Bunları üç madde altında toplayabiliriz.

Birincisi; Hadîs merfu değildir, yani Hz. Peygamber'in sözü değildir. Bilakis Ebû Hüreyre'nin Ka'bu'l-Ahbâr'dan duymuş olduğu bir rivâyettir.

Büyük hadis âlimi Buhârî bu görüştedir. Ona göre bazı âlimler bu hadis için Ebû Hüreyre'nin Ka'b b. el-Ahbâr'dan yapmış olduğu rivayetlerden olduğunu söylemişlerdir. Daha doğru olan bilgi budur.¹²⁰ İbn Kesîr(774/1373) *El-Bidâye ve'n-nihâye* adlı eserinde söz konusu hadîsin, Ebû Hüreyre'nin Ka'bu'l - Ahbâr'dan yapmış olduğu rivayetlerden olduğunu belirtmiş ve peşinden şunu eklemiştir: “Her ikisi arkadaşlık eder sohbet meclisi kurarlardı. Ka'b sahifelerinden rivayette bulunur, Ebû Hüreyre de Hz. Peygamber'in tasdik ettiklerini ondan rivayette bulunurdu. Bu hadîs de Ebû Hüreyre'nin Ka'b'tan aldıkları nevindendir. Râvilerden biri yanlışmış ve onu merfu olarak rivayet etmiştir. Merfuluğunu te'kid için de “Hz. Peygamber elimden tuttu” ifadesini kullanmıştır.”¹²¹

İbnu'l-Kayyim el-Cevziyye (751/1350), *el-Menâru'l-Münîf* adlı eserinde hadîsin merfu olmasının hata olduğunu Buhârî'nin kaydettiği rivayete dayanarak açıklamıştır.¹²² Münâvî (1031/1622) *Feyzu'l-Kadîr* adlı şerhinde hadîsi yorumlarken Zerkeşî'den¹²³ naklen bu rivâyetin Müslim'in garîb rivayetlerinden sayıldığını hakkında tenkidler var olduğunu Buhârî, Ali b. el-Medînî ve diğer bir kısım âlimlerin bu rivayeti Ka'b'ın sözü olarak kabul ettiklerini belirtmiştir.¹²⁴

Dikkat edildiği üzere Buhârî'den sonraki âlimler, hadîsi merfu saymama sebepleri olarak genelde Buhârî'nin sözüne atıfta bulunmuşlardır.

Abdurrahman b. Yahya el-Muallemî, *Envâru'l-Kâşife* adlı eserinde buna değinmiştir. Ona göre sanki Buhârî'nin zihnine gelen hadisın ravilerinden olan Eyyûb b. Hâlid'in bu rivayette hata yaptığıdır. Çünkü söz konusu rivayeti onun biyografisinde vermekte ve tercihinin hangisi olduğunu belirtmektedir. Buhârî'yi bu düşünceye sevk eden aşağıdaki kaydedeceğimiz şu üç sebep olabilir.

¹¹⁹ Sahih sayan ve zayıf kabul eden âlimler için bkz. el-Kudât, Şerif, “Hel yeteâradu'l-hadisü's-sahih maa'l- Kur'ani'l-Kerim ev el-ilmu'l-hadîs: Halakallahu yevme's-sebti nemuzecen,” *Külliyyetü's-Şeria el-Câmiatü'l-Ürdüniyye*, Amman, 2009-2010, s. 4.

¹²⁰ Buhârî, *et-Târihul'l-Kebîr*, I, 414.

¹²¹ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, I, 18.

¹²² İbnul Kayyim, *el-Menâru'l-Münîf*, I, 85.

¹²³ Zerkeşî, *en-Nüket*, III, 447.

¹²⁴ Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, III, 447-448.

Birincisi; Haberi bu şekliyle uygun bulup tasvip etmemiştir.

İkincisi: Eyyûb'un sağlam ve güvenilir bir râvi olmamasıdır. Eyyûb, az hadîs rivayet eden biri olup Müslim, ondan sadece bir rivâyet almıştır. Ebû'l-Feth el-Ezdî (374/985) onu tenkid etmiştir. İbn Hibbân dışında da onu sika yani güvenilir sayan kimse yoktur. İbn Hibbân ise râvileri tevsikte yani sika kabul etmekte müsamahakâr biridir.

Üçüncüsü; “*Bazılarının*” sözüyle işaret ettiği diğer bir rivâyetten dolaydır.

Bu bilgileri verdikten sonra el-Muallemî, şunu da eklemiştir: “Keşke Buhârî, belirtmiş olduğu o rivayetin sened ve metnini vermiş olsaydı. Çünkü bazan sözü edilen rivayetin kendisi de zayıf olabilmektedir. Bununla birlikte belki de üstteki diğer iki illeti, söz konusu hadîsin zayıf sayılması için yeterli sebep görmüştür.”¹²⁵

Buhârî'nin hadîsi bu şekilde değerlendirmesine karşı itirazlar olmuş, Hadîsin merfu olduğunu destekleyici çeşitli görüşler ileri sürülmüştür.

Söz konusu hadîsle ilgili makale yazan Nuaym Es'ad es- Safedî'ye göre : “Aslında hadîsin bütün tarikleri merfu olduğunu göstermektedir. Buhârî'nin ifade ettiği bilginin dışında Ebû Hüreyre'nin bu rivayeti Ka'b'tan aldığına dair herhangi bir kayda rastlamadım. Zaten Buhârî de “*bazılarının*” kim olduğunu açıklamamıştır. Bilakis Ebû Hüreyre, “Hz. Peygamber benim elimden tuttu” demiştir. Bu ifade, onun hadîsi iyi ezberlediğini ve bu konudaki te'kidine delalet eder.”¹²⁶ Ali el-Kârî (1014/1605), ilgili hadîsi şerh ederken “*elimden tuttu*” ifadesinin Hz. Peygamber'e yakınlığına ve hadîsi tam manasıyla zabt ettiğine işaret olduğuna delil olduğunu belirtir.¹²⁷

Eyyûb b. Hâlid'in zayıf bir ravi olduğuna dair aktarılan bilgilere ise şu şekilde itiraz edilmiştir: Aslında bu râvi hakkında Ebû'l-Feth el-Ezdî (374/985) tek başına kalmıştır. Zaten İbn Hacer de ondan aktarmıştır. Bunların dışında başka taz'if eden yoktur. Ebû'l-Feth el-Ezdî'nin kendisi cerh edilen biridir. Eğer zayıf kabul ettiği râvi konusunda tek başına olup ondan başkası râviyi cerh etmemişse ona itimat edilmez. Zehebî de (748/1348) el-Ezdî'nin mecrûhîn(cerh edilmiş) râviler hakkında büyük bir kitap te'lif ettiğini ancak kendinden önce hiç kimsenin zayıf saymadığı pek çok kişiyi de zayıf saydığını aktarmış, aslında kendisi de hakkında konuşulmuş biri olduğunu söylemiştir.¹²⁸ İbn Hacer, diğer bir râvinin biyografisinde el-Ezdî'nin bir râvi için “*kabul edilen biri değildir*” tenkidine hiç kimsenin katılmadığını bilakis el-Ezdî'nin kabul edilemeyeceğini belirtmiştir.

¹²⁵ Muallemî, Abdurrahman b. Ebû Yahya, *el-Envâru'l-Kâşife*, s. 189.

¹²⁶ Safedî, a.g.m. s.77.

¹²⁷ Ali el-Kârî, *Mirkâtu'l-Mefâtih*, IX, 3666(

¹²⁸ Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübüvve*, XIII, 389; XVI, 347.

Ayrıca bir yerde de teferrüdü halinde yani tek başına kaldığı durumda onun sözüne itimat edilemeyeceğini ifade etmiştir.¹²⁹

Öte yanda Müslim b. Haccac el-Kuşeyrî, *Sahih*’ine zayıf râvilerden rivayet almış olduğu eleştirisine, âlimlerin cevabı da diğerlerine göre zayıf olan bazı râvilerin ona göre sika olduğu şeklinde cevap vermişlerdir.¹³⁰

Buhârî’nin *أصح* وهو أعجب عن أبي هريرة ifadesinde bulunan esahh - *أصح* -ibaresine dikkat edilmesi gerektiğini söyleyen Muhammed Avvâme, bu ifadenin Buhârî ve mütekaddim ulema nezdinde hem sahih hem de zayıf hadîs mukabilinde kullanıldığına dikkat çeker. Dolayısıyla bu konuda kesin bir hüküm vermenin hatalı sonuca götüreceğini ve çok doğru olmadığını belirtir.¹³¹ Burada diğer rivayet sahih de olabileceğinden Buhârî’nin tam olarak neyi kastettiğini anlamak zordur.

es-Sindî, Buhârî’nin *Târihu’l-Kebîr*’de cerh ettiği rivayet için söylediği ‘*Bazıları Ebû Hüreyre’nin Ka’btan verdiği rivayet olarak vermiş ve bu daha sahihtir*’ demesi Müslim’deki rivayetin şaz olmasını gerektireceğini belirterek şunları eklemiştir: “Buhârî’nin dediği bu rivayet nerede? *Kütüb-i Sitte* veya dışındaki kitaplardan hangisi rivayet etmiştir? Buhârî bunu, *Sahih*’te rivayet etmemiş başka kitaplarında da yoktur. Ben, matbu ve mahtû terâcim, tarih, siyer, tefsir kitaplarında bu rivayeti araştırdım bulamadım. Hatta Buhârî dışında bu rivayete işaret eden kimse de yoktur.”¹³²

el-Muallemî ise *el-Envâru’l-Kâşife* adlı eserinde bu illetin zayıf olduğuna dair Ka’b’tan, Abdullah b. Selâm’dan Vehb b. Münebbih ve onlardan rivayet edenlerden yaratılışın başlangıcının pazar günü olduğuna dair rivayetlerin var olmasıdır. Bu ehl-i kitabın kitaplarında da böyledir. Bu durum söz konusu hadîsin Ka’b’ın sözü olmadığını göstermektedir. Taberî’nin verdiği rivayete göre Allah semâvât ve arzı pazar ve pazartesi günü yaratmaya başladı şeklindedir.¹³³ Abdullah b. Selâm’dan da aynı şekilde bir rivayet bulunmaktadır.¹³⁴

Ehl-i kitabın inancına göre Allah, kâinatı altı günde yaratmış ve yedinci günde ise istirahat etmiştir. Bu hadîste ise yaratmanın cumartesi günü başladığı belirtilmektedir. Dolayısıyla bunun isrâiliyyattan olması ihtimali yoktur. Tevratın tekvin bölümü¹³⁵ ile hadîste olanları karşılaştırdığımızda da zaten bunu görebilmekteyiz.

¹²⁹ İbn Hacer, *Tehzibü’t-Tehzib*, II, 198.

¹³⁰ Safedî, “Leyyinu’l-hadis inde İbn Hacer fi’t-Takrîb”, s. 73.

¹³¹ Suyutî, *Tedrib*, (Muhammed Avvâme ta’liki), I, 74.

¹³² es-Sindî, *İzâle*, s. 20.

¹³³ Taberî, *Târih*, I, 59.

¹³⁴ Zehebî, *el-Uluvv li Ali el-Ğaffâr*, I, 117.

¹³⁵ Bkz. Kutsal Kitap, *Yaratılış*, 1-2

GÜNLER	TEVRAT	HADÎS
Cumartesi	<i>İstirahat</i>	<i>Türbe (yer kabuğu, toprak, arz)</i>
Pazar	<i>Semavât, Arz, Nur</i>	<i>Dağlar</i>
Pazartesi	<i>Sema(gökkubbe), gökkubbenin üstündeki suların altındaki sulardan ayrılması</i>	<i>Ağaçlar</i>
Salı	<i>Kuru toprağın görünmesi, kara, deniz ve ağaçlar</i>	<i>Mekrûhlar</i>
Çarşamba	<i>Güneş, ay ve yıldızlar</i>	<i>Balık[Nûn] veya Nûr</i>
Perşembe	<i>Büyük deniz canavarları, deniz hayvanları ve uçan varlıklar</i>	<i>Hayvanlar</i>
Cum'a	<i>Hayvanlar(evcil ve yabanıl hayvan, sürüngen) ve İnsan</i>	<i>Âdem</i>

Buna göre; yaratılma günlerinde tam bir tevafuk yoktur. Sadece perşembe ve cuma günlerinde kısmen bir uygunluk görülebilmektedir. Hadîs yaratılmanın cumartesi başladığını belirtirken, Tevrat pazar günü başladığını bildirmektedir. Cumartesi gününün istirahat günü olması ise tamamen İslami anlayışla uyuşmamaktadır.¹³⁶

Bu açıklama ve değerlendirmelerden sonra ele aldığımız Müslim hadîsinin israilî bir rivayet olamayacağı anlaşılmaktadır.

İkincisi; Seneddeki İsmail b. Ümeyye Hadisi Metrûk Bir Râvî Olan İbrahim b. Ebû Yahya'dan almıştır.

Hadîsin senedinde yer alan İsmail b. Ümeyye, bu rivayeti İbrahim b. Ebû Yahya'dan almıştır. O da metruk bir râvidir.

Bu görüş, Buhârî'nin hocası Ali b. el-Medînî'ye (ö. 234/848) aittir. Muhammed b. Yahya adındaki bir kişi Ebû Hüreyre'nin rivayet etmiş olduğu konumuz olan rivayet hakkındaki görüşünü sormuştur. Ali b. el-Medînî, hadîsin Medine menşeli olduğu ve senedinin de *Hişâm b. Yusuf*→*İbn Cüreyc*→*İsmail b. Ümeyye*→*Eyyûb b. Halid*→*Ebû Râfi'* *Mevlâ Ümmü Seleme*→*Ebû Hüreyre dedi ki Hz. Peygamber elimi tuttu...* şeklinde olduğunu belirtmiştir.

¹³⁶ Bu tesbite Tevrat, gün ismi vermemektedir, sadece birinci gün, ikinci gün, üçüncü gün... diye sıralamaktadır, diye itiraz olsa bile bu nazar-ı dikkate alındığında yine sadece üç günde cüzi bir uyuşma olduğu görülmektedir. Geniş bilgi için bkz. el-Kudât, "a.g.m", s. 20-25.

Peşinden Ali b. el-Medîni, müselsel¹³⁷ bir rivayet olarak hadîsin senedini şöyle verir; **İbrahim b. Ebû Yahyâ** dediki, Eyyûb b. Hâlid elimi tuttu, Eyyûb dediki Abdullah b. Râfi' elimi tuttu, Abdullah b. Râfi' dediki Ebû'l-Kâsım benim elimi tuttu ve *Allah toprağı cumartesi günü yarattı...* dedi.¹³⁸ Ali b. el-Medîni, bu rivayet için sadece İsmail b.Ümeyye'nin **İbrahim b. Ebû Yahya**'dan vermiş olduğu rivayet olarak biliyorum.¹³⁹ demiştir. Yani senedinde râvi düşmesi olup, sahîh bir hadîs olmadığını belirtmiştir. Ali b. el-Medîni, bu rivayeti seneddeki İbrahim b. Ebû Yahya'dan dolayı illetli saymıştır. **İbrahim b. Ebû Yahya** pek çok âlimin belirttiği gibi kendisiyle ihticac edilmeyen bir râvidir.¹⁴⁰

Muhtemelen bu bilgileri Ali b. el-Medîni'ye nisbet eden en eski kaynak *el-Esmâ ve Sifât* olup Ebû Bekr Ahmed b. Hüseyin b. Alî Beyhakî'ye (ö. 458/1066) aittir.¹⁴¹ Beyhakî bu tarik için Musa b. Ubeyde er-Rebezi'nin mütâbi bir rivayeti bulunduğunu ancak Musa'nın zayıf bir râvi olduğunu belirtmiştir. Yine mütâbi bir rivayet olarak Bekr b. eş-Şerûd da İbrahim b. Ebû Yahya'dan¹⁴² rivayette bulunmuş ancak onun da isnadı zayıftır. Beyhakî eserinde, Müslim'de geçen hadîsi verdikten sonra şöyle demiştir: “Ehl-i ilimden bir kısım âlimler, tefsir ve tarih âlimlerinin bu hadîse olan muhalefetlerinden dolayı gayr-ı mahfûz¹⁴³ yani şâz olduğunu söylemişlerdir. Bir kısmı da İsmail b. Ümeyye'nin bunu, İbrahim b. Ebû Yahya'dan onun da Eyyûb b. Halid'den aldığını, İbrahim'in ise ihticac edilen bir râvi olmadığını açıklamışlardır.”¹⁴⁴

¹³⁷ Bu rivayeti Hâkim en-Neysâbüri, *Marifetu Ulûmi'l-Hadîs* adlı eserinde müselsel hadise örnek verir. Beyhakî de *el-Esmâ ve's-Sifât el-Esmâ ve's-Sifât el-Esmâ ve's-Sifât* adlı eserinde kaydeder. Hadisin senedi şu şekildedir: Ahmed b. el-Hüseyin el-Mukri **elimden tuttu**, dediki, Ebû Ömer Abdulaziz b. Ömer b. el-Hasen b. Bekr b. eş-Şerud es-San'ânî **elimden tuttu**, dediki, babam **elimden tuttu**, o da dediki, babam **elimden tuttu**, dediki, İbrahim b. Ebû Yahya **elimden tuttu**, o da dediki, Safvan b. Ebi Süleym **elimden tuttu**, o da dediki, Eyyub b. Halid el-Ensârî **elimden tuttu**, o da dediki, Abdullah b. Rafi' **elimden tuttu**, dediki, Ebû Hüreyre **elimden tuttu**, Ebû Hüreyre de; Ebu'l-Kasım (s.a.v) **elimden tuttu** ve şöyle dedi: Allah, arzi cumartesi günü yarattı...ilh

¹³⁸ Beyhakî, *el-Esmâ ve's-Sifât*, II, 250.

¹³⁹ Beyhakî, *el-Esmâ ve's-Sifât*, II, 250.

¹⁴⁰ Buhârî, *et-Târihu'l-Kebîr*, I, 306; *et-Târihu's-Sağîr*, I, 13; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, II, 125; Nesâî, *ed-Duafâ*, s.11; Zehebî, *Mizânu'l-İtidâl*, I, 106.

¹⁴¹ Suyûti, *TedribTedribu'r-Râvi*, s. 74. (Muhammed Avvâme'nin taliki); El-Beyhakî, bu bilginin isnadını *Ebû Abdullah →Ebû Yahya Ahmed es-Semerkandi →Ebû Abdullah Muhammed b. Nasr → Muhammed b. Yahya* şeklinde vermiştir.

¹⁴² Beyhakî, *el-Esmâ ve's-Sifât*, II, 250.

¹⁴³ Gayr-ı Mahfûz: Sika ve zayıf ravilerin kendilerinden daha güvenilir ravilere muhalif olarak rivayet ettiklerin hadislerle denir. Geniş bilgi için bkz. ebdulkadir b. Mustafa el-Muhammedi, *eş-Şâzz ve'l-Münker ve Ziyâdetu's-Sika*, Beyrut, 2005, s.107.

¹⁴⁴ Beyhakî, *el-Esmâ ve's-Sifât*, II, 250; Buhârî, Nesâî, Zehebî, Ukaylî, İbn Hacer, İbn Hibbân hepsine göre İsmail b.Ümeyye'nin İbrahim b. Yahya'dan semai sabit değildir, râvi de mütthemün bilkihtir. İbn Mâce'nin tek başına rivayet ettiği râvilerindendir. Bkz. es-Sindî, *İzâle*, s. 17.

Buhârî'nin *et-Tarihul-kebir*'de hadîsi illetli sayma sebebi bu değildir. Ali b. el-Medînî de bu hadîsi rivayet eden Eyyûb b. Hâlid el-Ensâri'yi zayıf saymamıştır. Beyhakî de Ali b. el-Medînî'nin bu rivayeti sadece İsmail b. Ümeyye'nin Eyyûb b. Halid el-Ensâri'den almış olduğu ifadesine katılmadığını göstermek için hadîse iki tane mütâbi rivayet vermiştir.¹⁴⁵ Muhammed b. İsmail el-Buhârî, hocasının hadîsi illetli sayma sebebine katılmamıştır. Çünkü İsmail b. Ümeyye, muhaddisler nezdinde sika sebt bir râvidir. Ne tedlis ne de hafi irsâl ile itham edilmiştir. Senedinde herhangi bir inkıta da yoktur. İsmail b. Ümeyye hocası Eyyûb b. Halid el-Ensâri ile çağdaştır. Eğer böyle bir şey olsaydı Buhârî buna işaret ederdi. Bundan dolayı hadîs âlimlerinden pek çoğu bu isnadı sahih saymışlardır.¹⁴⁶

Sehâvî, *el-Cevâhirul Mükellele* adlı eserinde, isnadın İbrahim b. Muhammed b. Ebû Yayha'da birleştiğini ve onun zayıf bir râvi olduğunu belirttikten sonra, teselsül olmayan diğer rivayetin sahih olduğunu aktarmıştır.¹⁴⁷

Beyhakî'nin Ali b. el-Medînî'yi reddettiği söze gelince: “Bazıları iddia etmişler ki (رُءِىَ) İsmail b. Ümeyye bunu sadece İbrahim b. Ebû Yahya'dan almıştır. Aslında Beyhakî'nin burada “*iddia etmişler ki (رُءِىَ)*” kelimesini kullanması açık bir kabul etmeme ve reddetmektir. Çünkü İsmail b. Ümeyye, Eyyûb b. Halid el-Ensâri'nin çağdaşıdır.¹⁴⁸ Nasıruddin el- Elbânî de bu iddianın delilden uzak bir görüş olduğunu aktardıktan sonra böyle bir durumun İsmail b. Ümeyye'nin rivâyetinde olamayacağını belirtir. Çünkü İbn Hacer'in *Takrîb*'de ifade ettiği gibi İsmail, sika sebt bir râvidir.¹⁴⁹

Öte yandan önemle altının çizilmesi gereken nokta ise şudur: Ali b. el-Medînî ve Buhârî Hadîsi ta'lil sebebi açısından ittifak etmemişlerdir. Her birinin vurguladığı nokta farklıdır. Şayet aynı noktada birleşselerdi, görüşlerini kabul edilmesi gerekirdi.¹⁵⁰

Üçüncüsü; Bu hadîs, Kur'ân'a muhaliftir.

Âlimlerin illetli saydıkları üçüncü nokta ise, hadîsin Kaf suresindeki “**Andolsun, gökleri, yeri ve ikisi arasında bulunanları altı günde (altı devrede) yarattık. Bize bir yorgunluk da dokunmadı.**”¹⁵¹ manasındaki âyete muhalif olmasıdır.

¹⁴⁵ es- Sindî, *a.g.e.*, s. 18.

¹⁴⁶ es- Sindî, *a.g.e.*, s. 18.

¹⁴⁷ Suyutî, *Tedrib*, Muhakkik ta'liki, V, 71.

¹⁴⁸ es-Sindî, *a.g.e.*, s.18.

¹⁴⁹ İbn Hacer, *Takribu't-Tehzib*, 86.

¹⁵⁰ es-Sindî, *a.g.e.*, s.18.

¹⁵¹ Kâf suresi, 38.

Âyet, göklerin ve yerin altı günde yaratıldığını ifade ederken hadîs yedi günde yaratıldığından söz eder. Bu görüşü de İbn Kesîr¹⁵² ve başka bazı âlimler de savunurlar. Bu tenkid, hadîsin metni ile ilgili olduğu için metin tahlili kısmında yer verdik.

B- Hadîsin Metin Açısından İncelenmesi

Hadîsin Müslim'deki metni şu şekildedir.

*“Ebû Hüreyre'den rivayet edilmiştir. Resulullah elimden tuttu ve şöyle söyledi: “Allah, toprağı cumartesi günü yarattı. Ondaki dağları pazar günü yarattı; ağaçları pazartesi günü yarattı. Mekruhları salı günü yarattı. Nuru çarşamba günü yarattı. Yerin üzerinde, hayvanları perşembe günü yaydı. Âdem'i de cuma günü ikindiden sonra mahlûkatın en sonunda ve cum'a saatlerinin nihâyetinde, ikindi ile akşam arasında yarattı.”*¹⁵³

a. Rivayetlerdeki Farklılıklar

Bu rivayetle diğer kitaplarda geçen tariklerine baktığımızda bazı farklılıklar olduğunu görmekteyiz.

Müslim'deki rivayette salı günü المَكْرُوه “mekrûhları” yarattı şeklinde geçerken Nesâî'in *es-Sünenü'l-Kübra*'sında التَّقَن “demir vb. hayat için gerekli olan madenleri” yarattı¹⁵⁴ şeklinde geçer. Kadı İyâz (544/1149) bazı rivâyetlerde النُّور yerine balık anlamında النون olarak geçtiğini hatta *Sahihu Müslim*'in bazı râvilerinin de bu şekilde rivayet ettiklerini belirtmiştir. Yine Kâdı İyâz bir rivayette ise “denizler” anlamındaki البحر kelimesinin geçtiğini belirtir.¹⁵⁵ Diğer bir Müslim şârihi Nevevî (676/1277), her iki şeyin de aynı günde yaratılma ihtimalinden dolayı rivayetlerdeki bu durumun herhangi bir zıtlık oluşturmayacağını ifade etmiştir.¹⁵⁶

Elbânî'nin tahkikli olarak neşretmiş olduğu *Mişkâtü'l-Mesâbih*'te خلق الله yerine التُّرْبَةُ yerine خلق الله التُّرْبَةَ¹⁵⁷ şeklinde geçer, ancak bu rivayet Tebrîzî'nin eklemiş olduğu rivayetlerden olup aslı olan Beğâvî'nin *Mesâbihü's-Sünne* adlı eserinde yoktur. Yine aynı şekilde Ebû'l-Ferec İbnul Cevzî'nin (597/1201) *Keşfu'l-Müşkil min Hadîsi's-Sahîhayn* adlı kitabında geçer.¹⁵⁸

¹⁵² İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, I, 18.

¹⁵³ Müslim, “Sıfatu'l-Kıyâme, 27.

¹⁵⁴ Nesâî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, X, 213.

¹⁵⁵ Kadı İyaz, *İkmâlu'l-Mu'lim*, VIII, 321.

¹⁵⁶ Nevevî, *Şerhu Müslim*, XVII, 133, 134.

¹⁵⁷ Beriyye: Şayet b-r-e kökünden alınırsa yaratmak anlamında, b-r-y kökünden alınırsa toprak anlamında olduğu belirtilmiştir. İbnu'l-Esîr, *Câmiu'l-Usûl*, VIII, 512.

¹⁵⁸ Ebû'l-Ferec İbnu'l-Cevzî'nin *Keşful Müşkil min Hadîsi's-Sahîhayn*, III, 580.

Âlimler hadîste geçen التُّرْبَةُ kelimesini arz yani yer küresi¹⁵⁹, sadece toprağın kendisi¹⁶⁰ ve yer kürenin kışrı yani kabuğu¹⁶¹ olmak üzere üç şekilde anlamışlardır. Hadîste geçen bu kelimenin üçüncü manada olduğu daha uygun gözükmemektedir. Çünkü Hz. Peygamber zamanında *el-Kışretu'l-ardıyye* kelimesi kullanılmıyordu. Hz. Peygamber, *arz* ve *türâb* yerine *türbe* kelimesini kullanmayı tercih etmiştir.¹⁶² Böyle olması yeni ilmi anlayışa da uygundur. Çünkü önce yer kabuğu yaratıldı, sonra soğudu ancak arz kaya gibiydi ne toprak gibi ne de kum idi. Sonra dağlar çıkmaya başladı. Bu ateşli kayalar yer kabuğunu oluşturan ilk kayalardır.¹⁶³

Kur'an'da geçen *el-yevm* kavramı günümüzdeki anladığımız gün anlamında değildir. Çünkü bizim bildiğimiz gün dünyanın dönüşüne göre belirlenmekte ve yirmi dört saatlik bir zaman dilimidir. Yaratılışın ilk zamanlarında dünya ve güneş yoktu. Dünya yaratılınca kendi etrafında dönmesiyle günler oluşmuştur. Buna delil, Kur'an-ı Kerim'in günün bazısını bin sene, bazısını ellibin sene, bazısını da bizim bildiğimiz günler gibi kullanmış olmasıdır. Hatta Allah, semâvât ve arzı altı günde yarattığını bildirdiği âyetin hemen peşinden gelen âyette günü, ellibin sene olarak bildirmektedir.¹⁶⁴

Buradan açıkça anlaşılıyor ki, Kur'an'da söz edilen günler bizim bildiğimiz günler anlamında değildir. Günümüzde bile bir yıldızdan diğerine gün müddeti değişmektedir.¹⁶⁵

b. Hadîsin Kur'an'a muhalif olması

Bu Hadîsin Kur'an'a muhalif olduğunu söyleyenlerin delileri şunlardır.

1. Âyette semâvât ve arzın altı günde yaratıldığı belirtilmektedir.¹⁶⁶ Hadîste ise yedi gün olarak sayılmaktadır.

2. Fussilet sûresindeki âyetler arz ve içindekilerin dört günde yaratıldığını anlatırken hadîs bunu yedi olarak belirtir.¹⁶⁷

¹⁵⁹ Kadı İyaz, *el-Meşâriku'l-Envâr*, I, 120.

¹⁶⁰ İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, I, 438; Aynî, *Umdetu'l-Kârî*, IV, 3.

¹⁶¹ Aynî, *Umdetu'l-Kârî*, IV, 3.

¹⁶² el-Kudât, "Hel yeteâradu'l-Kur'an", s. 13.

¹⁶³ el-Kudât, "Hel yeteâradu'l-Kur'an", s. 13.

¹⁶⁴ Secde suresi, 4-5.

¹⁶⁵ el-Kudât, "Hel yeteâradu'l-Kur'an", s. 13.

¹⁶⁶ Allah, Kur'an'da yedi yerde semavat ve arzı altı günde yarattığını bildirmektedir. Bkz. A'râf, 54; Yunus, 3; Hûd, 7; Furkân, 59; Secde, 4; Kâf, 38; Hadîd, 4.

¹⁶⁷ "Siz yeri iki günde yaratamı mı inkar ediyor ve O'na eşler koşuyorsunuz! O, âlemlerin Rabbidir" de. Fussilet, 9; "O, yeryüzüne sabit dağlar yerleştirdi. Orada bereketler yarattı ve orada tam dört günde isteyenler için fark gözetmeden gıdalar takdir etti." Fussilet, 10.

İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye* adlı eserinde şunları söylemiştir: “Bu hadîsin metninde şiddetli bir gariplik vardır. Mesela, hadîste göklerin yaratılmasından bahsedilmemektedir. Yerlerin ve yerdeki mevcudatın yedi günde yaratıldığı söylenmektedir. Bu da Kur’ân’ın beyanlarına ters düşmektedir. Çünkü Kur’ân’da anlatıldığına göre yer, dört günde yaratılmış, sonra iki günde gökler dumandan yaratılmıştır. Dumandan maksat ta suyun buharıdır. O buhar, büyük su kütlelerinin dalgalanması neticesinde büyük ilâhi kudretin eseri olarak yerden yükselmişti.¹⁶⁸

Muhammed Avvâme, hadîsin Kur’ân’a muhalif olmadığını beş noktada izah eder.

Birincisi; Âyetler semâvât ve arzın yaratılmasından söz eder. Hadîs, arzdaki bazı âlemlerin yaratılmasını anlatır.

İkincisi; Âyetler insanlık âleminin ilk yaratılışından veya insanın yaratılmasından söz etmez. Hadîs bunlardan bahseder.

Üçüncüsü; İki yaratılış olduğunu söyleyebiliriz. İlk yaratılış, ikinci yaratılış... Nesâî’nin ikinci rivayetinden bunu anlamaktayız. Buna göre Allah, semâvât ve arzları yarattı, sonra arşa yöneldi, toprağı (arzu) cumartesi günü yarattı¹⁶⁹ denmekte toprağın ve sonrakilerin yaratılmasını ilk yaratılma dediğı semâvât ve arzın yaratılmasına atfetmektedir. Atıf ise muğayereti gerektirir.

Dördüncüsü; Âyetler günlerin sayısını altı olarak belirlemiştir. Hadîs ise günleri cumartesi, pazar... diye isimlendirmiştir. İsimlendirilen bu günler, dünyanın kendi eksenini etrafında dönmesiyle oluşan günlerdir. Öyleki onda gece gündüz vardır. Güneş ve ay vardır. Doğması ve batması vardır. Ama âyetlerdeki günlerde güneş, ay, gündüz ve gece yoktur. Onlar eyyâm-ı şe’niyedir, Allah’ın **“Hergün O bir şe’ndedir”**¹⁷⁰ âyetinde buyurduğu gibi buradaki gün, bizim örfümüzdeki lahzadan daha az bir zamandır.

Beşincisi; Kur’ânî günlerle hadîste ki günler arasındaki fark, hadîsin belirlediğı Hz. Âdem aleyhisselamın yaratılışını ifade eden kısımda daha da net ortaya çıkmaktadır. Hadîste Hz. Âdem, cuma günü ikindi ile akşam arasında cumanın son saatlerinde yaratıldı denmektedir.¹⁷¹

Ali el-Kâri (1014/1605), bu hadîsi şerh ederken bu manaya şu şekilde değinmiştir. Ona göre cumartesinden murad günün sonu olup pazar gecesi olarak isim verilen zamandır. Bu da onun hükmünde olup altı günde yaratılmaya zıt

¹⁶⁸ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, I,18.

¹⁶⁹ Nesâî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, X,213.

¹⁷⁰ Rahman suresi 29.

¹⁷¹ SüyûtîSüyûtî, *Tedrîb, Muhammed Avvâme taliki* s. 73, 74.

değildir.¹⁷² Elbâni ise şunları söylemiştir: “Hadîsin senedinde ta’n gerektirecek herhangi bir durum yoktur. Bazılarının iddia ettikleri gibi Kur’ân’a muhalif bir durum da söz konusu değildir. Çünkü hadîs mahlûkâtın arzda yaratılış keyfiyetini anlatıyor. Bu yedi günde olmuştur. Kur’ân ise semavat ve arzın altı günde yaratıldığını belirtmektedir. Arz da iki günde yaratılmıştır. Bunlar birbirine muarız değildir. Kur’ân’ın ifade ettiği altı gün hadîste sayılan 7 günden farklı bir şey olması ihtimalinden dolayı bu böyledir. Hadîs mahlûkâtın arz üzerinde oturulmaya elverişli hale geliş tavırlarından söz ediyor. Kur’ân’ın gün kavramının bir kısmının bin, bir kısmının da ellibin sene demesi de bunu teyid ediyor. Altı günün bunlardan olmasına engel yoktur. Yedi gün de bizim günlerimizden olmasına hadîste açıklandığı gibi engel yoktur. Böyle olunca Kur’ân’la hadîs arasında bir zıtlık söz konusu değildir.”¹⁷³

Kur’ân’ın ifadesi hadîsin ifadesi arasında bir zıtlık olmadığını Ata b. Ebû Rebâh’ın Abdullah b. Râfi’ye mütâbi olarak vermiş olduğu rivayette; önce semâvât ve arzın altı günde yaratıldığı belirtilmekte peşinden arzın yaratılması ile ilgili tafsilat verilmektedir.

Ebû’ - Ferec İbnu’l Cevzî (597/1201), *Keşfu’l-Müşkil min Hadîsi’s-Sahîhayn* adındaki eserinde şöyle bir yorum yapmıştır: “İbn Cerir ve bazı âlimler hadîste geçen günlerin müddetinin bin yıl olduğunu söylemişlerdir. Niçin böyle bir kanaate vardıklarını bilmiyorum. Belki de Hacc suresindeki 47. âyetten almışlardır. Halbuki bu günler, âhiretteki günlerdir. Hadîste ise bildiğimiz dünyadaki günlerdir. Şayet denilirse; Kur’ân altı günde semâvât ve arzdakilerin yaratıldığını bildiriyor. Hadîs ise yedi gün olduğunu söylüyor. Buna cevap şöyle verilir; Âyet semavatı arzı ve ikisi arasındakilerini genel olarak altı günde yarattı diyor, Hz. Âdem ise arz içindeki yaratılanlar arasındadır. Asıl olanlar altı günde yaratılmıştır. Hz. Âdem ise aslın fer’i durumundadır.”¹⁷⁴

Hadîsle ilgili bir makale kaleme alan Şerif el-Kudât, söz konusu hadîsin Kur’ân-ı Kerim’le çelişmediğine dair dört tane görüş olduğunu belirtir ve bunları tartışır.

Birinci görüş; Hadîs, aynen âyetteki gibi semavat ve arzın yaratılmasından söz eder. Âyetlerde semavat ve arzın altı günde yaratıldığı bildirilirken, Hz. Âdem aleyhisselamın yaratılmasından söz edilmemiştir. Hadîste, buna yedinci bir gün bilgisi daha eklenmiş oldu. Yani Allah, Hz. Âdemi yedinci günde yaratmıştır.¹⁷⁵ Dolayısıyla âyetlerle bu hadîs arasında herhangi bir zıtlık yoktur.

¹⁷² Ali el-Kârî, *Mirkâtü’l-Mefâtih*, IX, 3666.

¹⁷³ Elbânî, Muhammed Nâsiruddin, *Mevsûatu’l-Elbânî fi’l-Akîde*, VII, 910.

¹⁷⁴ İbnu’l-Cevzî, *Keşfu’l-Müşkil*, III, 580

¹⁷⁵ el-Kudât, “Hel yetearadu’l-Kur’ân”, s. 16.

Bu görüş birkaç problemi beraberinde getirmektedir. Şöyleki hadîs sadece semâvata ait olarak “nur”un yaratılmasından söz eder, başka değil. Bu da bir gün eder, ayetler iki gün olarak zikretmiştir. Ayrıca hadîs, arzın yaratılmasından değil, türbe yani yerkürenin kabuğunun yaratılmasından söz eder. Türbe, arzdan başkadır. Şayet arzı, türbe olarak kabul etsek o zamanda ayet iki günde yaratıldığını beyan ederken hadîs bir gün de yaratıldığını anlatmış olmaktadır. Yine âyet, dağlar ve yiyecekler (ağaçlar, hayvanlar) iki günde yaratıldı derken Hadîs üç günde yaratıldı demektedir. Dolayısıyla bu görüş zayıftır.

İkinci görüş; Hadîs, semavât ve arzın yaratılmasından söz eder, tıpkı âyet gibi ancak Kur’ânî günlerle hadîsteki günler birbirinden farklıdır. Yani Kur’ân’da bahsedilen altı gün Hadîste bahsedilen yedi günle aynı zamana denk gelmektedir.

İlk bakışta kuvvetli gibi görünen bu görüş, bazı problemleri halledememiştir. Bir defa hadîs, semâvâtta söz etmez. Arzdan da söz etmez, çünkü türbe diye geçmektedir. Arz iki günde yaratılmıştır. Türbe yani arzın kısırı bir günde yaratılmıştır. Hadîsteki günler daha kısadır, dolayısıyla iki günden fazla bir zamanda yaratılmış olmaktadır. Yine âyet dağlar ve yiyecekler (ağaçlar, hayvanlar) iki günde yaratıldı derken hadîs üç günde yaratıldı demektedir

Üçüncü görüş; Âyet ayrı bir konudan hadîs ise ayrı bir konudan söz eder. Âyet semavât ve arzın yaratılmasından hadîs ise arzın yaratıldığından sonra üzerindeki mahlûkatın yaratılış devrelerinden söz eder.

Bu görüş birkaç problemi barındırmaktadır. Çünkü ayetler dağların yaratılması, yiyeceklerin kaynağı olan hayvan ve bitkilerin yaratılma devrelerinden söz eder. Dolayısıyla âlimlerin çoğunluğu âyet ve hadîsin aynı şeyden bahsettiğini ifade etmişlerdir. Bu görüşte problemleri çözecek gibi değildir.

Dördüncü görüş; Hadîs, arzın yaratılmasından sadece son iki gününü tafsilatıyla açıklamaktadır. Allah, Kur’ân’da şöyle buyurmuştur: **“O, yerin üstünde sabit dağlar yarattı. Orada bereketler meydana getirdi. Orada araştırıp soranlar için rızıkları tam dört günde belli bir seviyede takdîr edip, düzene koydu.”**¹⁷⁶

Bu görüşe göre, hadîs semâvât ve arzından yaratılmasından söz etmez. *Türbe, cibal, şecer, mekruh, nur, hayvanlar ve Âdem aleyhisselam...* Çünkü bunların hepsi ne arzıdır ne de semâdır. Buna nurun semavattan olduğu şeklinde bir itiraz vuku bulsa bilse tercih edilen görüşün **nun** şeklinde olduğundan dolayı bunun bir problem teşkil etmediği şeklinde cevap verilebilir.

¹⁷⁶ Fussilet sûresi, 10.

Şerif el-Kudât, önceki üç görüş ve delillerini incelediğimizde bu son görüşün daha tercih edilebileceğini belirtmiştir.¹⁷⁷

c. Hz. Âdem Aleyhisselam Ne Zaman Yaratıldı?

Hadîste yedinci günde Âdem'den başkası yaratıldığına dair bir bilgi yoktur. Kur'ân'da Hz. Âdem'in altı günde yaratıldığına dair bir bilgi de yoktur. Sünnet'te de buna dair bir delil yoktur. Altı günden sonra yaratmanın durması da makul bir şey değildir. Bakara suresinin başındaki âyetlerden ve bazı hadîslerden anlaşıldığına göre Hz. Âdem yaratılmadan önce arzda yaşayanlar vardı. Bu da Hz. Âdem'in semavât ve arzın yaratılmasından uzun müddet sonra yaratıldığına delildir.¹⁷⁸

Hz. Âdem'in yaratıldığı gün ile ilgili bir rivayeti Hâkim en-Neysâbü'rî, İbn Abbas'tan aktarır. Buna göre; “Allah, Hz. Âdem'i (a.s.) Cennet'e hiç kimse girmeden oradan çıkardı. Çünkü Allah: **“Ben yeryüzünde bir halîfe kılacağım”** dedi. Melekler: **“Yeryüzünde ifsad eden, kan akıtan bir kimseyi mi kılacaksın?”** diye sordular. Yeryüzünde, Hz. Âdem'den (a.s.) iki bin sene önce, «Benu'l-Cân» denilen cinler vardı. Yeryüzünü ifsad ettiler, kanlar akıttılar, ifsad yaptıklarında Allah, onların üzerine Meleklerden bir ordu gönderdi. Onları döve döve deniz adalarına sıkıştırdılar. Allah: **“Ben yeryüzünde bir halife kılacağım”** dediği zaman, melekler **“Yeryüzünde ifsad edecek ve kanlar akıtacak birisini mi kılacaksın?”** Nitekim daha önce cinler de böyle yaptılar” dediler. Cenabı Hak, **“Sizin bilmediğinizi kesinlikle ben bilirim”** buyurarak onları susturdu.¹⁷⁹

Buradan anlaşılıyorki, Hz. Âdem'in yaratılması Kur'ân'da yaratılma zamanı olarak belirtilen altı gün içerisinde değildir. Onun yaratılması semâvât ve arzın yaratılmasından uzun müddet sonra olmuştur. Bunu destekleyen başka rivayetler de vardır.

Bakara suresindeki Hz. Âdem'in yaratılışı ilgili olarak anlatılan ve Hâkim'in rivayetinden anlaşılıyorki Hz. Âdemin yaratılması meleklerden sonradır. Müslim'in rivayetinden de anlaşılıyor ki Allah, Hz. Âdemi cuma günü mahlûkatın en sonunda cuma saatlerinin sonunda ikindi ile akşam arası yaratmıştır. Bu lafızdan Hz. Âdemin yaratılışının sema ve arzın yaratılışından sonra Cuma'nın son saatlerinde olduğu anlatılmaktadır. Bunu destekleyen rivayetler ve şahitler çoktur.

¹⁷⁷ Şerif el-Kudât, “Hel Yeteâradu'l-Kur'an”, s. 19.

¹⁷⁸ Mualllemi, *Envâru'l-Kâşife*, 190; es-Sindî, *İzâletü's-Şühbe*, s. 33.

¹⁷⁹ Hâkim en-Neysâbü'rî, *el-Müstedrek*, II, 287; Hâkim rivayetin peşinden, isnadının sahih olduğunu söylemiştir. Zehebî de *Telhîs*'te sahih olduğunu teyid etmiştir.

Ebû Hureyre'nin haber verdiğine göre Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur:

"Üzerine güneş doğan günlerin en hayırlısı cum'a günüdür: Âdem aleyhisselam o gün yaratıldı, o gün cennet'e kondu, yine o gün cennetten çıkarıldı. Kıyamet de cum'a günü kopacaktır. " ¹⁸⁰

Ayrıca hadislerde bunu destekleyen birçok rivayete rastlamaktayız. ¹⁸¹

SONUÇ

Müslim b. Haccâc el-Kuşeyrî'nin(ö. 261/875) *el-Müsnedu's-Sahih* adlı eserinde Ebû Hüreyre'nin rivayet etmiş olduğu bir hadîs, Hz. Âdem aleyhisselam ve diğer bazı mahlûkâtın yaratıldıkları günleri bildirmektedir.

Hadîsin maksadının ne olduğu konusunda tartışmalar olduğu gibi, senedi ve metni üzerinde çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Hadîsi sahih kabul eden âlimlerin yanında sıhhatini kabul etmeyip isrâiliyattan olduğunu iddia edenler de vardır. Bunun dışında söz konusu hadîsin, Kur'ân'daki yaratılış ile ilgili âyetlere muhalif bir mana taşıdığından reddedilmesi gerektiğini söyleyenlere mukabil hadîsin kastettiği mananın ayrı, âyetin ifade ettiği anlamın ise farklı olduğu şeklinde fikir beyan eden âlimler vardır.

Bu yazıda senet ve metin açısından ilgili hadîsin değerlendirilmesi yapılmış ve şu sonuca ulaşılmıştır.

1-Hadîs, *Sıfatu'l-Kiyâme* bölümünde geçmekte ve senedi sübâî (yedi râvili)dir. Müslim, onu Süreyc b. Yunus ve Harun b. Abdullah adında iki hocasından tahrir etmiştir. râvilerden daha çok Eyyûb b. Hâlid b. Safvân üzerinde tartışmalar bulunmakta, ancak Müslim'in bu râvi ile ihticâc ettiğini görmekteyiz. Hatta hadîsin bulunduğu babta başka herhangi bir hadîs vermemiştir. Bu durum ona göre râvinin hüccet olduğunu göstermektedir. Râvi'nin ve rivayet ettiği bu hadîsi sıhhat açısından takviye edici anlamda Nesâî'nin *el-Ahđar b. Aclân* tarikiyle aktardığı hadîs mütâbi bir rivayet hükmündedir. Bu rivayet hem hadîsin sıhhatini hem de râvinin hüccet olmasını takviye etmektedir. Rivayetin Müslim'in şartlarına uyan hadîslerden olduğunu seneddeki râvilerden sadece Eyyûb b. Hâlid hariç hepsinin sika olduğunu görmekteyiz. Eyyub'un hadîslerinin de mütâbaât ve şevâhid için uygun olduğunu ve bu hadîsin de sikalara muhâlif olmadığını anlamaktayız.

2-Müslim'in vermiş olduğu rivayeti sahîh sayan pek çok âlimin yanında sahih olmadığını söyleyen hadîs otoriteleri de bulunmaktadır. Sahih olduğunu

¹⁸⁰ Müslim, Cum'a, 18,

¹⁸¹ Rivâyetler için bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 418, 486, 504, 512, 540; İbn Ebî Şeybe, *el-Musanef*, I, 477; İbn Hibbân, *Sahih*, III, 191; Hâkim, *el-Müstedrek*, Taberî, *Tarih*, I, 56.

kabul edenler arasında başta Müslim olarak İbn Huzeyme, İbn Hibbân, İbnü'l-Cevzî, Şevkânî gibi âlimler vardır. Çağdaş sayılabilecek kişilerden ise bu konuda pek çok araştırmacı sahîh olduğunu kabul ederler. Sahîh kabul etmeyenler ise; hadîsi zayıf sayma sebepleri aynı olmamakla birlikte Buhârî ve hocası Ali b. el-Medîni gibi hadîs otoriteleri yanında İbn Kesîr İbn Kesîr ve el-Münâvî gibi muhaddisler de vardır. Şuayb el-Arnâvut da hadîsi zayıf sayanlar arasındadır. Âlimler bu hadîsi birkaç açıdan illetli bulmuşlardır. Bunlardan bazıları hadîsin isnadıyla ilgili iken bazıları da metni ile alakalıdır.

3- Hadis illetli bulanlardan Buhârî, bazılarının bu hadîsin Ebû Hüreyre'nin Kab b. el-Ahbâr'dan yapmış olduğu rivayetlerden olduğunu söylediklerini ve bu bilginin daha sahih olduğunu aktarmıştır. Ancak Buhârî, bazılarının kim olduğunu açıklamamış, hadis kaynaklarında da bu rivayete rastlanmamıştır. Söz konusu rivayetin sahih mi yoksa zayıf mı olduğu da belirlenemediğinden hüküm vermek zordur. Ayrıca Tevrat'ta yaratılmanın Pazar günü başladığı bildirilmekte, İslami anlayışa uymayacak manada cumartesinin ise istirahat günü olduğu söylenmektedir. Hadiste ise cumartesi başlangıç olarak kabul edilmektedir.

4-Hadise yöneltilen diğer bir tenkid ise Buhârî'nin hocası Ali b. el-Medîni'ye aittir. Ona göre İsmail b. Ümeyye bu rivayeti metruk bir ravi olan İbrahim b. Ebû Yahya'dan almıştır. Buhârî'nin hadîsi illetli sayma sebebi ile Ali b. el-Medîni'nin aynı değildir. İsmail b. Ümeyye, muhaddisler nezdinde sika sebt bir râvidir. Ne tedlis ne de hafî irsâl ile itham edilmiştir. Senedinde herhangi bir inkıta da yoktur. İsmail b. Ümeyye hocası Eyyûb b. Halid el-Ensâri ile çağdaştır. Eğer böyle bir şey olsaydı Buhârî buna işaret ederdi. Bundan dolayı hadîs âlimlerinden pek çoğu bu isnadı sahih saymışlardır.

5-Hadise yapılan diğer bir tenkid de Kur'ân'a muhalif bir mana taşımasıdır. Âyetlerde semâvât ve arzın altı günde yaratıldığı belirtilmektedir. Hadîste ise yedi gün olarak sayılmaktadır. Ayrıca âyetlerde arz ve içindekilerin dört günde yaratıldığını anlatırken hadîs bunu yedi olarak belirtir. Hadîs mahlûkatın arzda yaratılış keyfiyetini anlatıyor. Bu yedi günde olmuştur. Kur'ân ise semavat ve arzın altı günde yaratıldığını belirtmektedir. Arz da iki günde yaratılmıştır. Bunlar birbirine muarız değildir. Kur'ân'ın ifade ettiği altı gün hadîste sayılan 7 günden farklı bir şey olması ihtimalinden dolayı bu böyledir. Hadîs mahlûkatın arz üzerinde oturulmaya elverişli hale geliş tavırlarından söz ediyor. Kur'ân'ın gün kavramının bir kısmının bin, bir kısmının da ellibin sene demesi de bunu teyid ediyor. Altı günün bunlardan olmasına engel yoktur. Yedi gün de bizim günlerimizden olmasına hadîste açıklandığı gibi engel yoktur. Böyle olunca Kur'ân'la hadîs arasında bir zıtlık söz konusu değildir.

6- Hz. Âdem'in yaratılması Kur'ân'da yaratılma zamanı olarak belirtilen altı gün içerisinde değildir. Onun yaratılması semâvât ve arzın yaratılmasından uzun müddet sonra olmuştur. Bunu destekleyen başka rivayetler de vardır. Bakara suresindeki Hz. Âdem'in yaratılışı ilgili olarak anlatılan ve Hâkim'in rivayetinden anlaşılıyor ki Hz. Âdem'in yaratılması meleklerden sonradır. Müslim'in rivayetinden de anlaşılıyor ki Allah, Hz. Âdem'i cuma günü mahlûkatın en sonunda cuma saatlerinin sonunda ikindi ile akşam arası yaratmıştır. Bu lafızdan Hz. Âdem'in yaratılışının sema ve arzın yaratılışından sonra cumanın son saatlerinde olduğu anlatılmaktadır. Bunu destekleyen rivâyetler ve şâhitler çoktur.

KAYNAKLAR

Abdulkadir b. Mustafa el-Muhammedî, *eş-Şâzz ve'l-Münker ve Ziyâdetu's-Sika*, Beyrut, 2005, S, 107.

Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1982.

Âlûsi, Şihabuddin Mahmud b. Abdullah, *Rûhu'l-Meânî fi Tefsiri'l-Kur'âni'l-Azim ve's-Seb'i'l-Mesânî*, (thk. Ali Abdulbari Atiyye), Dârül-kütübî'l-ilmîyye, Beyrut 1415.

Aynî, Bedruddin, *Umdetu'l-Kârî Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, Daru ihyâi't-türâsi'l-arabi, Beyrut, tsz.

Beyhakî, Ahmed b. Hüseyin, *el-Esmâ ve's-Sifât*, (thk. Abdullah b. Muhammed el-Hâşidî), Mektebetü's-Sevâdî, Cidde, 1993.

Buhârî, Muhammed b. İsmail, *et-Târîhu'l-Kebîr*, (thk. Mustafa Abdulkadir Ahmed Atâ), Darü'l-kütübî'l-ilmîyye, Beyrut, 2008.

Cerrahoğlu, İsmail, "İbn Cüreyc", *DİA*, İstanbul, 1999.

Dilek, Mehmet, *Kütüb-i Sitte'nin Şartları Etrafında Gelişen Tartışmalar*, İlahiyat, Ankara, 2014, s. 128 vd.

Ebû Ya'lâ el-Mevsîlî, *Müsned*, (thk. Hüseyin Selim Esed), Dârü'l-me'mûn, Dımaşk, 1984.

İbnu'l-Cevzi, Ebû'l-Ferec, *Keşfu'l-Müşkil min Hadîsi's-Sahîhayn*, (thk. Ali Hüseyin el-Bevvâb), Darü'l-vatan- Riyad, tsz.

el-Kudât, Şerif, "Hel yeteârâdu'l-Hadîsü's-Sahih maa'l-Kur'âni'l-Kerim ev el-İlmü'l- Hadîs: Halakallahu yevme's-sebti nemuzecen," *Külliyetü's-Şeria el-Câmiatu'l-Ürdüniyye*, Amman, 2009-2010.

el-Muallemi, Abdurrahman b. Ebû Yahya, *el-Envâru'l-Kâşife lima fi Kitabi "Edvâ ale's-Sünne" mine'z-Zeleli ve't-Tadlîli ve'l-Mücaze'fe*, Âlemu'l-kütüb, Beyrut 1406.

es-Safedî, Nuaym Es'ad, "Leyyinu'l-Hadîs inde İbn Hacer el-Askalânî dirâse tatbikiyye alâ Sahîhi Müslim", *Mecelletu'l-Câmia Külliyyetu Usûli'd-Din*, Filistin, 2004.

es-Sindî, Abdulkadir Habibullah, *İzâletu'Şübhe an Hadîsi't-Türbe*, Haleb, 1401.

Hâkim en-Neysâbûrî, *el-Müstedrek ala's-Sahihayn*, (thk. Mustafa Abdulkadir Ata), Darü'l-kütübi'l-ilmîyye, Beyrut, 1990.

Hatîb el-Bağdâdî, Ahmed b. Ali, *Tarihu Bağdâd*, (thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf), Daru'l-ğarbi'l-İslâmî, Beyrut, 2002.

Iclî, Ahmed b. Abdullah, *Tarihu's-Sikât*, Daru'l-bâz, 1984.

İbn Ebî Hâtîm er-Râzî, Abdurrahman b. Muhammed, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, Dârü ihyâi't-türâsi'l-arabî, Beyrut, 1952.

İbn Ebî Şeybe, Abdullah b. Muhammed, *el-Kitabu'l-Musannaf fi'l-Ehâdisi ve'l-Âsâr*, (thk. Kemal Yusuf el-Hût), Mektebetü'r-rüşd, Riyad, 1409.

İbn Hacer el-Askalânî, *Fethu'l-Bâri bişerhi Sahihi'l-Buhârî*, Dârü ihyâi't-türâsi'l-arabî, Beyrut, tsz.

İbn Hacer el-Askalânî, *Ta'rîfu Ehli't-Takdis bi Merâtibi'l-Mevsûfine bi't-Tedlis*, Ammân, 1983.

-----, *Takribu't-Tehzîb*, Müessesetü'r-risâle, Beyrut, 2010.

-----, *Tehzîbu't-Tehzîb*, Müessesetü'r-risâle, Beyrut, 2014.

İbn Hibbân el-Büstî, *es-Sikât*, Dâiretu'l-meârif el-Osmaniyye, Haydarabad, 1973.

İbn Hibbân el-Büstî, *el-İhsân fi takribi Sahihi İbn Hibbân*, (thk. Şuayb el-Arnâvut), Müessesetü'r-risâle, Beyrut, 1988.

İbn Huzeyme, Muhammed b. İshak, *Sahihu İbn Huzeyme*, (thk. Muhammed Mustafa el-A'zamî)

İbn Kesîr, Ebû'l-Fida İsmail b. Ömer, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, (thk. Ali Şîrî), Dârü ihyâi't-türâsi'l-arabî, Beyrut, 1988.

İbn Sa'd, *et-Tabakâtu'l-Kübrâ*, (thk. İhsan Abbas), Darü Sadır, Beyrut, 1968.

İbnu'l-Esîr, Mecduddin, *Câmiu'l-Usûl fi Ehâdisi'r-Resûl*; (thk. Abdulkadir Arnâvut), Mekebetü'l-hulvânî- Matbaatü'l-melah- Mektebetü dâri'l-beyân, tsz.

İbnul Kayyim el-Cevziyye, *el-Menâru'l-Münîf*, (thk. Abdulfettah Ebû Gudde), Halep, 1970.

Kâdî İyâz el-Yahsubî, *el-Meşâriku'l-Envâr alâ Sihâhi'l-Âsâr*, Mektebetü'l-atîka, Darü't-türâs, tsz.

Kâdî İyâz el-Yahsubî, *İkmâlu'l-Mu'lim bi Fevâidi Müslim*, (thk. Yahya İsmail), Darü'l-vefâ, Mısır, 1988.

Mizzî, Yusuf b. Abdurrahman, *Tehzîbu'l-Kemâl fî Esmâi'r-Ricâl*, (thk. Ömer Seyyid Şevket), Darü'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut, 2003.

Münâvi, Abdurraûf, *Feyzu'l-Kadîr Şerhu'l-Câmii's-Sağir*, Mektebetü't-ticâriyye el-kübrâ, Mısır, 1356.

Nesâî, Ahmed b. Şuayb, *ed-Duağâ ve'l-metrûkîn*, (thk. Mahmud İbrahim Zâyed), Dâru'l-vâ'y, Halep, 1396.

Nesâî, Ahmed b. Şuayb, *Es-Sünenü'l-Kübrâ*, (thk. Hasan Abdilmün'im Şiblî), Müessesetü'r-risâle, Beyrut, 2001.

Suyûtî, Celaledin, *Tedribü'r-Râvî fî Şerhi Takribi'n-Nevevî*, (thk. Muhammed Avvâme), Darü'l-yüsr, Darü'l-minhâc, 2016.

Taberi, Muhammed b. Cerir, *Tarihu't-Taberî*, Darü't-türâs, Beyrut, 1387.

Zehebî, Şemsüddin, *el-Uluvv li Ali el-Ğaffâr fî İzahi Sahihi'l-Âsâr ve Sakîmihâ*, (thk. Ebû Muhammed Eşref b. Abdu'l-Maksûd), Mektebetü Edvâi's-selef, Riyad, 1995.

-----, *Mizânu'l-İ'tidâl fî Nakdi'r-Ricâl*, (thk. Ahmed b. Ali), Darü'l-Hadîs, Kahire, 2011.

-----, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, Darü'l-hadîs, Kahire, 2006.

Zerkeşî, Bedreddîn, *en-Nüket alâ Mukaddimeti İbni's-Salâh*, (thk. Zeyne'l-Âbidin b. Muhammed bilâ ferîc), Edvâü's-Selef, Riyâd, 1998.

İLK İNSANIN YARATILDIĞI ÇAMUR; DNA MOLEKÜLÜ?

Dr. Uğur DADALI

Tıp Doktoru

udadali@gmail.com

Kur'an *"Andolsun, Biz insanı kararmış, kokuşmuş, kuru, şekillenmiş bir çamurdan yarattık."* ^{Hicr, 26}, *"Şüphesiz Biz onları yapışkan bir çamurdan yarattık."* ^{Saffat, 11}, *"(Allah), insanı ateşte pişmiş gibi kuru (olan) ses veren bir çamurdan yarattı."* ^{Rahman, 14} ve *"(Allah) insanı yaratmaya çamurdan başladı."* ^{Secde, 7} ayeti kerimelerinde insanın temel olarak çamurdan yaratıldığını haber vermiştir.

Bilim de insanın DNA (Deoksiribo Nükleik Asit) vücuda geldiğini ortaya koymuştur. Zira insan hücrelerden meydana gelir. Hücre yapısının ve görevlerinin temelini ise proteinler oluşturur. Protein sentezini sağlayan genetik bilgide DNA molekülünde yer alır. Dolayısıyla insan temel olarak DNA molekülünden vücuda getirilmiştir. ^{182,183, 184, 185, 186}

Bu makalede, Kur'an'ın insanın çamurdan yaratıldığını haber veren *"Andolsun, Biz insanı kararmış, kokuşmuş, kuru, şekillenmiş bir çamurdan yarattık."* ^{Hicr, 26}, *"... Şüphesiz, Biz onları yapışkan bir çamurdan yarattık"* ^{Saffat, 11}, *"(Allah), insanı ateşte pişmiş gibi kuru (olan) ses veren bir çamurdan yarattı."* ^{Rahman, 14} ve *"... (Allah) insanı yaratmaya çamurdan başladı."* ^{Secde, 7} ayeti kerimleri ele alınmış ve insanın kendisinden yaratıldığı haber verilen çamurun ayeti kerimelerde belirtilmiş olan vasıfları DNA (Deoksiribo Nükleik Asit) molekülünün nitelikleri ile karşılaştırılmıştır. Neticede söz konusu çamurun vasıflarının DNA molekülünün nitelikleri ile uyduğu görülmüş ve böylece

¹⁸² Proteinler Prof. Dr. Arif Altıntaş.

https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/1003/mod_resource/content/1/7.%20Proteinler.pdf

¹⁸³ Protein-Membran Etkileşimleri ve Proteinlerin Membran Sistemlerle Ayırılması Sema Elmas Salgın Doktora Tezi Ankara 2004 <http://acikarsiv.ankara.edu.tr/browse/1573/>

¹⁸⁴ Genden proteine

http://abl.gtu.edu.tr/hebe/AbI/Drive/69973154/w/Storage/217_2010_2_111_69973154/Downloads/ders-53-56-genden-proteine.pdf

¹⁸⁵ Protein <http://yunus.hacettepe.edu.tr/~b0344706/interest1.htm> Vikipediden alınmıştır.

¹⁸⁶ Transkripsiyon

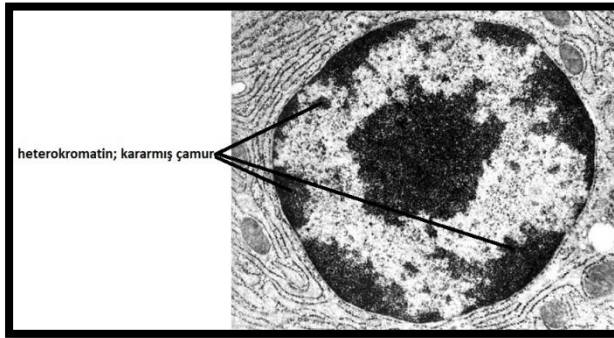
<http://www.mikrobiyoloji.org/TR/Genel/BelgeGoster.aspx?F6E10F8892433CFFA6AA849816B2EF91FBF5F1F3911EBA>

Kur'an'ın insanın kendisinden yaratıldığını haber verdiği çamur maddesinden kastının DNA molekülü olabileceği düşünülmüştür.

ÇAMUR; DNA

Protein sentezi DNA üzerinde yer alan genetik bilgi aracılığıyla gerçekleştirilir. Her bir protein için özel olan bu bilgi, DNA içerisinde belirli bir sıra ve uzunluğa sahip kodlanmış diziler halinde bulunur. Bu dizilere gen adı verilir. Rahmetin eseri olarak, gerekli proteinlerin gerekli zamanda ve gerekli hücrelerde sentezi bu genlerin uygun hücrelerde ve uygun zamanlarda aktifleştirilmesi ve pasifleştirilmesi ile sağlanır. Bu ise histon modifikasyonu ve DNA metilasyonu denilen birtakım mekanizmalar aracılığıyla gerçekleştirilir. Bunlardan histon modifikasyonları, DNA molekülünü oluşturan kromatin ipliklerinin sıkılaştırılması ve sıkıştırılması ile sonuçlanır. İntizamlı bir şekilde sıkılaştırılmış ve sıkıştırılmış DNA molekülüne heterokromatin adı verilir. Heterokromatin yapıdaki DNA molekülü mikroskop altında koyu, kara renkte izlenir.^{187,188}

Koyu renkli bu DNA molekülünün, Kur'an'ın “*Andolsun, Biz insanı kararmış... bir çamurdan yarattık.*” “Hicr 26” ayeti kerimesinde, insanın yaratıldığını haber verdiği “**kararmış**” çamur olduğu şeklinde tefsir ve tevil edilebilir (Resim 1).

Resim 1: Heterokromatin DNA: Kararmış DNA: Kararmış Çamur.

Uygun genlerin uygun hücrelerde ve uygun zamanlarda ifade edilmesini sağlayan mekanizmaların iyi bilinenlerinden bir tanesi de DNA metilasyonudur.

¹⁸⁷http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bilimsanat&view=bilimsanat&kategori=terim&hng=md&kelime=heterokromatin erişim zamanı 2018

¹⁸⁸dspace.baskent.edu.tr/bitstream/handle/11727/1745/218dc1ee... erişim zamanı 2018

DNA metilasyonu, kendisini oluşturan dört nükleotitten birisi olan sitozin nükleotitlerinin metillenmesi ile gerçekleştirilir. Metillenmiş bir bileşik genellikle kötü kokuludur.¹⁸⁹

Nitekim metillenmiş birer bileşik olan dimetilsülfid ve metil sülfid kötü ağız kokusuna, trimethylamin bileşiği de trimetilaminüri hastalığındaki ağır balık kokusuna yol açar. DNA molekülü de sitozin nükleotidinin ihtiva ettiği metil grupları sebebi ile metillenmiş bir bileşiktir. Dolayısıyla DNA molekülü de kimyasal ve muhtemel fiziksel açıdan da kötü kokulu bir bileşiktir.

İşte yukarıda ilk insanın kararmış çamurdan yaratıldığını beyan eden ayete ilave olarak, ilk insanın kokuşmuş çamurdan yaratıldığı da şöyle beyan edilmektedir:

“Andolsun, Biz insanı kokuşmuş... bir çamurdan yarattık.” “Hicr 26”

Burada kastedilen kokuşmuş çamur, metillenmiş kötü kokulu DNA molekülü olarak açıklanabilir.

DNA molekülünü oluşturan dört nükleotidden birisi olan timin metilasyon sonucu oluşur. Bu nükleotiddeki metil grubu DNA molekülüne hidrofobik, yani ona sudan kaçma özelliğini kazandırır. DNA’ya ayrıca hidrofobik ceplerden oluşan büyük ve küçük oluk şeklinde yapılar hikmetli bir şekilde yerleştirilmiştir.^{190, 191, 192}

Hidrofobi; bir molekülün sudan kaçınma özelliğidir.¹⁹³ Yani hidrofobik moleküllerin ıslanabilirlikleri çok az veya hiç yoktur. Dolayısıyla böyle moleküller kurudur. DNA da taşıdığı metil grubu sebebi ile hidrofobik bir moleküldür. Yani DNA da sudan kaçan, yani ıslanmayan, kuru bir moleküldür.

DNA molekülünün hidrofobik olmasından kaynaklı bu kuru niteliği, Kur’an’ın; *“Andolsun, Biz insanı kuru... bir çamurdan yarattık.”* “Hicr 26” diye haber verdiği **“kuru”** ifadesini karşılamaktadır (Resim 2).

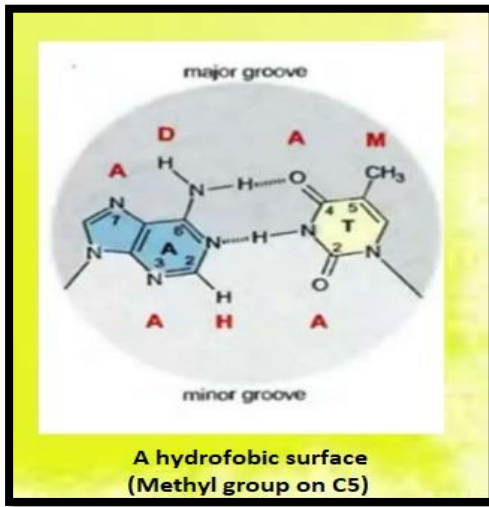
¹⁸⁹<http://www.agizkokusu.org/agiz-kokusu-gazlari.html>

¹⁹⁰<https://studylibtr.com/doc/743099/dna--n%C4%B1n-sekonder-yap%C4%B1s%C4%B1> erişim 22018

¹⁹¹https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/7177/mod_resource/content/0/14.%20Hafta.pdf erişim 2018

¹⁹²<https://docplayer.biz.tr/21942620-Dna-yapisi-ve-fonksiyonu-dr-mahmut-cerkez-ergoren.html> erişim zamanı 2018

¹⁹³<https://biyolojidersi.org/hidrofobik.html> erişim zamanı 2018

Resim 2: Hidrofobik DNA: Kuru DNA; Kuru Çamur.

Hücre bölünmesi dışında, DNA molekülünü oluşturan kromatin iplikleri çekirdek içerisinde dağılmış halde bulunur ve mikroskop altında oldukça homojen bir görünüme sahiptir. Hücre bölünmesi esnasında ise genetik bilginin aktarılmasını sağlayacak yapıların oluşturulması için kromatin iplikleri organize edilir ve hikmetin gereği olarak, DNA molekülü kısa ve kalın çubuklar şekline getirilir.¹⁹⁴

DNA molekülünün bu haline kromozom adı verilir. Kromozomlar mikroskop altında kısa kalın çubuklar şeklinde izlenirler. DNA molekülünün kromozom haline getirilmiş olmasından kaynaklı bu şekillenmiş niteliği Kur'an'ın “*Andolsun, Biz insanı şekillenmiş... bir çamurdan yarattık.*” “Hier 26” ayeti kerimesinde haber verilen çamurun, “**şekillenmiş**” vasfına karşılık gelmektedir (Resim 3).

Özenle ayrıştırılmış tabii DNA çözeltileri oda sıcaklığında (25 °C) ve pH 7,0’de yüksek derecede viskoziteye sahiptir.¹⁹⁵

Yüksek derecede viskozite, bir molekülün yüksek derecede yapışkan olduğu anlamına gelir. Dolayısıyla DNA yapışkan bir moleküldür. Diğer taraftan, genetik bilginin kopyalanması, çoğaltılması veya değiştirilmesi gibi çeşitli amaçlarla DNA zincirinin birtakım enzimler tarafından belirli noktalarından kesilmesi

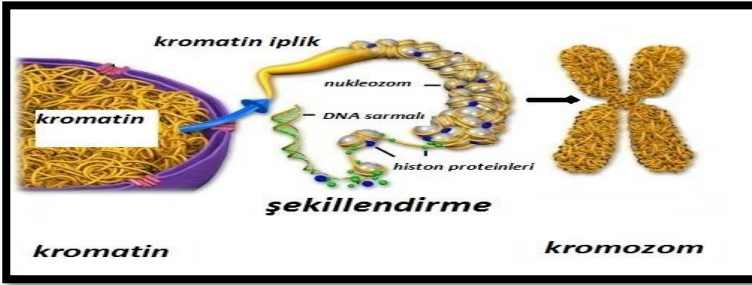
¹⁹⁴Kromozom Yapısı ve Sınıflandırılması <https://slideplayer.biz.tr/slide/3106640/> erişim zamanı 2018

¹⁹⁵Nükleikasitler https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/7177/mod_resource/content/0/14.%20Hafta.pdf

neticesinde teşekkül ettirilen DNA uçları, birleştirileceği diğer DNA parçalarının uçlarına karşı yüksek bir bağlanma eğilimine sahiptir. Bu uçlara da bu özellikleri sebebi ile genetik dilinde “**Yapışkan uç**” adı verilir.¹⁹⁶

DNA molekülünün yüksek viskozitesinden ve kesik uçlarından kaynaklı bu yapışkan niteliği, Kur'an'ın “*Şüphesiz biz onları yapışkan bir çamurdan yarattık.*” “Saffat,11” ayeti kerimesinde, insanın yaratıldığı çamurun “**yapışkan**” vasfına karşılık gelmektedir.

Protein sentezi, DNA molekülü üzerinde yer alan genetik bilgi aracılığıyla gerçekleştirilir. Ancak sentez için DNA üzerindeki bu bilginin bir takım enzimler aracılığıyla önce RNA (ribonükleik asit) adı verilen bir başka molekül üzerine kopyalanması gerekir. Kopyalama işlemi bir takım enzimler aracılığı ile gerçekleştirilir. Bu enzimlerin özelliği DNA molekülüne ancak zincirleri birbirinden ayrılmış durumdayken bağlanabilmeleridir. Dolayısıyla protein sentezi için öncelikle DNA sarmalını oluşturan iki zincirin birbirinden ayrılması gerekir.

Resim 3: Kromozom; Şekillenmiş DNA; Şekillenmiş Çamur.

Ayrırma işlemi iki farklı yolla gerçekleştirilebilmektedir. Bunlardan birincisi; DNA molekülünün fiziksel olarak ısıtılmasıdır. Isıtma, iki zinciri bir arada tutan hidrojen bağlarını kopartır ve DNA zincirlerini birbirinden ayırır. Bu yöntem laboratuvar ortamında ve tüp içinde yapılan çeşitli testlerde DNA zincirlerini birbirinden ayırmada başarı ile kullanılmaktadır.¹⁹⁷

Bununla birlikte, ısıнын diğer hücre yapılarına zarar vermesi nedeni ile bu yöntem hücre içerisinde kullanılamamaktadır. Bu sebeple hücre içerisinde DNA zincirlerini birbirinden ayırmada ısı enerjisi yerine, kimyasal enerjinin kullanıldığı enzim aracılı bir başka yöntem kullanılır. Bu yöntemde de yine DNA zincirlerini

¹⁹⁶ <https://studylibtr.com/doc/1052271/rekombinant-dna-teknolojisi>

¹⁹⁷ [PCR \(Polimeraz Zincir Reaksiyonu\) - Ppt Video Online...](https://slideplayer.biz.tr/slide/2791721/)

<https://slideplayer.biz.tr/slide/2791721/>

bir arada tutan hidrojen bağları bir emirle, pek çok maksat için parçalanır ve çift zincirli DNA molekülü yine tek zincirlerine ayrılır.¹⁹⁸

Isı aracılı yöntem, “ateşte pişirme yöntemi”ne karşılık gelir. Zira bu yöntemde DNA molekülü ısıtılmakta diğer bir deyişle, DNA molekülü ateşte pişirilmektedir. Dolayısıyla bu yöntemin sonunda elde edilmiş DNA molekülü de ateşte pişmiş DNA’ya karşılık gelir. Zira bu yöntemin sonunda elde edilen DNA ısıtma, yani ateşte pişme neticesinde elde edilmektedir.

Enzim aracılı yöntem ise, “ateşte pişirme yöntemi”ne karşılık gelir. Zira bu yöntemde DNA molekülü ısıtılmamakta, yani ateşte pişirilmemekte, ancak bu yöntemin sonunda da DNA zincirleri sanki ısıtılmış, yani ateşte pişirilmiş gibi birbirinden ayrılmaktadır. Dolayısıyla bu yöntemin sonunda elde edilmiş DNA molekülü de “ateşte pişmiş gibi DNA” ’ya karşılık gelmektedir.

Yukarıda belirtildiği üzere ısıtma, yani ateşte pişirme yöntemi ısının diğer hücre yapılarına zarar vermesi sebebi ile, hücre içerisinde kullanılamamaktadır. İnsan ise hücre içerisindeki DNA molekülünden yaratılmaktadır. Dolayısıyla hücre içerisinde ısıtma, yani ateşte pişirme yöntemi değil, enzim aracılı yöntem yani ateşte pişirme gibi yöntemi kullanılmaktadır.

Bu sebeple Kur’an’da “(Allah), *insanı ateşte pişmiş bir çamurdan yarattı*” denilmemiş, fakat; “(Allah), *insanı ateşte pişmiş gibi bir çamurdan yarattı*.”^{“Rahman, 14”} buyrulmuştur.

DNA molekül zincirlerinin sanki ısıtılmış gibi enzimlerle birbirinden ayrılabilme niteliği, Kur’an’ın “(Allah), *insanı ateşte pişmiş gibi bir çamurdan yarattı*.”^{“Rahman, 14”} ayeti kerimesinde haber verdiği çamurun, “**ateşte pişmiş gibi**”; vafına karşılık gelmektedir (Resim 4, 5).

DNA üzerinde yer alan bazı genlerdeki bilgi ifade edilemez yani kendisinden herhangi bir ürün elde edilemez. Böyle genlere genetik dilinde “**sessiz genler**” adı verilir.^{199, 200}

¹⁹⁸ [DNA Replikasyonu | DNA Helikaz](http://docs.neu.edu.tr/staff/mahmutcerkez.ergoren/5.DNA%20Replikasyonu_DrErgoren_Di%C5%9F%20Hekimli%C4%9Fi,%20Beslenme%20ve%20Ebelik_22.pdf)

http://docs.neu.edu.tr/staff/mahmutcerkez.ergoren/5.DNA%20Replikasyonu_DrErgoren_Di%C5%9F%20Hekimli%C4%9Fi,%20Beslenme%20ve%20Ebelik_22.pdf erişim zamanı 2018

¹⁹⁹ Ökaryotik genom organizasyonu - ppt indir – SlidePlayer

<https://slideplayer.biz.tr/slide/11877528> erişim zamanı 2018

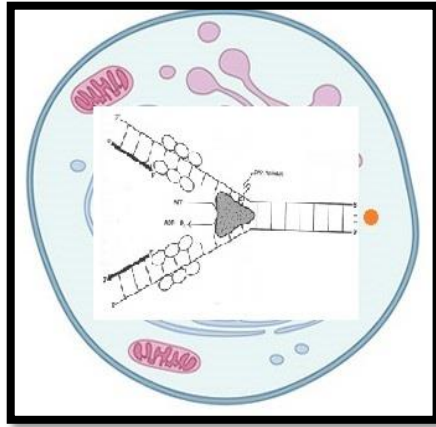
²⁰⁰ <https://watermark.silverchair.com/131-2-> FEMS Microbiology Letters 131 (1995) 167-172
Silent genes in bacteria: locus of ‘Salmonella the previously designated ‘ cryptic’ ilvHI typhimurium LT2’ is active in natural isolates Dennis M. Burns *, Michelle J. Burger, Ifor R. Beacham

Bazı genler ise, kendisini ifade edebilir, yani herhangi bir ürünün meydana gelmesinde görev alır. Böyle genlere de genetik dilinde “**ses veren genler**” adı verilir.

Kur’an’ın; “(Allah), *insanı... ses veren bir çamurdan yarattı.*” “Rahman, 14” ayeti kerimesinde, insanın yaratıldığı çamurun “**ses veren**” vasfı; DNA molekülünün kendisini ifade edebilme, yani herhangi bir ürünün teşekkülünde görev alma, yani genetik dili ile ses verme niteliğine karşılık geldiğini düşünüyoruz.

Resim 4: Tüp içinde; Ateşte pişmiş DNA .

Resim 5: Hücre içinde; Ateşte pişmiş gibi DNA; Ateşte pişmiş gibi çamur

Protein sentezinin ilk aşaması proteinin genetik bilgisinin DNA molekülü üzerinden RNA üzerine kopyalanması, ikinci aşaması RNA üzerindeki bu bilginin okunması ve son aşaması da bu bilgiye uygun amino asitlerin birbirine eklenmesidir. Yani protein sentezinin ilk basamağında yer alan molekül DNA’dır. Diğer bir deyişle, protein sentezine DNA molekülünden başlanır.²⁰¹

Bu, insanın proteinlerden vücuda gelmesi dolayısıyla insanın yaratılışına da DNA molekülünden başlandığı anlamına gelir. Kur’an’ın; “*İnsanı yaratmaya çamurdan başladı.*” “Secde, 7” ayeti kerimesinde çamurun insanın kendisinden

²⁰¹ Moleküler Genetik Prof. Dr. Arif ALTINTAŞ

https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/1005/mod_resource/content/1/9.%20Mol-Gentk.pdf
erişim zamanı 2018

yaratılmaya başlanan madde olma vasfı; DNA molekülünün protein sentezine yani insanın vücuda getirilmesine başlanan madde olma niteliğine karşılık geliyor denilebilir.

SONUÇ

Kur'an'da ilk insanın çamurdan yaratıldığı belirtilir. Bu yaratılışta çamurun muhtelif şekil ve yapısından bahsedilir. Bununla ilgili ayeti kerimelerde; **“kararmış, kokuşmuş, kuru, şekillenmiş, yapışkan, ateşte pişmiş gibi kuru, ses veren”** çamur özellikleri nazara verilir.

Kur'an'da sayılan bu çamur özellikleri, DNA molekülünün yapısında da gözlenmektedir. Bu DNA molekülü, bütün canlılarda genetik yapının temelini teşkil eder. Aynı şekilde İnsanın genetik yapısını meydana getiren her bir hücresindeki 46 kromozom da DNA moleküllerinden yaratılmıştır.

DNA molekülünün; **“koyu, kara, kötü kokan, kuru, şekillendirilmiş, yapışkan, sanki ısıtılmış gibi, ses veren”** nitelikleri, ilk insanın yaratılışındaki sözü edilen Kur'an'ın bildirdiği çamur özellikleriyle uyuşmaktadır. Dolayısıyla Kur'an'ın ilk insanın yaratıldığını haber verdiği çamur maddesinden kastı; DNA molekülü olmalıdır.

DNA molekülünün yapısı 1955'li ve insanın DNA molekülünden vücuda geldiği yıllarda anlaşılabilmiştir. Hâlbuki Kur'an-ı Kerim bu yapıyı ve insanın bu yapıdan yaratıldığını 14 asır önce haber vermiştir.

Bu da Kur'an'ın mu'cize olduğuna bir delil teşkil eder. Böyle ilmî bir konuda Kur'an'ın hak olduğunun ortaya konması da; Kur'an'ı indirenin de, insanı yaratanın da, her şeyi bilen sonsuz ilim, irade ve kudret sahibi Allah olduğunu gösterir.

KAYNAKLAR

Proteinler Prof. Dr. Arif Altıntaş

https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/1003/mod_resource/content/1/7.%20Proteinler.pdf

Protein-Membran Etkileşimleri Ve Proteinlerin Membran Sistemlerle Ayırılması
Sema Elmas Salgın Doktora Tezi Ankara 2004

<http://acikarsiv.ankara.edu.tr/browse/1573/>

Genden proteine

http://abl.gtu.edu.tr/hebe/AblDrive/69973154/w/Storage/217_2010_2_111_69973154/Downloads/ders-53-56-genden-proteine.pdf

Protein <http://yunus.hacettepe.edu.tr/~b0344706/interest1.htm> Vikipediden alınmıştır.

Transkripsiyon

<http://www.mikrobiyoloji.org/TR/Genel/BelgeGoster.aspx?F6E10F8892433CFFAAF6AA849816B2EF91F8F5F1F3911EBA>

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bilimsanat&view=bilimsanat&kategori=terim&hng=md&kelime=heterokromatin erişim zamanı 2018
dspace.baskent.edu.tr/bitstream/handle/11727/1745/218dc1ee... erişim zamanı 2018

<http://www.agizkokusu.org/agiz-kokusu-gazlari.html>

<https://studylibtr.com/doc/743099/dna--n%C4%B1n-sekonder-yap%C4%B1s%C4%B1> erişim 22018

https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/7177/mod_resource/content/0/14.%20Hafta.pdf erişim 2018

<https://docplayer.biz.tr/21942620-Dna-yapisi-ve-fonksiyonu-dr-mahmut-cerkez-ergoren.html> erişim zamanı 2018

<https://biyolojidersi.org/hidrofobik.html> erişim zamanı 2018

Kromozom Yapısı ve Sınıflandırılması <https://slideplayer.biz.tr/slide/3106640/> erişim zamanı 2018

Nükleik asitler https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/7177/mod_resource/content/0/14.%20Hafta.pdf

<https://studylibtr.com/doc/1052271/rekombinant-dna-teknolojisi>

[PCR \(Polimeraz Zincir Reaksiyonu\) - Ppt Video Online...](#)

<https://slideplayer.biz.tr/slide/2791721/>

[DNA Replikasyonu | DNA Helikaz](#)

http://docs.neu.edu.tr/staff/mahmutcerkez.ergoren/5.DNA%20Replikasyonu_DrErgoren_Di%C5%9F%20Hekimli%C4%9Fi,%20Beslenme%20ve%20Ebelik_22.pdf erişim zamanı 2018

Ökaryotik genom organizasyonu - ppt indir – SlidePlayer

<https://slideplayer.biz.tr/slide/11877528> erişim zamanı 2018

<https://watermark.silverchair.com/131-2-> FEMS Microbiology Letters 131 (1995) 167-172 Silent genes in bacteria: locus of ‘Salmonella the previously designated ‘cryptic’ ilvHI typhimurium LT2’ is active in natural isolates Dennis M. Burns *, Michelle J. Burger, Ifor R. Beacham

Moleküler Genetik Prof. Dr. Arif ALTINTAŞ

https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/1005/mod_resource/content/1/9.%20Mol-Gentk.pdf erişim zamanı 2018.